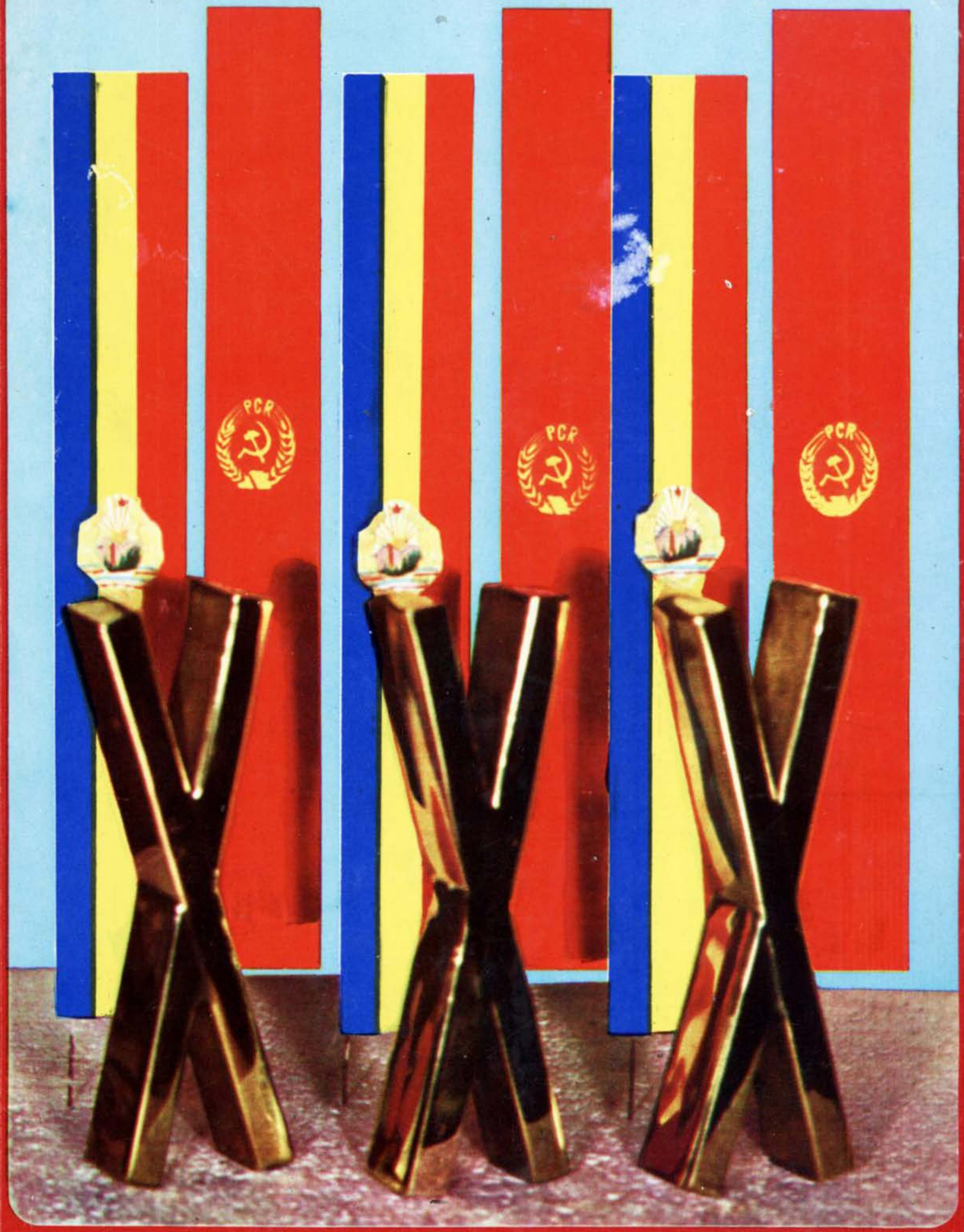

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 8 (89) AUGUST 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 8 (89)
august 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① 23 august 1944 - 23 august 1974: deceniile marilor împliniri (compoziţie grafică şi machetă artistică — arhitect P. Carp)

② **Omagiu** (pictură de Gh. Pătraşcu)

③ **a)** Atacul impetuos al forţelor române a zădărnicit încercarea hitleriştilor de a înfrînge insurecţia

b) Forţele insurecţionale iau cu asalt poziţiile hitleriste de la Şcoala Superioară de Război (azi Academia Militară) unde îşi avea sediul misiunea militară germană pentru armata de uscat (picturi de M. Kromer)

④ Trepte în istoria românilor (montaj din basoreliefurile de la ansamblul Monumentului eroilor patriei, ridicat în faţa Academiei Militare)

SUMAR

23 AUGUST 1944

Început de ev al istoriei româneşti: CRISTIAN POPIŞTEANU 2
Insurecţia — unica soluţie: GHEORGHE ZAHARIA 7
Itinerar eroic: LEONIDA LOGHIN 15
Pe baricadele insurecţiei: A. SIMION 21
Eroism şi abnegaţie. Amintiri din zile memorabile: ILIE DINUŢ, ION DOBOCAN, NICOLAE POPA, MÎNDRU COSTACHI 21
Locul acţiunii — Palatul regal: PETRE ILIE 30
În ziua decisivă, la Comandamentul Militar al Capitalei: D. VIŢELEANU 41
Agenţiile de presă şi posturile de radio transmit — în România marea cotitură s-a produs: CRISTIAN POPIŞTEANU, GHEORGHE TITILEANU 43
„Repercusiuni uriaşe": GHEORGHE MATEI 48
Primele ore în tabăra inamică: EUGEN BANTEA 50
„Bombs away!": MATEI OROVEANU 52
Un nou guvern îşi începe activitatea. Cine sînteţi, domnilor miniştri?: PARASCHIVA NICHITA 55
Stăpîni pe destinele noastre: C. NICOLAE 60
Credincioasă ţării şi poporului român: ILIE CEAUŞESCU 64
Răspunsul generalilor români: întregul sprijin forţelor insurecţionale: ILIE CEAUŞESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEŞ 71
Întîlnirile mele din vara anului 1944: PETRE CONSTANTINESCU-IAŞI 76
Aş merge pe acelaşi drum...: AL. ROSETTI 78
251 zile de lagăr pentru un răspuns: V. FIROIU 80
Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare. „Trebuie creată în România industria mare": VASILE NICOLAE 82
Luptători români în insurecţia pariziană: B. HOLBAN 84
Românii n-au lipsit din acest front al demnităţii şi libertăţii: WILLIAM MARIN .. 89
Jean Jaurès — „Un soldat al civilizaţiei şi umanităţii": N. COPOIU 93
● **Cărţi sosite la redacţie...** 74 ● **Poşta** Magazin istoric... 97

Marile și vibrantele adunări populare din ultimii ani — în imagine adunarea ce a marcat la București aniversarea a 125 ani de la revoluția pașoptistă — au devenit un simbol al unității întregului nostru popor în jurul partidului comunist, al conducătorului iubit președintele Nicolae Ceaușescu, un simbol al voinței și hotăririi națiunii noastre de a-și dedica toate forțele cauzei construirii societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul strămoșesc.

23 AUGUST 1944 — ÎNCEPUT DE EV AL ISTORIEI ROMÂNEȘTI

Există în zbuciumata istorie milenară a poporului român o seamă de evenimente încrustate în însăși ființa neamului, evenimente de la a căror altitudine progresul țării noastre a marcat etape hotărîtoare. Pe parcursul ultimului veac și jumătate asemenea evenimente sînt ridicarea revoluționară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, revoluția pașoptistă din țările române, unirea Munteniei cu Moldova, războiul de independență de la 1877, desăvîrșirea unității de stat a României în 1918.

Legitimitatea tradițiilor marilor acte de voință ale poporului român se regăsește în multiplele și profundele sensuri ale insurecției naționale antifasciste din August 1944, act istoric care a salvat țara de la catastrofa națională și i-a îndrumat destinele pe calea dorită de masele largi populare. Cînd medităm și scriem astăzi despre marele eveniment înfăptuit în urmă cu trei decenii din inițiativa, la apelul și sub conducerea Partidului Comunist Român, în colaborare cu alte forțe antihitleriste, imaginea care ni se conturează este aceea a unui pisc semeț de la înălțimea căruia întreaga istorie contemporană a României a căpătat o înfățișare nouă.

Insurecția națională antifascistă armată are o eroică și nepieritoare istorie a sa , istorie care a însemnat continuarea și ridicarea la o treaptă superioară a glorioaselor lupte antifasciste ale poporului român.

În cei 30 de ani
care au trecut
de la înfăptuirea
actului istoric
de la 23 August 1944,
în ţara noastră
s-au produs transformări
sociale revoluţionare
fundamentale.

NICOLAE CEAUŞESCU

Acționînd din adîncă ilegalitate cu tenacitate, îndrăzneală și clarviziune, înfruntînd în anii 1940-1944, teroarea instaurată de dictatura militaro-fascistă, într-o situație în care România se găsea sub stăpînirea Germaniei naziste, Partidul Comunist Român a dovedit capacitatea istorică de a-și asuma rolul de frunte în mișcarea de rezistență antifascistă a poporului român, a orientat lupta maselor în direcția doborîrii dictaturii antonesciene, eliberării țării de sub dominația nazistă și încetării participării României la războiul hitlerist — în care a fost atrasă, în pofida voinței naționale — alăturării noastre la coaliția antifascistă.

În fața judecății istoriei, P.C.R. se dovedește a fi fost acea forță politică revoluționară aptă de a fi la înălțimea sarcinilor complexe de care depindea viitorul țării, luptătorul politic cel mai consecvent pentru salvarea țării de fascism, pentru o deplină independență și suveranitate națională.

Documentele și acțiunile partidului din acei ani întunecați ilustrează cît de consecventă și înțeleaptă a fost politica de realizare a Frontului Patriotic Antihitlerist, cu forțe politice de stînga, a Frontului Unic Muncitoresc—adevărată coloană vertebrală a mișcării de rezistență antifascistă — cît de inspirată, principială și realistă a fost orientarea sa spre largi și inedite alianțe politice cu toate partidele și grupările, inclusiv cu cercurile din jurul regelui Mihai și cu el însuși, partide și grupări care — dintr-un motiv sau altul — se manifestau împotriva Germaniei hitleriste și a dictaturii militaro-fasciste, cît de activă și asiduă a fost munca sa în mijlocul maselor, în rîndurile armatei pentru a o atrage la înfăptuirea măreților deziderate naționale. Insurecția națională antifascistă evidențiază cît de adînc implîntată în solul realităților românești era lupta comuniștilor români, trup din trupul poporului nostru.

Planul insurecției naționale antifasciste, conceput și pregătit din inițiativa P.C.R. și cu contribuția lui hotărîtoare a însemnat o demonstrație istorică elocventă a măiestriei revoluționare a partidului nostru de a folosi nu numai condițiile interne determinate de criza profundă a regimului antonescian și de ascuțirea la maximum a nemulțumirilor și urii poporului român împotriva fascismului și hitlerismului, ci și împrejurările externe favorabile create de glorioasele ofensive și victorii repurtate de armatele sovietice împotriva cotropitorilor naziști, victorii care au avut contribuția hotărîtoare la zdrobirea celui de-al III-lea Reich. Atunci cînd în România a sunat goarna insurecției, pe toate fronturile coaliția antihitleristă și mișcarea de rezistență antifascistă din Europa și Asia dobîndeau importante succese.

Izbînda insurecției române, pregătită cu maximum de spirit de răspundere, a fost chezășuită de participarea populară, de acțiunea fără preget a maselor, inclusiv a întregii armate române în acele clipe decisive la bătălia antifascistă. Prin victoria insurecției naționale antifasciste, prin participarea de la 23 August 1944 cu toate forțele la războiul împotriva Germaniei hitleriste, poporul român și-a înscris contribuția la victoria finală.

Piatră de hotar a istoriei românești, insurecția din August 1944 stă de fapt la temelia marilor realizări ale poporului român în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, operă de creație conștientă căreia Congresul X i-a trasat amplele contururi pentru devenirea poporului român pe drumul progresului și civilizației.

Sărbătorim treizeci de ani de la eliberarea de sub dominația fascistă în anul celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. Fericită simbioză! Înfăptuirile remarcabile de azi — cărora Congresul le va da o nouă perspectivă — sînt înălțate pe luptele de ieri ale comuniștilor, revoluționarilor, democraților, ale maselor populare, pentru triumful libertății, dreptății și progresului pe pămîntul românesc.

Atunci cînd apreciem insurecția română din August 1944 drept o cotitură epocală în istoria țării avem în vedere că ea a marcat începutul revoluției populare care a creat premisele pentru victoria celei mai complete și radicale înnoiri a societății românești — revoluția socialistă.

Avînd în vedere că lichidarea pentru totdeauna a vechilor relații de producție și făurirea relațiilor noi, cu caracter socialist s-a împlinit în mai puțin de trei decenii putem spune că poporul român a străbătut în acest răstimp mai multe etape istorice. Sensul acestei dezvoltări echivalează cu o adevărată renaștere națională a poporului român. Lichidarea definitivă a exploatării omului de către om, victoria deplină și definitivă a socialismului în toate sferele activității economico-sociale, iată cea mai importantă înfăptuire a istoriei poporului român în acești 30 de ani.

În anii puterii populare, prin înfăptuirea consecventă a politicii de industrializare, producția industrială a țării a crescut de circa 30 ori. S-au dezvoltat puternic noile ramuri industriale, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei contemporane. S-au obținut succese importante în dezvoltarea agriculturii, reorganizată la rîndul ei complet, pe baze noi, socialiste. Dintr-o țară slab dezvoltată România a devenit un stat industrial-agrar în plină dezvoltare. Realizări de seamă au fost dobîndite în domeniul învățămîntului și culturii — factori de mare însemnătate pentru progresul general al țării. Semnificativ pentru amploarea dezvoltării economice și sociale a țării noastre este faptul că venitul național a fost în 1973 de peste 12 ori mai mare decît cel obținut în economia românească în anul 1947.

Pe baza rezultatelor obținute în dezvoltarea economiei, a creșterii avuției naționale s-a asigurat ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al întregului popor.

Istoria românească din acești 30 de ani își găsește reflectare aproape în fiecare colț de țară, în fiecare oraș, județ, comună. S-au construit nu numai o nouă industrie și o nouă agricultură, ci un ansamblu social-economic-cultural nou.

O caracteristică definitorie a întregii noastre construcții economico-sociale și umane o reprezintă acțiunea conștientă, organizată, planificată, de continuă perfecționare și autodezvol-

tare, astfel încît să se evite nu numai rămînerile în urmă sau stagnările într-un domeniu sau altul al vieţii sociale, dar să se asigure în mod deliberat o evoluţie multilaterală echilibrată şi armonioasă a întregii societăţi, a tuturor membrilor ei, să se înainteze sincronizat pe întregul front al construcţiei, atît materiale cît şi spirituale, să se subordoneze totalitatea mijloacelor scopului suprem al socialismului: un înalt nivel de trai material şi cultural al maselor în condiţiile unui larg democratism propice afirmării cît mai depline a personalităţii tuturor celor ce muncesc.

„S-a acţionat permanent — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu în Discursul solemn rostit la Marea Adunare Naţională cu ocazia învestirii sale în funcţia de preşedinte al Republicii Socialiste România — pentru asigurarea manifestării plenare în cîmpul vieţii sociale a personalităţii umane, pentru ca omul să se simtă liber şi stăpîn a tot ce se înfăptuieşte în societatea noastră, pentru a da fiecăruia posibilitatea să-şi valorifice din plin calităţile şi talentele în slujba progresului multilateral al patriei. Vom face şi în viitor totul pentru realizarea directivelor Congresului al X-lea şi ale Conferinţei Naţionale ale partidului privind ridicarea necontenită a nivelului de trai, dezvoltarea relaţiilor noi, socialiste, înfăptuirea principiilor şi normelor de convieţuire socială, a eticii şi echităţii socialiste".

Ţară socialistă în curs de dezvoltare multilaterală, România se consacră în ritm intens sarcinilor lichidării rămînerilor în urmă din punct de vedere economic şi apropierii de ţările avansate pe acest plan. Etapa construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate constituie, prin parametrii săi istorici, tocmai acea nouă perioadă de ascensiune în care s-a angajat poporul român prin programul însufleţitor al celui de-al X-lea Congres şi al Conferinţei Naţionale a P.C.R. din vara anului 1972. Rezultatele din primii trei ani şi jumătate ai actualului cincinal atestă justeţea şi caracterul ştiinţific al previziunilor partidului, faptul că oamenii muncii din ţara noastră dispun de tot ceea ce este necesar pentru a realiza înainte de termen obiectivele fixate.

Un corolar istoric al celor trei decenii al căror bilanţ se trasează în acest an îl constituie faptul că societatea românească contemporană este alcătuită din clase şi categorii sociale prietene care îşi bazează existenţa pe activitatea creatoare în diferite sectoare, pe muncă productivă pentru sine şi pentru obşte. Găsim în această nouă structură socială şi de clasă originile puternicei afirmări a naţiunii noastre socialiste, a unităţii întregului popor în jurul partidului comunist.

În ţara noastră a devenit o cucerire istorică deplina egalitate în drepturi a tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate. Făurirea unei societăţi socialiste multilateral dezvoltate angajează activitatea creatoare a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, întăreşte şi mai mult solidaritatea şi frăţia între toţi cei ce muncesc în Republica Socialistă România.

Pe calea adîncirii, lărgirii şi perfecţionării democraţiei socialiste se intensifică activitatea Frontului Unităţii Socialiste. Partidul Comunist Român, toate organizaţiile de masă şi obşteşti profesionale, culturale, consiliile oamenilor muncii de altă naţionalitate, precum şi cultele, alcătuiesc Frontul Unităţii Socialiste, acesta fiind cu adevărat cel mai larg organism politic democratic în cadrul căruia se realizează tot mai strîns unitatea maselor largi populare în jurul partidului — forţa politică conducătoare a întregii societăţi româneşti.

Succesele acumulate de poporul nostru în anii construcţiei socialiste sînt cea mai sigură măsură a justeţei orientării şi a politicii marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, care aplică în chip creator adevărurile generale ale socialismului şi comunismului în condiţiile istorice concrete din ţara noastră.

Cucerindu-şi, prin lupte şi jertfe grele, de-a lungul unei zbuciumate istorii, independenţa şi dreptul la o viaţă liberă, România socialistă se inspiră în întreaga ei activitate pe arena mondială din respectarea principiilor dreptului internaţional, al normelor eticii şi legalităţii internaţionale. România înţelege să respecte cu maximă fidelitate opţiunile de viaţă ale fiecărui popor. Întreaga activitate a ţării noastre, relaţiile pe care le desfăşoară România cu toate statele lumii, se fundamentează pe respectarea dreptului fiecărui popor de a-şi hotărî singur soarta.

România socialistă aşază la baza relaţiilor sale externe şi desfăşoară o activitate consecventă pentru înrădăcinarea în întreaga viaţă internaţională a principiilor respectării suveranităţii şi independenţei naţionale, egalităţii depline în drepturi, neamestecului în treburile interne şi avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forţă sau la ameninţarea cu forţa în raporturile interstatale — principii de natură să asigure cadrul dezvoltării libere a fiecărei naţiuni şi, totodată, creşterea încrederii şi conclucrarea internaţională rodnică, pacea şi securitatea întregii umanităţi.

Expresie a intereselor naţionale fundamentale ale poporului român, politica externă şi diplomaţia ţării noastre răspund sarcinii istorice de înaltă responsabilitate internă şi internaţională a partidului comunist, forţa conducătoare a societăţii româneşti. Politica externă şi diplomaţia noastră exprimă conceptul fundamental formulat încă de Friedrich Engels, concept potrivit căruia clasa cea mai revoluţionară a societăţii — clasa muncitoare — este promotoarea unei lumi „în cadrul căreia dezvoltarea liberă a fiecăruia este o condiţie pentru dezvoltarea liberă a tuturor"

„În stabilirea politicii externe a ţării — spunea preşedintele Nicolae Ceauşescu — noi pornim de la faptul că între politica internă şi cea externă există o interdependenţă, că trebuie să se realizeze o concordanţă deplină. Preocupîndu-ne de dezvoltarea socialistă a ţării, noi răspundem şi unor cerinţe mai largi, ale dezvoltării progresiste a omenirii. În fond, cu cît fiecare ţară obţine succese mai mari pe calea dezvoltării sale, în ridicarea bunăstării materiale şi spirituale a poporului, în asigurarea independenţei şi suveranităţii, cu atît contribuie mai mult la cauza generală a colaborării între toate naţiunile lumii, la progresul general al omenirii".

Pornind de la însemnătatea deosebită pe care o are colaborarea și unitatea dintre țările socialiste pentru creșterea influenței socialismului în lume, pentru asigurarea păcii și progresului social, Republica Socialistă România pune în mod constant în centrul politicii sale externe, prietenia și alianța cu toate țările socialiste, dezvoltarea largă a legăturilor de cooperare cu toate aceste țări.

Acționînd în spiritul marxism-leninismului și internaționalismului socialist, pe baza principiilor deplinei egalități în drepturi a tuturor statelor, respectării independenței, suveranității naționale, a neamestecului în treburile interne și într-ajutorării tovărășești, țara noastră amplifică legăturile de colaborare în cele mai diverse domenii, cu toate țările socialiste. Colaborarea țărilor socialiste este menită să afirme cu putere forța principiilor noi, marxist-leniniste de cooperare între state, să promoveze un tip nou de raporturi internaționale, fără precedent în istorie. O asemenea colaborare trebuie să ducă la înflorirea fiecărei economii naționale, la propășirea fiecărei națiuni, la egalizarea nivelurilor de dezvoltare a tuturor țărilor, la dezvoltarea generală a progresului și civilizației.

O expresie grăitoare a atitudinii de solidaritate militantă a României socialiste o constituie dezvoltarea într-un ritm susținut a legăturilor pe multiple planuri cu țările care au pășit pe calea dezvoltării independente din Africa, America Latină, Asia.

Analiza cantitativă și calitativă a nivelului și dezvoltării relațiilor României socialiste este marcată de o continuă lărgire, diversificare și îmbogățire a sferei lor de cuprindere. Cea de-a XXX-a aniversare a eliberării găsește România în relații diplomatice cu 118 state de pe toate continentele. Pentru a vedea ritmul impetuos al extinderii relațiilor noastre internaționale, vom arăta că în ajunul Congresului IX în iulie 1965, România întreținea raporturi diplomatice și consulare cu 66 state, iar în 1947 cu un număr de 25 state.

Luînd în considerare necesitățile participării la diviziunea internațională a muncii, România acționează în spiritul coexistenței pașnice, în direcția extinderii și dezvoltării relațiilor cu statele aparținînd altor sisteme social-economice, promovînd în prezent legături economice cu peste 120 state, aducînd și pe această cale o importantă contribuție la crearea climatului de încredere internațională, la cauza păcii, înțelegerii și colaborării internaționale.

Politica activă de pace și cooperare pe care o promovează cu realism, principialitate și consecvență România socialistă adaugă o nouă dimensiune locului demn pe care îl ocupă astăzi poporul român în cadrul comunității mondiale a tuturor popoarelor. Obiective de însemnătate istorică pentru toate statele, obiective de soluționarea cărora depind multe aspecte majore ale vieții internaționale, cum sînt asigurarea securității în Europa și în lume, realizarea dezarmării generale și în primul rînd a celei nucleare, au concentrat eforturile susținute depuse de România în orice împrejurare în aceste direcții. Sînt larg recunoscute inițiativele, propunerile, contribuțiile românești la cauza edificării securității și cooperării pe continentul european; sînt de asemenea recunoscute eforturile țării noastre pentru a se ajunge la măsuri reale de dezarmare, pentru interzicerea și distrugerea stocurilor armelor nucleare pentru lichidarea bazelor militare străine și retragerea tuturor trupelor de pe teritoriile altor state, în limitele granițelor lor naționale, pentru lichidarea împărțirii lumii în blocuri militare și desființarea N.A.T.O. și concomitent a Tratatului de la Varșovia.

Autoritatea și prestigiul internațional al Republicii Socialiste România întruchipate atît de elocvent și pilduitor în activitatea neobosită a președintelui Nicolae Ceaușescu, sînt determinate de principialitatea, consecvența, realismul cu care politica externă românească abordează — pe plan bilateral și multilateral, la Organizația Națiunilor Unite și în orice alt cadru instituțional — fenomenele lumii contemporane, pornind de la interesele supreme ale națiunii române angajată cu toate forțele în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, îndeplinindu-și cu fermitate îndatoririle solidarității internaționaliste, aducîndu-și contribuția la lupta frontului antiimperialist, la asigurarea condițiilor de pace, securitate și cooperare în Europa și în întreaga lume, imperios necesare progresului omenirii.

Vizitele efectuate de tovarășul Nicolae Ceaușescu într-un mare număr de țări din Europa, Asia, Africa, America de Nord, Centrală și de Sud, Declarațiile solemne, tratatele și comunicatele comune semnate de România cu zeci și zeci de state, alte documente arată cu putere consecvența și hotărîrea cu care România socialistă acționează pentru statornicirea unor noi relații, democratice, în viața internațională.

România se înfățișează azi în fața istoriei și a lumii întregi ca o țară a demnității și progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale, forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale.

Transformările fundamentale, cu adevărat uriașe din viața internă și din situația internațională a României s-au petrecut în deceniile de cînd partidul comunist a devenit forța conducătoare, recunoscută, și iubită, respectată și urmată cu încredere de întregul nostru popor.

Prestigiul și autoritatea de care se bucură partidul în rîndul maselor, rolul său conducător constituie rezultatul îndelungatului proces istoric în care partidul s-a afirmat ca cea mai înaintată, mai hotărîtă și consecventă forță a națiunii în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii. Niciodată de-a lungul istoriei poporul român n-a avut un asemenea conducător călit și încercat în lupte cum este Partidul Comunist Român, mîndria, conștiința și rațiunea națiunii noastre socialiste, o asemenea forță de avangardă în stare să-l călăuzească cu mînă sigură către țelurile înalte ale civilizației comuniste spre care aspiră și pentru atingerea cărora muncește și luptă zi de zi, an de an, cu entuziasm, vrednicie și abnegație.

Cristian POPIȘTEANU

Este bine să subliniem acum, în acest an, cînd sărbătorim trei decenii de la eliberarea de sub jugul fascist, că actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianţă cu partidul socialist, cu celelalte forţe revoluţionare şi patriotice s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii naţiuni.

NICOLAE CEAUŞESCU

INSURECŢIA — UNICA SOLUŢIE

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Încununare a unui trecut glorios de lupte de-a lungul secolelor pentru libertate naţională şi socială, strălucită sinteză a eroicelor bătălii revoluţionare pentru ideile unităţii statale, independenţei, suveranităţii, progresului economic şi social, insurecţia naţională antifascistă din august 1944 a marcat începutul unei ere noi în viaţa poporului nostru.

Exponent fidel al intereselor naţionale, Partidul Comunist Român s-a împotrivit de la început dictaturii militaro-fasciste şi dominaţiei Germaniei naziste, a organizat în variate forme rezistenţa antifascistă împotriva războiului hitlerist. El a canalizat într-un singur şuvoi lupta clasei muncitoare — forţa hotărîtoare a mişcării de eliberare — opoziţia dîrză a ţărănimii, protestul energic al intelectualităţii, puternica stare de spirit potrivnică imperialismului german din rîndul soldaţilor şi ofiţerilor, împotrivirea întregului popor faţă de dominaţia Germaniei hitleriste, hotărîrea sa de a înlătura dictatura militaro-fascistă, de a instaura un regim democratic constituţional, de a elibera partea de nord a Transilvaniei de sub ocupaţia Ungariei horthyste, de a ne alătura coaliţiei antihitleriste*.

Ca urmare a intensificării acţiunilor de luptă în fruntea cărora s-au aflat comuniştii, regimul de dictatură militaro-fascistă a intrat la începutul anului 1944 într-o criză acută. Ţara era asemeni unui vulcan gata să irumpă.

O mare înrîurire asupra evoluţiei situaţiei interne a României a avut continua schimbare a raportului de forţe pe fronturi, în favoarea coaliţiei antihitleriste. În cursul campaniei din iarna anilor 1943-1944, armata sovietică a continuat să izgonească pe ocupant de pe teritoriul Uniunii Sovietice şi să-i provoace pierderi evaluate la un milion de oameni. Urmărind trupele germane aflate în retragere forţele sovietice au atins şi depăşit frontiera de stat dintre U.R.S.S. şi România, eliberînd, pînă la mijlocul lunii aprilie 1944, cîteva judeţe din partea nord-estică a ţării noastre. Este momentul în care toţi factorii politici burghezi nelegaţi de regimul antonescian s-au activizat în căutarea unor soluţii pentru a desprinde România din alianţa cu Reichul hitlerist.

O anumită influenţă asupra accelerării procesului de regrupare şi concentrare a forţelor politice interne în jurul iniţiativelor P.C.R. pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste şi ieşirea din războiul hitlerist au exercitat, de asemenea, succesele aliaţilor occidentali pe teatrul de operaţii din Marea Mediterană şi din Italia, bombardamentele efectuate de aviaţia anglo-americană asupra unor noduri de comunicaţii, centre industriale şi petrolifere din România.

Dictatorul refuză armistiţiul

După eşecul tatonărilor diplomatice întreprinse în anii 1942-1943, guvernul dictaturii militaro-fasciste a reluat, în octombrie 1943, sondajele la Madrid, pentru o înţelegere separată cu S.U.A. şi Marea Britanie, cel puţin în legătură cu trimiterea în România a unor trupe anglo-americane, înaintea începerii unei noi ofensive sovietice la aripa sudică a frontului sovieto-german. Spre a determina o astfel de hotărîre din partea comandamentului aliat, conducătorii regimului militaro-fascist şi-au dat acordul pentru crearea de baze militare pe teritoriul României, îndeosebi la gurile Dunării, arătînd că „am fi mulţumiţi să avem asemenea siguranţă pe teritoriul nostru"[1], „că ne gîndim să menajăm interesele permanente ale marilor puteri occidentale la gurile Dunării şi în general în sud-estul Europei"[2]. Tratative asemănătoare au fost purtate de guvern cu reprezentanţi ai puterilor occidentale şi la Berna.

În interesul spargerii coaliţiei fasciste şi al izolării celui de-al III-lea Reich, guvernul sovietic se arătase dispus să încheie un armistiţiu chiar cu guvernul Antonescu. Reprezentanţii diplomatici ai U.R.S.S. la Stockholm au luat legătura în acest sens cu ministrul român în Suedia, dîndu-i de înţeles că într-o asemenea alternativă, „condiţiunea formală a capitulării necondiţionate [hotărîtă de cele trei mari puteri aliate la Conferinţa de la Teheran — **n.a.**] nu trebuie interpretată strîmt"[3].

La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a dat o declaraţie prin care arăta că intrarea trupelor sovietice pe pămîntul României era dictată de considerente militare. La 12 aprilie 1944, guvernul U.R.S.S. a făcut propuneri de armistiţiu în sensul celor discutate la Stockholm, cu condiţia nu numai a ruperii relaţiilor cu naziştii, dar şi a participării armatei române, în colaborare cu forţele armate sovietice, la război contra Germaniei şi Ungariei. Propunerile sovietice prevedeau, de asemenea, asigurarea posibilităţii de deplasare şi susţinerea, prin toate mijloacele, a mişcării trupelor sovietice pe teritoriul României, consimţămîntul guvernului U.R.S.S. de a sprijini anularea Dictatului de la Viena şi acordarea de ajutor în vederea eliberării nord-vestului Transilvaniei.

Guvernul dictaturii militaro-fasciste n-a primit aceste condiţii — cunoscute şi acceptate de guvernele puterilor occidentale din coaliţia antihitleristă — şi a luat măsuri pentru întărirea liniei existente a frontului, pentru pregătirea zonei fortificate Caşin-Focşani-Nămoloasa-

---

* Vezi articolele din **Magazin istoric: Presa ilegală în rezistenţa antihitleristă**, nr. 6/1969; **Cîndva „România liberă" era ilegală, Obiective de luptă îndeplinite, Itinerar conspirativ în preajma insurecţiei**, nr. 7-8/1969; **Pregătirea**, nr. 8/1971; **Octombrie 1940 — trupe hitleriste în România. Musafiri nepoftiţi**, nr. 1/1974; **Glasuri tot mai revoltate şi curajoase**, nr. 2/1974; **Înainte, pentru o Românie liberă şi democratică!**, nr. 3/1974.

Brăila. El a dispus mărirea numărului unităților militare de pe front și a cerut lui Hitler să sporească efectivele trupelor germane în România. Realizarea planurilor lui Antonescu însemna transformarea țării într-un vast cîmp de război.

Ceasul marilor răspunderi

În aceste împrejurări, ținînd seama și de faptul că în primăvara anului 1944 în țară se afla un mare număr de trupe germane, Partidul Comunist Român și-a întărit convingerea, exprimată dealtfel încă din anii 1941-1942 în documentele sale programatice că singura cale pentru înlăturarea regimului militaro-fascist și eliberarea țării era răsturnarea dictaturii prin forța armelor. Insurecția, la care să participe masele populare și armata, apărea drept modalitatea efectivă de a realiza aceste obiective. Pentru o asemenea acțiune existau, de altfel, și condițiile necesare: creșterea hotărîrii maselor — și în primul rînd a clasei muncitoare — de a se ridica la luptă pentru salvarea țării, posibilitatea atragerii armatei alături de forțele patriotice, criza regimului fascist în continuă agravare, o conjunctură politică și militară externă favorabilă.

Un rol hotărîtor în înfăptuirea acestei orientări salutare a avut realizarea celei dintîi dintre măsurile preconizate într-un plan general de acțiune stabilit în vara 1943 de către „Gheorghe Gheorghiu-Dej și cu tovarășii din colectivul de conducere al lagărului, dintre care menționez pe tovarășii Chivu Stoica și Nicolae Ceaușescu"[4], anume, rezolvarea problemei conducerii partidului. În acest sens, se constituise „în cursul anului 1943 și a atins componența sa pînă la începutul anului 1944, un activ de partid central"[5] format din Constantin Agiu, Emil Bodnaraș, Ion Gheorghe Maurer, Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Pîrvulescu, Iosif Rangheț ș.a., din rîndul căruia a fost desemnată — la 4 aprilie 1944 — o permanență operativă, formată din Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnaraș și Iosif Rangheț[6], care a preluat atribuțiile vechiului secretariat al C.C. al P.C.R.

Întreaga evoluție a situației interne și externe pe plan politic și militar demonstra că lupta de eliberare a poporului român intrase într-o etapă decisivă. Organele represive semnalau că în rîndurile muncitorilor din principalele întreprinderi din București și din țară exista „o permanentă atmosferă de dușmănie împotriva actualului regim", precum și faptul că „ar privi cu ochi buni o răsturnare a actualei ordini sociale"[7]. Atitudini similare manifesta și țărănimea greu lovită de calamitățile și ororile războiului.

Cele mai valoroase elemente din rîndurile intelectualității românești, continuînd tradiția progresistă patriotică a oamenilor de știință și cultură din țara noastră, au luat atitudine împotriva continuării războiului alături de Germania. În aprilie 1944, un număr de 69 oameni de știință, membri ai Academiei Române, profesori universitari au adresat lui Antonescu un memoriu comun prin care protestau împotriva politicii guvernului dictatorial, cerînd ieșirea României din războiul hitlerist*. La 4 august 1944, un grup de intelectuali dintre cei care semnaseră memoriul din aprilie a protestat din nou printr-o scrisoare adresată lui Ion Antonescu împotriva continuării războiului.

Starea de spirit antifascistă a crescut și în armată; în multe unități militare au fost formate grupuri antifasciste care furnizau informații și armament forțelor din rezistență, întreprindeau acțiuni de sabotaj și de pregătire a întoarcerii armelor, la momentul hotărît, împotriva germanilor. Asemenea grupuri au fost organizate la Flotila 3 bombardament de la Craiova, la Regimentul 3 pionieri dislocat în apropiere de Roșiorii de Vede, la Regimentul de transmisiuni-aero de lîngă București, la unitățile Diviziei 9 infanterie din Dobrogea etc. Dorința de a acționa pentru ieșirea din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste a căpătat o amploare din ce în ce mai mare în rîndurile armatei**, îndeosebi în primăvara și vara anului 1944, cînd tot mai mulți ofițeri români, sub influența partidelor politice coalizate și animați de grija față de destinele țării, vedeau salvarea ei numai prin lupta împotriva celui de-al III-lea Reich. În această situație, un număr important de generali și ofițeri superiori a putut fi atras la acțiunea de eliberare a poporului român de sub dominația fascismului și alăturarea lui cu toate forțele la coaliția antihitleristă. Ei afirmau că „dacă rușii vor lua ofensiva, noi să știm să schimbăm la timp atitudinea"[8].

Sesizînd starea de spirit ostilă scopurilor comandamentului german, generalul Schörner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud", a ordonat, la 12 iulie 1944, comandanților celor două armate române și generalilor germani de sub comanda sa, să ducă o luptă perseverentă împotriva fenomenelor de părăsire a pozițiilor de luptă de către ostașii români, cerîndu-le să ia în această privință cele mai severe măsuri[9]. Totodată el a intercalat unitățile române între marile unități germane, pentru a putea fi mai ușor supravegheate și, la nevoie, dezarmate. În documentul **Starea de spirit din armată,** întocmit de Marele Stat Major Român la 28 iulie 1944, se menționa că în urma unui sondaj făcut în rîndurile unităților de pe front, cei mai mulți comandanți de regimente au afirmat că nu se mai putea conta pe unitățile lor[10].

În slujba aspirațiilor fundamentale ale poporului român

Așadar, orientarea P.C.R. spre insurecție corespundea cu evoluția stării de spirit a maselor populare și a armatei, cu voința acestora de a acționa ferm împotriva regimului fascist și a ocupanților hitleriști. Această orientare a P.C.R. a fost hotărîtoare pentru întregul curs al luptei de eliberare a patriei de sub dominația fascismului, înarmînd forțele patriotice și antihitleriste cu o linie politică clară, cu obiective izvorîte din realitățile interne și externe, cu forme, metode și mijloace eficiente.

Trecînd la pregătirea insurecției, P.C.R. a urmărit în

---

* Vezi articolul: **Tăcerea noastră ar însemna o crimă,** în **Magazin istoric,** nr. 2/1967.

** Vezi în acest număr articolul **Credincioasă țării și poporului român.**

continuare lărgirea coaliției realizate prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, pînă la cuprinderea tuturor păturilor sociale, partidelor, grupărilor și personalităților politice interesate în eliberarea României. Comuniștii au considerat că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a acestei alianțe politice largi, ținînd seama de faptul că, în pofida deosebirilor de opinii existente la unii membri din conducerea Partidului Social-Democrat, muncitorimea se ridica împotriva războiului; ei au explicat cu răbdare necesitatea și importanța unității de acțiune a celor două partide muncitorești pentru asigurarea rolului de forță conducătoare a clasei muncitoare. În acest sens, C.C. al P.C.R. s-a adresat în scris, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.S.D. propunîndu-i „intrarea imediată în Frontul Patriotic Antihitlerist format din forțele antihtleriste din România și în Comitetul patriotic pe țară al acestui front. În același timp — se menționa în scrisoare — vă propunem să vă uniți cu noi și cu celelalte organizații antihitleriste la luptă pentru cîștigarea conducerilor Partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal, pentru ultima noastră platformă de luptă propusă acestor partide"[11].

Eforturile comuniștilor s-au materializat la mijlocul lunii aprilie 1944, cînd s-a încheiat un acord de Front Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D.* Realizarea Frontului Unic Muncitoresc a fost un eveniment de mare însemnătate pentru organizarea comitetelor patriotice pe întreprinderi și a Formațiunilor de luptă patriotice, precum și pentru lărgirea coaliției politice antihitleriste[12].

Orientarea unor grupări politice și cercuri ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania, deși determinată de motive foarte diferite și contradictorii, corespundea — în situația dată — intereselor vitale ale țării. Cu forțe unite, comuniștii și social-democrații au dezvoltat contactele stabilite anterior cu aceste grupări, ceea ce a dus la încheierea, la 26 mai 1944, a unei înțelegeri cu gruparea condusă de Gh. Tătărescu. Reprezentanții P.C.R. au semnat procesul-verbal al înțelegerii în numele tuturor organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist; procesul-verbal a fost semnat, de asemenea, și de reprezentanții Partidului Socialist-Țărănesc condus de Mihail Ralea, și ai grupării național-democrate[13] (derivată din fostul partid aflat înainte de război sub conducerea lui Nicolae Iorga).

În aceste împrejurări, în luna mai 1944, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au consimțit, fără a renunța la pertractări cu guvernul Antonescu, la constituirea unui comitet central de acțiune format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D. (Constantin Titel Petrescu), P.N.Ț. (Iuliu Maniu), P.N.L. (C.I.C. Brătianu) și a unui birou, ca organ de acțiune, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bîgu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Bebe Brătianu și Gh. Zamfirescu (P.N.L.)[14]. În cadrul de mai sus, s-au purtat numeroase discuții fără rezultate concrete, pînă în luna iunie.

La 4 aprilie 1944, din rîndul activului central al P.C.R. a fost desemnată o permanență operativă formată din: Emil Bodnaraș, Constantin Pîrvulescu și Iosif Rangheț (de la stînga la dreapta)

Monarhia în căutarea șansei salvatoare

Concomitent, în primăvara și vara anului 1944, I. Maniu, C.I.C. Brătianu și cercurile Palatului au preluat asupra lor sarcina unei noi runde a tratativelor, de data aceasta la Cairo, cu reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii în vederea încheierii armistițiului. Pentru a evita

---

* Vezi articolele **Cum s-a înfăptuit Frontul Unic Muncitoresc** din **Magazin istoric**, nr. 1/1967 și **Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbînzii**, din nr. 5/1974.

temutele zguduiri sociale și politice, cercurile amintite au continuat să pună accentul pe varianta balcanică a premierului britanic W. Churchill: trimiterea urgentă de trupe aeropurtate anglo-americane în România, considerate de Maniu drept un factor „esențial al oricărei acțiuni din partea noastră"[15]. La Cairo, însă, reprezentanții puterilor aliate au cerut trecerea la o acțiune concretă în țară în sensul propunerilor din aprilie ale guvernului U.R.S.S. Față de această poziție, ținînd cont de propriile lor interese, Maniu și Brătianu au considerat că încheierea armistițiului de către guvernul Antonescu ar fi fost cea mai bună soluție, în care scop au făcut, pînă în ultimul moment, numeroase demersuri pe lîngă Ion și Mihai Antonescu.

Deși împărtășeau același punct de vedere, regele Mihai și sfetnicii săi — care aveau contacte cu P.C.R. încă din 1943 — au ajuns la concluzia că singura cale de salvare a monarhiei, singura modalitate prin care ar fi putut să fie absolvită de răspunderea ce îi revenea de a fi patronat regimul militaro-fascist și dezastrul țării, era participarea suveranului la o acțiune de ieșire din războiul hitlerist. „Nu numai aliații — se subliniază în documentul intitulat **Consiliul de coroană** datat 3 mai 1944 — dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială". Exprimînd îngrijorarea consilierilor regelui, documentul arată: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui?"[16].

Perspectiva sumbră a ocupării militare totale și a transformării țării în teatru de război nimicitor a impus cercurilor Palatului regal și căutarea unei alte soluții pentru eventualitatea că Antonescu va continua să refuze încheierea armistițiului. Anterior, ele contaseră pe planul propus de liderii Partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal, cunoscut sub denumirea „Planul Gigurtu", care consta în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler, a lui I. Antonescu cu I. Gigurtu sau cu un general agreat de hitleriști, precum și a miniștrilor de Externe, de Război și a șefului Marelui Stat Major cu oameni de încredere ai Palatului. În concepția acestor cercuri, cei doi miniștri și șeful Marelui Stat Major, folosindu-se de poziția lor, „înșelînd" vigilența germanilor ar fi trebuit să acționeze în vederea scoaterii țării din război.

La consfătuirea din noaptea de 13-14 iunie 1944 ,care a avut loc în casa conspirativă a P.C.R. din Calea Moșilor nr. 103, între reprezentanții partidului comunist (Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu), cu reprezentanții Palatului și ai armatei (generalii Constantin Sănătescu, Gheorghe Mihail, colonel D. Dămăceanu, Gr. Niculescu-Buzești, I. Mocsony-Stîrcea și M. Ioanițiu), în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și periculos al „Planului Gigurtu", guvernul hitlerist putînd fi pus în gardă, reprezentanții Palatului au renunțat definitiv la formula respectivă și au acceptat planul partidului comunist de înlăturare a regimului antonescian prin forța armelor. A fost desemnat în acest scop un comitet militar, avînd sarcina să se ocupe de pregătirea unităților militare în vederea insurecției. În acest comitet au fost incluși generalul de divizie în retragere Gh. Mihail, generalul de divizie Constantin Vasiliu-Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial dislocat în zona principalului bazin petrolifer al țării și colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei. În activitatea comitetului militar un rol esențial a avut Emil Bodnaraș, care a condus, de fapt, elaborarea planului militar al acțiunii. De asemenea, un rol important în munca acestui organism a avut generalul Constantin Sănătescu.

În ceea ce îi privește pe Maniu și Brătianu, presiunea maselor și a propriilor lor partizani, desfășurarea favorabilă a contactelor P.C.R. cu gruparea liberală Tătărescu și cu cercurile Palatului, evoluția situației politice și militare internaționale le-au impus să adopte poziții mai realiste. La 20 iunie 1944, ei au aderat, în sfîrșit, la platforma propusă de partidul comunist privind constituirea Blocului Național Democratic. Platforma, cu caracter antifascist, general-democratic, prevedea:

„1. Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcută de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii) căutînd a obține condițiunile posibile, cele mai bune pentru interesele țării.

2. Ieșirea României din axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă părțile contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite".

În declarație se arăta, de asemenea, că formațiunile politice care alcătuiau Blocul Național-Democratic își păstrau întreaga independență ideologică și politică, „acordul intervenit neprivind decît punctele mai sus fixate".

Realizarea politicii de alianțe largi, inițiată și urmărită cu tenacitate de partidul comunist încă din vara anului 1941, a angajat la luptă hotărîtoare pentru interesele naționale fundamentale toate păturile populației, a atras la acțiunea eliberatoare și acele categorii ale populației și ale armatei române care se aflau sub influența Partidului Național-Țărănesc și Național-Liberal.

Dar, cu toate că se angajaseră la înfăptuirea unui plan ce reclama măsuri urgente și hotărîtoare, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au făcut obstrucții încă de la început, refuzînd includerea în B.N.D. a grupărilor patriotice aliate cu P.C.R. în Frontul Patriotic Antihitlerist. Ulterior, în cadrul consfătuirilor care au urmat, au continuat să se înfrunte două concepții: pe de o parte, concepția organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist, de urgentare a pregătirilor pentru răsturna-

rea cu forţa armelor a regimului militaro-fascist; pe de altă parte, concepţia liderilor Partidelor Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal care căutau să le tergiverseze, în dorinţa limitării acţiunii la o lovitură de stat de tipul loviturilor de palat. Aceste două concepţii au fost sesizate chiar şi de organele informative ale dictaturii antonesciene sintetizînd rapoartele ce le parveneau din anturajul şefilor P.N.Ţ. şi P.N.L. şi care relatau, la 26 iunie 1944, că Maniu şi Brătianu erau „convinşi că o schimbare în România nu este posibilă decît sub presiunea evenimentelor din afară şi mai puţin a mişcării interne. Acesta este nodul gordian al înţelegerii dintre partidele democratice şi extrema stîngă, comuniştii urmărind crearea frontului democratic ca o formaţie de luptă imediată şi efectivă împotriva conducerii şi politicii actuale de război..."[17].

Bizuindu-se pe lupta forţelor antihitleriste în permanentă creştere, ţinînd seama de evoluţia evenimentelor de pe fronturi favorabilă forţelor antihitleriste, partidul comunist, iniţiatorul şi organizatorul alianţelor realizate şi al planului insurecţional, îşi vedea opera pe pragul împlinirilor. Prezent în Frontul Patriotic Antihitlerist şi în Blocul Naţional-Democratic, el constituia punctul de unire şi nucleul dinamizator al forţelor naţionale antihitleriste. Acest fapt nu a scăpat neobservat nici organelor informative germane, care relatau, la 5 august 1944, că „evoluţia politicii interne din ultimele săptămîni arată clar o trecere a tuturor opoziţiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziţii de partidul comunist"[18].

De ce la Bucureşti şi în Valea Prahovei?

Consecvent orientării şi poziţiei sale, după 20 iunie, P.C.R. şi-a intensificat activitatea pentru pregătirea propriilor sale forţe care urmau să constituie un element esenţial în acţiunea de răsturnare a dictaturii militaro-fasciste. O activitate intensă s-a desfăşurat în rîndul armatei — a cărei majoritate era alcătuită din ţărani şi muncitori — pentru atragerea ei la acţiunea eliberatoare. Partidul comunist a dezvoltat legăturile cu organizaţiile din Frontul Patriotic Antihitlerist, cu gruparea tătărescianâ, cu cercurile Palatului — de mare însemnătate pentru atragerea a cît mai mulţi ofiţeri superiori şi generali cu funcţii cheie în armată — şi a depus eforturi pentru dinamizarea partenerilor din Blocul Naţional-Democratic.

Paralel cu discutarea, în cadrul larg al acestor alianţe, a unor probleme cu caracter general, s-a acordat o atenţie deosebită elaborării, de către un grup restrîns, a planului acţiunilor armate. Bizuindu-se pe influenţa pe care şi-o crease, contînd pe starea de nemulţumire din rîndul ofiţerilor şi generalilor, partidul comunist a reuşit — prin alianţele politice încheiate — să asigure colaborarea unui număr apreciabil de ofiţeri superiori şi generali din comandamente importante, cum erau — în afara celor amintiţi: generalii Ilie Ştefleа — şeful Marelui Stat Major al armatei, Mihail Racoviţă — comandantul Armatei 4, Constantin Anton — şeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, Ilie Creţulescu — comandant de divizie, coloneii Gheorghe Zamfirescu, din Marele Stat Major, Dumitru Motora din Jandarmerie ş.a.

Analiza raportului de forţe, a planurilor operative ale comandamentului hitlerist privitoare la România, a dus la concluzia că era necesară cucerirea celor mai importante puncte strategice care să asigure succesul acţiunii pe întreg teritoriul ţării, să paralizeze orice posibilitate de reacţie din partea trupelor germane şi a aparatului represiv al dictaturii militaro-fasciste. S-a stabilit astfel ca lovitura principală să fie dată la Bucureşti — centrul politic şi administrativ al ţării — conjugată cu una la Ploieşti şi în Valea Prahovei, deoarece în aceste centre se găseau concentrate majoritatea trupelor germane din zonele interioare, dar şi cele mai puternice formaţii insurecţionale; în Valea Prahovei — principala zonă petroliferă — existau cele mai bune comunicaţii rutiere şi feroviare, instalaţii de telecomunicaţii care asigurau legături corespunzătoare între partea sudică a ţării şi aceea de la nord de Carpaţii Meridionali, ceea ce avea o importanţă deosebită pentru operaţiile militare conjugate, române şi sovietice, ce aveau să se desfăşoare ulterior.

„Acţiunea se concentrase — spunea E. Bodnaraş în expunerea televizată din aprilie 1971 — asupra luării în stăpînire cît mai repede, prin forţa armelor, a Capitalei — a tuturor instituţiilor concentrate în Capitală — cît şi a zonei Prahovei. În al treilea rînd, atenţia organizatorilor insurecţiei era aţintită spre teritoriul din sud-vestul ţării, ca o eventuală bază de repliere; aveam în vedere Oltenia, Banatul — cu centrul Reşiţa — vecine cu Iugoslavia, unde partizanii, sub conducerea Partidului Comunist Iugoslav, în frunte cu mareşalul Tito, deţineau un teritoriu liber de aproape 167 000 km pătraţi şi pe susţinerea cărora ne puteam sprijini".

Comandamentul german şi mareşalul Antonescu acordau o mare importanţă teritoriului României pentru bararea operaţiilor ofensive sovietice şi menţinerea rezervelor de petrol şi produse agro-alimentare din sud-estul Europei. Configuraţia teritoriului românesc permitea germanilor organizarea în condiţii deosebit de favorabile a unei apărări puternice şi de durată pe masivii arcului carpatic, ceea ce asigura o stabilitate mai mare a frontului pe întregul lanţ muntos din Carpaţii Albi şi pînă în Balcani. De altfel, la începutul lunii august 1944, în timpul vizitei făcute de Antonescu lui Hitler, se hotărîse ca, în cazul unor acţiuni ofensive de amploare ale forţelor sovietice de la aripa sudică a frontului, să fie organizate trei zone mari de rezistenţă. Prima trebuia să fie realizată pe Carpaţii Răsăriteni — linia fortificată dintre curbura Carpaţilor şi marele cot al Dunării maritime de la Brăila — Dunărea maritimă cu delta sa, pînă la Marea Neagră. Carpaţii Răsăriteni împăduriţi, formaţi din trei şiruri de culmi paralele şi înalţi de circa 2 000 metri, cu trecători înguste şi înalte, străjuiţi dinspre est de dealuri premontane la fel împădurite sau acoperite cu vii şi livezi, puneau probleme greu de rezolvat unei operaţii de străpungere. Spre sud, aşanumita „Poartă a Focşanilor" era ferecată de linia fortificată formată din două poziţii, fie-

Insurecția victorioasă la București: miting organizat în Piața Universității, prin care populația Capitalei sărbătorește eliberarea (28 august 1944)

care avînd două-trei linii de cazemate și lăcașuri întărite de tragere, totalizînd circa 1 600 cazemate din beton armat, circa 10 pe km de front, iar pe două direcții dintre cele mai accesibile, Bacău-Focșani-Ploiești și Galați-Făurei-Urziceni-București, cîte 20-25 cazemate pe km de front, adînc eșalonate. În luna august 1944, în aceste fortificații se aflau instalate 9 batalioane special instruite, întregul sistem urmînd a fi completat cu efectivele a 10 divizii din interior.

În eventualitatea străpungerii primului sistem de fortificații, ar fi trebuit să se recurgă, după folosirea tuturor obstacolelor naturale intermediare din partea sudică a țării, la a doua zonă, formată din Carpații Orientali și Carpații Meridionali. În sfîrșit, a treia zonă ar fi trebuit să o reprezinte Carpații Occidentali, rezemați la nord pe Carpații Pădurоși, iar la sud pe masivii terminali ai Carpaților Meridionali[19]

În ceea ce privește trupele germane existente în sectorul sudic al frontului, ele se ridicau la circa 500 000 oameni, iar în zona formațiilor de aprovizionare și evacuare, precum și în interiorul țării, la circa 260 000 oameni, bine instruiți și înarmați, majoritatea acestora din urmă avînd o bogată experiență de luptă[20]. Așadar trupele germane depășeau forțele aflate la dispoziția organizatorilor insurecției (circa 450 000 oameni, în afara celor ce se aflau pe front).

De aceea, în privința alegerii momentului declanșării acțiunii s-au avut în vedere atît factorii de ordin intern — în primul rînd starea de spirit a maselor și a armatei, posibilitatea atragerii comandanților de mari unități, raportul de forțe între trupele române și cele germane, stadiul pregătirilor politice și militare — cît și împrejurări externe favorabile. Insurecția urma să înceapă pe timpul desfășurării iminentei ofensive a trupelor sovietice de la aripa de sud a frontului sovieto-german, atunci cînd acestea aveau să angajeze în luptă rezervele tactice și operative ale Grupului de armate german „Ucraina de Sud".

În a doua decadă a lunii august, pregătirile pentru trecerea la înfăptuirea insurecției erau în linii esențiale terminate. În acest cadru de preocupări, s-a căzut de acord și asupra modalității de înlăturare a căpeteniilor dictaturii militaro-fasciste, soluția cea mai bună fiind aceea a arestării lor la Palatul regal. Ion Antonescu urma să fie chemat aici, iar în timpul convorbirii dintre acesta și rege se prevăzuse intervenția unei formațiuni de luptă patriotice, care să efectueze arestarea. Pentru eventualitatea că, din motive neprevăzute, această formațiune nu ar fi putut sosi la timp, la propunerea conducerii partidului comunist s-a hotărît formarea unei echipe de rezervă la Palat; echipa respectivă a fost alcătuită din maiorul Anton Dumitrescu și trei subofițeri, toți din garda Palatului.

Momentul oportun

În vara anului 1944, operațiile militare pe fronturile celui de-al doilea război mondial se desfășurau sub semnul schimbării din ce în ce mai accentuate a raportului de forțe în favoarea coaliției antihitleriste. În campania din primăvara și vara anului 1944, forțele armate ale Uniunii Sovietice au înfăptuit operații ofensive strategice de mari proporții; cu toate că pierduse definitiv inițiativa strategică, Germania dispunea încă de oameni și resurse economice pentru producția de armament și tehnică militară și reprezenta încă un inamic puternic. La 6 iunie 1944 a fost deschis cel de-al doilea front în Europa*, prin debarcarea în Normandia a corpului expediționar aliat for-

* Vezi articolele: **Secretul Operației „Overlord"**, în nr. 8/1969, **Cruciadă în Europa** și **Un martor britanic al celei mai lungi zile**, în nr. 6/1974.

mat din trupe americane, engleze, franceze și din țările Commonwealthului. Debarcarea forțelor aliate a apropiat ziua victoriei asupra inamicului comun, dînd posibilitatea realizării unor lovituri coordonate pe continent din est, sud și vest, silindu-l deci pe inamic să ducă războiul pe trei fronturi care se apropiaseră de teritoriul german, să folosească în vest o parte din rezervele sale strategice.

Pe lîngă loviturile zdrobitoare pe care le primeau pe diferitele fronturi, hitleriștii erau nevoiți să facă față unei situații tot mai complicate în spatele frontului, în Iugoslavia, Franța, Polonia, Albania, Grecia și în celelalte țări subjugate de ei, unde creștea impetuos mișcarea de rezistență.

Ca urmare a acțiunilor ofensive ale armatei sovietice din lunile iunie-august 1944, s-a desăvîrșit eliberarea Bielorusiei și a regiunii Leningrad, au fost eliberate mari părți din Lituania, Letonia și o parte însemnată a teritoriilor poloneze de la est de Vistula. Loviturile date mașinii de război hitleriste în vara anului 1944 s-au soldat cu nimicirea a peste 60 divizii germane. Dispunînd de o superioritate mare de forțe și avînd sprijinul puternic al rezistenței franceze care controla întinse regiuni din Franța, pînă la sfîrșitul lunii august trupele aliaților au curățat de ocupanți partea de nord-vest a Franței, debarcînd, la 15 august și în sudul acesteia.

În această situație, armata sovietică a trecut la pregătirea unei noi operații ofensive în sectorul sudic al frontului, cu scopul de a zdrobi Grupul de armate german „Ucraina de Sud". Comandamentul suprem sovietic a dat această misiune Fronturilor 2 și 3 ucrainene, cărora li se stabilise misiunea imediată de a străpunge apărarea adversarului și de a încercui gruparea lui în zona Iași-Chișinău[21], urmînd ca ulterior să dezvolte ofensiva în direcțiile Adjud-Focșani și Izmail-Galați, unde trebuiau să ocupe poziții, în zona fortificată.

Ofensiva sovietică în sectorul Iași-Chișinău a început în dimineața zilei de 20 august 1944. Chiar în prima zi, trupele Frontului 2 ucrainean au rupt apărarea inamică, iar la 21 august au eliberat orașul Iași. Continuînd înaintarea, conform ordinului dat în ziua de 21 august de Comandamentul suprem, de a acționa cu forțele principale pentru a încercui într-un timp cît mai scurt gruparea inamică, forțele Frontului 2 ucrainean au desfășurat acțiunea de învăluire de la nord-vest către sud-est; concomitent, trupele Frontului 3 ucrainean au rupt apărarea din zona Bender și, dezvoltîndu-și ofensiva spre Prut au urmărit învăluirea grupării inamice dinspre sud-est către nord-vest. În seara zilei de 23 august, trupele Fronturilor 2 și 3 ucrainene duceau lupte cu trupele germane în direcția Leova și Leușeni pe Prut.

Desfășurarea operațiilor pe front a impus comandamentului german să-și angajeze în luptă rezervele, ceea ce l-a lipsit de posibilitatea de a le folosi împotriva forțelor insurecționale române. Tocmai un astfel de moment favorabil realizării unui raport avantajos forțelor insurecționale față de trupele naziste din interior, fusese avut în vedere de conducerea Partidului Comunist Român pentru începerea acțiunii îndelung și meticulos pregătită. În seara zilei de 23 august, noul comandant — numit la 23 iulie 1944 — al Grupului german de armate „Ucraina de Sud", generalul colonel Hans Friessner, recunoștea că „încercuirea Armatei 6 devenea acum o certitudine"[22]. Două zile mai tîrziu, încercuirea tactică era fapt împlinit[23].

★

La ședința din noaptea de 21-22 august, convocată la Palat din inițiativa P.C.R., s-a convenit ca arestarea guvernului să se producă la 26 august. Evenimentele au grăbit însă punerea în aplicare a planului stabilit de comun acord, de forțele coalizate.

Microfișier bibliografic

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), dosar nr. 17/1939, E. 9. XX.
2. **Loc. cit.** dosar nr. S. 5, Madrid, 1944, vol. 3, fila 85.
3. **Loc. cit.** dosar nr. S.1, Stockholm, 1943, vol. 2, fila 267.
4. Emil Bodnaraș, **Expunerea televizată în ziua de 7 aprilie 1971.**
5. **Ibidem.**
6. **Ibidem.**
7. Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare A.C.C. P.C.R.), fondul 5, dosar nr. 856, filele 137 și 391.
8. **Revista Arhivelor,** anul II, nr.1/1959, raportul nr.1328/1944 al Biroului statistic militar Sibiu.
9. Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., arhiva secției Istoria marelui Război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei, inv. 13 643, documente privitoare la armatele străine, **Jurnalul de operații al Grupului de armate „Ucraina de Sud",** 1-31 iulie 1944, pp. 58-59.
10. Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare A.M.A.N.), dosar nr.732/1, capitolul VI, fila 14.
11. A.C.C. P.C.R., dosarul nr. 7951, mapa 116, filele 36-40; vezi și M. Mușat, V. Arimia **Politica de alianțe a P.C.R. în pregătirea și realizarea insurecției naționale antifasciste,** din **Magazin istoric,** nr. 6 și 7/1974.
12. Vezi Gh. I. Ioniță, **Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbînzii,** din **Magazin istoric,** nr. 5/1974.
13. Biblioteca Academiei R.S. România, Circulara nr. 1, din 1 septembrie 1944 a secretarului general al P.N.L. Tătărescu către președinții organizațiilor P.N.L.
14. Vezi **Politica de alianțe a P.C.R. și înfăptuirea insurecției din august 1944,** în culegerea **P.C.R. în viața social-politică a României 1921-1944,** Editura Militară, București, 1971, p. 381.
15. A.M.A.E., dosar nr. 71/1939, E.9.XX.
16. Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fondul 8, dosar nr. 481, documentul **Consiliul de coroană,** datat 3 mai 1944.
17. Vezi **P.C.R. în viața social-politică a României 1921-1944,** p. 383.
18. Direcția Generală a Arhivelor Statului, microfilme, fondul „Documente germane", rola nr. 883/5631, cadrele 433-434.
19. Vezi **România în războiul antihitlerist,** Editura Militară, București, 1966, pp. 52-55.
20. **Op. cit.,** p. 45.
21. Vezi **Istoria Velikoi Otecestvennoi Voini Sovetskogo Soiuza. 1941-1945** („Istoria marelui război pentru apărarea patriei. 1941-1945"), Moskva, Voennoe izdatelstvo M.C.S.S.S.R., 1962, toma IV, pp. 260-261.
22. H. Friessner: **Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn** („Bătălii trădate. Tragedia armatei germane în România și Ungaria") Holstein — Verlag, Hamburg, 1956, p. 83.
23. **Pravda,** din 26 august 1944.

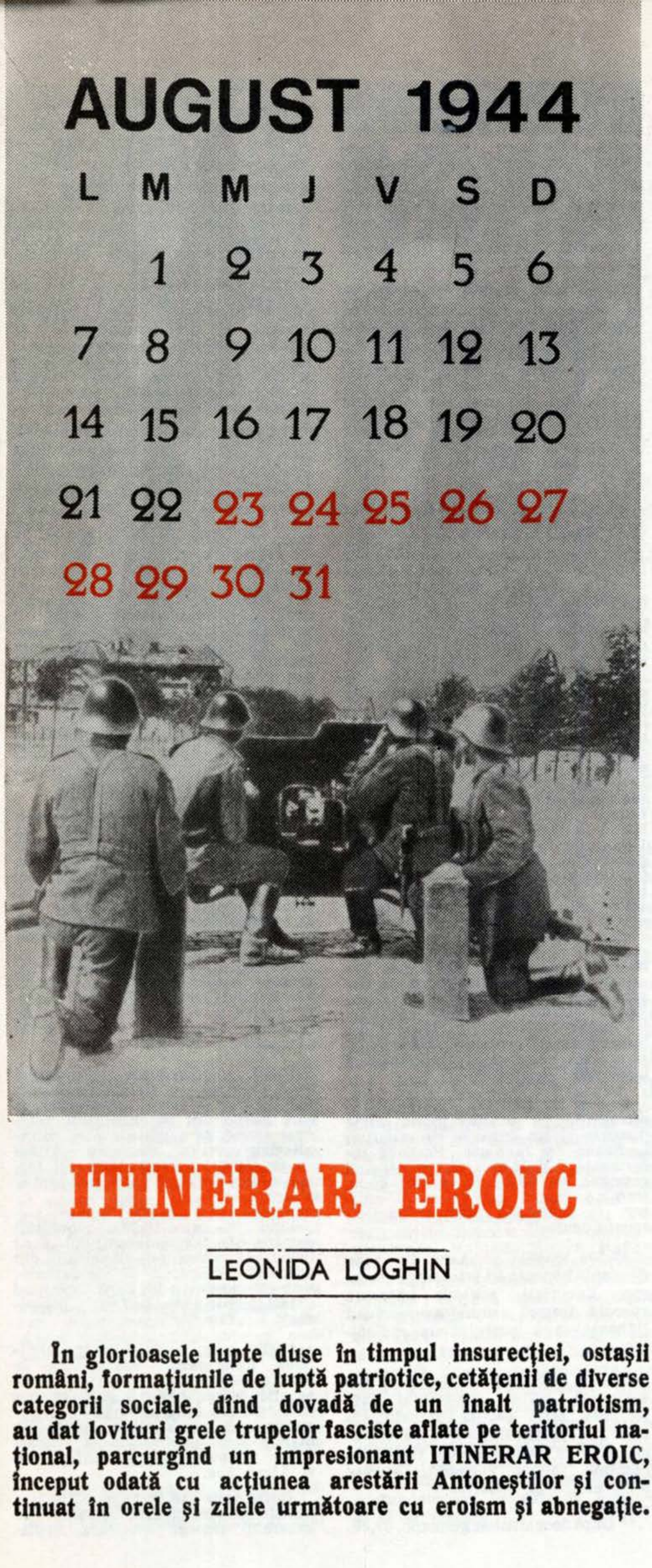

ITINERAR EROIC

LEONIDA LOGHIN

În glorioasele lupte duse în timpul insurecției, ostașii români, formațiunile de luptă patriotice, cetățenii de diverse categorii sociale, dînd dovadă de un înalt patriotism, au dat lovituri grele trupelor fasciste aflate pe teritoriul național, parcurgînd un impresionant ITINERAR EROIC, început odată cu acțiunea arestării Antoneștilor și continuat în orele și zilele următoare cu eroism și abnegație.

În ziua de 23 august, între orele 17,00 și 24,00, forțele insurecționale, după arestarea căpeteniilor guvernului antonescian, au trecut la punerea în aplicare a planului dinainte stabilit. Trupele române din București au ocupat, pînă seara, dispozitivul de luptă ordonat. Au fost luate sub pază sediile autorităților și instituțiilor publice, au fost blocate intrările în Capitală și obiectivele germane în ordinea stabilită. A fost difuzată proclamația regală al cărei proiect fusese pregătit de reprezentanții P.C.R. și proclamația noului guvern, a fost transmisă marilor unități directiva operativă a Marelui Stat Major (M.St.M.), care confirma încetarea ostilităților împotriva Națiunilor Unite și trecerea la dezarmarea trupelor germane.

24 august

00,20-00,30: comandamentele Armatelor 3 și 4 române aflate pe frontul din Moldova transmit marilor unități ordinul de ieșire din războiul antisovietic, de regrupare și deplasare în mod organizat spre zonele stabilite în interiorul țării.

00,30 (aproximativ): Hitler ordonă telefonic generalului Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud", să folosească „**trupele combatante și toate mijloacele de luptă din cele 3 arme** [uscat, aviație și marină] **cît și formațiile SS[...], toate serviciile partidului german, toți germanii originari din Reich și toți etnicii germani**", pentru „**asigurarea ordinei și siguranței în România, pentru menținerea liniștei și pentru respingerea atacului de mare amploare rusesc...**".

01,00: generalul Hans Friessner comunică comandamentelor armatelor germane de uscat, aer și marină, preluarea comenzii tuturor trupelor din România; el avertizează „**comandamentele, autoritățile sau serviciile române care se fac vinovate de sabotaj față de măsurile militare luate de armata germană sau ridică chiar armele împotriva noastră** [că] **vor fi imediat distruse, folosindu-se armele fără nici o cruțare**".

01,30: o grupă a formațiunilor de luptă patriotice, care preluase paza membrilor guvernului militar fascist arestați la Palat, îi transportă în casa conspirativă a P.C.R. din cartierul Vatra Luminoasă; în urma recomandării reprezentanților Partidului Comunist Român, regele părăsește Capitala și se refugiază la Dobrița, lîngă Tîrgu Jiu; în zona Chitila, unități germane echipate de război sînt gata de luptă.

01,55: generalul Hans Friessner ordonă generalului Alfred Gerstenberg, comandantul aviației germane din România, să aresteze „camarila trădătoare" de la București și să formeze un guvern prezidat de un general germanofil.

02,00: fiind informat despre pregătirile pe care generalul Gerstenberg le face la nord de București, generalul de corp de armată adjutant Constantin Sănătescu ordonă comandamentului militar al Capitalei (C.M.C.) să intre în acțiune și să asalteze obiectivele germane din Capitală și împrejurimi conform planului stabilit.

02,58: generalul Hansen raportează O.K.W.-ului: **„De comun acord cu ministrul plenipotențiar german raportez însă că nu este vorba de un puci al camarilei de la curte, ci de o lovitură de stat, bine pregătită de popor și trupă informate prin radio. Măsura se bucură de cea mai largă încuviințare. Împotriva regelui și a noului guvern nu poate fi găsit nici un general pentru contraguvern [...] Au fost luate măsuri vaste de blocare a tuturor serviciilor și trupelor germane din București. Transmiterea ordinelor a devenit aproape imposibilă. Raportul de forțe nu oferă pentru moment perspectiva niciunui succes militar sau politic. Comandantul de brigadă SS Hofmeier raportează, de asemenea, că aducerea de forțe este pînă în prezent foarte redusă. În schimb situația grupului de armate ar deveni extrem de periclitată. Propun executarea, cînd frontul va fi întrucîtva stabilizat, cu forțe suficiente (2 divizii). Rog, de aceea, să fie cumpănite aceste noi puncte de vedere și a hotărî apoi dacă acțiunea urmează să fie totuși întreprinsă cu perspectiva sigură a unui eșec".**

03,00: aerodromul de la Arad și podul de peste Mureș sînt ocupate de trupe germane; comandantul Corpului 7 teritorial român, generalul Carol Schmidt, ordonă Diviziei 1 cavalerie-instrucție să treacă la eliberarea lor.

03,30: peste 80 autocamioane cu trupe germane și material de război sînt dirijate din zona Tîncăbești spre București.

04,30: două escadroane din Regimentul 2 călărași - cercetare încep luptele pentru nimicirea sau capturarea militarilor germani din localul fostei prefecturi a județului Ilfov, unde se găsea sediul misiunii militare germane pentru armata aerului; la Puchenii Mari, trupe germane barează șoseaua spre Ploiești, blocînd intrarea în oraș; locotenent-colonelului Ștefan Niculescu, din M.St.M., este trimis cu un avion special în Turcia*, pentru a înmîna plenipotențiarului român de acolo un document care consemnează noua situație politică și militară din țară, pentru ca acest fapt să fie notificat reprezentanților U.R.S.S., S.U.A. și Angliei.

04,59: locotenent-colonelul Röstel — ofițer din statul major al Misiunii militare germane din România — comunică alarmat Marelui Stat Major Român: **„Stația de radiotelegrafie a Misiunii militare de pe șoseaua Alexandria este atacată. Împiedicați imediat atacul".**

06,00: comandantul Regimentului de pionieri de gardă raportează că o coloană germană de circa 200 mașini a pătruns pe șoseaua Otopeni-București între postul de radio și Băneasa, barînd orice mișcare pe șosea, spre București; elevii Școlii de subofițeri de rezervă de infanterie Radna capturează, în gara Radna, un tren militar german cu circa 60 vagoane, luînd 320 prizonieri și o importantă cantitate de material de război.

06,30:** subunități din Regimentul de gardă călare, comandat de colonelul adjutant Marcel Olteanu, zdrobesc, la podul Băneasa, asaltul unor importante forțe germane care încearcă să pătrundă în Capitală; Flotila 1 aviație, Batalionul de parașutiști, Baza regională nr. 3 de aviație și subunități din Regimentele 27 infanterie-instrucție și 10 dorobanți-instrucție înfrîng rezistențele germane de pe aerodromul Băneasa și din satele Băneasa și Herăstrău, capturînd prizonieri și tehnică de luptă; generalul Hans Friessner comunică tuturor comandamentelor subordonate: **„Este de așteptat ca românii să ia [...] o atitudine dușmănoasă nouă. În acest caz se va proceda cu cea mai mare severitate"**; apare primul număr legal al ziarului **România liberă,** în care sînt publicate Declarația C.C. al P.C.R., Declarația guvernului, Proclamația regelui către țară și alte documente. Declarația P.C.R. arată: **„Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice [...] sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist Român le-a fixat încă din septembrie 1941"** și în încheiere, cheamă la acțiune întregul popor pentru apărarea independenței naționale, a libertății și integrității teritoriale.

07,25: la Băneasa, germanii se retrag de pe poziție lăsînd arme distruse și un camion cu muniție; Legiunea de Jandarmi Prahova informează M.St.M. că o coloană germană de peste 30 mașini grele, tractînd tunuri antiaeriene și anticar, se îndreaptă dinspre Păulești spre București.

07,50: trupele germane din zona Otopeni-Băneasa își intensifică atacul spre București; artileria hitleristă execută trageri asupra aeroportului Băneasa și a postului de radiodifuziune.

07,57: locotenent-colonelul Röstel comunică, agitat, colonelului Paul Leonida, șeful Secției operații din M.St.M. **„Cartierul general al Misiunii militare germane este reținut la cazarma «Mihai Viteazul». Rugăm a da ordine de eliberare".**

08,20: C.M.C. ordonă Brigăzii 3 antiaeriene să intervină terestru spre Ploiești, Urziceni, Oltenița, Giurgiu, Titu, contra trupelor germane care înaintează spre București: **„Efortul pe direcția Ploiești. Chestiunea comportă extremă urgență".**

După ora 10,00: aviația germană bombardează Bucureștii, provocînd numeroase victime în rîndul populației civile și mari pagube materiale.

11,00: personalul misiunii militare germane pentru armata aerului este silit să capituleze; acțiunile trupelor române și ale formațiunilor de luptă patriotice se generalizează; sînt dezarmate trupele inamicului aflate în barăcile de lîngă stadionul Venus, la gara Dealul Spirei și la bariera Rahovei.

În cursul acestei dimineți: generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail ordonă ca toate oficiile telefonice și telegrafice de pe teritoriu **„să fie asigurate de gărzi puternice, pentru a li se garanta funcționarea",** orice tentativă de ocupare a acestor oficii de către elemente străine să fie reprimată cu energie; prin ordinul nr. 678 703, M.St.M. repartizează C.M.C. forțe importante pentru apărarea Capitalei; în acest ordin, generalul Gheorghe Mihail precizează: **„Atitudinea trupelor noastre față de germani va fi de acum înainte energic agresivă, dezarmînd sau nimicind toate rezistențele inamice"**; din însărcinarea Comandamentului central al formațiunilor de luptă patriotice, o echipă de patrioți asigură eliberarea unor deținuți politici închiși la Văcărești, după care se angajează în luptă pentru dezarmarea trupelor germane.

12,30: colonelul Gheorghe Zamfirescu, din M.St.M. informează că o coloană germană de aproximativ 700 luptători, cu tunuri și mitraliere, se îndreaptă dinspre Alexandria spre București; colonelul Dan Ionescu, comandantul Comandamentului sud de apărare a Capitalei, raportează că pînă la această oră au fost lichidate rezistențele inamicului de la misiunea militară germană pentru armata aerului, Societatea Schenker, hotelul „Grand", Serviciul apărării pasive și altele; este în curs de lichidare rezistența de la hotel „Princiar".

15,00: în numeroase întreprinderi din Capitală — Malaxa, Vulcan, S.T.B. etc. — au loc mitinguri în care muncitorii își manifestă hotărîrea fermă de a lupta contra cotropitorilor germani; numeroși cetățeni se prezintă la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice pentru a primi arme.

Pînă la ora 16,00: subunități române ale Comandamentului nord lichidează rezistențele inamicului din parcurile Filipescu și Bonaparte; sînt dezarmați militarii germani cazați la hotelurile „Bavaria", „Excelsior" și „Princiar".

16,00: încep luptele pentru nimicirea garnizoanei naziste de la Școala Superioară de Război unde se află sediul misiunii militare germane pentru armata de uscat; Regimentul de gardă călare curăță de inamic zona cuprinsă între străzile Eliza Filipescu, Aleea Alexandru și Aleea Zoe.

Între orele 16,00-18,00: Detașamentul motomecanizat comandat de generalul George Nicolescu, depla-

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 7-8/1969, articolul **Un avion decolează în zori.**

** După documentele germane, 07,30.

sîndu-se de la Tîrgoviște la București, nimicește trupele dușmane din localitățile Crevedia, Chitila și împrejurimi, interceptează șoseaua Mogoșoaia-București; se intensifică luptele pe Valea Prahovei, în zona Ploiești, Moreni și Cîmpina; trupe ale Corpului de munte comandat de generalul de divizie Ion Dumitrache interceptează comunicația de pe Valea Prahovei, între Sinaia și Brașov; Armata 1, comandată de generalul de corp de armată Nicolae Macici, continuă realizarea dispozitivului de acoperire în Transilvania, Crișana și Banat.

22,30: Buletinul informativ al Inspectoratului General al Jandarmeriei (I.G.J.) menționează că pe aerodromul Boteni-Dîmbovița au aterizat două avioane JUNKERS, cu peste 40 militari germani care au atacat pe ostașii români: **„În luptele care s-au dat au fost omorîți 6 germani, 8 germani răniți, iar restul prizonieri. Un ostaș român mort și 2 răniți".**

25 august

02,30: generalul Alfred Gerstenberg telefonează Înaltului comandament german: **„Situația în București este foarte serioasă. Se rezistă doar cu forțe insuficiente la extremitatea nordică a Bucureștilor la înălțimea aeroportului Băneasa** [...] **Pentru moment nu este posibil să se angajeze atacuri pentru reluarea orașului și îndeplinirea ordinului Führerului fără a se trimite la aerodromul Otopeni armament greu și trupe experimentate, apte de luptă...".**

08,00: luptele în zona Băneasa continuă cu intensitate: Detașamentul comandorului aviator Marin Anton respinge atacul german, ocupînd un aliniament între Băneasa și Pipera.

09,40: șeful M.St.M. ordonă Corpului 2 armată și tuturor forțelor române din Dobrogea să împiedice orice încercare a trupelor germane de a trece în Muntenia.

09,50: generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail, prin ordinul nr. 678 586, dispune atacul general al armatei române contra trupelor germane: **„Armata germană a devenit singura noastră inamică. În consecință, se va trece la o acțiune generală contra tuturor comandamentelor, unităților și formațiunilor de servicii germane, în scopul de a le dezarma sau alunga peste frontieră în cel mai scurt timp"**; la București și în celelalte regiuni ale țării luptele continuă cu intensitate în tot cursul zilei.

10,00: subunități din Detașamentul motomecanizat român lichidează rezistențele germane de la Fabrica de zahăr Chitila și din împrejurimi, interceptează șoseaua Mogoșoaia - București în zona Străulești, forțele sale principale fiind dirijate spre Otopeni.

Pînă la ora 13,00: este lichidată rezistența germană de la Școala Superioară de Război.

14,00: M.St.M. raportează primministrului și ministrului de Război că **„în Capitală pînă acum s-au luat mai mult de 3 000 prizonieri germani. Armamentul lor a fost în parte preluat de gărzi cetățenești comuniste".**

17,00: gruparea motomecanizată comandată de generalul de corp de armată Gheorghe Rozin începe atacul asupra grupării de pe aerodromul Otopeni, pînă seara obținînd succese remarcabile; o grupă formată din circa 15 muncitori înarmați de la Atelierele C.F.R. Griviția escortează la cazarma Regimentului 21 infanterie peste 200 prizonieri germani capturați în diverse puncte ale Capitalei; o altă echipă a formațiunilor de luptă patriotice preia paza unor depozite părăsite de trupele germane în cartierul Grand.

18,00: trupele române din sectorul Teleorman înterzic întinderea pontoanelor peste Dunăre și trec, prin surprindere, la dezarmarea subunităților germane din Turnu Măgurele și Zimnicea; luptele durează pînă seara tîrziu, fiind capturați peste 1 000 prizonieri.

În cursul după-amiezii: subunități române de jandarmi obligă trupele inamicului din orașele Azuga și Bușteni să se predea, luînd prizonieri 3 000 soldați, subofițeri și ofițeri germani; sînt dezarmate garnizoanele inamice din localitățile Turnu Măgurele, Oltenița, Alexandria, Țăndărei și Gura Ialomiței; la Fetești, Regimentul 36 infanterie și subunități din Regimentul 8 artilerie antiaeriană iau peste 450 prizonieri și capturează 6 nave fluviale inamice; trupe din Divizia 9 infanterie și subunități de grăniceri, artilerie antiaeriană și marină lichidează, pînă în seara zilei, rezistențele inamice din localitățile Constanța, Mamaia, Eforie, Mangalia, Negru-Vodă, Topraisar și Hîrșova, luînd un număr mare de prizonieri; Armata 1 română termină realizarea dispozitivului de acoperire în centrul Transilvaniei, în Crișana, Banat și pe Dunăre, fapt de o importanță deosebită pentru desfășurarea ulterioară a războiului antihitlerist; Detașamentul fluvial „Dunărea de Sus", avînd garnizoana la Turnu Severin, acționează decisiv asupra unui convoi de vase germane care se retrag pe Dunăre, majoritatea navelor fiind scufundate sau obligate să acosteze și să se predea.

26 august

01,00: în urma ordinului M.St.M. comandantul Corpului 2 armată, generalul de corp de armată Nicolae Dăscălescu, începe deplasarea marilor unități pentru a se concentra în zona Jilava - Otopeni - București, în vederea noilor acțiuni de luptă.

04,45: comandantul Regimentului 4 grăniceri, colonelul Iosif Ionescu informează Corpul grănicerilor că în zonele de frontieră Pecica, Nădlac, Turnu, din județul Arad au loc concentrări de trupe germane și maghiare în vederea trecerii frontierei în România.

05,00: Corpul 1 teritorial ordonă: **„Se va împiedica prin orice mijloc circulația ostașilor germani, a vehiculelor, precum și a trenurilor germane,** [...] **Ofițerii și trupa** [germană] **vor fi dezarmați chiar prin forță și foc și internați...".**

06,00: colonelul Toma Zotter raportează Armatei 1: **„Dezarmarea trupelor germane continuă** [...] **în punctele Predeal, Sinaia, Ploiești și în restul teritoriului".**

06,50: locotenent-colonelul Constantin Budeanu, comandantul garnizoanei Calafat, informează Corpul 1 teritorial: **„Toți germanii aflați în Calafat și împrejurimi au fost dezarmați"**; este dat publicității apelul C.C. al P.C.R. intitulat: **Către toată muncitorimea de la orașe și sate! Către întregul popor român!,** în care se spune: **„România a fost scoasă din războiul hitlerist** [...]**; poporul român unit a început lupta pentru descătușarea țării de sub jugul și teroarea bestială hitleristă. În fruntea acestei lupte stă Partidul Comunist din România** [...] **Alături de marile Națiuni Unite, aliații noștri firești, să ducem lupta pentru alungarea armatelor nemțești din țară și din Ardealul de Nord** [...]**. Cetățeni patrioți!** [...] **Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistenței nemților. Înrolați-vă în detașamentele patriotice"**; ziarul **România liberă** publică **Apelul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice. „Lupta cu arma în mînă împotriva cotropitorilor nemți a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României**

libere [...] **Capitala ţării, inima mişcării de eliberare naţională, trebuie ţinută cu orice preţ [...] De lupta noastră depinde soarta ţării!...".**

08,00: pe şoseaua Bucureşti - Ploieşti, în dreptul comunei Puchenii Mari, o nouă coloană germană întărită cu tunuri se îndreaptă spre Bucureşti.

09,15: trupe germane din Iugoslavia, trecînd Dunărea la Baziaş, angajează lupte grele cu grănicerii români şi subunităţi din Brigada 19 infanterie.

09,30 - circa 10,45: formaţii ale aviaţiei de bombardament aliate din Mediterana execută un atac masiv asupra poziţiilor germane din zona Băneasa-Otopeni.

09,45: unitatea germană care atacase staţia de radio Bod - Braşov este respinsă cu pierderi însemnate şi obiectivul rămîne în stăpînirea românilor; la Ploieşti şi împrejurimi continuă luptele pentru lichidarea grupărilor germane; la Urseiu - vest Cîmpina — ostaşi ai Regimentului 10 roşiori şi elevi ai Şcolii de ofiţeri cavalerie Tîrgovişte dezarmează un detaşament german de peste 160 militari.

10,00: Inspectoratul General al Jandarmeriei raportează M.St.M. că în judeţele Dîmboviţa, Vlaşca, Teleorman, Ilfov, Constanţa, Dolj şi altele continuă acţiunea de dezarmare a trupelor germane; Gruparea motomecanizată îşi desfăşoară cu succes acţiunile de luptă în zona Băneasa - Pipera - Otopeni; este interceptată şoseaua Bucureşti - Ploieşti la km 20 Tîncăbeşti.

10,30: generalul Simion Coman, comandantul Sectorului Teleorman, raportează Corpului 2 teritorial că luptele, la Zimnicea, au încetat; pe raza judeţului Teleorman s-au capturat, pînă acum, 31 ofiţeri, 160 subofiţeri şi 550 trupă.

11,00: colonelul Toma Zotter transmite: **„Oraşul Ploieşti, ferm în mîinile noastre".**

11,30: maiorul Nicolae Comşa, şeful de stat major al Diviziei 2 munte, raportează: **„Unităţile germane aflate pe raza sectorului de pază internă Hunedoara au fost dezarmate şi arestate".**

12,00: Centrul de informaţii Sibiu comunică Armatei 1 că în gara Caransebeş au fost dezarmaţi peste 300 militari germani; locotenent-colonelul Constantin Doraş, comandantul Detaşamentului Regimentul 24 infanterie, raportează generalului D. Onciică: **„Am atins obiectivul liziera de nord a satului Băneasa [...] Ordonaţi ora reluării atacului spre pădurea Băneasa".**

13,10: Corpul 3 teritorial informează că: **„La Ţăndărei sînt lupte de stradă între locuitori şi germani".**

16,15: Corpul 5 teritorial raportează M.St.M. că importante forţe germane — circa 5 000 militari şi 100 avioane — concentrate în zona Tîrgşor, pregătesc atacul asupra Ploieştilor; după 10 minute, germanii declanşează acţiunea asupra oraşului din mai multe direcţii.

16,30: o coloană germană de peste 20 maşini atacă din mişcare localitatea Slobozia: trupele române şi locuitori ai oraşului resping, prin lupte grele, inamicul; încleştări crîncene în zona Cîmpina; trupele germane rezistă pe creasta Băneşti - pădurea Păhărnicească; Detaşamentul 18 pază zonă petroliferă acţionează cu hotărîre capturînd 120 prizonieri şi 3 tunuri antiaeriene grele.

16,40: încep lupte îndîrjite la Pleaşa şi Boldeşti - Prahova.

17,00: între staţia Posada şi Valea Largă, un grup de muncitori ceferişti provoacă deraierea unui tren de război german, paralizînd circulaţia în ambele sensuri.

18,00: generalul de corp de armată Nicolae Dăscălescu, comandantul Corpului 2 armată informează M.St.M. că pînă la această oră în Dobrogea au fost capturaţi peste 100 ofiţeri şi 4 000 soldaţi hitlerişti, o mare cantitate de materiale de război.

19,30: generalul de divizie Constantin Vasiliu-Răşcanu raportează M.St.M.: **„Artileria germană bate puternic toate liziere le oraşului. Pierderi la unităţile române din dispozitiv. Este probabil un nou atac asupra Ploieştiului"**; în Bucureşti, unităţile militare şi formaţiunile de luptă patriotice lichidează ultimele rezistenţe ale inamicului din zona Crematoriului, de la Fabrica de **avioane SET** şi din cartierele Colentina şi Obor; după trei zile de lupte grele, forţele insurecţionale nimicesc rezistenţele germane din interiorul Capitalei.

21,30: au loc lupte grele în zona Ţigănia - Strejnicu - Cringu lui Bot şi la periferiile Ploieştilor.

În cursul zilei: gruparea formată din subunităţi ale Diviziei 5 cavalerie-instrucţie şi Regimentului 95 infanterie zdrobesc trupele germane din zona Turnu Severin - Şimian, luînd peste 1 600 prizonieri şi capturează o mare cantitate de armament şi muniţii; în garnizoanele Timişoara, Lugoj, Reşiţa şi Anina se încheie acţiunea de dezarmare a trupelor

germane; la Orşova, grănicerii şi subunităţi din Regimentul 94 infanterie nimicesc rezistenţele inamicului din oraş şi din port; la Oltenita este încercuită şi dezarmată o grupare germană care încearcă să treacă în Bulgaria, românii făcînd numeroşi prizonieri; trupe şi formaţiuni române dizlocate în zona Moineşti, constituind Divizia 103 munte, se alătură armatei sovietice, în lupta comună, pe Valea Trotuşului, împotriva rezistenţelor germane şi maghiare de pe această direcţie.

27 august

02,15: C.M.C. ordonă grupărilor române de la nord de Bucureşti să treacă la atacul decisiv pentru zdrobirea inamicului din zona Băneasa-Otopeni - Tunari, acţiunea fiind stabilită pentru ora 7,30.

07,30: se declanşează atacul general al grupărilor române în vederea încercuirii şi nimicirii trupelor germane de la nord de Bucureşti; **România liberă** publică editorialul intitulat **Trăiască Armata Română!**, în care se spunea: **„Armata română a dovedit în aceste zile înălţătoare că este a ţării şi a poporului [...] Să aclamăm pe eroicii ofiţeri şi soldaţi cînd apar pe străzi. Să le arătăm curata noastră recunoştinţă pentru că ne-au apărat viaţa şi avutul şi viitorul ţării!".**

09,00: trupele române iau cu asalt poziţiile germane din jurul aerodromului Otopeni; în acelaşi timp, trupe din Regimentul pionieri aero şi din Detaşamentul motomecanizat înfrîng rezistenţa inamicului din satele Otopeni, Odăile, din pădurea Dumitrescu şi de pe aerodromul Săftica.

14,30: trupe ale Diviziei 19 infanterie duc lupte grele în zona Orşova-Vîrciorova; subunităţi maghiare atacă pe grănicerii români în zonele de frontieră Iratos, Variaşul Mic, unde se duc lupte grele.

15,45: o altă coloană germană în trecere prin Slobozia este atacată de trupele române şi dezarmată.

16,00: forţe germano-maghiare atacă prin surprindere localitatea Dobolii de Jos - Braşov şi o ocupă; Corpul de munte ia măsuri pentru restabilirea situaţiei; detaşamentul generalului George Nicolescu continuă curăţirea aerodromului Otopeni, devansînd colţul de nord al localităţii Otopeni; concomitent, detaşamentul comandat de generalul Dumitru Drajna atacă cu succes spre pădurea Băneasa.

17,00: comandantul Corpului 2 armată, generalul Nicolae Dăscălescu raportează că pînă la această oră trupele sale au capturat 155 ofiţeri, 51 subofiţeri şi 4 277 trupă.

17,15: Generalul Reiner Stahel raportează Grupului de armate „Ucraina de Sud": **„Datorită pierderilor însemnate şi intrării în acţiune a unor puternice forţe române [...] ar putea deveni necesară abandonarea luptei pentru Bucureşti şi efectuarea unei străpungeri pe direcţia Mizil încă în noaptea aceasta".**

19,00: rezistenţa germană din zona Orşova - Vîrciorova este lichidată.

În cursul zilei: pe Valea Prahovei se desfăşoară acţiuni de luptă importante: în zona Cringu lui Bot-Tîrgşorul Nou - pădurea Tîrgşo-

rul Vechi, unitățile române obligă trupele germane, totalizînd aproape 5 000 luptători, să se predea; la Cîmpina, Regimentul 10 roșiori și subunități de artilerie antiaeriană lichidează ultimele rezistențe ale inamicului, capturînd numeroși prizonieri; în gara Cilibia, un grup de muncitori ceferiști provoacă deralerea unui tren german cu 69 vagoane încărcate cu trupe și material de război.

28 august

05,30: subunități din Divizia 1 cavalerie - instrucție și elevi din școlile militare din Arad și Radna, după lupte grele, lichidează rezistențele germane din zona aerodromului Arad și ferma Ciala, capturînd 34 avioane (nouă în stare bună), peste 20 autocamioane și un număr mare de prizonieri.

07,00: puternice forțe germane atacă orașul Ploiești dinspre vest și nord; se duc lupte înverșunate la bariera Cîmpina și în zona Negoiești; trupele Corpului 5 teritorial rezistă organizat atacului și se regrupează pentru a da grupărilor germane lovitura decisivă.

În dimineața zilei: este dat publicității **Apelul** C.C. al P.C.R. prin care masele populare sînt chemate să lupte pentru democratizarea țării și sprijinirea cu toate forțele a armatei române, pentru zdrobirea trupelor germane; C.M.C. ordonă trupelor care staționează la nord de București, comandate de generalul de divizie Constantin Constantin, să curețe de inamic zona pădurea Băneasa - pădurea Tunari - Otopeni.

10,00: detașamentul comandat de colonelul Emil Iacob ocupă intretăierea șoselei București - Ploiești cu linia de centură a Capitalei; subunități din Regimentul 40 infanterie curăță de inamic satul Otopeni și aerodromul de la nord de sat; elemente motorizate românești ajung la Petrești (sud Săftica), ocupînd bifurcația șoselei.

12,00: forțe din garnizoana Zimnicea încheie dezarmarea trupelor germane: prin ordinul nr. 678 880 M.St.M. limitează numărul trupelor aflate la dispoziția C.M.C.

16,00: Corpul 5 teritorial raportează M.St.M. că inamicul care atacase orașul Ploiești dinspre nord și nord-vest a fost respins, suferind pierderi grele umane și materiale, în special la bariera Cîmpina, la Strejnic și Lipănești; gruparea comandată de generalul Nasta, aflată în curs de afluire spre interiorul țării, atacă și nimicește în zona Pogoanele - Scutelnici, o puternică coloană germană.

Între 18 și 20,00: unități ale Armatei 4 române dezarmează, lîngă satul Gherghița - Prahova, o puternică coloană germană condusă de generalii Alfred Gerstenberg și Reiner Stahel*.

20,45: sînt lichidate ultimele rezistențe ale trupelor germane din împrejurimile Capitalei; prin nimicirea forțelor dușmane din interior și de la nord de oraș, acțiunile militare din zona București sînt încheiate; efectivele armatei române participante la aceste lupte au totalizat aproximativ 39 000 militari; trupele române și formațiunile de luptă patriotice au capturat peste 8 000 prizonieri, printre care 7 generali și o mare cantitate de materiale de război; pierderile unităților române s-au cifrat la aproximativ 1 400 morți și răniți.

22,30: postul de radio București transmite comunicatul M.St.M. în care, printre altele, se arată: **„După 5 zile și 5 nopți de lupte foarte îndîrjite, trupele române din Capitală au reușit să înfrîngă pe deplin încercarea perfidă a conducerii Germaniei de a pune stăpînire pe capitala țării. Numeroase trupe regulate și formațiuni SS au fost nimicite sau capturate. Peste 8 000 prizonieri, între care 7 generali și sute de ofițeri, precum și o deosebit de importantă pradă de război au căzut în stăpînirea noastră** [...] **În prezent, Capitala este complet deblocată și viața normală restabilită"**; comunicatul detaliază apoi situația din celelalte regiuni ale țării: **„Luptele au fost extrem de violente, căci inamicul, în furia și deznădejdea sa, a utilizat toate mijloacele chiar și cele nepermise, pentru a pune mîna pe București și a înăbuși mișcarea de redeșteptare a țării** [...]".

23,00: generalii Alfred Gerstenberg și Reiner Stahel, după ce fuseseră prezentați generalului de divizie adjutant Gheorghe Mihail, șeful M.St.M., sînt conduși în lagărul de prizonieri din cazarma Regimentului 21 infanterie, Centrul de informații Brașov deține știrea că în zona orașului Sf. Gheorghe se concentrează

mari unități de infanterie și mecanizate inamice cu intenția vădită de a ataca spre Brașov.

În seara zilei: M.St.M. ordonă Corpului motomecanizat să-și regrupeze forțele (Diviziile 9 infanterie, 8 și 1 cavalerie, Detașamentul motomecanizat, trei regimente de artilerie grea) și să înceapă imediat deplasarea pe Valea Prahovei, pentru a trece munții în vederea participării la luptele din Podișul Transilvaniei.

29 august

08,00: detașamentul colonelului Alexandru Batcu atacă cu hotărîre rezistențele inamicului din zona Boldești și prin lupte corp la corp inamicul este înfrînt, suferind pierderi însemnate.

09,30: unitățile Corpului de munte, aflate în dispozitiv de luptă la nord de Brașov, resping atacurile dezlănțuite de trupele germane și maghiare pe direcția Sf. Gheorghe - Brașov, după care trec la ofensivă și eliberează localitățile Ilieni și Dobolii de Jos; trupele române, care au zdrobit rezistența germană din zona Băneasa - Pipera, se înapoiază în Capitală, fiind întîmpinate cu entuziasm de populație.

10,30: Divizia 18 munte, comandată de generalul Vasile Pascu, aflată cu elementele sale înaintate la vest de Valea Călugărească, atacă, în cooperare cu trupe blindate sovietice, spre Ploiești.

12,00: generalul Kuderna, comandantul Diviziei 5 artilerie antiaeriană germană și al forțelor din zona Păulești, refuză parlamentarilor români propunerea de a capitula fără aprobarea Führerului, deși trupele sale sînt încercuite; drept urmare, coman-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969, articolul **Capitularea de la Gherghița.**

dantul Corpului 5 teritorial ordonă trupelor să treacă la nimicirea grupării germane.

16,00: unităţi motorizate sovietice intră în Constanţa şi o parte din forţe se îndreaptă spre frontiera cu Bulgaria.

16,15: comandantul Corpului 5 teritorial hotărăşte să declanşeze atacul general decisiv pentru nimicirea grupării germane din zona pădurea Misleanca - Păuleşti - Pădurea Buda şi gara Buda; atacul urmează să se declanşeze în dimineaţa zilei următoare.

18,00: prima unitate blindată sovietică atinge zona Colentina.

18,30: Divizia 18 munte română, împreună cu Brigada 6 infanterie-moto sovietică, care vine din Moldova, după ce lichidează rezistenţele inamicului din zona localităţii Valea Călugărească, pătrund în oraşul Ploieşti.

În cursul zilei: soseşte la Moscova delegaţia guvernului român, formată din Lucreţiu Pătrăşcanu, Ghiţă Pop, Barbu Ştirbei, generalul Dumitru Dămăceanu, însoţită de experţi, însărcinată să ducă tratative şi să semneze convenţia de armistiţiu între România şi Naţiunile Unite; trupe din Divizia 9 infanterie, subunităţi de grăniceri, artilerie antiaeriană şi marină lichidează ultimele rezistenţe duşmane care încearcă să treacă Dunărea; în Dobrogea, în intervalul de la 23 la 29 august, sînt capturaţi aproximativ 10 500 militari inamici şi un bogat material de război; în zona Călăraşi - Slobozia se duc lupte grele împotriva unor coloane inamice retrase din Moldova care încearcă să treacă în Bulgaria; unităţi din Diviziile 13 tancuri,

153 infanterie, 10 blindată şi Comandamentul „Körück-593", care făcuseră parte din Armata 6 germană, sînt înfrînte şi obligate să depună armele; Grupul fluvial român, format din două monitoare, acţionează pe Dunărea navigabilă pînă la Cernavodă şi capturează 14 remorchere, două şalupe de patrulare şi 60 şlepuri încărcate cu trupe germane şi material de război; un grup de 57 muncitori de la Uzinele „Rogifer" din Tohanu Vechi (Braşov) constituiţi în baterie cu tunurile reparate în uzină se alătură trupelor române care luptă în zona Prejmer - Dobolii de Jos: potrivit ordinului M.St.M. diviziile devenite disponibile în urma lichidării rezistenţelor germane încep deplasarea spre frontul din Transilvania.

30 august

În cursul dimineţii: primele unităţi ale armatei sovietice sînt primite sărbătoreşte în Bucureşti; în cartierele Capitalei au loc mitinguri la care iau cuvîntul conducători ai P.C.R., ai guvernului şi ai altor partide şi organizaţii democratice, oameni ai muncii, care exprimă hotărîrea poporului român de a continua neabătut lupta pentru zdrobirea ultimelor rămăşiţe fasciste, pentru nimicirea definitivă a cotropitorilor germani, pentru democratizarea ţării.

12,00: începe atacul general al grupărilor general Moşteoru, colonel Batcu şi colonel Turtureanu asupra grupării germane din zona Păuleşti-Misleanca - Buda; în zona Buda - Tîrgşor şi Cringu lui Bot, inamicul este lichidat treptat.

14,00: în zona Braşov începe pregătirea de artilerie, după care trupe ale Corpului de munte trec la atac, întîmpinînd rezistenţe violente în zonele Sîncrai şi Coşeni; sînt lichidate rezistenţele hitleriste de la Cîmpina, Moreni, Gura Ocniţei, Pleaşa şi alte localităţi; în aceste operaţii sînt capturaţi peste 3 000 militari germani, întreaga artilerie antiaeriană din jurul Cîmpinei şi o mare cantitate de material de război.

22,00: colonelul Toma Zotter raportează M.St.M. că pînă la această oră, în zona Ploieşti au fost capturaţi peste 5 600 prizonieri germani.

22,30: M.St.M. comunică: **„În cursul zilei de 30 august s-au continuat operaţiile de lichidare a ultimelor rezistenţe germane pe teritoriul naţional în cooperare cu aviaţia şi Flota de Dunăre. În urma luptelor violente ce au avut loc pe Valea Buzăului, Slobozia, Oltenita, Călăraşi, Vir şi Ada-Kaleh, trupele noastre au reuşit să înfrîngă înverşunatele rezistenţe germane capturînd 5 generali, 500 ofiţeri, 800 subofiţeri, 6 000 luptători şi foarte mult material de război. Au fost curăţate complet oraşul şi toate rafinăriile din Ploieşti** [...]".

23,45: generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail ordonă Corpului 5 teritorial să ia măsuri imediate pentru asigurarea pazei Uzinelor Mărgineanca şi a stocurilor de muniţie ce se află în ele.

În cursul zilei: ministrul de Război, generalul de corp de armată Mihail Racoviţă, prin ordinul de zi nr. 10, evidenţiază trupele şi comandanţii unităţilor române care au participat la luptele pentru eliberarea Capitalei, arătînd în încheiere: **„Sînt mîndru că în capitala ţării se găsesc asemenea brave trupe şi comandanţi destoinici care au putut obţine una din cele mai frumoase victorii atrăgînd admiraţia marilor noştri aliaţi ..."**; M.St.M. emite Directiva nr. 51, prin care se reorganizează dispozitivul strategic al forţelor române pe noul aliniament de contact cu inamicul; Armatele 1 şi 4 primesc ordine pentru organizarea luptei în vederea interzicerii pătrunderii inamicului de peste munţi.

31 august

07,45: trupele române lichidează ultimele rezistenţe duşmane din zona satului, gării şi pădurii Brazi.

12,00: Escadrila 51 din Flotila 1 aviaţie vînătoare atacă cu armamentul de bord în zona Slobozia - Ciulniţa o coloană germană de aproximativ 300 maşini, peste 70 dintre acestea fiind distruse iar restul împrăştiate; coloana este dezorganizată şi silită să se predea în aceeaşi zi.

15,10: acţiunile duse de unităţile Corpului 5 teritorial şi formaţiunile de luptă patriotice pentru lichidarea forţelor germane de pe Valea Prahovei se încheie cu succes; inamicul lasă pe cîmpul de luptă, în această zonă, peste 1 500 morţi şi 2 300 răniţi; unităţile române capturează peste 9 000 prizonieri, 1 300 autovehicule, 165 tunuri şi numeroase trenuri încărcate cu diferite materiale de război.

În după-amiaza zilei: este încheiată cu succes, la capătul a numai 9 zile, curăţirea deplină a regiunilor din interiorul ţării de cotropitorii germani. În luptele desfăşurate pe timpul insurecţiei au fost capturaţi 56 455 militari germani, printre care 14 generali şi 1 421 ofiţeri; inamicul a avut peste 5 000 morţi; au fost distruse sau capturate 282 avioane şi 498 nave inamice.

Armata română a participat la luptele duse între 23 şi 31 august cu 37 divizii operative şi de instrucţie, precum şi cu alte unităţi şi formaţiuni, totalizînd un efectiv de 465 659 oameni. Alături de oştaşii români au fost prezenţi, cu abnegaţie şi eroism luptătorii din formaţiunile de luptă patriotice.

PE BARICADELE INSURECȚIEI

Dr. A. SIMION

Rod al acțiunii unite a celor mai largi forțe politice naționale, al luptei armatei și formațiunilor de luptă patriotice, al adeziunii depline a maselor, insurecția din August 1944 s-a înscris pentru totdeauna în cartea de aur a istoriei noastre ca un simbol al patriotismului și eroismului maselor largi populare, ca un act energic de voință al națiunii române, o afirmare a hotărîrii întregului popor de a fi liber și stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

În acel moment de răscruce al istoriei noastre, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, s-a situat la înălțimea misiunii sale, și-a îndeplinit cu cinste rolul de conducător al luptei maselor împotriva dictaturii antonesciene și asupririi, pentru libertate și independență națională, pentru bunăstarea socială și propășirea țării.

Către toți patrioții

Din primul moment al insurecției, P.C.R., care începînd cu data de 23 August 1944 a devenit participant la guvernarea țării, s-a situat permanent în centrul evenimentelor, a însuflețit și mobilizat poporul la luptă împotriva cotropitorilor, imprimînd un susținut caracter combativ acțiunilor forțelor insurecționale. Declarația C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 constituie o chemare înflăcărată către toți patrioții de a participa la lupta insurecțională. „Partidul Comunist din România, partid al clasei muncitoare, reprezintă interesele întregii colectivități românești, deopotrivă, ale muncitorimii și țărănimii, ale

Eroism și abnegație

Numeroase sînt pildele de eroism și abnegație pe care clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea română le-au dat în acele zile fierbinți ale lui august 1944. În București, în Valea Prahovei, în Bărăgan sau la Brașov; acolo unde s-au desfășurat lupte îndîrjite, hitleriștii au simțit mînia poporului, hotărîrea sa nestrămutată de a-și făuri o viață liberă, demnă și independentă.

Clasa muncitoare — forța hotărîtoare a rezistenței antihitleriste din România — a fost prezentă din primele ceasuri pe baricadele insurecției. Cu arma în mînă în formațiunile de luptă patriotică, în rîndul unităților militare, la sediile partidului comunist și ale altor organizații democratice, în uzinele și fabricile pe care le-a apărat, mobilizîndu-și toate energiile pentru susținerea efortului militar prin furnizarea celor necesare forțelor insurecționale, ea și-a adus din plin contribuția la victoria insurecției.

Cu ajutorul amintirilor unora din participanții la acțiunile insurecționale, alteori folosindu-ne de documentele vremii, am reconstituit cîteva momente din timpul marilor încleștări.

M. ȘT.

București, 23 august 1944, orele 22...

...Un grup de șapte oameni străbate în grabă, cu pași hotărîți și cu atenția încordată, străzile care duc din strada dr. Felix spre Palatul regal. Ce vor face acolo? Ce misiune îi aștepta după ce vor fi trecut pragul Palatului? Nimeni nu le-ar fi putut spune. Dar oamenii nu se gîndeau decît la reușita acțiunii, oricare ar fi fost ea, și străbăteau străzile cu pași hotărîți și cu atenția încordată...

Misiune specială

„Eram unul din cei șapte și alcătuiam, împreună cu tovarășii mei, o formațiune de luptă patriotică, una din cele 50 pe care Partidul Comunist Român

intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român, în lupta sa de eliberare națională, în lupta sa pentru cîștigarea drepturilor cetățenești și democratice [...] În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, partidul comunist cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său".

La 26 august, în ziarul **România liberă** a fost dat publicității apelul intitulat **Către toată muncitorimea de la orașe și sate, către întregul popor român,** prin care C.C. al P.C.R. mobiliza masele la luptă pentru zdrobirea trupelor germane și eliberarea întregului teritoriu al patriei. Apelul indica muncitorilor ca, uniți în Front Unic Muncitoresc, să organizeze comitete de fabrică, pentru recrutarea de luptători, conducerea luptei patriotice și menținerea ordinei în fabrici, uzine și cartiere. „Cetățeni patrioți! Sprijiniți guvernul patriotic național și lupta poporului român contra nemților [...] Popor român! Armată română! La luptă hotărîtă pentru salvarea și eliberarea patriei!".

La rîndul său, Partidul Social-Democrat lansa o chemare adresată cetățenilor Capitalei: „Toți românii fără deosebire, muncitori, funcționari, liber profesioniști, precum și toți acei care țin ca țara lor să fie liberă și stăpînă pe destinele sale" aveau datoria „să se considere din acest moment mobilizați în slujba patriei [...] Dați tot concursul vostru armatei române și tuturor organizațiilor care luptă alături de ea".

Apeluri similare au lansat Comandamentul central al formațiunilor de luptă patriotice, comandamentele regionale și județene ale acestora, Blocul Național-Democratic, alte partide și organizații democratice, antihitleriste. Pe aceeași linie a antrenării maselor în acțiunea de lichidare a rezistențelor hitleriste, încă din ziua de 24 august 1944, comuniștii au organizat mitinguri în principalele întreprinderi din București pentru a se asigura măsurile de apărare a întreprinderilor, pentru sprijinirea forțelor insurecționale. Au fost create gărzi însărcinate cu apărarea întreprinderilor de eventualele încercări ale hitleriștilor de a le ocupa și distruge. La rafinăriile din zona petroliferă s-au format echipe pentru stingerea incendiilor, iar sondorii au constituit patrule pe sectoare, conduse de brigadieri, în vederea apărării schelelor. O atenție deosebită a acordat în acele zile partidul comunist menținerii unui moral ridicat în rîndul cetățenilor, combaterii zvonurilor lansate de hitlerişti, informării corecte a maselor cu privire la

le organizase în București. În ziua cea mare, la 23 august, pe la amiază, tovarășii mei — Nicolae Prosan, Ioan Constantinescu, Ioan Miroiu, Vasile Iliescu, Nicolae Dumitrescu, Ioan Marghian — și cu mine am fost convocați, în cel mai desăvîrșit secret, într-o casă conspirativă a partidului, aflată în str. dr. Felix. Am bănuit că se întîmplase ceva important. Între timp, am fost vizitați de tovarășul Dobocan, care primise sarcina să verifice dacă formațiunea noastră era mobilizată. Se întunecase bine cînd Ștefan Mladin, de la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice, sosi în str. dr. Felix. El ne-a transmis sarcina încredințată de conducerea partidului. Am aflat atunci că era vorba de o misiune specială pe care urma să o îndeplinim la Palatul regal. Ca să putem pătrunde în incinta Palatului, ni s-a comunicat parola, cuvîntul de trecere pe care trebuia să-l rostim odată ce vom fi ajuns în fața santinelei: «inginer Ceaușu». Din motive de păstrare a secretului misiunii noastre, restul dispozițiunilor aveau să ne fie transmise chiar la Palat.

Cînd țara întreagă asculta, în fața aparatelor de radio, proclamația regală care se repeta la intervale regulate și prin care se anunța încetarea războiului contra Națiunilor Unite și doborîrea dictaturii, precum și declarația noului guvern, noi, cei șapte, parcurgeam traseul str. dr. Felix, Piața Buzești, Calea Griviței. Ajunși în Piața Palatului, cele două cuvinte — «inginer Ceaușu» — ne-au deschis poarta și ușile Palatului. În sala de arme, am aflat, în sfîrșit, scopul misiunii noastre speciale; în conformitate cu planul stabilit de P.C.R. și de celelalte forțe antihitleriste, guvernul Antonescu fusese înlăturat, mareșalul și cea mai mare parte a membrilor fostului său guvern se găseau sub stare de arest. Formațiunii noastre de luptă îi revenea sarcina de mare răspundere de a asigura paza foștilor demnitari antonescieni; aceștia trebuiau să fie transportați din incinta Palatului într-un loc dinainte stabilit, anume, într-o casă conspirativă a partidului comunist din cartierul Vatra Luminoasă.

A fost părerea unanimă a cercurilor Palatului și a membrilor noului guvern că partidul comunist este cel mai în măsură să asigure cu maximum de garanție și în deplin secret deținerea arestaților, pentru înlăturarea posibilității unei acțiuni germane de eliberare a celor arestați, ceea ce ar fi complicat în mare măsură situația din România.

După miezul nopții, un autocamion-dubă a ieșit din curtea Palatului; în el — foștii demnitari, păziți fiecare de cîte un membru al formațiunii noastre. Am ocolit mult pînă am ajuns în Vatra Luminoasă, căci, pentru evitarea oricărei neplăceri, a trebuit să urmăm o rută foarte întortocheată, pe străzi cît mai lăturalnice.

În casa conspirativă, am stat pînă la 3 septembrie, cînd misiunea noastră s-a terminat. În toate cele 11 zile și 12 nopți de pază am urmărit mersul victorios al în-

desfășurarea acțiunilor insurecționale. Prin presă și alte mijloace de propagandă, prin activitatea de informare de la om la om partidele muncitorești și alte organizații democratice relevau perspectivele insurecției, faptul că forțele insurecționale luptau cu tenacitate, deținînd peste tot inițiativa.

„Orice zvon lansat de nemți despre pretinse dezbinări în armată sînt simple mistificări — sublinia, la 26 august **România liberă.** Ostașii noștri se bat cu furie acum cînd știu pentru ce luptă. În apărarea Capitalei, regimentele pe care Antonescu le considera «proprietate personală» s-au distins în luptele contra nemților prin dîrzenie și rapiditate. Cuiburile și detașamentele nemțești din interiorul orașului au fost toate lichidate [...] În jurul Bucureștilor lupta se desfășoară în favoarea trupelor române [...] Băneasa și Otopeni, unde rezistența nemțească era mai puternică — și în orice caz mai disperată — au fost ocupate de trupele noastre spre sfîrșitul dimineții de azi [...] Capitala României este liberă și absolut asigurată [...] Fiecare ceas, fiecare clipă ce trece întărește acțiunea guvernului și lupta armatei române".

Totodată, cetățenii erau informați că și în restul țării armata română era stăpînă pe situație: „În orașele de provincie bandele hitleriste au fost înfrînte. În orașele principale unde [germanii — **n.r.**] au încercat să opună rezistență, populația civilă s-a alăturat unităților din armata română, astfel că în scurtă vreme naziștii au fost fie capturați fie uciși".

„Cei mai combativi muncitori"

Mobilizați de Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat și celelalte forțe patriotice, democratice, la lupta împotriva cotropitorilor hitleriști au luat parte cetățeni aparținînd celor mai diverse profesiuni și categorii sociale, însuflețiți toți de aceleași sentimente de dragoste de țară, de idealul nobil al luptei pentru redobîndirea independenței și suveranității naționale depline.

Armata română, formată în marea ei majoritate din țărani, muncitori și intelectuali s-a pus fără șovăire în slujba țelurilor insurecției, îndeplinind cu promptitudine, devotament și înaltă măiestrie ostășească ordinele și directivele primite. Împreună cu ostașii, la acțiunile împotriva hitleriștilor și-au adus contribuția formațiuni de luptă patriotice — detașamente înarmate ale clasei mun-

surecției, succesele forțelor noastre armate și ale formațiunilor de luptă patriotice. Periodic, un tovarăș din conducerea partidului comunist venea la noi, controlînd îndeplinirea misiunii și transmițîndu-ne noi indicații și recomandări. Era tovarășul Emil Bodnaraș; mai tîrziu aveam să aflu că, înaintea insurecției numele său conspirativ fusese... «inginer Ceaușu!»".

Ilie DINUȚ

O noapte de neuitat

23 august 1944. Pe la orele 20,30 treceam pe bulevardul Ana Ipătescu, unde aveam întîlnire conspirativă cu un tovarăș din Comitetul de partid al Sectorului I Galben. Înainte de a ne despărți, am observat mișcări de trupe. Faptul ne-a îngrijorat. După ce ne-am despărțit, am luat un taxi și m-am îndreptat spre podul Izvor. Aici am intrat într-o tutungerie, unde la un aparat de radio am auzit anunțul crainicului către ascultători, îndemnîndu-i să lase aparatele deschise. Am plecat degrabă spre restaurantul „Mon Jardin" unde lucra Ștefan Mladin, cu care activam pentru pregătirea formațiunilor de luptă patriotică. M-a zărit și s-a apropiat zîmbind:

— Așteaptă-mă, plecăm urgent...

Ne-am îndreptat spre Piața Palatului și am intrat într-o casă din spatele Fundațiilor regale. Într-o cameră mică, la etajul 2 sau 3, ne-am întîlnit cu inginerul Ceaușu.

Mladin i-a spus că mă numesc „Gheorghe" și sînt secretarul Comitetului de partid al Sectorului I Galben.

Inginerul Ceaușu, s-a adresat lui Mladin, spunîndu-i: „răspunzi de grupa de muncitori ca de ochii din cap...".

Mie mi s-a trasat sarcina să iau legătura cu celulele de partid din diferite întreprinderi și să le comunic că pînă în zori o parte dintre muncitori să se prezinte în Aleea Alexandru, iar alții să rămînă pe loc, pentru a continua producția.

După ce am plecat, Mladin mi-a spus să iau bicicleta lui și să dau o raită pe la Ion Miroiu, în str. dr. Felix, să le spun tovarășilor strînși acolo să-l aștepte. Așa am și făcut, după care am plecat spre Filaret. Am trecut pe la Stănică Ștefănescu care lucra la „Gagel", pe la Cîmpeanu de la „Vulcan". L-am întîlnit apoi pe Vasile Căprăroiu, care lucra tot la „Gagel". Cît am putut mai repede, m-am îndreptat apoi spre Banu Manta, să-l văd pe Ghiță Ștefan, care lucra la „Leonida", apoi pe Ion Bexa de la Fabrica „Ford".

Încă în timp ce treceam cu bicicleta prin spatele gării Filaret, în oraș începuseră să se audă împușcături. Nici nu mi-am dat seama cînd trecuse timpul. Mijeau zorii. Grupuri de muncitori se îndreptau spre Aleea Alexandru. Imediat ce am sosit și eu aici am descoperit într-o clădire de vizavi doi ofițeri hitleriști. În timp ce încercau zadarnic să prindă o legătură telefonică, m-am apropiat de ei împreună cu tovarășul Nicolae Popa (Luric). Somîndu-i cu pis-

citoare ce acționau sub nemijlocita conducere a partidului comunist. Constituirea, înarmarea și instruirea formațiunilor de luptă patriotice, începută de partid în noiembrie 1943, au fost intensificate în anul 1944, mai ales în lunile premergătoare declanșării insurecției. În București, au fost constituite 50 formațiuni patriotice de luptă între care la Atelierele C.F.R. Griviția, Uzinele „Malaxa", „Lemaître", S.T.B., „Grozăvești" și în alte părți; au luat ființă, totodată, comandamente F.L.P. pe sectoare. Concomitent, astfel de formațiuni s-au creat la „Astra Română", „Steaua Română", „Vega", „Româno-Americană" și în alte întreprinderi din Ploiești și Valea Prahovei, la Brașov, în Banat, Oltenia și în alte locuri. Pentru coordonarea lor a fost organizat Comandamentul pe țară al F.L.P., în fruntea căruia partidul l-a desemnat pe Emil Bodnaraș, precum și comandamente regionale (în Banat, Țara Bîrsei, Oltenia, Dobrogea și Moldova), conduse de secretarii comitetelor regionale ale P.C.R. În zilele insurecției, formațiunile patriotice de luptă și-au sporit rîndurile cu numeroși noi membri, recrutați de organizațiile de partid dintre cei mai combativi muncitori; ele și-au îmbogățit dotarea cu armament, primind diverse arme de la unitățile militare române sau prin capturarea lor de la hitleriști.

Formațiunile de luptă patriotice au asigurat securitatea sediilor P.C.R. și ale altor organizații democratice, au făcut paza unor instituții de stat, întreprinderi, depozite, a unor bunuri și trofee capturate, au efectuat operații de salvare a victimelor bombardamentelor aeriene. Uneori, acționînd în sprijinul unităților militare sau de sine stătător, formațiunile de luptă patriotice s-au angajat în lupte de curățire a cuiburilor de rezistență hitleristă sau au făcut paza prizonierilor hitleriști capturați. Astfel, în București, grupe ale F.L.P. au dezarmat ofițeri și soldați germani cantonați în diferite clădiri de pe străzile Romană (azi Mihai Eminescu), Oițelor și altele. „Peste tot unde au apărut formațiunile de luptă patriotice au fost primite cu entuziasm indescriptibil — scria **România liberă** din 30 august 1944. Pretutindeni munca lor a fost apreciată și privită cu dragoste. În momentul de față, formațiunile de luptă patriotice își continuă activitatea în toate domeniile vieții noastre publice, aducînd un suflu nou de eroism și abnegație acolo unde altădată a existat teroare și ură".

toalele, cei doi au ridicat mîinile și s-au predat. I-am condus în curtea Comandamentului F.L.P.

Ion DOBOCAN

Țara întreagă era alături de noi

Lucram la o tutungerie din Capitală, în apropierea Casei Centrale a Armatei. Împreună cu alți tovarăși, făceam parte dintr-o formațiune de luptă patriotică, a cărei sferă de acțiune cuprindea actualul bulevard Gh. Gheorghiu-Dej, Calea Victoriei, străzile Cîmpineanu, Plevnei, Izvor, Știrbei Vodă.

23 august a fost pentru noi momentul mult așteptat, ceasul împlinirii misiunii pentru care ne pregătise partidul. Primisem sarcina să împrăștiem primele manifeste. După aceea, pe la ora 1, înarmați, am plecat spre grădina Cișmigiu. Am făcut recunoașteri pe străzile Șipotul Fîntînilor și Brezoianu și, conform indicațiilor primite am tăiat firele telefonice dintre comandamentul hitlerist de la hotelul „Grand" și trupele de siguranță instalate într-o clădire din strada Știrbei Vodă. Tovarășii din formațiunea noastră, împreună cu ostașii unei subunități, i-au capturat pe hitleriștii baricadați în localul hotelului „Bavaria", din centrul Capitalei. Cei 60 ofițeri și soldați germani aflați aici au împărtășit de fapt aceeași soartă cu a celorlalte formații inamice din București. Știu că am întîlnit un grup de muncitori de la „Vulcan" care mi-au spus că participaseră la dezarmarea ofițerilor germani cazați în hotelul „Ambasador".

Nu pot uita chipul orașului în acele zile: o imensă bucurie se citea pe fețele oamenilor. Șiruri lungi de prizonieri germani, escortați de ostași și muncitori înarmați, erau dirijați spre lagăre. Deși ciocnirile fuseseră foarte dure, nici o clipă nu ne-am îndoit de izbîndă. Era alături de noi o țară întreagă, a cărei voință de luptă pornea din gîndul eliberării...

Nicolae POPA

Tunari în salopete

Seara zilei de 26 august. Pe poarta Uzinei „Rogifer" din Tohan ies trei piese de artilerie, încadrate de personal necesar, îndreptîndu-se spre cazarma Regimentului 3 vînători de munte din Brașov. Curtea uzinei răsună de urale. „Tunarii" — îmbrăcați în salopete albastre — păsesc apăsat pe caldarîm. Deplasarea se face într-o ordine desăvîrșită.

Cine sînt acești oameni? Ce i-a îndemnat să pună mîna pe arme?

...Evenimentele din seara zilei de 23 august au produs o puternică impresie în rîndul muncitorilor de la Uzina „Rogifer" din Tohan. „După bombardamentul asupra Bucureștilor din 4 aprilie 1944 — povestea inginerul Marin Năstase — fiind locotenent de artilerie și în același timp student în anul IV la Școala Politehnică, am fost trimis pentru practică în producție și totodată în comisia de recepție de

„Milițiile descătușării naționale“

Împotriva hitleriștilor, împreună cu ostașii români și formațiunile de luptă patriotice au luptat numeroși alți muncitori încadrați în detașamente de „apărare pasivă“, de „premilitari“ sau cei care s-au prezentat în mod voluntar, la cea mai apropiată unitate militară sau la postul de jandarmi, cerînd arme. Astfel, la București, muncitorii de la A.P.A.C.A. au dezarmat un grup de militari germani aflați în Palatul Cotroceni, iar cei de la „Vulcan“ au luat parte la dezarmarea hitleriștilor de la hotelul „Ambasador“. La întreprinderea de panificație „Gagel“, muncitorilor le-a revenit misiunea de a-i dezarma și interna pe militarii germani aflați în întreprindere.

Cu multă însuflețire au participat la lupte muncitorii din Valea Prahovei. Conlucrînd cu ostașii, petroliștii au asigurat apărarea sondelor rezervoarelor și a altor instalații petrolifere împotriva oricăror încercări ale trupelor germane de a pune stăpînire pe ele și a le incendia. La întreprinderile „Vega“, „Steaua Română“, „Astra Română“ și „Româno-Americană“, unde unitățile militare nu au putut ajunge decît în ziua de 24 august, muncitorii au trecut energic la dezarmarea gărzilor germane încă din primele ore ale insurecției. Folosind armamentul capturat, ei au asigurat paza întreprinderilor, respingînd încercările hitleriștilor de a le reocupa. O asemenea acțiune a avut loc la rafinăria „Româno-Americană“, unde către ora 2 în noaptea de 23/24 august un grup de militari germani a încercat să pătrundă în întreprindere, dar a fost întîmpinat cu foc nimicitor și silit să renunțe la planul său. În noaptea de 23/24 august 1944, comandantul garnizoanei Ploiești raporta statului major al Corpului 5 teritorial: „Misiunea a fost îndeplinită integral [...] În toate întreprinderile [din zonă], cu ajutorul muncitorilor, gărzile nemțești au fost dezarmate, cele care nu s-au predat au fost forțate să părăsească întreprinderile și împinse departe de uzine. S-au capturat multe arme și muniții. O parte din acestea au fost pe loc distribuite echipelor de muncitori al căror număr sporește neîncetat“.

Tot în regiunea petroliferă, în zona Moreni, muncitorii au luat parte, alături de

la Uzina «Rogifer» Tohan. În primele zile după declanșarea insurecției, în regiunea Brașovului situația a devenit deosebit de critică. Hitleriștii au organizat un puternic atac dinspre Sfîntu Gheorghe cu intenția de a ocupa orașul Brașov și apoi, prin Predeal, să restabilească legătura cu trupele lor din Valea Prahovei.

Într-o astfel de situație, Comandamentul Corpului de Munte din Brașov a făcut apel la muncitorii uzinei noastre pentru a veni în ajutorul armatei. S-a răspuns cu mare entuziasm apelului lansat, acțiunea noastră fiind favorizată de faptul că în uzină exista muniție suficientă (acesta era profilul de fabricație în acea vreme), iar pentru recepționarea muniției dispuneam și de cîteva tunuri. Ca ofițer de artilerie, mi-a revenit mie sarcina de a organiza bateria, în componența căreia au intrat 56 muncitori“.

Ajunsă în cazarma vînătorilor de munte, bateria primește ordin să ocupe poziție de tragere la sud de Prejmer, pentru a bloca retragerea hitleriștilor prin această porțiune de teren. Cele trei piese deschid un puternic baraj de foc, prin executare de trageri directe. Aprovizionarea cu muniție este asigurată de către muncitorii rămași în uzină. Ziua toată tunurile „Bateriei albastre“ — cum este numită această subunitate de artilerie muncitorească — nu-și contenesc canonada.

Pentru a bara încercările disperate ale inamicului aflat în zona orașului Sf. Gheorghe de a pune stăpînire pe trecătorile din Carpați, se constituie o grupare. Singura artilerie afectată acestei grupări este bateria muncitorilor din Tohan.

În dimineața de 28 august muncitorii-tunari se află în poziție de tragere pe liziera pădurii de lîngă Podul-Olt. Loviturile lor nimeresc în plin obiectivele inamice. „Cadența de tragere era așa de mare — mărturisea inginerul Marin Năstase, comandantul «Bateriei albastre» — încît țevile tunurilor se înroșiseră“. În ziua următoare, bateria susține puternic cu foc infanteria română care ocupă satul Doboli, trece apoi Oltul și barează calea inamicului pornit la contraatac.

În ziua de 31 august, în urma intenselor trageri, tunurile din dotare sînt înlocuite cu obuziere aduse de la fostele Uzine „Astra“ Brașov. Pentru a se deprinde mai repede cu noile tunuri muncitorii se instruiesc chiar în timpul luptelor.

La 1 și 2 septembrie, vădit incomodați de eficacitatea tragerilor „Bateriei albastre“, hitleriștii organizează puternice atacuri asupra poziției tunarilor români. Sprijiniți de subunitățile militare din zonă, muncitorii ripostează energic și își mențin poziția pînă în momentul în care sînt înlocuiți cu personal din cadrul unei subunități de artilerie. Cei 56 muncitori se întorc la locurile lor de muncă cu sentimentul datoriei împlinite.

Pentru curajul și patriotismul dovedite „Bateria albastră“ a fost

nnitățile militare, la asaltarea și cucerirea pozițiilor puternic fortificate ale inamicului de pe dealurile Țuicani, Sîngeriș și Pleașa. Primind armament de la comandamentul cercului de recrutare Prahova, muncitorii din Boldești au blocat subunitățile germane din localitate, după care au luat parte, alături de ostași, la atacarea și înfrîngerea lor. Punîndu-și viața în primejdie, ceferiștii din gara Comarnic au zădărnicit încercările unor unități inamice de a se retrage spre Brașov, blocînd calea ferată prin deraierea unei locomotive între stațiile Valea Largă și Posada*. În urma acestei acțiuni, au fost capturați peste 1 500 soldați și ofițeri hitleriști și o mare cantitate de armament și muniții. La rîndul lor muncitorii de la uzina „Mărgineanca" au venit în sprijinul ostașilor, interceptînd împreună și atacînd coloana trupelor germane ce încercau să se retragă spre Slănic-Prahova și de acolo spre Brașov. În urma violentei încleștări, inamicul a suferit mari pierderi în armament și tehnică de luptă.

De cealaltă parte a munților, în Transilvania, misiunea forțelor insurecționale consta în dezarmarea și capturarea unităților hitleriste din zonă, dar și în zăgăzuirea oricărei încercări a inamicului de a pune stăpînire pe lanțul Carpaților. Luptătorii români și-au îndeplinit cu cinste dubla lor misiune, muncitorii aducînd și în această parte a țării o contribuție importantă la obținerea victoriei. Astfel, un grup de 56 muncitori și funcționari de la uzinele „Rogifer" din Tohan, avînd în frunte un ofițer, au format în mod voluntar o baterie de artilerie care a luat parte la lupte timp de 9 zile (25 august-2 septembrie), aducîndu-și contribuția la înfrîngerea inamicului ce încerca să ocupe Brașovul. În extremitatea sud-vestică a țării, la Turnu Severin, muncitorii de la atelierele C.F.R. și Șantierul naval au dat sprijin armatei pentru neutralizarea și nimicirea hitleriștilor. Acolo unde nu au avut arme, muncitorii au servit ca observatori la posturile înaintate ale unităților militare, ca cercetași, călăuze etc.

Apreciind caracterul popular pe care l-a îmbrăcat lupta antihitleristă în august 1944, ajutorul extrem de prețios pe care cetățenii țării l-au dat ostașilor în zilele insurecției, **România liberă** scria la 30 august 1944: „Cu o spontaneitate demnă de marile mișcări populare, mulțimea Capitalei, orașelor și satelor a aderat cu hotărîre la acțiunea guver-

* Vezi articolul, **Trenul blindat nu a trecut,** în nr. 7-8/1969.

citată prin ordin de zi pe întreaga armată, iar componenții săi decorați.

Dintr-un dosar de arhivă:
„ORDIN DE ZI
Nr. 14, din 30 octombrie
1944

În zilele de la 25 august la 2 septembrie [...], alături de trupele care au luptat pentru respingerea inamicului în zona Prejmer-Doboli, Uzinele «Rogifer» Tohan au intervenit imediat la cererea Corpului de Munte, cu o baterie încadrată cu lucrători și material propriu.

Spontaneitatea cu care a intervenit direcția uzinelor, elanul cu care a răspuns personalul acestei întreprinderi și dîrzenia cu care a luptat pentru respingerea inamicului, constituie un exemplu de îndeplinire a datoriei față de țară [...]

Pentru faptele deosebite arătate mai sus, ordon citarea pe națiune a direcției Uzinelor «Rogifer» Tohan și a personalului care a încadrat bateria Rogifer...".

M. ȘT.

„7512 nu trebuie să treacă"

Era în seara zilei de 25 august 1944. În stația Cilibia domnea agitația. Unii dintre lucrători și funcționari nu închiseseră ochii de două zile. Fuseseră ținuți sub amenințările unui grup de hitleriști care, nemaiprimind vagoane pentru evacuarea magaziilor cu subzistențe și carburanți, considerau că personalul gării este vinovat și răspunzător pentru că cererile nu le sînt satisfăcute.

Șeful stației, Dumitru Stoicescu, în biroul căruia se „defectase" aparatul telefonic, se prefăcea că trebăluiește pe la depou, pe la cabine, printre vagoane, strigînd și gesticulînd la cîte un ceferist atunci cînd se nimerea vreun soldat german prin apropiere. Singurul telefon din gară, în funcțiune, era acela al șefului de depou, unde făcea de serviciu ca șef de tură mecanicul de locomotivă Constantin Spătaru, aflat de aproape 10 ani în legătură cu partidul comunist.

În jurul orei 10, telefonul a sunat prelung: „Cilibia! Aici Marele Stat Major [...]. În cursul zilei de mîine sosește la Cilibia 7512* [*aceasta însemna tren militar german* — n.a.]. *Trenul nu trebuie să treacă".*

Convorbirea s-a terminat brusc. După cîteva minute, telefonul a sunat din nou. De data aceasta, la capătul celălalt al firului era Direcția Generală C.F.R., care se afla dislocată la Bușteni. Același ordin: „7512 nu trebuie să ajungă la Buzău". Modalitatea de îndeplinire a misiunii rămînea la inițiativa și pe răspunderea personalului stației Cilibia.

Mecanicul de locomotivă Spătaru l-a anunțat imediat pe șeful gării, Dumitru Stoicescu; l-a

* La acea dată, Secția 3 operații a Marelui Stat Major Român. funcționa în Palatul C.F.R. din Capitală, unde se adăpostise din cauza bombardării clădirii proprii din strada Știrbei Vodă. De aici avea și posibilitatea de a folosi rețeaua telegrafică și cea telefonică a căilor ferate, suplinind astfel — parțial — nefuncționarea rețelei generale telefonice de legătură cu marile unități din subordine — n.a.

nului [...] În fiecare cartier, în fabrici, în ateliere, în satele împilate de fiscalitatea guvernului dictatorial și de mizeria războiului s-au format milițiile spontane și pline de nerv ale descătușării naționale [...] La lupta de lichidare a lor [a hitleriștilor — **n.r.**] au luat parte echipele populare înarmate. De peste tot, pe unde se cuibăriseră [hitleriștii — **n.r.**], cetățenii ajutau armata să fie stîrpiți. Din nenumăratele lor comandamente care erau toate oficii de spionaj, din barăci, instituții, sate, case din care își făcuseră baricada ultimă a neputinței și furiei lor bestiile hitleriste erau smulse și nimicite".

Zi și noapte la datorie

Activitatea productivă desfășurată în întreprinderi, modul exemplar în care clasa muncitoare a înțeles să-și facă datoria în acele zile la locul de muncă, au constituit un alt suport al victoriei. În ciuda bombardamentelor aviației hitleriste asupra Bucureștilor, muncitorii s-au prezentat cu regularitate la lucru, făcînd posibilă continuarea neîntreruptă a procesului de producție. Cei de la întreprinderile de interes militar (fabricile de avioane, armament, muniție) au furnizat neîntrerupt armatei și formațiunilor de luptă patriotice armamentul și muniția necesară. Muncitorii din transporturi au asigurat deplasarea unor subunități militare dintr-o zonă în alta a Capitalei, acolo unde o cereau nevoile luptei; cei de la întreprinderile de apă, gaz și electricitate au asigurat funcționarea neîntreruptă a agregatelor, reparînd cu promptitudine avariile provocate de bombardamente.

Pe întreg cuprinsul țării, clasa muncitoare s-a mobilizat deplin pentru triumful insurecției. Petroliștii au lucrat zi și noapte menținînd și repunînd în funcțiune rafinăriile avariate în timpul luptelor; exemplara lor conștiință cetățenească a fost, de altfel, evidențiată în ședința Consiliului de Miniștri din 31 august 1944. Ceferiștii au asigurat transportul rapid al trupelor și al tehnicii de luptă; minerii nu și-au precupețit eforturile pentru a furniza la timp cărbunele necesar căilor ferate. Au fost cazuri, cum s-a întîmplat la Uzina electrică din Moreni și în alte locuri, cînd muncitorii aflați în schimb la începutul luptelor, au rămas zile de-a rîndul în incinta întreprinderilor, asigurînd, în condiții grele, funcționarea neîntreruptă a instalațiilor.

informat despre convorbirea avută și pe lăcătușul Spiță Tudorache și mecanicul Ion Cîmpianu, apropiați ai săi.

Au hotărît mai întîi ca garnitura să fie întîrziată sub diferite pretexte, Spătaru primind însărcinarea să mobilizeze în secret tot personalul stației care răspundea într-un fel sau altul de desfășurarea circulației trenurilor.

În seara zilei de 26 august, garnitura 7512, venind dinspre Făurei, a intrat în stația Cilibia și s-a garat la linia întîi. Personalul stației a intrat imediat în acțiune. Lăcătușii de revizie au început „verificarea atentă" a saboților, a cutiilor de ungere, a capetelor de osii la cele 69 vagoane ale trenului. 20 dintre acestea erau încărcate cu militari germani, celelalte cu autovehicule, tunuri și tot felul de materiale de război sau de obiecte jefuite de prin gări sau de la populația lipsită de apărare.

Între timp Dumitru Stoicescu, Constantin Spătaru, Nicolae Burnete (revizor de cale), Iancu Grigore (picher), Gheorghe Roșu (șeful depoului) și alții au hotărît să recurgă la toate mijloacele posibile pentru a întîrzia cît mai mult plecarea trenului. Pompa de apă pentru alimentarea locomotivelor a fost defectată. Lăcătușul Spiță Tudorache, Spătaru și alții se „străduiau" să o „repare", sub supravegherea hitleriștilor. „Lipseau" unele piese, și ca atare trebuiau improvizate. S-a „lucrat" pînă noaptea tîrziu și în cele din urmă pompa a fost pusă la punct. Timpul se scurgea însă greu. Nemții, bănuitori, începuseră să se agite și să amenințe. Un ceferist a propus atunci să se blocheze acul de ieșire pe linia curentă spre Buzău, imobilizînd garnitura germană. O locomotivă de manevră a strîns cîteva vagoane goale de prin stație și a ieșit cu ele pe linia curentă, după care s-a manevrat cu spatele locomotivei pentru a readuce vagoanele pe o linie secundară. Totul a decurs normal pînă în momentul cînd, prin schimbarea „greșită" a acului de la ieșirea din stație, o parte din vagoane au deraiat, blocînd linia. Comandantul trenului german, considerînd aceasta drept sabotaj, a ordonat ca vinovații să fie arestați și împușcați. Dîndu-și probabil seama, că prin uciderea celor în cauză ar fi însemnat să lipsească stația de oamenii care trebuiau să dirijeze plecarea trenului său, el a revenit însă asupra ordinului.

Ce s-a întîmplat după aceea? Tot efectivul trenului german a început operația de degajare a liniei. După miezul nopții treaba se apropia de sfîrșit. Ceferiștii din stație nu mai puteau face nimic pentru întîrzierea plecării.

Atunci, la propunerile șefului de gară s-a hotărît să se provoace deraierea trenului. Picherul Grigore Iancu, mecanicul Constantin Spătaru, revizorul de cale Nicolae Burnete, muncitorul Ștefan Dănescu împreună cu șeful stației s-au adunat în spatele clădirii gării și de aici, urcîndu-se într-o căruță, s-au îndreptat spre satul Tăbărăști. În zori au ajuns la circa 5 km depărtare de Cilibia, în dreptul satului Bentu. Aici, cu sculele luate de la cantonierul Ion Nicolae, s-au apucat în grabă să demonteze una din șine. Au lucrat fără răgaz circa 2 ore.

...7512 aștepta în gara Cilibia „cale liberă" spre Buzău. Se

Larga participare la insurecție a tuturor cetățenilor țării constituie o mărturie vie a faptului că în acel moment de răscruce al istoriei noastre, masele populare, în frunte cu clasa muncitoare, s-au dovedit adevărate făuritoare ale propriei lor istorii, forțele care deschideau drum spre progresul și prosperitatea țării.

„Ridicați-vă la înălțimea strămoșilor voștri...“

După înfrîngerea trupelor germane în București și împrejurimi, Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, guvernul, comandamentul militar al Bucureștilor, Primăria au acordat o deosebită atenție organizării primirii trupelor sovietice în Capitala eliberată a țării. „Timpul care ne mai desparte de intrarea armatei roșii în Capitala eliberată a României libere, democratice și independente îl putem socoti de acum în ore — se arăta într-un apel publicat de **România liberă.** Bucuria pe care o simte fiecare român patriot este fără seamăn. Armata roșie va trece prin Bucureștiul democrat. Nu vom ține capul plecat! Am ridicat armele împotriva hitlerismului, dușmanul de moarte a tot ce înseamnă libertate, progres, cultură, umanitate [...]. Capitala îi va primi pe aliații sovietici vibrînd de cel mai curat și profund entuziasm“.

În zilele de 30 și 31 august 1944, în București au avut loc ample manifestații, cu ocazia cărora populația a aclamat armatele română și sovietică înfrățite în lupta contra hitlerismului. „...Coloane de manifestanți defilează prin centru, ovaționînd cele două armate prietene înfrățite în lupta împotriva dușmanului comun [...] Muncitorimea a făcut o caldă și puternică manifestație primilor vestitori ai armatelor roșii...“.

La mitingurile organizate cu acel prilej, au luat cuvîntul: Gheorghe Gheorghiu-Dej și Constantin Pîrvulescu Nicolae Ceaușescu — din partea Uniunii Tineretului Comunist, Elena Ceaușescu — din partea femeilor, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa — din partea Uniunii Patrioților — și alții. Vorbitorii au subliniat aportul hotărîtor al armatelor sovietice în zdrobirea mașinii de război naziste, au chemat masele la intensificarea eforturilor pentru dobîndirea victoriei depline asupra dușmanului, au încredințat armata română de spri-

terminase repararea pompei de apă, linia fusese deblocată și, ca atare, nici o întîrziere nu mai putea fi justificată. De altfel hitleriștii căpătaseră tot mai mult convingerea că au fost „trași pe sfoară“ de personalul stației. Înainte de plecarea garniturii, înfuriat de cele întîmplate, comandantul german al trenului a dispus instalarea armamentului automat pe platforme și pe vagoane, pentru a fi gata de tragere la primul semnal. Apoi a ordonat adunarea pe peron a întregului personal din stație. Un căpitan german le-a spus cu ton tăios, amenințător:

— Dacă în zece minute nu pleacă trenul, toți veți fi împușcați!

Trenul s-a pus imediat în mișcare. Era condus de mecanicii Nicolae Constantinescu și Ion Șoimu. Amîndoi fuseseră înștiințați de Constantin Spătaru că undeva linia va fi întreruptă. În plin mers, cei doi căutau cu privirea punctul respectiv. Cei care pregătiseră deraierea au văzut trenul de la distanță, și pentru a nu fi văzuți și descoperiți de hitleriști, au sărit în stufărișurile bălții Brebu. Ajungînd la punctul cu șinele defectate cele două locomotive, într-un huruit puternic, au deraiat. În urma lor vagoanele s-au poticnit brusc unele în altele, iar cîteva au sărit de pe linie. În buimăceala creată, cei doi mecanici au reușit să fugă și să se facă și ei nevăzuți în stufărișurile bălții.

Revenindu-și din panică, germanii au început să tragă cu mitralierele și automatele în toate părțile. Față de cele întîmplate, comandantul trenului a hotărît pedepsirea personalului din gara Cilibia, trimițînd acolo o grupă de ostași pe motociclete. Ajunsă în stația Cilibia, grupa a deschis foc asupra ferestrelor clădirilor. A fost rănit grav la mîini și în abdomen șeful depoului de locomotive, Ion Roșca. Apoi hitleriștii au vărsat un butoi cu benzină lîngă magaziile de mărfuri și i-au dat foc. Vîlvătăile au ajuns repede la o cisternă de benzină, care a explodat. În cîteva minute clădirile din stație au fost cuprinse de flăcări. Hitleriștii au plecat apoi la locul deraierii și au dat foc trenului, după care s-au îndreptat pe jos spre Buzău. Pe parcurs, o parte din ei s-a risipit, iar o altă parte, fiind întîmpinată de trupe române, a fost dezarmată și luată în prizonierat.

Însemnătatea acțiunii patriotice a ceferiștilor este cu atît mai importantă cu cît din unele surse rezultă că această formațiune germană îndeplinea misiunea de a distruge în întregime obiective economice și militare. S-a ajuns chiar la concluzia că pe parcursul retragerii sale de pe frontul din Moldova, între 23-27 august, a distrus podurile de la Fălciu, Reni, Șendreni, podul de peste Milcov, precum și unele stații de cale ferată. La data de 26 august podul de cale ferată Barboși (peste Siret — n.a.) fusese aruncat în aer, iar stația Barboși a fost distrusă. Organele Marelui Stat Major și ale Direcției Generale C.F.R. au căutat să depisteze eșaloanele hitleriste care executau asemenea distrugeri și, identificînd cele două garnituri ale trenului 7512 (prima garnitură este cea distrusă; a doua a fost imobilizată în stația Rosetti) au dispus „stoparea“ lor. Detașamentul care a fost făcut inofensiv prin acțiunea ceferiș-

jinul deplin al clasei muncitoare în lupta pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei și zdrobirea definitivă a hitlerismului.

Cu același elan și însuflețire, clasa muncitoare și partidul său au sprijinit lupta desfășurată de armata română cot la cot cu armata sovietică, pentru alungarea cotropitorilor hitleriști-horthyști de pe întreg pămîntul patriei. P.C.R. s-a adresat cu încredere maselor populare din întreaga țară: „Ardeleni din Ardealul robit! — se arată în Apelul publicat de C.C. al P.C.R. în ziarul **Scînteia** din 21 septembrie 1944. Organizați sabotajul în industrii și agricultură [...] Formați grupuri de partizani. Ridicați-vă la înălțimea strămoșilor voștri, marii luptători Horia, Cloșca și Crișan. Loviți în spatele cotropitorilor hitleriști și fasciști unguri, dușmani de moarte ai libertății și dreptății voastre".

În prima jumătate a lunii septembrie, cînd trupele germane și ungare trecuseră la ofensivă în Podișul Transilvaniei, în Banat și Crișana au fost numerose cazurile cînd muncitorii au luat arma în mînă pentru a sprijini ostașii români ce luptau să-i stăvilească pe cotropitori. Astfel, la unele întreprinderi din Timișoara s-au constituit delegații care s-au prezentat autorităților orașului cerînd arme „pentru a forma gărzi naționale și a apăra orașul". Mulți dintre muncitori au trecut la săparea șanțurilor anticar și au ridicat baricade. Acțiuni asemănătoare au avut loc la Arad, Reșița și în alte centre ale Banatului.

În partea de nord a Transilvaniei, muncitorii au întreprins, înainte de sosirea unităților militare eliberatoare române și sovietice, o serie de acțiuni pentru a împiedica evacuarea sau distrugerea fabricilor, uzinelor sau bunurilor publice. La Atelierele C.F.R. din Cluj sau la uzinele electrice din Aghireș și Oradea, muncitorii au refuzat să execute ordinele de evacuare, asigurînd totodată paza întreprinderilor în care lucrau. La Tîrgu Mureș, muncitorii au salvat de la distrugere hala cazanelor și turbinelor de la fabrica de zahăr și uzina electrică. O activitate eroică au desfășurat ceferiștii pentru salvarea liniilor de cale ferată de la distrugere.

Sprijinul multilateral dat de clasa muncitoare luptătorilor de pe front, la care se adăuga cel al țărănimii muncitoare, intelectualității, micilor meseriași și al celorlalte forțe sociale interesate în zdrobirea hitlerismului, dragostea fierbinte cu care oamenii muncii au înconjurat armata au constituit izvorul principal al victoriilor repurtate de ostașii români în lupta pentru eliberarea patriei de sub dominația hitleristă, pentru zdrobirea definitivă a fascismului cotropitor.

tilor din stația Cilibia se pare că urmărea să distrugă podul de peste rîul Buzău și instalațiile stației de cale ferată a orașului Buzău.

Mîndru COSTACHI

Alături de ostași, au apărat uzina

30 august 1944. Bătuți la Păulești, germanii încercau să se retragă. Vreo 400 mașini, tancuri și autoblindate, la care se adăuga un mare număr de tunuri, au început să se deplaseze spre Slănic și Vălenii de Munte. Inamicul sconta pe faptul că pe aici va putea trece munții fără să întîmpine vreo rezistență. În calea lui nu se afla decît o mînă de muncitori și ostași de la Uzina „Mărgineanca". Erau vreo 40 „concentrați" pentru lucru, un număr mic de muncitori și ostașii unei companii de pază. Dispuneau de puști mitraliere, puști și patru tunuri antiaeriene.*

La vestea apropierii coloanei hitleriste, toți au început să se gîndească cum să se organizeze apărarea, din ce poziție anume să fie izbit inamicul.

În cîteva minute au fost distribuite armele și munițiile. Pe calea ferată din fața porții uzinei, au fost instalate în grabă patru tunuri antiaeriene. În stînga și în dreapta lor, muncitorii și ostașii s-au împărțit în grupe de trăgători. Alte grupe au ocupat poziții de luptă în clădirile uzinei.

Dumitru Barbu era un tînăr subțirel, cu degete lungi și fine, cu care mînuia rigla și creionul, fiind desenator tehnic.

— Să-i întîmpinăm cum se cuvine pe „distinșii noștri oaspeți", spusese el glumind unui oștean și își ocupase un loc potrivit...

Pe șosea, coloana inamică înainta cu precauție. În jurul orei 1, vîrful ei a ajuns în apropierea uzinei, dar, la momentul potrivit, a fost întîmpinată cu foc viu, puternic. Hitleriștii au sărit din mașini și s-au desfășurat pentru luptă. Clădirile uzinei au fost supuse unui tir îndrăcit de către mitraliorii inamici. Cînd au crezut că focul lor rărise rîndurile apărătorilor, hitleriștii au pornit la atac. Grenadele împroșcau schije zbîrnîitoare în întunericul nopții. Pîlcuri, pîlcuri, germanii se apropiau în salturi de grupul de clădiri al uzinei. În timp ce atacul lor progresa, coloana de mașini și-a reluat înaintarea pe șosea.

Ascuns în spatele unei clădiri, Dumitru Barbu și-a încleștat mîinile pe trăgaci. Duelul de foc a durat ore în șir. Barbu a tras fără încetare pînă spre orele 5. În lumina zorilor a văzut cum grupuri de ostași germani au pătruns în păduricea din apropiere. De aici, ocrotiți de frunziș, s-au tîrît pînă aproape de zidurile clădirii în spatele căreia se afla. Deși copleșit de numărul inamicului, Barbu n-a făcut un pas înapoi. A urmat o luptă inegală, corp la corp, în timpul căreia tînărul desenator tehnic a căzut ca un erou.

... Către orele 8, încolțiți din toate părțile, hitleriștii au fost izgoniți din uzină. Un mare număr de mașini au căzut în mîinile muncitorilor, restul lor fiind nimicite în cea mai mare parte sau capturate de unități ale armatei române.

M. ȘT.

* După volumul *Pentru patrie*, semnat de A. Lupășteanu, V. Birză și L. Tarco.

LOCUL ACȚIUNII: PALATUL REGAL

PETRE ILIE

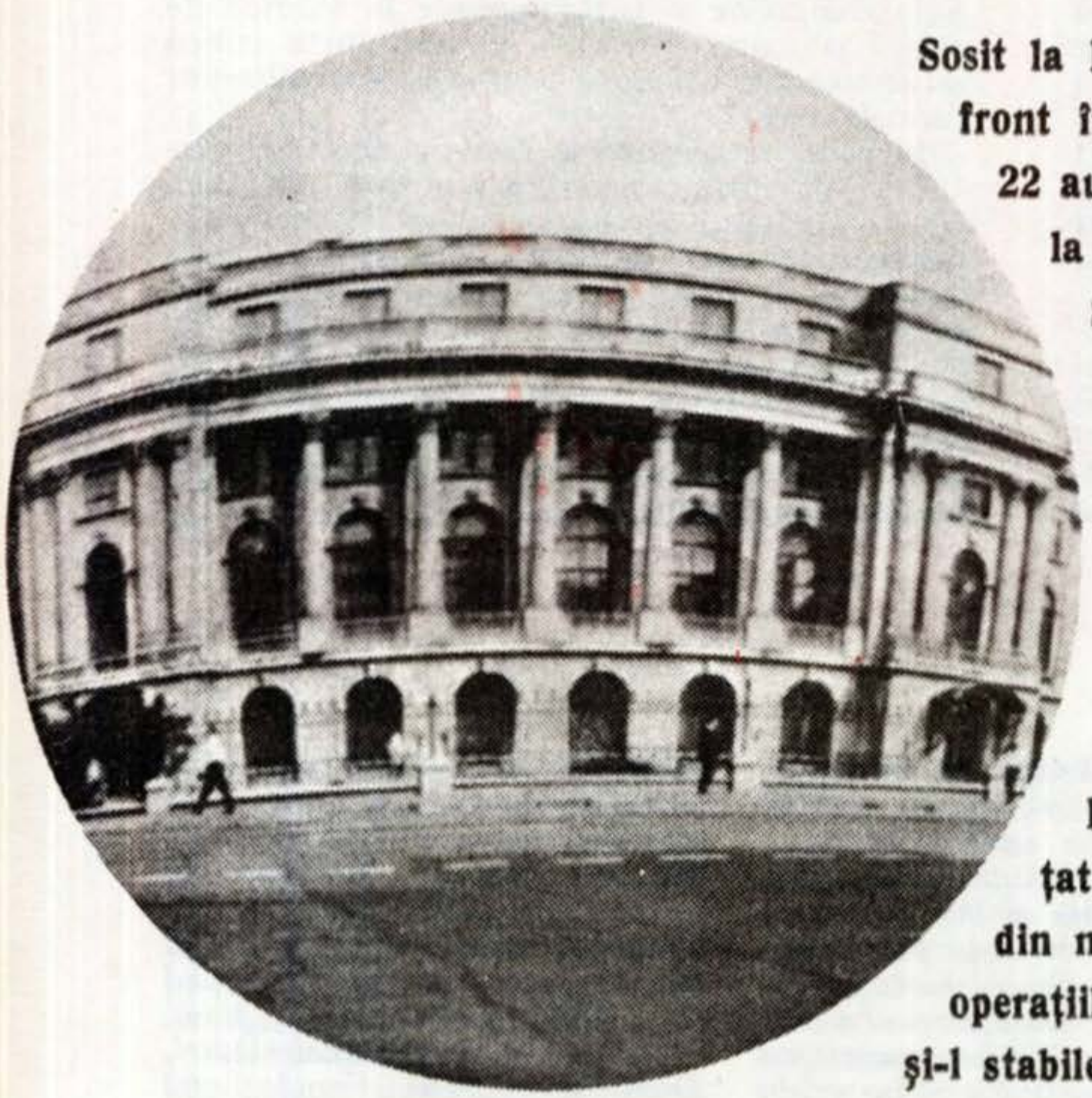

Sosit la București, după o inspecție făcută pe front în ziua de 21 și în dimineața zilei de 22 august 1944, Ion Antonescu a participat la ședința Consiliului de Miniștri, ținută la Snagov în prima parte a zilei de 23 august. După ce a prezentat situația de pe front, a hotărît adoptarea unor măsuri privind evacuarea instituțiilor guvernamentale din București. Antonescu intenționa să continue rezistența pe linia Carpaților Răsăriteni — linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați-Dunărea maritimă. A anunțat apoi celor prezenți că va pleca din nou pe front, pentru a conduce personal operațiile militare; cartierul general urma să și-l stabilească la Dumbrăveni, lîngă Sighișoara.

„Refuz să-mi dau demisia"

În aceste împrejurări, socotind că momentul este prielnic, forțele insurecționale din România au hotărît declanșarea imediată a acțiunii prin arestarea guvernului antonescian, așa cum se stabilise anterior, devansînd însă cu trei zile data fixată inițial.

La orele 16,05, Ion Antonescu și Mihai Antonescu se aflau în audiență la Palat pentru a prezenta situația de pe front și măsurile discutate și hotărîte în ședința Consiliului de Miniștri ce avusese loc dimineața. Regele i-a primit în prezența generalului Constantin Sănătescu. Colonelul Emilian Ionescu a urmărit desfășurarea întrevederii, fiind postat în cadrul ușii, mascată de o draperie, dintre sufragerie și salonul de audiențe. Echipa de militari pregătită pentru arestarea celor doi Antonești — maiorul Anton Dumitrescu, plutonierii Dumitru Rusu și Dumitru Bîlă și sergentul major Dinu Cojocaru — se afla plasată sub scara holului de la parter. Într-o cameră, vizavi de salonul de audiențe, așteptau colaboratorii apropiați ai regelui — generalul Aurel Aldea, Grigore Niculescu-Buzești, Ion Mocsony-Stîrcea și Mircea Ioanițiu.

Din coroborarea mai multor surse de informație, întrevederea a avut, aproximativ, următoarea desfășurare:

Regele, vădit emoționat, s-a adresat lui I. Antonescu:

— Am primit știri de pe front, situația este dezastruoasă. Ce aveți de gînd să faceți? Ce dispoziții ați dat? Opinia mea este că ar trebui să cereți armistițiu...

Antonescu a arătat ce constatase în timpul inspecției făcute pe front, menționînd că „situația este critică", dar

„nu trebuie să exagerăm cu nimic. Au fost luate măsuri..."

— În situația aceasta — a intervenit regele — sînteți dispus să cereți armistițiu?

— Da, vreau să încep discuții pentru încheierea armistițiului, dar iată condițiile mele...

Și Antonescu a arătat că aceste condiții constau în consultarea cu membrii cabinetului său, obținerea asentimentului lui Hitler, garanții din partea aliaților.

— Aceștia să debarce trupe în România — a spus el — pentru a ne proteja împotriva rușilor. Dacă va fi necesar, mă voi retrage cu trupele în Transilvania, pe linia Carpaților, unde voi rezista...

— Nu poate fi vorba de așa ceva — a intevenit regele. Trebuie să încheiați armistițiul sau să demisionați!...

Devenind alb la față de furie, Antonescu a fost pentru cîteva clipe incapabil să spună vreun cuvînt. Suveranul a părăsit salonul și a revenit după cîteva momente. În prealabil se consultase cu sfetnicii săi aflați în camera de vizavi. Era și el vădit tensionat și cu greu a mai putut pronunța:

— Îmi pare rău pentru dumneavoastră, dar v-am explicat situația. Aveți de ales...

— Refuz să-mi dau demisia și nu voi încredința conducerea țării nimănui, a replicat furios Antonescu...

...Era ora 16,55. Conform planului stabilit de comun acord cu partidul comunist și ceilalți participanți la pregătirea insurecției, cei doi Antonești au fost arestați, „fără alt incident deosebit, decît un schimb de imputări — în termeni suburbani — între mareșal și generalul Sănătescu". Arestarea a fost efectuată de echipa de militari dinainte stabilită. Dictatorul și primul său colaborator au fost conduși într-o cameră în care se aflase cîndva colecția de timbre a fostului rege Carol II. Acolo se găseau o masă, cîteva scaune, o cană cu apă și cele necesare pentru scris. În acest timp, personalul din escorta dictatorului a fost dezarmat și arestat.

„...activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii..."

Doborîrea dictaturii militaro-fasciste a lui Ion Antonescu fusese înfăptuită. Unul din obiectivele centrale ale activității P.C.R. stabilit în documentele sale programatice elaborate încă din anii 1940-1941 se realizase. A doua zi, în primul număr legal al ziarului **România liberă,** Comitetul Central al partidului comunist preciza în declarația sa: „Consecvent cu punctul său de vedere că aruncarea României în războiul antisovietic a însemnat o adevărată catastrofă națională și primejduiește grav interesele vitale ale poporului român, Partidul Comunist din România a participat activ, din prima zi, la pregătirea și răsturnarea dictaturii antonesciene, instrument sălbatic al hitlerismului".

În unele relatări și articole, îndeosebi memorialistice, care conțin referiri la episodul arestării Antoneștilor, unii autori — sfetnici sau confidenți apropiați ai monarhului — își exagerează rolul pe care l-au avut. Ei caută astfel să-și lege cu orice chip numele de marele act al răsturnării dictaturii militaro-fasciste, uitînd, adesea cu bună știință, faptul că rolul lor în acțiune s-a limitat la acela de simpli executanți ai unui plan minuțios elaborat de comuniști în condițiile deosebit de grele ale activității ilegale.

Așa se și explică faptul că aceste evocări fac, în majoritatea cazurilor, relatări de suprafață, fără a analiza în profunzime situația concret-istorică în care s-a produs evenimentul. Or, după cum se știe, în zilele premergătoare lui 23 august criza regimului antonescian ajunsese la apogeu, dictatorul însuși traversînd o perioadă de nesiguranță și profundă îngrijorare, timp în care a încercat — în ciuda realităților izbitoare — să-și mențină cu orice chip pozițiile. În săptămînile dinaintea arestării sale, Antonescu se gîndise să ajungă la o înțelegere cu Națiunile Unite.

El și-a legat speranța de posibilitatea încheierii unui armistițiu cu acordul lui Hitler. În seara zilei de 22 august, imediat după sosirea sa de pe front, a avut o convorbire cu Clodius — reprezentant al guvernului hitlerist — căruia i-a spus că: „în ciuda previziunilor sale, frontul de sud a continuat să slăbească foarte mult. De aceea trebuie să-și receară libertatea politică de acțiune".

Toate aceste elemente subliniază încă o dată faptul că forțele insurecționale au fost capabile să surprindă și să folosească cu maximum de eficiență momentul cel mai potrivit de declanșare a acțiunii, lipsindu-l pe dictator de orice posibilitate de replică, iar față de hitleriști și-au creat o rezervă de timp suficient pentru a preîntîmpina iminenta lor reacție.

Celor doi Antonești arestați li s-au adăugat, la scurt timp, generalul Constantin Pantazi — ministrul Apărării Naționale, generalul Dumitru Popescu — ministrul Afacerilor Interne, generalul Constantin Vasiliu (Piki) — subsecretar de Stat la Ministerul de Interne și colonelul Mircea Elefterescu — prefectul Poliției Capitalei, convocați pe rînd la Palat sub pretextul unui consiliu de coroană. După orele 22,00 a sosit la Palat o formațiune de luptă patriotică a partidului comunist, care a preluat paza celor arestați, i-a îmbarcat într-un autocamion-dubă și i-a transportat, pe căi cît mai lăturalnice, către cartierul Vatra Luminoasă, într-una din casele conspirative ale partidului comunist; aici au fost ținuți timp de 11 zile, pînă la 3 septembrie 1944, cînd au fost ceruți și preluați de comandamentul Frontului 2 ucrainean.

Imediat după arestarea căpeteniilor guvernului antonescian, prin sistemul de legături conspirative stabilit în perioada pregătirilor, au fost anunțați împuterniciții Blocului Național Democratic. În cursul serii au sosit însă la Palat doar reprezentanții Partidului Comunist Român — Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș — și cel al Partidului Social-Democrat — Constantin Titel-Petrescu, care au început punerea în aplicare a principalelor măsuri politice și militare stabilite anterior. S-a format un guvern, avînd ca președinte pe generalul Constantin Sănătescu*. Un fapt de maximă însemnătate l-a reprezentat includerea comuniștilor în guvern, pentru prima oară în istoria României. Prin declarația sa, guvernul și-a anunțat programul de guvernare în care erau cuprinse deziderate naționale și democratice pe baza cărora, cu două luni înainte, se constituise Blocul Național Democratic și „pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941. Aceste obiective — se arăta în Declarația C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 — care formează programul actualului guvern, constituie temeiul participării partidului comunist în cadrul politicii de bloc național în actuala formațiune guvernamentală".

* Vezi în acest număr articolul **Cine sînteți, domnilor miniștri ?**

„Stejar — extremă urgență"

Potrivit măsurilor preconizate încă din timpul pregătirii insurecției, imediat după arestarea principalilor membri ai guvernului antonescian, s-a trecut la aplicarea prevederilor de ordin militar. Aproximativ la ora 17,40, la Comandamentul Militar al Capitalei (C.M.C.) din aleea Eliza Filipescu, a sosit colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de stat major al acestui comandament. Pentru a exploata din plin surpriza realizată, s-a acționat prompt și cu maximum de rapiditate. La ora 18,00 C.M.C., prin transmiterea parolei „Pajura", a alarmat unitățile din subordine și a chemat pe comandanții acestora, pentru a le da ordine în vederea începerii acțiunilor de luptă. La 18,30 s-a transmis ordinul „Stejar — extremă urgență", consemn pentru intrarea în dispozitivul de luptă stabilit în vederea curățirii Capitalei de trupe germane. Generalul Iosif Teo-

(Continuare în p. 37)

PLANȘELE NOASTRE

① Luptele desfășurate pe teritoriul României în perioada **20 august-25 octombrie 1944 pentru** eliberarea ei de sub dominația fascistă:

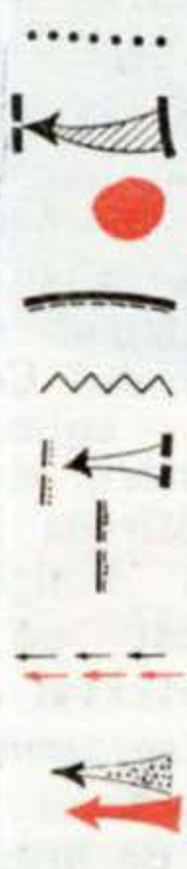

Frontiera vremelnică stabilită prin Dictatul de la Viena (30 august 1940)

Trupe sovietice în ofensivă (20-23 august 1944)

Zone de lupte insurecționale (23-31 august 1944)

Dispozitiv de acoperire al trupelor române

Zona fortificată Caşin, Focşani, Brăila

Trupe sovietice în ofensivă (24-26 august 1944)

Linii atinse de trupele sovietice la 31 august 1944

Trupe sovietice și române în marș, pe teritoriul eliberat de forțele insurecționale române, spre noi poziții de luptă

Trupe sovietice și române în luptele din podișul Transilvaniei și Banat (septembrie-octombrie, 1944)

② În luptele pentru lichidarea rezistenței hitleriste de pe aeroportul Băneasa: ostași români și membri ai formațiunilor de luptă patriotice **(Rezistența patrioților** — sus ; **Băneasa, august '44,** picturi de P. Atanasiu și Ion Țolaș)

③ Pretutindeni, hitleriștii au primit riposta zdrobitoare a forțelor insurecționale române **(La Porțile Severinului, 1944,** pictură de M. Kromer)

④ **a.** Steaguri ale unor unități militare române participante la insurecție **b.** Arme din dotarea forțelor insurecționale române **c.** Aparatul cu care un tehnician al P.C.R. a înregistrat proclamația regală radiodifuzată în seara zilei de 23 august. Proiectul proclamației fusese stabilit de un reprezentant al partidului comunist, discutat și definitivat apoi cu ceilalți participanți la pregătirea insurecției (obiectele sînt expuse în Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România)

SIGHET
CAREI
Somesul
ORADEA
Crișul Repede
Crișul Negru
Crișul Alb
CLUJ
TURDA
TÎRGUL MUREȘ
Munții Apuseni
Carpații Orientali
AIUD
BLAJ
ARAD
ALBA IULIA
SIGHIȘOARA
AGNITA
Mureșul
DEVA
SIBIU
FĂGĂRAȘ
TIMIȘOARA
Timișul
LUGOJ
Ruschița
BRAȘOV
PREDEAL
Meridionali
BRAZI
SINAIA
CÎMPULUNG
REȘIȚA
BĂRANSEBEȘ
BREZOI
CĂLIMĂNEȘTI
BREAZA
CÎMPINA
BUZĂU
Stîlpu
Buzăul
ANINA
Teregova
ORAVIȚA
TG. JIU
MORENI
TÎRGOVIȘTE
PLOIEȘTI
Gura Ocniței
Carpații Meridionali
Oltul
Toplet
ORȘOVA
PITEȘTI
Argeșul
Ialomița
Tîrgșorul Nou
URZICENI
IANCA
SUCEAVA
Siretul
Prutul
Nistrul
IAȘI
CHIȘINĂU
25.08.44
ADJUD
FOCȘANI
GALAȚI
IZMAIL
TULCEA
SULINA
BABADAG
TÂNDĂREI
SLOBOZIA
BUCU
NIRȘOVA
TURNU SEVERIN
FILIAȘI
SLATINA
BUCUREȘTI
FETEȘTI
CERNAVODĂ
CĂLĂRAȘI
CRAIOVA
CARACAL
OLTENIȚA
MEDGIDIA
CONSTANȚA
Cobadin
Independența
CĂLAFAT
Bistrețu
Rastu
ALEXANDRIA
GIURGIU
CORABIA
TR. MĂGURELE
ZIMNICEA
DUNĂREA
MAREA NEAGRĂ

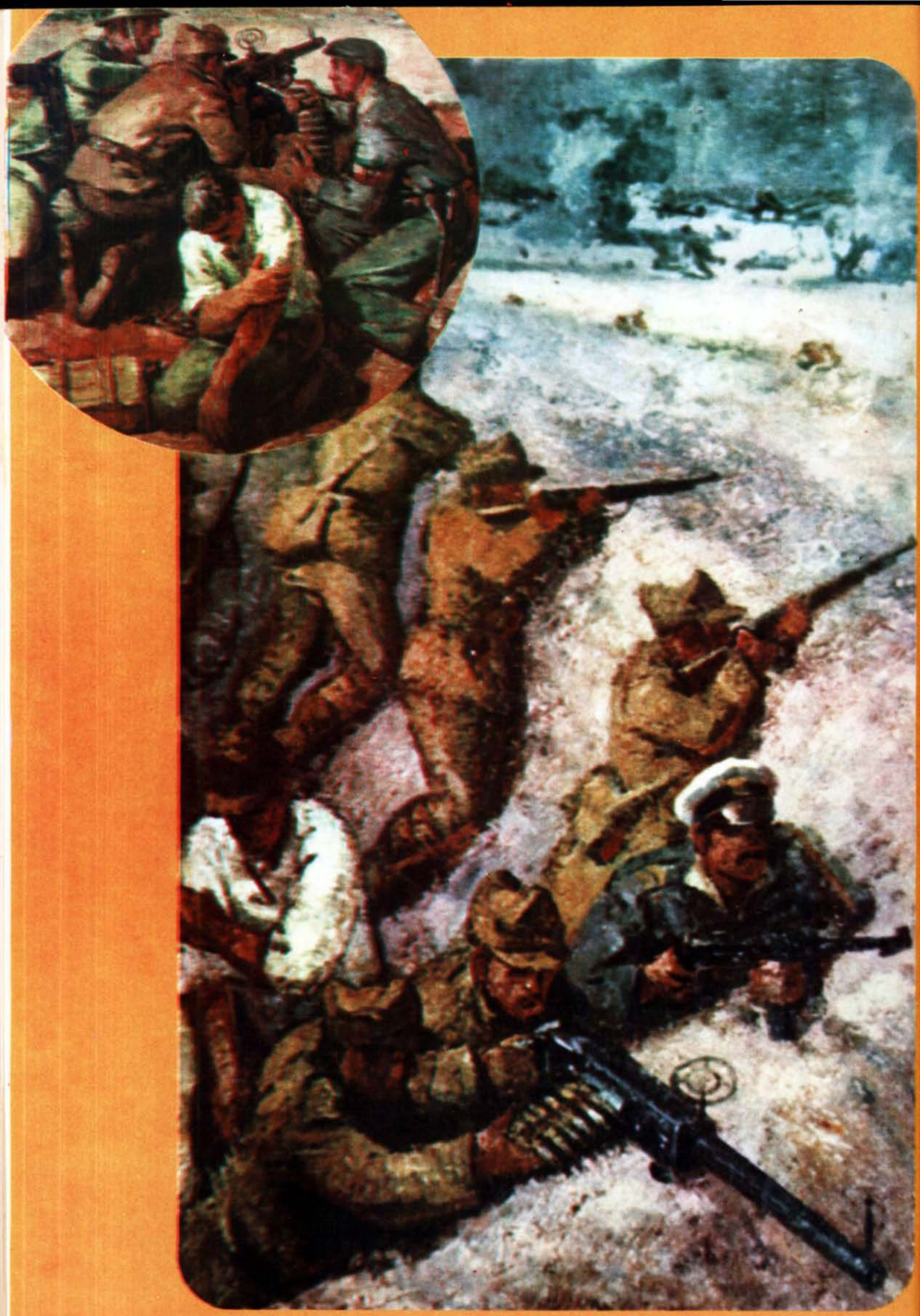

a

b

c

(Urmare din p. 32)

dorescu, comandantul militar al Capitalei, a informat, la ora 19,00, pe majoritatea comandanților de unități din garnizoană convocați la C.M.C. despre situația ce s-a creat ca urmare a înlăturării lui I. Antonescu de la conducerea statului; colonelul Dumitru Dămăceanu a expus, în detaliu, misiunile ce reveneau fiecărei unități. Cei prezenți au fost informați că potrivit ordinului de operații, care le va fi înmînat în cursul serii, în București se constituiau două comandamente: Nord (pe sectoarele I și IV — comandant locotenent-colonelul Mircea Tomescu) și Sud (pe sectoarele II și III — comandant colonelul Dan Ionescu).

Între orele 18,30 și 24,00, unitățile militare române din București au intrat în dispozitiv, asigurînd paza instituțiilor vitale pentru exercitarea autorității de stat: Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Subsecretariatul de Stat al Aerului, gările, marile centrale telefonice, posturile de radio și telegrafie fără fir etc., au blocat barierele Băneasa, Pipera, Străulești, Rahova, Pantelimon și Colentina, fiind gata să interzică orice încercare de pătrundere a trupelor germane spre interiorul Capitalei. Totodată, forțele prevăzute în plan au blocat sediile comandamentelor și oficiilor germane identificate din timp. Generalul Constantin Anton, care preluase conducerea Inspectoratului General al Jandarmeriei, a dat indicațiile și dispozițiile necesare pentru ca unitățile de jandarmi din București să intre în dispozitivul hotărît de C.M.C., iar ulterior a ordonat intrarea în acțiune a tuturor formațiunilor de jandarmi de pe teritoriul țării.

La orele 20,30, la sediul C.M.C. a sosit Emil Bodnaraș, reprezentantul P.C.R., șeful Comandamentului Central al formațiunilor de luptă patriotice. Pentru asigurarea coordonării acțiunilor unităților militare cu cele ale formațiunilor de luptă patriotice, doi membri ai acestora s-au instalat într-o cameră a C.M.C. În zorii zilei de 24 august, Comandamentul Central al formațiunilor de luptă patriotice s-a mutat într-o clădire din aleea Alexandru nr.33, în care funcționaseră pînă atunci servicii germane. În aceeași clădire s-a stabilit și sediul C.C. al P.C.R., care acționa acum în deplină legalitate. Comandamentul Central al formațiunilor de luptă patriotice avea la dispoziție 50 echipe de șoc înarmate și instruite, cărora urmau să li se adauge, pe timpul acțiunilor, efectivele formațiunilor pregătite pentru a fi înarmate după începerea luptelor.

Concomitent s-au luat măsuri pentru deschiderea ostilităților împotriva trupelor hitleriste pe planul întregii țări. În jurul orei 20,00, generalul Constantin Sănătescu l-a căutat telefonic pe generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial, care avea majoritatea unităților în zona petroliferă din Valea Prahovei. Negăsindu-l pe comandant, care era plecat în inspecție, a ordonat colonelului Toma Zotter, șeful de stat major al Corpului 5 teritorial, să asculte comunicarea ce se va difuza la radio și să treacă „imediat la acțiune, căci la București a și început". Colonelul Toma Zotter, în numele comandantului său, a pus în stare de alarmă trupele din subordine.

Către ora 23,00 noul șef al Marelui Stat Major (M.St.M.), generalul Gheorghe Mihail, împuternicit și cu comanda supremă a armatei, a transmis trupelor o directivă operativă prin care stabilea misiunile de luptă ale diferitelor grupări de trupe ale armatei române, în funcție de situația specifică în care se găseau. Pe scurt, în această directivă se ordonau următoarele: încetarea luptei alături de armata germană și începerea acțiunilor pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recuperarea și reorganizarea forțelor Armatelor 3 și 4 române de pe frontul din Basarabia și Moldova, pentru operațiile ulterioare contra trupelor germane și ungare; Armata 1 română, dislocată în Banat și sudul Transilvaniei, să zdrobească trupele germane din această zonă a țării și să interzică pătrunderea forțelor germano-maghiare de peste frontiera de sud-vest și din partea de nord a Transilvaniei aflată sub ocupație; Corpurile 1, 2, 5, teritoriale și Corpul 2 armată să nimicească rezistențele hitleriste din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. Directiva menționa că „acțiunea militară trebuie să fie fulgerătoare, în scopul de a exploata surpriza inițială".

„Audiența acestor domni s-a terminat..."

Știrea că Antonescu și unii miniștri ai cabinetului său fuseseră reținuți la Palat a parvenit Legației germane în urma unei informări telefonice făcută de Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații (S.S.I.). După orele 18,30 la Legația germană din calea Victoriei a avut loc o consfătuire a militarilor prezenți în local: generalul Erik Hansen — șeful misiunii militare pentru armata de uscat, generalul Alfred Gerstenberg — șeful misiunii militare pentru armata aerului, generalul dr. Karl Spalcke — atașatul militar german la București și amiralul Tillessen — șeful misiunii militare navale. Aceștia au hotărît să-l anunțe pe Manfred von Killinger — ministrul Germaniei în România — despre informațiile primite și să solicite venirea sa la București. Killinger — „unul dintre vechii mei camarazi de arme" — cum îl numea Hitler în scrisoarea de recomandare către Antonescu — adevărat „gauleiter" în țara noastră, cum îl califica un manifest ilegal difuzat în București, își lua cina liniștit, împreună cu secretara și amanta sa Hella Petersen, într-o vilă la Săftica. Era convins că nimic grav nu-i poate tulbura liniștea. Convingerea lui se afla în deplin

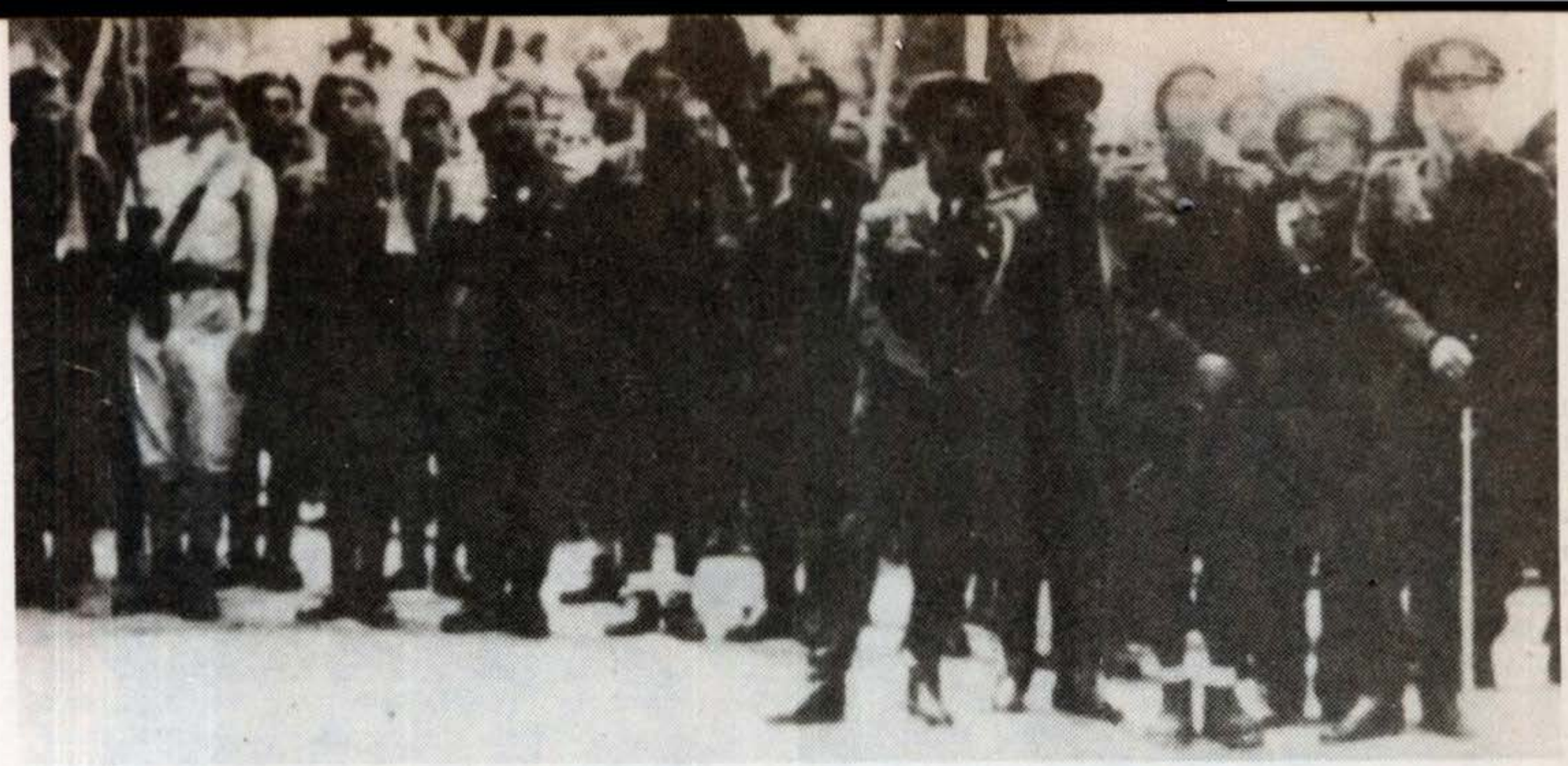

Detașamente înarmate de tineri premilitari, participanți la luptele pentru înfrîngerea trupelor naziste în cartierul bucureștean Rahova

acord și cu concluziile generalului Spalcke, în sensul că după întîlnirea Hitler-Antonescu, din 5 august 1944, în cercurile militare și civile românești devenise vizibilă „o îmbunătățire a stării de spirit". Asigurările generalului Gerstenberg că „o singură baterie de artilerie antiaeriană germană este suficientă pentru a lichida orice lovitură de stat la București" erau și ele de natură să-i întărească aceste păreri. De aceea comunicarea telefonică făcută la orele 19,00 de cei de la legație că mareșalului Antonescu i „s-a întîmplat ceva" l-a surprins și nedumerit.

Examinarea situației, începută de militarii prezenți la Legația germană, a continuat și după sosirea lui Killinger. De comun acord, au stabilit să ceară o audiență la Palat și pe baza celor rezultate din întrevederea cu regele să informeze Berlinul. Au hotărît totodată să pregătească măsuri pentru restabilirea situației, în cazul că informațiile de pînă atunci în legătură cu reținerea lui Antonescu aveau să se confirme. Telefonic, au solicitat audiența preconizată și, prin intermediul lui Ion Mocsony-Stîrcea, proaspăt mareșal al Palatului, li s-a comunicat că ministrul Germaniei era așteptat de rege. La audiență, desfășurată între orele 20,30-20,50, au participat: Killinger și consilierul Legației germane, dr. Gerhard Stelzer, generalul Constantin Sănătescu — șeful noului guvern român — și ministrul de Externe, Grigore Niculescu-Buzești.

În același timp, generalul Hans Friessner, comandantul Grupului de armate german „Ucraina de Sud", a fost informat din București de către generalul Hansen că „ceva nu este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri". „De la statul meu major — va consemna în memoriile sale Friessner — s-a telefonat imediat autorităților germane din București pentru a se cere lămuriri. Curînd cele aflate au confirmat schimbarea situației [...] Evenimentele au constituit pentru mine o surpriză de neînchipuit. Nici azi [memoriile au fost scrise în 1956 — **n.a.**] nu-mi vine să cred că la 22 august, cînd ne-a vizitat, mareșalul Antonescu nu era informat asupra stadiului atît de avansat al conspirației".

Ajuns la Palat, von Killinger, „după ce a schițat un salut față de suveran, și-a pus — obraznic — mîinile în șolduri și a întrebat: «Aflu că Antonescu a fost arestat; ce înseamnă asta?»".

Sursele de informare consultate dau răspunsuri diferite asupra modului cum a decurs întrevederea dintre suveran și Killinger; am reținut doar elementele comune tuturor acestor relatări. Ministrului Germaniei i s-a făcut cunoscut că s-a constituit un nou cabinet, care a reorientat politica externă a României. Killinger a răspuns amenințător: „Nu vă dați seama că faceți un joc periculos? Germania nu poate accepta schimbarea politicii externe românești". Regele i-a cerut, pentru evitarea unui conflict între armatele română și germană, ca trupele germane să se retragă din România fără împotrivire. Baronul, povestea mai tîrziu regele, a promis „o cruntă răzbunare nemțească asupra capetelor noastre". Colonelul Emilian Ionescu, care se afla într-o cameră învecinată, a declarat că l-a auzit pe Killinger vociferînd, amenințînd că va transforma România „într-o baltă de sînge". A arătat apoi că pretenția scoaterii trupelor germane din România „e curată nebunie"; Stelzer a completat „curată trădare". Răspunsul prompt al ministrului de Externe al României, Grigore Niculescu-Buzești, a pus capăt audienței: „Nicicum, domnule. Este dreptul oricărui stat suveran de a accepta sau interzice prezența unor armate străine pe teritoriul său. Dacă nu știați aceasta pînă în prezent, aflați-o acum". Apoi regele a anunțat: „Audiența acestor domni s-a terminat". După care, „încurcat, Killinger cugetă un moment, apoi părăsi încăperea cu un rîs insolent".

Colonelul Emilian Ionescu i-a însoţit pînă la ieşirea din Palat.

În aceeaşi seară, la orele 22,30, generalul Spalcke a comunicat la secţia ataşaţi de la O.K.W.: „Ministrul nostru plenipotenţiar a obţinut audienţă la rege [...], regele a declarat că mareşalul a prezentat demisia. Chestionat de ministrul plenipotenţiar, regele s-a exprimat că armistiţiul cu Rusia ar fi posibil".

„O comunicare importantă pentru ţară"

Începînd cu ora 21,30, crainicul de la posturile de radio România şi Bucureşti, la intervale de 10-15 minute, solicita ascultătorilor să recepţioneze cu maximă atenţie emisiunile posturilor amintite, întrucît urma să se transmită „o comunicare importantă pentru ţară". Între timp, într-un birou al bibliotecii Palatului, un tehnician al partidului comunist imprima pe disc proclamaţia regelui către ţară. „Această proclamaţie — scria Gheorghe Ionescu Bălăceanu, şeful cancelariei mareşalului curţii regale, care a asistat la imprimare — nu a fost reuşit imprimată pe prima placă [...]. Tehnicianul partidului comunist a propus o nouă imprimare. Mihai a fost de acord şi s-a străduit să citească proclamaţia mult mai clar decît prima oară şi a izbutit".

Plăcile cu înregistrarea proclamaţiei şi documentele ce urmau să fie radiodifuzate — declaraţia guvernului, decretele-legi privind amnistia deţinuţilor politici antifascişti şi desfiinţarea lagărelor de concentrare — au fost trimise, sub pază severă, la studioul radiodifuziunii române din strada Berthelot nr. 60 (azi strada Nuferilor). La ora 22,00, a început radiodifuzarea documentelor. După ani de grele împilări şi suferinţe, ţara întreagă afla vestea răsturnării dictaturii militaro-fasciste şi ieşirii României din războiul hitlerist. „Români! Un nou guvern de uniune naţională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voinţa hotărîtă a ţării de a încheia pacea cu Naţiunile Unite".

Lucreţiu Pătrăşcanu, care se afla la Palat de la orele 21,00, relatînd evenimente petrecute în acele clipe de maximă în-

Facsimile din ziare expuse la Muzeul de Istorie a Partidului Comunist, a Mişcării Revoluţionare şi Democratice, care vestesc începutul insurecţiei din România

cordare, menţiona că „după ce ţara cunoştea schimbarea intervenită, am părăsit Palatul pentru a pregăti apariţia primului număr legal al **României libere.** De cu seară anunţasem pe tovarăşii cu care lucram în aparatul nostru de propagandă să fie pregătiţi, fiindcă se aşteaptă anumite evenimente. Toată lumea era adunată în casa conspirativă din strada Armenească. Pe feţele tuturor strălucea o indescriptibilă bucurie, cu abia stăpînite izbucniri de entuziasm".

Între orele 22,15-23,00 pe programele posturilor de radio române figura „Ora Germaniei". În spaţiul afectat acestei emisiuni, de data aceasta s-au transmis textele decretului nr. 1 619 din 23 august 1944, prin care generalul de corp de armată adjutant Constantin Sănătescu era numit preşedinte al Consiliului de Miniştri, al decretului nr. 1 620, cu lista completă a noului guvern, ale decretelor nr. 1621, 1622, 1623, prin care generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail era numit şef al Marelui Stat Major al armatei române, generalul de brigadă Constantin Anton era numit inspector general al Jandarmeriei, generalul Victor Dombrowschi era numit primar general al Capitalei.

În tot acest timp, unităţile militare din Bucureşti continuau acţiunea de ocupare a instituţiilor guvernamentale şi blocarea obiectivelor germane. C.M.C. definitivase şi transmisese comandanţilor de unităţi din Bucureşti **„Ordinul de operaţii nr. 30 871, din 23 august 1944"** în care, privitor la atitudinea faţă de trupele germane, se ordona: „indiferent ora şi locul, se interzice circulaţia oricărui vehicul sau militar german. Acestea vor fi somate prin foc tras în sus să se predea. Contra celor ce nu se vor supune se va trage în plin. Cei ce se predau vor fi dezarmaţi şi îndrumaţi sub escortă la punctul de comandă al unităţii imediat superioare. Toate legăturile unităţilor şi formaţiunilor germane vor fi întrerupte".

Subunităţi române barează principalele intersecţii din interiorul oraşului şi barierele de pe căile de acces. Grupe de militari germani izolaţi, aflate pe străzi sau în diferite comandamente, au fost atacate şi arestate. În cartierele Filipescu şi Bonaparte, subunităţi aparţinînd Regimentului de gardă călare, comandat de colonelul Marcel Olteanu, au dezarmat personalul german şi au ocupat clădirile diverselor comandamente şi servicii aparţinînd germanilor.

În zona Ploieşti şi Valea Prahovei, unităţi ale Corpului 5 teritorial au intrat în dispozitiv de luptă. Subunităţi militare, sprijinite de grupe de muncitori, au preluat paza principalelor uzine şi instalaţii petrolifere, în ciuda împotrivirii trupelor germane. În nordul ţării, în zona Mălini - Valea Seacă - Gura Humorului - Vama, în jurul orei 23,00, Regimentul 3 grăniceri şi un batalion din Regimentul 6 grăniceri, sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, au atacat prin surprindere Divizia 3 munte germană, căreia din prima zi de luptă i-au fost luaţi prizonieri circa 350 ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi. Unităţile Armatei 1, trupele de grăniceri şi formaţiunile de jandarmi au fost puse în stare de alarmă şi au început acţiunile în zonele lor de dislocare. Pe linia de demarcaţie impusă României prin Dictatul de la Viena, batalioanele fixe regionale „Bihor", „Arieş", „Someş", „Cluj", „Codru" şi „Criş", ale căror efective erau alcătuite din localnici, au primit ordinul de mobilizare.

Pe frontul din Moldova, la comandamentele Armatelor 3 şi 4 române şi, în acelaşi timp, la comandamentul generalului Friessner, proclamaţia transmisă la radio a determinat, împreună cu alţi factori, o delimitare a poziţiilor. Comandanţii români, generalii Petre Dumitrescu şi Ilie Ştef-lea şi-au afirmat hotărîrea de a executa ordinele noului guvern.

La 23 august 1944, la miezul nopţii, Hitler a emis ordinul înăbuşirii insurecţiei române. Hotărîri cu un asemenea conţinut nu constituiau o raritate în practica căpeteniilor naziste ale celui de-al III-lea Reich. Cu 13 ore mai înainte, adică la 23 august 1944, ora 11,00, secţia operaţii a Înaltului Comandament al Wehrmachtului transmisese comandamentelor subordonate din Franţa ce conduită să adopte faţă de evenimentele din capitala acestei ţări: „Apărarea capului de pod Paris este de o importanţă capitală pe plan militar şi politic [...]. În istorie, pierderea Parisului a dus întotdeauna, pînă acum, la pierderea întregii Franţe. Führerul repetă, deci, ordinul [...]. Parisul nu trebuie să cadă în mîinile inamicului, sau inamicul nu trebuie să găsească decît un morman de ruine".

Cu toată situaţia complexă şi dificilă în care acţionau, forţele insurecţionale române s-au ridicat cu mare vigoare la luptă; pregătirea temeinică a insurecţiei, ordinele primite, dezideratele de interes naţional pentru care era chemată să lupte, au făcut ca armata, în totalitatea ei, să întoarcă armele împotriva Germaniei naziste. Acţiunea pregătită şi condusă de partidul comunist s-a bucurat de sprijinul întregului popor român, ale cărui sentimente de dreptate şi libertate fuseseră prea greu încercate în ultimii ani. A început astfel şi s-a desfăşurat cu rapiditate lupta pentru eliberarea pămîntului ţării de sub dominaţia hitleristă. Chemările lui 23 August — acel moment al marii demnităţi — s-au întins ca un vînt de libertate peste toată ţara.

ÎN ZIUA DECISIVĂ, LA COMANDAMENTUL MILITAR AL CAPITALEI

General maior în rezervă D. VIȚELEANU

Pentru a da o imagine cît mai completă a evenimentelor, generalul maior în rezervă D. Vițeleanu ne prezintă cîteva aspecte ale activității Comandamentului Militar al Capitalei în primele ore ale insurecției. Prezenta evocare a fost realizată pe baza unui amplu memoriu redactat în urmă cu cîțiva ani împreună cu regretatul său coleg general maior în rezervă Ion Rasoviceanu.

Era în după-amiaza zilei de 23 august 1944. În jurul orei 16,30, a venit la locuința mea din Splaiul Independenței nr. 57, regretatul meu camarad Ion Rasoviceanu. Împreună, așteptam să sosească colonelul D. Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.). Cu două luni înainte avusesem o discuție și ne adusese la cunoștință faptul că forțele patriotice ale țării erau angajate în elaborarea unui plan politic și militar, vizînd răsturnarea lui Antonescu și scoaterea țării din războiul hitlerist. În urma celor relatate, ne-am dat adeziunea de a contribui și noi la această acțiune.

L-am așteptat împreună pe colonelul D. Dămăceanu, care hotărîse să ne întîlnim pentru a lucra la definitivarea ordinului de operații al acțiunilor insurecționale, stabilit de acord cu împuternicitul P.C.R., ordin la elaborarea căruia lucrasem și noi. Așteptarea noastră s-a prelungit pînă după ora 17, cînd colonelul Dămăceanu a sosit în grabă și ne-a comunicat că cei doi Antonești au fost arestați la Palatul regal. În consecință, trebuia să se treacă imediat la acțiune. Misiunea noastră era îngreunată de faptul că, în acea după-amiază, Comandamentul nu avea program de lucru. De la mine din casă, colonelul Dămăceanu a telefonat comandantului militar al Capitalei, generalul de corp de armată Iosif Teodorescu, rugîndu-l să vină la Comandament. Apoi a dat ordin telefonic ofițerului de serviciu să cheme urgent la C.M.C. întregul personal, precum și pe comandanții unităților militare din Capitală.

După aceste prime măsuri, am plecat toți spre Comandament. Din primul moment s-au luat măsurile necesare pentru întărirea pazei C.M.C., supravegherea strictă a misiunii marinei militare germane aflată peste drum și a altor obiective militare germane din apropiere, precum și întocmirea și multiplicarea ordinului de operații, ale cărui elemente fuseseră stabilite în cîteva ședințe de lucru secrete, desfășurate în perioada anterioară împreună cu șeful de stat major; în acest timp o parte din datele necesare ne-au fost puse la dispoziție de către partidul comunist prin intermediul „inginerului Ceaușu".

Între orele 18 - 18,30 s-au emis cele două ordine „Pajura" și „Stejar — extremă urgență" de punere în alarmă a unităților și ocuparea pozițiilor indicate. Către ora 19, au început să sosească comandanții de unități. Ei au fost adunați în biroul comandantului, unde

Generalul Iosif Teodorescu, șeful Comandamentului Militar al Capitalei, trecînd în revistă o unitate militară românească (septembrie 1944). Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție cu deosebită amabilitate de d-na general I. Teodorescu

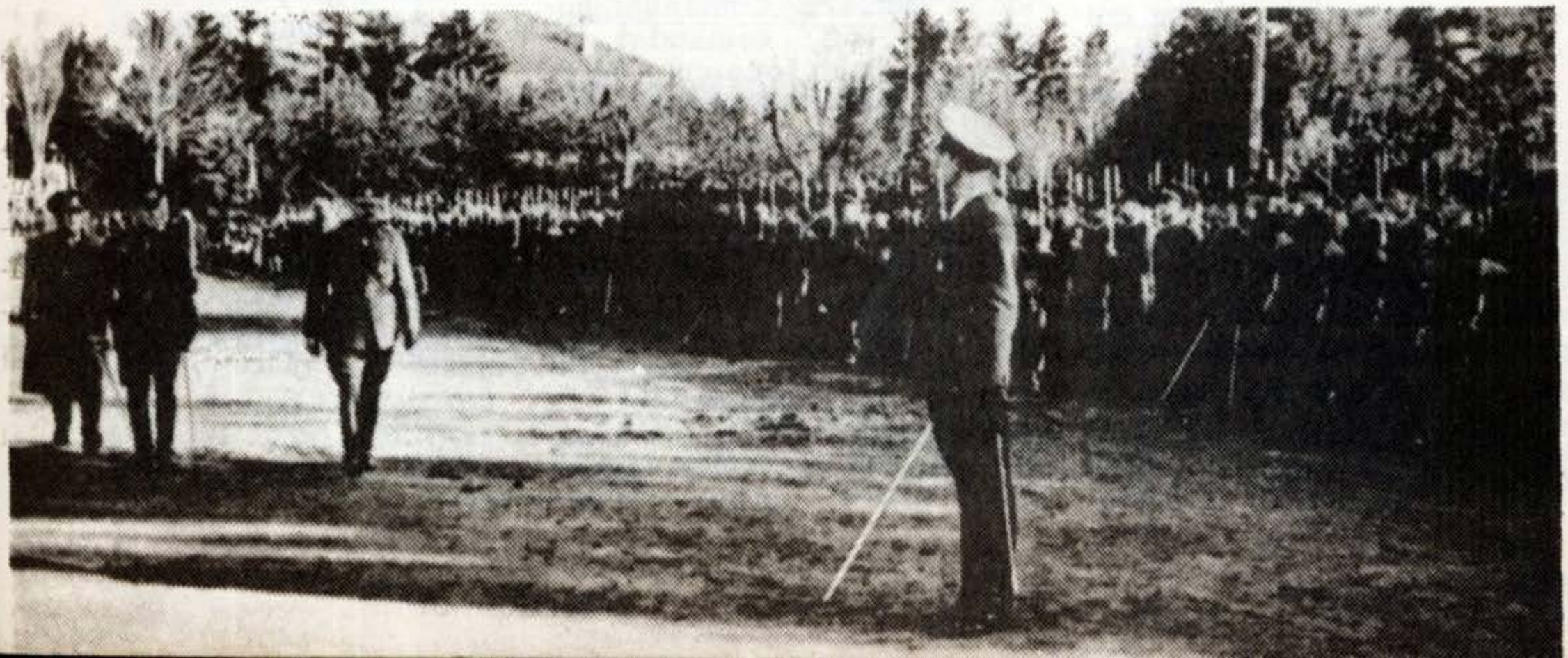

generalul Iosif Teodorescu le-a adus la cunoștință situația politică creată ca urmare a declanșării insurecției naționale antifasciste, li s-au indicat acțiunile pe care urmau să le desfășoare și misiunile ce le reveneau în baza planului insurecțional, elaborat de partidul comunist împreună cu celelalte forțe patriotice antihitleriste angajate în această bătălie pentru salvarea țării. Toți — s-au declarat gata să nu precupețească nici un sacrificiu pentru reușita acțiunii eliberatoare. Această unanimitate reflecta starea de spirit din armata noastră, profund ostilă dictaturii militaro-fasciste și războiului hitlerist.

Etapa de pregătire a acțiunilor militare — începută cu mai bine de două luni înainte — lua astfel sfîrșit. Începea etapa hotărîtoare — realizarea — în care trebuiau angrenate toate forțele militare din București, de la comandantul militar al Capitalei și statul său major, pînă la ultimul ostaș. Acum, cînd totul fusese pus în mișcare pentru începerea acțiunilor de luptă, ne preocupau o serie de probleme importante: eficiența acțiunii trupelor în dispozitivul ordonat (îndeosebi blocarea obiectivelor germane); posibilitatea aprovizionării cu muniții din depozitele de pe linia de centură a Capitalei, aflate în cea mai mare parte în interiorul dispozitivelor trupelor hitleriste; reacția unităților germane din afara Bucureștilor, în special a celor din zonele Ploiești și Giurgiu.

La Statul major al C.M.C., întreg personalul era pregătit să primească, să prelucreze și să raporteze comunicările de la unități și să transmită ordinele cerute de împrejurări. Un moment important pentru noi în acea noapte l-a constituit venirea la comandament a reprezentantului partidului comunist, tovarășul Emil Bodnaraș, însoțit de cîțiva membri ai formațiunilor de luptă patriotice. El a rămas în biroul colonelului Dămăceanu aproape o oră, timp în care a fost informat asupra măsurilor în curs de executare și cu care prilej i-am și fost prezentați. Chiar în primele ore ale insurecției, a fost, astfel, realizată legătura între armată și formațiunile de luptă patriotice. În continuare, cooperarea a fost menținută permanent prin prezența unei părți a statului major al acestor formațiuni într-un birou din pavilionul nr. 2 al C.M.C.

Aproape de ora 22,30, la sediul comandamentului s-au prezentat trei ofițeri germani (un locotenent-colonel și doi maiori), care au solicitat să fie primiți de către comandantul militar al Capitalei. Ajunși în biroul acestuia, după ce au arătat că sînt trimiși de generalul Hansen, locotenent-colonelul a întrebat: „Unde se află mareșalul Antonescu?" la care generalul Iosif Teodorescu a ordonat translatorului să le comunice că nu știe unde este Antonescu, dar că România nu mai este aliata Germaniei, ci inamica ei. Cu aceasta „discuția" a luat sfîrșit.

După prima transmitere la radio a proclamației regelui — centrala telefonică a C.M.C. a început să fie suprasolicitată. În afară de rapoartele de la unități, s-au primit informații prețioase de la oficiile telefonice de pe linia de comunicații București-Ploiești, care din primele ore ale zilei de 24 august semnalau mișcările trupelor hitleriste spre Capitală. Asemenea comunicări au fost primite și din alte zone de acces spre București.

Atacul împotriva obiectivelor germane, blocate încă în cursul serii și nopții, a început în zorii zilei de 24 august, ora 4. Comandamentul de nord preluat de generalul D. Oncică, a dezarmat și capturat prin surprindere formațiile hitleriste aflate în fostul parc Filipescu și fostul cartier Bonaparte. Luptele grele au avut însă loc în sectoarele Comandamentului de sud, comandat de colonelul Dan Ionescu. Aici, pe lîngă acțiunea de respingere a încercării de pătrundere în Capitală dinspre Alexandria a unor forțe hitleriste, unitățile române au întîmpinat o dîrză rezistență din partea naziștilor aflați în sediul misiunii aviației militare germane din str. Ilfov și mai ales, din partea celor aflați în Școala Superioară de Război de pe șoseaua Panduri. Primul obiectiv a fost cucerit către ora 11, printr-un atac frontal, combinat cu o manevră pe la nord, de către unități ale Regimentului 2 călărași-cercetare. Situat pe o înălțime care permitea hitleriștilor să țină sub foc concentrat împrejurimile, sediul Școlii Superioare de Război a fost cucerit a doua zi, 25 august. O parte însemnată din obiectivele germane din zona de sud au fost lichidate în cursul zilei de 24 august. În aceeași dimineață, militarii aflați în sediul C.M.C. (Statul major, cartierul și garda) au ocupat clădirea misiunii marinei militare germane, aflată vizavi, luînd prizonieri pe toți hitleriștii de acolo.

Pentru prevenirea unor atacuri ale inamicului din zona Băneasa, C.M.C. a ordonat întărirea posturilor fixe care barau comunicațiile dinspre nord către Capitală. În jurul orei 6, în ziua de 24 august germanii au încercat să forțeze trecerea podului peste lacul Băneasa dar au fost opriți și respinși de unități ale Regimentului de gardă călare. În tot cursul zilei de 24 august, aviația hitleristă a bombardat cu sălbăticie Capitala.

La sfîrșitul acestei zile, majoritatea obiectivelor militare germane din București erau lichidate; încercările hitleriștilor de a pătrunde din afară în oraș s-au soldat cu un insucces total. Se poate aprecia că momentul critic al acțiunii fusese depășit; prin anihilarea celor mai multe obiective germane din interiorul orașului, o parte din trupele noastre au devenit disponibile pentru alte misiuni. Acest fapt a creat condițiile trecerii la acțiuni ofensive în afara Capitalei. Ca urmare, în seara de 24 august, C.M.C. a luat hotărîrea să înceapă operațiile ofensive de lichidare a grupării de trupe inamice din zona Băneasa - Otopeni. În noaptea de 24 spre 25 și în dimineața de 25 august, s-a realizat regruparea forțelor în vederea intrării în dispozitivul de luptă prevăzut în acest sens; acțiunea ofensivă generală a început în ziua de 26 august.

După lupte grele, unitățile militare, puternic sprijinite de masele populare, dînd dovadă de un înalt eroism și spirit de sacrificiu, au eliberat complet orașul București și zonele din jur.

AGENȚIILE DE PRESĂ ȘI POSTURILE DE RADIO TRANSMIT: ÎN ROMÂNIA MAREA COTITURĂ S-A PRODUS

CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE TITILEANU

Pentru ascultătorii posturilor de radio din diferite țări europene cotropite sau subjugate de hitleriști, ziua de 23 august 1944 se apropia de sfîrșit. Fusese o zi plină de evenimente de bun augur pentru coaliția antifascistă: la orele 12,30, postul de radio Londra transmisese în sunetele Marseillezei **comunicatul care vestea că luptătorii din mișcarea de rezistență, ajutați de întreaga populație a Parisului, au eliberat capitala Franței*. Alte vești de pe fronturile de luptă relevaseră eroismul armatelor sovietice care declanșaseră în dimineața de 20 august o puternică ofensivă pe frontul Iași-Chișinău, în urma căreia**

* Desăvîrșirea eliberării Parisului este datată în istorie la 25 august cînd ultimele centre de luptă germane au fost lichidate, comandantul militar german al Parisului, generalul von Choltitz a semnat capitularea tuturor trupelor de sub comanda sa, iar la amiază generalul Charles de Gaulle a intrat în Paris. 23 august este însă socotită ziua în care victoria insurecției pariziene a devenit certă.

fronturile 2 și 3 ucrainene își continuau operațiile, intrînd miercuri, 23 august, în Vaslui. Biroul sovietic de informații anunțase și pe celelalte sectoare ale frontului sovieto-german, înaintări ale trupelor sovietice care dădeau lovituri după lovituri armatelor hitleriste. La Budapesta, postul de radio fusese nevoit să-și întrerupă în cîteva rînduri emisiunea de dimineață datorită zborurilor avioanelor aliate; trupele Armatei 7 americane pătrunseseră în orașul Grenoble; forțele de rezistență franceză anunțaseră de asemenea că stăpînesc ferm 14 departamente din Franța și cooperează strîns cu forțele Corpului expediționar aliat care înaintau în diferite direcții; în Serbia, forțele armatei populare de eliberare iugoslave au nimicit garnizoana germană din centrul puternic fortificat Lebani; de la cartierul general al lui Hitler, comunicatul Înaltului comandament al forțelor armate germane menționase doar lupte îndîrjite defensive ale Wehrmachtului pe toate fronturile, singura acțiune ofensivă fiind bombardarea capitalei britanice, ca represalii, cu rachete V1.

La orele 23,00 (o oră după ce posturile românești de radio transmiseseră proclamația regelui Mihai I și declarația noului guvern), crainicii B.B.C.-ului londonez anunță insurecția națională antifascistă armată începută în acea zi la București: „O știre foarte importantă ne sosește din Răsărit. România a acceptat condițiile de pace ale aliaților. Regele Mihai a adresat o proclamație către țară, anunțînd încetarea ostilităților împotriva puterilor aliate și începerea luptei alături de Națiunile Unite contra inamicului comun. În proclamație nu se recunoaște Dictatul de la Viena prin care s-a răpit României o mare parte din Ardeal".

În orele și în zilele următoare, mijloacele de comunicare în masă, radioul, agențiile de presă, ziarele aveau să consemneze și să comenteze în spații speciale evenimentele din țara noastră. Aprecierile nu puteau să nu releve semnificația cu totul deosebită a acestor evenimente pentru poporul român și totodată pentru mersul războiului.

De-a lungul anilor care au trecut de la insurecția națională antifascistă, istoriografia noastră a încorporat ca pe un patrimoniu valoros ecourile presei internaționale față de acțiunea istorică începută la 23 august 1944 în România. Revista *Magazin istoric* a reprodus și ea în anii trecuți o serie de asemenea surse.

Iată însă că noi cercetări în arhive americane, britanice, sovietice, iugoslave, ne îngăduie astăzi să adăugăm alte mărturii ale comentatorilor de presă, și radio, mărturii care ilustrează cît de amplu și de profund a fost impactul insurecției române în acel moment al conflagrației mondiale. Singura subliniere pe care ne-o îngăduim pe marginea acestor noi izvoare pe care le prezentăm în acest număr din *Magazin istoric*, este că latura lor informativă este cît se poate de lapidară, semn al absenței oricăror alte canale de culegere a știrilor decît cele provenind de la forțele insurecționale române, a căror acțiune a numărat printre factorii de succes și o desăvîrșită conspirativitate. Bazați pe o informație sumară, dar al cărei înțeles era de majoră însemnătate, comentatorii străini atribuiau cea mai mare parte a spațiului de care dispuneau analizării consecințelor militare, economice, strategice și politice ale insurecției din România. Concluzia lor era unanimă în acest sens: cotitura cea mare produsă în România, eliberînd poporul român de dominația fascistă, aducea o contribuție remarcabilă cauzei Națiunilor Unite și războiului antihitlerist.

„Pagina neagră a războiului hitlerist"

În toate emisiunile B.B.C.-ului din noaptea de 23 spre 24 august, știrea despre evenimentele din România a fost un leitmotiv al informațiilor politice. La orele 0,20 și postul de radio american din Europa a început comentarea acestor evenimente ocupîndu-se pe larg de ele ca fiind expresia voinței naționale a poporului român, așa după cum eliberarea Parisului de către francezi era interpretată ca manifestarea cea mai elocventă a năzuințelor poporului francez. Postul de radio american Atlantic — la orele 0,40, iar postul de radio Moscova la orele 2,50 — reluînd o depeșă a agenției britanice Reuter — au făcut cunoscută marea întorsătură survenită în orientarea României. La orele 2,40, postul de radio Atlantic transmitea*: **„Prin trecerea României alături de tabăra aliată, cele 21 divizii de infanterie germane, împreună cu 2 divizii blindate au fost încercuite, tăindu-li-se orice cale de retragere. 30 divizii românești, alături de trupele sovietice, luptă acum împotriva trupelor germane încercuite".**

Două ceasuri mai tîrziu, agenția Reuter făcea următoarele evaluări:

„Grupul german de armate care apăra zona dintre Carpați și Marea Neagră, se află acum în mijlocul unei țări devenită ostilă, iar căile de comunicație cu spatele sînt nesigure.

Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est și Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă armatei roșii, iar cîmpia ungară și Budapesta sînt acum direct vizate. Un număr nespecificat

---

* Trebuie să facem aici precizarea, pentru întreaga comunicare, că atît modul în care sînt formulate aprecierile, știrile și comentariile, cît și o serie de date citate, reflectă stilul propriu diferitelor organe de presă din țările respective, precum și faptul că, în viitoarea evenimentelor, o informație sau alta, de pildă, natura efectivelor militare, a numelor de persoane și localități, a decalajelor orare etc., nu puteau fi riguros verificate, dînd naștere la distorsiuni ușor de rectificat astăzi prin raportare la sursele românești.

de divizii sînt la dispoziția comandamentului sovietic. Germania este lipsită acum de cea mai mare sursă de petrol natural".

Randal Neale, corespondentul diplomatic al postului de radio Londra, era prezent la microfon la orele 5, în dimineața zilei de 24 august 1944, cu următoarele cuvinte: **„Prin ieșirea din luptă a României, Germania pierde mult mai mult decît petrolul românesc.**

Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie.

Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile". Neale denumea insurecția română și eliberarea Parisului **„pagina neagră a războiului dus de Germania".**

Peste alte două ore, emisiunile radioului englez în limba germană destinate populației celui de-al III-lea Reich atrăgeau de asemenea atenția asupra urmărilor militare catastrofale pentru Wehrmacht:

„Prin ieșirea din război a României, flancurile celor două armate germane din Moldova, sînt complet descoperite. Astfel Armata 8-a germană, aflată între Siret și Prut, care pînă acum acționa împreună cu Armata 4-a română, este de aseară complet descoperită. La fel, Armata 6-a germană, ceva mai la sud, lîngă care se află Armata 3-a română".

Erau, de asemenea, remarcate urmările politice ale insurecției declanșate în țara noastră. **„Gestul României va fi un exemplu de urmat pentru Bulgaria, Finlanda și Ungaria".**

„România luptă acum alături de aliați"

Emisiunea B.B.C.-ului în limba turcă de la orele 7,15 făcea următoarele aprecieri: **„Soldații români vor lupta alături de soldații aliați. Retragerea României din tabăra naziștilor constituie o mare victorie politică și economică. România va fi apărătoarea marilor puțuri petrolifere de la Ploiești, de care s-au folosit pînă acum naziștii. O bună parte din armata română va fi ținută în rezervă pentru a fi întrebuințată în altă parte".**

În sfîrșit, în aceeași dimineață, la orele 9, șeful Serviciului de știri pentru Europa al B.B.C.-ului era de părere că **„prin actul României, soarta tuturor țărilor balcanice a fost pecetluită. Zilele lui Hitler sînt numărate".**

Thomas Cadett, un alt expert al radiodifuziunii britanice, lua cuvîntul la ora 10, pentru a face următorul bilanț:

„În ultimele 24 ore, s-au petrecut evenimente uimitoare: Parisul a căzut, România a ieșit din război. Germanii sînt în fața distrugerii totale. Pentru germani, efectele militare ale ieșirii României din război sînt incalculabile. Armatele germane din România se văd silite sau să se retragă sau să dea o luptă dublă: una împotriva rușilor, alta împotriva românilor. Ei au simțit dificultatea acestui gen de luptă în Franța și-i cunosc efectele".

În aceeași zi de 24 august, la orele 7 dimineața, postul de radio Brazzaville controlat de autoritățile franceze ale guvernului de Gaulle, anunța că în România au loc lupte grele între forțele germane și trupele române. Puțin mai tîrziu, aceeași știre a fost difuzată și de postul de radio Moscova. În cursul aceleiași dimineți, formarea guvernului Sănătescu a fost anunțată la radio Budapesta și Helsinki.

Din nou comentatorul B.B.C.-ului a venit la orele 19,00, în seara de 24 august 1944, cu o analiză deosebit de importantă:

„România n-a capitulat, ci luptă acum alături de aliați. Noul guvern român a hotărît mobilizarea tuturor forțelor naționale pentru lupta împotriva germanilor și alături de aliați. Cele două orașe inportante, Ploiești și Constanța, nu vor mai sluji intereselor Germaniei.

După gestul României, retragerea Bulgariei din război este numai o chestiune de timp. Dar România însemnează mai mult, căci armatele române care activau pe frontul de răsărit împreună cu germanii, vor lupta acum împotriva lor. Prin intrarea României în luptă alături de aliați, calea Dunării este deschisă. Ruperea alianței cu Germania însemnează apoi amenințarea diviziilor germane din Grecia. Cele din Iugoslavia sînt de mult crîncen lovite de Tito. Astfel întreg Balcanul se va prăbuși".

Postul de radio britanic din Mediterana semnala la orele 21,30 puternice ciocniri între trupele germane și cele române. În aceeași emisiune se anunța că **„neașteptata întorsătură din România a uimit opinia publică bulgară. Cercurile oficiale bulgare admiră curajul României și sînt de părere că «România a rupt cu trecutul».**

La postul de radio Londra, comentatorul Wickam Steed afirma: **„Căderea Parisului, orașul marilor viziuni occidentale, unde s-au frămîntat înaltele aspirațiuni ale civilizației, deschide o nouă eră în istorie, odată cu prăbușirea totală a tiraniei hitleriste. Eliberarea lui prevestește sfîrșitul apropiat al nazismului, un sfîrșit fatal și iremediabil care va pune pentru totdeauna capăt acelei atmosfere pestilențiale și de mizerie în care Europa zace de aproape cinci ani. Acest oraș cucerit de nemți în 1940 este redat în 1944 lumii și civilizației. Ieșirea României din război constituie o lovitură grea pentru Germania care își vede iremediabil periclitat frontul în Balcani".**

La orele 2, în noaptea de 24 spre 25 august 1944, postul de radio Moscova transmitea într-un comunicat special **Declarația** Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine în legătură cu evenimentele din România, în care se reafirma declarația ministrului de Externe V.M. Molotov din aprilie 1944.

La 25 august Agenția TASS transmitea: **„Postul de radio Londra, referindu-se la știrile primite din Ankara, anunță că la ordinul noului comandament militar al României, armatele române au început operațiile în Transilvania. În Transilvania au survenit ciocniri între armate ungare și populația românească. După aceleași informații, la Constanța au intervenit ciocniri între armatele române și cele germane".**

La 26 august 1944, *Pravda* publica o amplă relatare sub titlul: **Evenimentele din România**, în care se spunea: **„În seara zilei de 23 august stațiile de radio românești, americane și engleze au transmis știri, din care reiese că în România se**

petrec evenimente care nu pot să nu atragă o atenție deosebită. Regimul lui Antonescu s-a prăbușit. În seara zilei de 23 august, radio București a anunțat formarea noului guvern al României în frunte cu generalul Constantin Sănătescu. În componența guvernului au intrat lideri ai partidelor politice care se opuneau politicii prohitleriste a clicii lui Antonescu pe care o socoteau dezastruoasă pentru România".

„Evenimentele din România — scria mai departe *Pravda* — **au produs derută la Berlin și aceasta o dovedește faptul că pînă la jumătatea zilei de 24 august, Berlinul a tăcut și numai în a doua jumătate a zilei hitleriștii revenindu-și în fire, au transmis știrea în care au anunțat că «conducătorul statului român mareșalul Antonescu a fost înlăturat» și că în România a fost creat un nou guvern".**

La 27 august agenția TASS transmitea următoarele din Geneva: **„În cursul zilei de astăzi postul de radio București a transmis știrea că guvernul generalului Sănătescu este stăpîn pe situația din întreaga țară, majoritatea unităților germane sînt dezarmate și internate. Ultimele focare de împotrivire ale nemților sînt pe cale de a fi lichidate".**

În aceeași zi *Pravda* comenta importantele evenimente din România informînd că: **„La 25 august 1944, trimisul diplomatic român la Ankara, Crețeanu, la indicațiile regelui și ale noului guvern român, l-a vizitat pe ambasadorul U.R.S.S., T. Vinogradov, și i-a înmînat o notă în care guvernul român, comunică guvernului sovietic că Antonescu a fost înlăturat, iar generalul Sănătescu a fost desemnat ca președinte al Consiliului de Miniștri. În notă se arată că noul guvern de uniune națională include liderii celor patru partide politice, care formează Blocul Național-Democratic: Maniu, Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Titel-Petrescu. Noul guvern** — se spune mai departe în notă — **a hotărît să semneze fără întîrziere armistițiul și să treacă, cu ajutorul tuturor forțelor țării, la lichidarea tuturor trupelor germane de pe teritoriul român".**

Iată acum alte două citate după emisiunile postului de radio Londra. La 25 august, orele 12,45: **„După știrile primite aseară de la București, la Londra se recunoaște renașterea României. În acest fel, România dă un ajutor efectiv Națiunilor Unite".**

La 26 august, la orele 22,45: **„Prin ruperea relațiilor sale cu Germania și prin declararea războiului împotriva acestei țări, România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum cinci ani de Hitler".**

„Un eveniment de o însemnătate considerabilă"

Un studiu al presei străine din acele zile ne-a permis să găsim o serie de alte mărturii. Iată-le:

Cotidianul francez *Le Figaro* din 25 august scria: **„România a luat singura hotărîre care putea limita, în măsura posibilului, dimensiunile pagubelor pe care i le-a pricinuit politica mareșalului Antonescu de înfeudare față de Germania** [...].

Este prea devreme să se estimeze toate consecințele răsturnării pe care a efectuat-o România. Este în orice caz un eveniment de o însemnătate considerabilă și care a dat o lovitură din cele mai grele celui de-al III-lea Reich. Mai întîi pentru că îl lipsește în mod definitiv pe acesta de ultimele resurse de petrol pe care le mai putea încă lua de aici; apoi pentru că nu mai este posibil ca celelalte state satelite, Ungaria și Bulgaria, să nu se simtă, la rîndul lor, antrenate în catastrofa care a și început pentru al III-lea Reich și să nu caute, în consecință, să se retragă cît mai repede posibil. Întregul bastion german din Balcani este dezorganizat: România, scăpînd de sub dominația germană, calea spre Iugoslavia și Grecia se deschide larg armatelor sovietice".

Duminică 27 august 1944, se putea citi în același ziar, sub titlul: **Nimicirea a 12 divizii germane este în curs în România: „În lupta cu armata română pe care au vrut s-o dezarmeze și care s-a angajat acum împotriva lor, armatele germane se află într-o situație catastrofală în partea meridională a frontului de est și sînt pe cale de a suferi una din cele mai mari înfrîngeri".**

Sub semnătura lui Jacques Darcy, *Le Figaro* scria a doua zi că evenimentele din România dau în mod firesc un nou impuls mișcării de partizani din Iugoslavia: **„Mareșalului Tito va putea fi în curînd ajutat de armatele sovietice care traversează România** [...]. **Germanii încearcă zadarnic să reacționeze în România; un atac lansat de trupele lor împotriva Bucureștiului, deținut de noul guvern al regelui Mihai, a eșuat".**

Marți același comentator scria: **„Încetînd să lupte împotriva rușilor și întorcînd armele contra forțelor germane, armata română a dat, după cum se știe, o lovitură frontului german european de sud-est, care a intrat, conform ultimelor știri, «în plină descompunere»".**

La rîndul său, ziarul *Slobodna Voivodina* („Voivodina liberă"), organ al Frontului Unic de Eliberare Națională a Voivodinei releva la 3 septembrie: **„Noul guvern român compus din reprezentanții a patru partide antifasciste a făcut singurul pas posibil pentru salvarea României. Mareșalul Antonescu, care a atras România în acest război criminal, a fost arestat conform voinței poporului. Ce stare de spirit au avut românii și ce fel de dispoziție au avut aroganții friți se vede după aceea că trupele române au făcut prizonieri în jur de 50 000 dintre cei care se considerau pînă nu de mult stăpîni aparținînd «rasei superioare»".**

În ziarul *L'Humanité* de sîmbătă 26 august 1944, Michel Magnién scria:

„Poporul român a înțeles că conducătorii săi îl duc spre pieire. Soldații români n-au mai vrut să lupte pentru Hitler, al cărui lacheu era Antonescu*. Muncitorii n-au mai vrut să sufere efectele bombardamentelor aliate, nici înfometarea prin rechiziționările germane.

---

* În numeroase relatări de presă am întîlnit afirmații în sensul că Ion Antonescu ar fi reușit să fugă în Germania. Ele proveneau din absența oricăror știri cu privire la soarta lui Antonescu deținut în acel moment în casa conspirativă a P.C.R. din cartierul Vatra Luminoasă din Capitală.

Mai mult, noul guvern declară că intră imediat în luptă împotriva Germaniei alături de aliați. **Soldații români au început să-i izgonească pe germani de la ei. De acum înainte nimic nu mai poate împiedica armatele sovietice să înainteze traversînd Valea Dunării pentru a opera joncțiunea cu forțele armatei naționale de eliberare iugoslave ale mareșalului Tito. Din punct de vedere politic, capitularea României va avea o influență rapidă și directă asupra Bulgariei".**

Tot *L'Humanité* scria la 4 septembrie 1944: **„Comuniștii români au fost principalii făuritori ai trecerii alături de armata roșie împotriva germanilor. A cincea aniversare a războiului se desfășoară într-o atmosferă care este aceea a catastrofei germane. Și în România, ca și în Franța sau în Iugoslavia, partidul comunist, în ilegalitate, a fost unul din principalii făuritori ai acestei schimbări de alianțe".**

Continuînd această revistă a presei cu caracter istoric să vedem ce scriau ziarele britanice.

Oficiosul *Times* scria la 25 august: **„Decizia României va avea un efect direct asupra Turciei, care a rupt relațiile diplomatice cu Reichul".**

La rîndul său *Daily Herald* scria în aceeași zi că **„efectul strategic al acestui act extraordinar va fi din punct de vedere militar, prăbușirea sistemului german de apărare, iar din punct de vedere politic însemnează îndepărtarea influenței germane din sud-estul european".**

Alte ziare europene își puneau la curent cititorii cu situația din România.

La 25 august, corespondentul ziarului *Tribune de Genève* relata că **„în apropiere de Brașov, considerabile forțe germane se retrag înspre nord, în Transilvania. La Constanța sînt în curs lupte de stradă între trupele române și germane. De asemenea, în regiunea Ploiești și București, forțele române duc lupte împotriva trupelor germane ce se mai găsesc încă în aceste locuri".**

Ziarele suedeze din după-amiaza zilei de 25 august *Nya Dagligt Alehanda* și *Afton Bladet* au publicat articole de fond care caracterizau cotitura României ca **„o puternică lovitură pentru conducerea militară germană, în urma căreia, dominația germană asupra Balcanilor s-a eclipsat definitiv. Din punct de vedere militar, evenimentele din Balcani înseamnă o descoperire a flancului german de sud-est. Armatele germane de pe frontul românesc sînt amenințate cu distrugerea, în timp ce trupele din Grecia au de ales între a se retrage rapid sau a se lăsa încercuite. Diviziile din Iugoslavia vor fi silite să execute o retragere foarte precaută pe teritoriul ungar".**

Iată și comunicatul dat publicității de comunitatea română din Marea Britanie: **„Acțiunea în care s-a angajat întregul popor român în ziua de 23 august a fost dictată de toată tradiția veche românească. Azi, cînd întregul popor român se ridică și în văzul tuturor națiunilor își scutură lanțurile cu care era legat, începe adevărata luptă împotriva dușmanului comun. Noi, cei de aici, sîntem mai mult ca oricînd alături de destinele neamului român. Lupta împotriva Germaniei alături de popoarele democratice, este dreaptă, națională și de folos tuturor popoarelor.**

Răspunzînd apelului adresat românilor de noul guvern democrat, membrii comunității române din Regatul Unit asigură că sînt gata să lupte împotriva dușmanului comun".

În ziua de 26 august postul de radio Moscova transmitea: **„Bucureștiul este ferm deținut de noul guvern Sănătescu. Generalul Hansen, șeful Misiunii militare germane la București, a fost făcut prizonier. Mareșalul Antonescu este arestat [...]. O demonstrație triumfală a avut loc în Capitală pentru a saluta venirea la putere a noului guvern român [...]**

În Transilvania germanii și ungurii încearcă febril să construiască fortificații.

Românii au devenit stăpîni ai trecătorilor din Carpați și duc lupte împotriva trupelor germane în retragere".

Într-un articol consacrat situației din Balcani, *Pravda* scria la 26 august că declarația de război făcută Germaniei de România trebuie să servească drept exemplu altor sateliți ai lui Hitler, în condițiile în care întregul sistem defensiv german din Balcani se prăbușește.

„Eșecul germanilor în România pune pentru ceilalți sateliți ai Germaniei problema continuării acestui război de jaf alături de hitleriști. Evenimentele militare se desfășoară cu o asemenea rapiditate încît nu mai este timp de a ezita și de a aștepta.

Noul guvern român a început să-i izgonească pe germani din țara sa și a declarat război Germaniei. Numai angajîndu-se pe același drum ceilalți aliați ai Germaniei vor putea evita consecințele de temut ale politicii criminale a guvernelor lor".

Cercetînd toate aceste mărturii istorice acum, la 30 ani de la victoria insurecției naționale antifasciste din România, putem reliefa și mai complet o altă dimensiune a eliberării poporului nostru de sub dominația fascistă — dimensiunea rolului internațional al luptei de rezistență a forțelor patriotice, antihitleriste din România, luptă inițiată, organizată și îndrumată de partidul comunist și care și-a găsit apogeul în cotitura epocală de la 23 August 1944, zi în care națiunea noastră a trecut alături de Națiunile Unite, luptînd apoi pînă la victoria finală împotriva hitlerismului.

Microfișier bibliografic

Arhivele Statului, București:

a) Colecția microfilme, S.U.A: documente germane; Colecția microfilme Franța, Anglia, Italia, R.S.F. Iugoslavia, U.R.S.S.

b) Colecția ziarelor *Pravda*, *Krasnaia Zvezda*, *L'Humanité*, *Le Figaro*.

c) Fondul Ministerul Propagandei Naționale: buletine 1944.

British Museum — colecția emisiunilor posturilor B.B.C.-ului, august 1944.

Public Record Office — Fond: documentele primului-ministru, 1940-1945.

« REPERCUSIUNI URIAŞE »

Dr. GH. MATEI

Eveniment de importanţă capitală pe plan intern, marcînd o cotitură radicală în dezvoltarea şi destinele patriei noastre, insurecţia naţională antifascistă armată din august 1944 a avut în acelaşi timp o însemnătate deosebită pe plan extern. Contribuind la prăbuşirea frontului hitlerist în sud-estul Europei, la accelerarea procesului de eliberare a popoarelor din această parte a continentului, precum şi la grăbirea sfîrşitului războiului şi apropierea victoriei depline asupra barbariei fasciste, acţiunea insurecţională română din urmă cu trei decenii a imprimat noi dimensiuni şi perspective ofensivei coaliţiei antifasciste împotriva Reichului nazist. Urmările multiple şi profunde ale acestui moment crucial din istoria poporului nostru sînt atestate pregnant de numeroase documente ale vremii, din numeroase ţări ale lumii, multe din ele cunoscute şi valorificate într-o serie de lucrări şi studii publicate în ţara noastră, unele din ele apărute chiar în Magazin istoric. **Dar cîte arhive şi colecţii de periodice din lume nu „ascund" încă mărturii necunoscute ale măreţului eveniment...**

Asemenea gînduri ne sînt confirmate şi de faptul că, recent, am reuşit să intrăm în posesia unui document care proiectează o lumină puternică asupra semnificaţiei externe a eroicului şi gloriosului nostru 23 August. Este vorba de un articol al reputatului istoric englez Robert William Seton-Watson, publicat în numărul din 25 septembrie 1944 al cotidianului **Manchester Guardian*** sub titlul **Apusul quislingilor**. Prăbuşirea germană în Balcani*****. Încă din primele rînduri ale articolului, autorul consemnează semnificaţia internaţională a insurecţiei României: **„Devenise clar că smulgerea României din ghearele naziste, acţiune surprinzătoare şi încununată de succes, avea să aibă repercusiuni uriaşe în toată Europa de Sud-Est şi că ea putea să grăbească sfîrşitul războiului...".**

Logica acţiunilor, aprecierilor şi concluziilor, redate în continuare în articolul istoricului britanic, porneşte tocmai de la această constatare fundamentală.

Ocupîndu-se de schimbările politice petrecute în Bulgaria, sub influenţa evenimentelor de răscruce începute la 23 august în România, R.W.Seton-Watson sublinia că **„poziţia Bulgariei a devenit deodată deosebit de dificilă, iar regimul germanofil de la Sofia s-a destrămat peste noapte.** [...] **Contururile unei Bulgarii noi şi în sfîrşit democratice apăreau limpede la orizont".**

Insurecţia din România care a deschis calea înaintării armatei sovietice la sudul Dunării, apoi insurecţia din Bulgaria, de la 9 septembrie 1944 au pus diviziile germane din Grecia într-o situaţie extrem de critică. Prin urmare — menţionează R.W. Seton-Watson — **„este greu de presupus că germanii ar putea scăpa pe la nord de Salonic, prin cheile Vardarului, fără pierderea armamentului greu".**

Analizînd situaţia din Iugoslavia, autorul remarca amploarea şi generalizarea luptei de eliberare naţională conduse de mareşalul Tito şi izolarea totală în care se aflau quislingii din această ţară. Generalul Nedić, şeful guvernului profascist sîrb, **„cunoscut ca susţinător al nemţilor, avînd un program** [...] **violent antiiugoslav, trebuie să se pregătească acum să evacueze Belgradul, împreună cu aliaţii săi naziştf** [...] **Concomitent, generalul Mihailović****, **pe care patrioţii iugoslavi îl acuzau tot mai insistent de conspiraţie cu Nedić şi, indirect cu cotropitorii nazişti, rămîne suspendat în aer. În Croaţia, guver-**

---

* Denumirea pînă în 1959 a actualului cotidian liberal britanic **Guardian**, fondat în 1821; apare la Manchester şi Londra.

** După numele lui **Vidkun Quisling** (1887-1945), organizator al partidului fascist din Norvegia. Ca prim-ministru (1940 şi 1942-1945) colaborează cu ocupanţii nazişti la reprimarea patrioţilor norvegieni; îi revine nefastul „merit" de a îmbogăţi terminologia relaţiilor internaţionale cu conceptul de „quisling", sinonim cu acela de „trădător de ţară".

*** O primă indicaţie şi o scurtă relatare despre acest articol am găsit în arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Bucureşti (cazier 2, vol. VII, telegrama nr. 1 497, din Lisabona); cu sprijinul M.A.E. am obţinut din Londra un facsimil de pe acest semnificativ document.

**** Draža Mihailović (1893-1946), conducător al **cetnicilor** – nume însuşit de membrii unor organizaţii de tip fascist iugoslave, care au luptat în al doilea război mondial alături de hitlerişti împotriva forţelor de eliberare naţională.

La 26 mai 1923, Academia română primea ca membru de onoare pe istoricul britanic Robert-William Seton-Watson. Cel mai înalt for ştiinţific al României recunoştea astfel o personalitate istorică de aleasă ţinută care adusese incontestabile contribuţii la cercetarea istoriei Europei Centrale şi de Sud-Est.

Născut la 20 august 1879 în comitatul scoţian Perthshire, R.W. Seton-Watson şi-a urmat studiile la New College din Oxford, iar din 1903 în cîteva capitale europene: Berlin, Paris, Viena.

*Istoriei Europei Centrale şi a zonei balcanice le-a consacrat nu mai puţin de 40 ani (a murit în iulie 1951), timp în care a desfăşurat o susţinută activitate de pedagog ca profesor la Universităţile din Londra şi Oxford. Preocupat de dezvoltarea politică, economică şi culturală a popoarelor din aceste zone, a semnat numeroase lucrări care constituie nu numai o probă de erudiţie, firească pentru marele savant, dar trădează un analist inspirat, ce se opreşte atent asupra epocilor renaşterii naţionale a popoarelor (*The Southern Slav question — *„Problema slavilor de sud" — 1911,* Slovakia Then and Now — *„Slovacia atunci şi acum" — 1931 etc.). Fenomenele istorice sînt sesizate în dinamica şi esenţa lor* (The Future of Austria-Hungary — *„Viitorul Austro-Ungariei" — 1907* etc.), *încadrate în marele flux al istoriei universale* (Disraeli, Gladstone and the Eastern question — *„Disraeli, Gladstone şi problema orientală" — 1935;* Britain in Europe — *„Marea Britanie în Europa" — 1937;* Munich and the Dictators — *„Münchenul şi dictatorii" — 1939* etc.).

Personalitate complexă, R.W. Seton-Watson a fost un bun cunoscător al istoriei românilor. Desele călătorii în Transilvania, la Cluj (oraş care îl declară cetăţean de onoare) i-au înlesnit savantului o mai profundă înţelegere a tradiţiilor de luptă pentru desăvîrşirea unităţii statale a poporului român. Ca o recunoaştere a meritelor sale ştiinţifice, în 1930 Universitatea din Cluj îi conferă titlul de Doctor Honoris Causa. A susţinut cauza românilor din Transilvania în conferinţe, broşuri, reviste, ziare, semnate sub pseudonimul Scotus Viator. În 1915 a publicat volumul Roumania and the Great War *(„România şi marele război"), dar interesul său pentru istoria ţării noastre culminează cu ampla lucrare (600 pagini)* A History of the Roumanians *(„Istoria românilor"), apărută la Cambridge University Press în 1934 în care tratează istoria poporului nostru din timpurile romane pînă la momentul Unirii din 1 decembrie 1918.*

F. V.

nul-marionetă condus de Pavelić* a intrat într-o criză acută; Pavelić a trebuit să demită doi din principalii săi miniştri ca nedemni de încredere — notează Seton-Watson. **Autorităţile din Zagreb sînt în prezent virtual limitate la Capitală şi la oraşele unde germanii menţin garnizoane puternice; întregul sistem feroviar din ţară, inclusiv linia principală care duce de la Belgrad spre vest şi nord, a fost distrus în mod sistematic de către armata de eliberare".**

Istoricul englez se referă apoi la răscoala slovacă: **„Mai departe, spre nord, germanii au hotărît să ocupe Slovacia, cu scopul de a-şi asigura comunicaţiile prin Ungaria spre Transilvania. Dar pătrunderea lor a fost pe neaşteptate şi cu multă hotărîre împiedicată de răscoala generală din Slovacia Centrală şi de Vest** [septembrie — octombrie, 1944 — **n.r.**] **care a dovedit că guvernul — marionetă din Bratislava era total lipsit de autoritate...".** În contextul stării generale de spirit în care s-a produs insurecţia slovacă, R.W. Seton-Watson aminteşte că regimente slovace au fost retrase de pe frontul de răsărit, deoarece refuzau să mai lupte şi începuseră **„să se alăture brigăzii cehoslovace"** din Uniunea Sovietică. În continuare, el adaugă că două regimente slovace repatriate, cu toţi ofiţerii lor, şi-au denunţat în mod public jurămîntul faţă de autorităţile de la Bratislava şi au recunoscut Consiliul Naţional de la Banská-Bystrica** şi deci pe preşedintele Beneš şi guvernul cehoslovac de la Londra.

„O dată mai mult, aproape peste noapte — conchide R.W. Seton-Watson — **germanii s-au trezit cu unul din regimurile lor marionetă fărîmiţîndu-li-se în mîini".**

Întregul articol pe care l-am comentat argumentează puternic punctul de vedere al lui R. W. Seton-Watson că evoluţia evenimentelor din sud-estul Europei poartă amprenta amintitelor **„repercusiuni uriaşe ale smulgerii României din ghearele naziste".** Se confirmă o dată mai mult şi cu forţa de convicţiune a faptelor incontestabile, redate într-o organică şi logică conexiune, aprecierea prezentă şi în alte documente ale timpului, potrivit căreia, pentru situaţia din sud-estul Europei de după august 1944, insurecţia naţională antifascistă din ţara noastră a avut o însemnătate politico-strategică deosebită. Împreună cu multe alte documente internaţionale despre insurecţia română, articolul din **Manchester Guardian** relevă, atît prin argumentele şi concluziile sale cît şi datorită personalităţii autorului său, stanţarea adîncă a contribuţiei poporului român la lupta popoarelor europene împotriva Reichului hitlerist.

---

* Fondatorul şi conducătorul organizaţiei fasciste a ustaşilor, prim-ministru între 1941-1945.

** Este vorba de organismul central al mişcării de rezistenţă.

PRIMELE ORE ÎN TABĂRA INAMICĂ

General-maior EUGEN BANTEA

23 august 1944, în jurul orei 17. Dictatorul Ion Antonescu şi colaboratorul său cel mai apropiat, vicepremierul Mihai Antonescu, sînt destituiţi şi arestaţi, conform planului iniţiat de partidul comunist şi pus de acord cu alte forţe politice, inclusiv Palatul, interesate în înlăturarea dominaţiei naziste. Demarează astfel, cu modificări impuse de unele detalii neprevăzute, ansamblul măsurilor politice şi militare care vor căpăta denumirea de insurecţia română din August 1944.

„Secvenţele" celor petrecute în primele ore la centrele române de concepţie şi dirijare, ca şi în lupta cu inamicul, au fost deseori înfăţişate şi fac şi în aceste zile ale apropiatei sărbători a celor trei decenii de la evenimente, obiectul a numeroase reconstituiri*. Ce s-a întîmplat însă dincolo de „baricadă", la inamic, acolo unde erau „creierele" sale, care concepeau şi manevrau acţiunile forţelor germane din spaţiul României?

Bucureşti. Legaţia germană din Calea Victoriei nr. 174 (clădirea în care azi se află una din sălile Teatrului de estradă „Constantin Tănase").

În jurul orei 18 se primeşte aici ştirea că s-a petrecut ceva neobişnuit cu dictatorul român. Berlinul considera regimul antonescian garantul menţinerii României în subordonare faţă de Reich. Ca atare, alertate, căpeteniile militare naziste se strîng la legaţie, unde, împreună cu factorii politici, diplomatici şi ai serviciilor secrete naziste, intră imediat într-o consfătuire. Participă, printre alţii, generalul de corp de armată Erik Hansen, generalul-locotenent Alfred Gerstenberg, generalul-maior dr. Karl Spalcke şi amiralul Tillessen. Ei decid să cheme urgent la Bucureşti pe şeful Legaţiei germane, baronul Manfred von Killinger, aflat la Săftica (localitate în apropiere de Bucureşti, unde, alături de vila ministrului plenipotenţiar, se afla şi un sediu de „dispersare" a oficiului diplomatic german). Acesta urmează să obţină imediat o audienţă la rege pentru a se informa şi, în funcţie de situaţia creată, să ia măsuri de contracarare a întorsăturii politice survenite.

Slănicul Moldovei. Aici se găseşte comandamentul Grupului de armate german „Ucraina de Sud". Îngrijorare crescîndă: cu trei zile înainte se declanşase puternica ofensivă sovietică şi înaintarea trupelor armatei roşii e foarte rapidă, deschizîndu-se perspectiva unei încercuiri de anvergură. Cu o zi înainte, în după-amiaza de 22 august, mareşalul Antonescu dezbătuse cu generalul de armată Hans Friessner, comandantul grupului de armate german, modalităţile cele mai eficiente pentru a încerca să oprească atacul sovietic şi a-i opune o linie de rezistenţă cu sorţi de reuşită. „Ochii" celor din statul major german de aici sînt aţintiţi deci spre est, spre avalanşa diviziilor sovietice care sfîrtecă dispozitivul german.

În această atmosferă, la ora 20,30 se primeşte o comunicare telefonică de la statul major al misiunii militare pentru armata terestră germană din Bucureşti, cu un conţinut pe cît de eliptic, pe atît de rău prevestitor: „Ceva nu este în regulă cu mareşalul Antonescu şi cu vicepreşedintele Consiliului de Miniştri".

Imediat sînt solicitate telefonic diverse comandamente şi centre de conducere germane din Bucureşti pentru a se cere lămuriri. De la sediul misiunii militare a aerului se primeşte un răspuns care promite... un alt răspuns ulterior: „Amîndoi [Antoneştii — **n.a.**] au mers astăzi după-amiază la rege fără să se fi întors pînă acum" [ora 20,50 — **n.a.**]. În decursul unei jumătăţi de ceas oficiul lui Gerstenberg (misiunea militară germană pentru armata aerului) se angajează să trimită la Slănic un raport exact asupra situaţiei.

Abia la ora 22,25, însă, se recepţionează aici primele informaţii precise asupra evoluţiei evenimentelor de la Bucureşti. Killinger transmite că „în cursul după-amiezii a primit ştirea că mareşalul Antonescu a fost arestat. Ca urmare s-a dus la rege. Acesta i-a declarat că mareşalul şi-a dat demisia şi că el [regele — **n.a.**] a constituit un nou guvern". Ministrul plenipotenţiar al Reichului la Bucureşti precizează, în încheierea comunicării sale, că „serviciile germane din Bucureşti sînt înconjurate de trupe româneşti".

Berlin. Sediul OKL (Înaltul comandament al aeronauticii). Şeful Statului major al Luftwaffei, generalul de corp de armată Werner Kreipe, are o convorbire telefonică, prin fir militar, cu Legaţia germană din Bucureşti. La celălalt capăt al firului se află Killinger „complet zdrobit", iar alături de el generalul Gerstenberg, care propune lichidarea „loviturii de la Bucureşti" printr-un atac executat cu STUKA-uri şi cu

* Vezi şi celelalte articole din acest număr al revistei noastre.

Divizia 5 artilerie antiaeriană de la Ploiești, a cărui țintă să fie ocuparea capitalei României.

La ora 22,30, la Direcția atașați militari a OKW (Înaltul comandament al Wehrmachtului) se primește o comunicare, mai detaliată, asupra situației din România. Generalul-maior K. Spalcke raportează că „ministrul nostru plenipotențiar a obținut audiența la rege. Întrebat de către ministrul plenipotențiar, regele a declarat că mareșalul și-a prezentat demisia și are intenția fermă să se retragă, chiar dacă regele ar respinge demisia. Chestionat [...], regele s-a exprimat că armistițiul cu Rusia ar fi posibil". După Spalcke, atmosfera din București la acea oră se prezintă astfel: „Stare de alarmă. Orașul este împresurat de trupe românești. Toate intrările în oraș sînt ocupate. Evoluția situației nu poate fi prevăzută. O înrăutățire este probabilă".

Rastenburg (Prusia Orientală). Cartierul general al lui Hitler. Sînt prezenți, printre alții, generalul de armată Alfred Jodl — locțiitorul șefului OKW — superiorul său, mareșalul Keitel se găsește în aceste momente la Berlin — și feldmareșalul von Weichs — comandantul „Teatrului de război Sud-Est" (balcanic), direct interesat în evoluția situației din România. Spre seară, parvin primele știri de la Berlin — generalul Kreipe telefonează lui Hitler, informîndu-l asupra evoluției evenimentelor din România și transmite propunerea de acțiune sugerată, de la fața locului, de Gerstenberg. Hitler se declară de acord.

În jurul orei 23, Hitler are o convorbire telefonică cu generalul Hans Friessner. „L-am informat — avea să scrie acesta din urmă cîțiva ani mai tîrziu — asupra evenimentelor din ultimele ore și i-am raportat că am preluat cu de la mine putere comanda deplină a tuturor forurilor și trupelor germane din România". Friessner propune, de asemenea, să se transfere pe teritoriul Ungariei (prin care forurile germane înțeleg și nord-vestul României ocupat de trupele fasciste germane și maghiare) tot ce se mai poate salva din România — trupe și material — și să se organizeze acolo o nouă linie de rezistență. Exact la miezul nopții Hitler răspunde cu ordinul de a se „doborî puciul, a captura pe rege și camarila de la Palat și de a constitui un nou guvern în frunte cu un general filogerman, în caz că mareșalul Antonescu nu mai e de găsit".

Slănicul Moldovei. Comunicarea telefonică a lui Killinger de la ora 22,25 încarcă și mai mult atmosfera la comandamentul grupului de armate. Întregul dispozitiv german din România suferă un șoc dezagregant. Generalul Friessner și statul său major sînt neliniștiți în privința „urmărilor de neprevăzut care ar putea rezulta din aceste evenimente [insurecția română — **n.a.**] pentru trupele noastre [germane — **n.a.**] angajate în lupte grele pe front și pentru toate instalațiile Wehrmachtului, spitale, depozite etc. din spatele frontului". Propunerea lui Friessner de a se proceda la o retragere în afara ariei insurecției române este contracarată de Hitler prin ordinul de reprimare a insurecției și formare a

(Continuare în p. 81)

La aflarea veștii despre declanșarea insurecției, Manfred von Killinger — ministrul german la București — a amenințat că va transforma România într-o „baltă de sînge". Peste cîteva zile în urma înfrîngerii suferite de hitleriști în România, trufașul diplomat hitlerist se va sinucide

Generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane din România, recunoștea în noaptea de 23 spre 24 august 1944 că insurecția română a fost „bine pregătită, în înțelegere cu armata și cu întreaga opoziție"

Generalul Rainer Stahel — „specialist" în reprimarea ridicărilor populare antinaziste — a fost trimis în grabă la București pentru a reprima insurecția. Reușind să se strecoare din încercuirea din nordul Capitalei, a fost luat prizonier de români, la 28 august împreună cu generalul Gerstenberg, în localitatea Gherghița

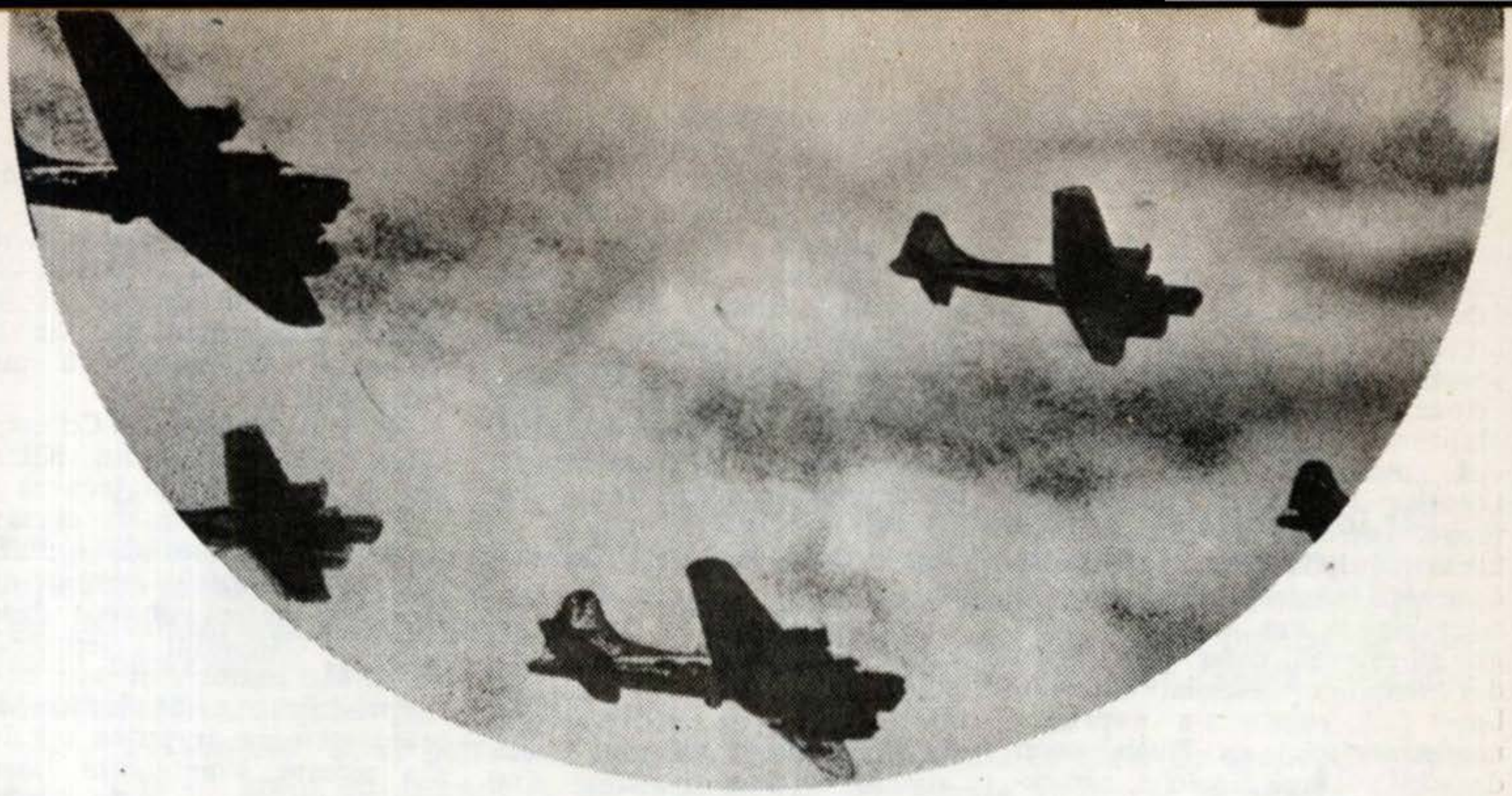

„BOMBS AWAY !“

MATEI OROVEANU
Veteran al războiului antihitlerist

Dimineața zilei de 26 august 1944. Cu puțin înainte de ora 9, pe aerodromul militar Popești-Leordeni a aterizat un avion de vînătoare P-15 MUSTANG. Din carlingă a coborît un căpitan român, care a raportat că misiunea încredințată fusese îndeplinită; în aproximativ trei sferturi de oră, avioane ale Forțelor aeriene aliate din Mediterana aveau să bombardeze zona Băneasa-Otopeni, ocupată de unități ale armatei hitleriste.

Un obiectiv dificil

Pregătirea și declanșarea insurecției naționale antifasciste din august 1944 s-a sprijinit pe un ansamblu de factori interni hotărîtori beneficiind totodată de condiții internaționale prielnice. Luptele eroice purtate de popoarele Uniunii Sovietice, de glorioasa armată sovietică care a dus greul războiului, eforturile celorlalte țări ale coaliției antihitleriste pe diferite fronturi au produs Germaniei grave înfrîngeri. Mișcarea de rezistență dădea lovituri tot mai puternice hitleriștilor în țările aflate sub dominația lor. Puternica ofensivă sovietică începută la 20 august 1944 pe frontul Iași-Chișinău a pus comandamentul german în imposibilitatea de a folosi o parte a efectivelor sale în lupta împotriva forțelor insurecționale române*. Încă în noaptea de 23/24 august, în unele zone ale țării (Moldova), forțe armate române și sovietice acționează în cooperare împotriva hitleriștilor.

În cadrul pregătirilor pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, Comitetul militar al forțelor insurecționale — stabilit la propunerea P.C.R. — elaborase un plan minuțios al operațiilor care urmau să se desfășoare pentru reușita acestor acțiuni. Printre obiectivele cele mai dificile ce stăteau în fața forțelor române în zilele insurecției, se înscria și anihilarea trupelor germane de pe teritoriul românesc. În nordul Bucureștilor ele stăpîneau aeroporturile Băneasa și Otopeni, precum și zona înconjurătoare. Aici se aflau puternice unități, formațiuni și servicii ale Luftwaffei, înzestrate cu cele mai moderne mijloace de radiocomunicație și cu o apărare antiaeriană masivă. Acestea beneficiau de terenurile de zbor propriu-zise, utilizabile atît de avioanele dislocate aici, cît și de cele care, eventual, ar fi venit din alte părți pentru a le aduce întăriri în oameni și materiale. De aceea, gruparea de forțe germane din nordul Capitalei constituia un real pericol pentru securitatea orașului, un obiectiv dificil de neutralizat numai cu forțe terestre. În acele zile, însă, forțele aeriene românești erau dispersate pe întreg teritoriul țării; o concentrare a lor era greu de realizat, dat fiind că unitățile aviației româ-

Bombs away – expresie specifică în aviația americană – „bombele au fost lansate“ – care se transmitea prin interfon întregului echipaj aflat la bordul avionului.

* Vezi articolul din acest număr: **Insurecția – unica soluție.**

nești se aflau pe aerodromuri vecine sau folosite în comun cu aviația germană*, care ar fi reperat acțiunea și ar fi îngreunat executarea operației.

Apărea ca necesară o intervenție aeriană de la o bază îndepărtată, unde pregătirile de atac să fie făcute în siguranță, iar inamicul să fie luat prin surprindere. Mai era de dorit ca lovitura să fie executată în timpul unei singure acțiuni, acoperindu-se deodată întreaga suprafață avută în vedere. Aceasta presupunea un număr mare de bombardiere grele, cu o maximă capacitate de încărcare individuală cu bombe. În aceste condiții, misiunea nu putea fi executată decît de o mare unitate de bombardament strategic care, în același timp, să cunoască atît căile de acces la obiectiv, cît și punctele de apărare germane.

Analizînd toate aceste elemente, Comitetul militar al insurecției a considerat că, în anihilarea trupelor germane din zona Băneasa - Otopeni, o contribuție importantă puteau aduce Forțele aeriene aliate din Mediterana. Executînd un bombardament asupra celor două terenuri de aviație stăpînite de trupele hitleriste, aviația anglo-americană, pe lîngă faptul că sprijinea forțele insurecționale românești, putea scoate din luptă o parte importantă a Flotei 4 aeriene germane, care constituia încă o piedică în înaintarea trupelor sovietice și a acțiunilor Forțelor aeriene strategice din Mediterana (MASAF)**.

Cooperarea aviației anglo-americane cu forțele insurecționale românești a fost stabilită din vreme. În dimineața zilei de 23 august, printr-o radiogramă cifrată trimisă din București la Cairo, i s-a cerut comandantului teatrului de operații din Mediterana, generalul Sir Henry Maitland Wilson, să ordone bombardarea aeriană a obiectivelor germane din zona Băneasa-Otopeni în ziua de 26 august, orele 12, dată fixată pentru declanșarea insurecției naționale antifasciste. Împrejurările cunoscute au făcut însă ca insurecția să înceapă chiar în ziua de 23 august.

Mesajul a ajuns la destinație

Această devansare impunea și modificarea datelor stabilite anterior. În acest scop, în zorii zilei de 24 august de pe aerodromul militar Boteni a decolat un echipaj al Societății L.A.R.E.S. (un avion LOCKHEED 10, înmatriculat YR-LEA) condus de pilotul Ștefan Mateescu***, avînd la bord pe colonelul Ștefan Niculescu. Acesta, pe lîngă acceptarea de către noul guvern a condițiilor de armistițiu stipulate de aliați, transmitea și cererea ca bombardamentul asupra obiectivelor germane din nordul Capitalei să aibă loc neîntîrziat. Dar nici de această dată nu erau furnizate detalii exacte asupra zonei în care urma să fie executată operația.

Încă din primele ore ale dimineții de 24 august, ca urmare a unui ordin telegrafic strict secret transmis la orele 01,55 de comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud", generalul Gerstenberg, comandantul aviației naziste din România, a declanșat un atac împotriva forțelor insurecționale românești, încercînd să pătrundă în Capitală. Totodată, potrivit dispozițiilor O.K.W. au fost trimise în România, pe cale aeriană, întăriri din partea unor trupe germane aflate la Niș (Iugoslavia), precum și subunități de parașutiști. Dintre acestea, efectivele destinate să cucerească aerodromul Boteni au fost distruse în aer și pe sol de detașamente ale aviației noastre; cele îndreptate asupra aerodromului Popești-Leordeni au fost izgonite de focul puternic al apărării antiaeriene locale. În schimb, pe aerodromul Otopeni au aterizat 14 avioane JUNKERS 52 și două MESSERSCHMIDT-323 „GIGANT", care au debarcat 400 oameni și o importantă cantitate de armament. Prin transporturi ulterioare, în dimineața zilei de 26 august, germanii au ajuns să aibă în această zonă cîteva mii de trăgători, dotați cu 300-400 arme automate, 40-50 tunuri antiaeriene și anticar.

În zilele de 24 și 25 august, în Capitală, luptele terestre s-au desfășurat cu înverșunare; în același timp, aviația hitleristă a bombardat în numeroase rînduri orașul. În perimetrul Băneasa - Pipera - Pădurea Tunari-Otopeni - Odăile - Mogoșoaia - Băneasa, unde sosise și generalul Stahel**** (cel care reprimase răscoala din Varșovia), trimis de Hitler cu misiunea de a înăbuși insurecția, luptele erau în toi. La 25 august, către seară, trupele românești terestre și cele din aeronautică, luptînd și ele terestru (parașutiști și elevi ai Centrului de instrucție) depuneau grele eforturi pentru a-i scoate pe hitleriști de pe pozițiile pe care le dețineau în satul Pipera și pădurea Băneasa.

Călătorie cu peripeții

Mesajul trimis cu avionul YR-LEA în dimineața zilei de 24 august a ajuns la destinație. El însă nu putea da reperele necesare unui raid efectuat cu sute de bombardiere. Era nevoie de date foarte recente despre situația trupelor române și germane aflate în mișcare pe un spațiu redus. Chiar dacă fuseseră date ordinele pregătitoare, MASAF nu putea acționa pînă cînd nu primea situația ultimă a liniei de contact între noi și hitleriști. Or, legătura directă și rapidă cu forțele aeriene din Mediterana nu putea s-o asigure decît aviația noastră. Între timp, în noaptea de 23 spre 24 august, aviatorii americani și britanici, foști prizonieri în România, au fost eliberați. La 25 august, șeful acestui grup (circa 1 200 oameni), locotenent-colonelul american James Gunn III, a luat contact pe aerodromul Popești-Leordeni cu subșeful Statului

---

* Din cele 20 aerodromuri folosite atunci pe teritoriul României, șapte erau ocupate de aviația noastră, șapte de cea germană, iar restul de șase erau folosite în comun.

** În cadrul teatrului de operații din Mediterana exista un comandament al Forțelor aeriene aliate (americane, britanice, franceze etc). denumit prescurtat MAAF, care cuprindea comandamente specializate de aviație tactică, strategică, de transport, de pază a coastelor. Aviația strategică, MASAF, avea o componentă britanică — escadra (Group) compusă din 205 bombardiere grele — și una americană — Armata 15 aeriană, întrunind circa 1 200 bombardiere grele și vînătoare de escortă. MAAF avea cartierul general la Caserta, iar MASAF la Bari, cu aerodromurile în zonele Foggia și Cerignola (Italia).

*** Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969, articolul: **Un avion decolează în zori.**

**** Vezi articolul: **De ce a fost adus generalul Stahel la București**, în **Magazin istoric**, nr. 4/1968.

major al aerului din România, generalul Gheorghe Gîrleanu. Ofițerul american a solicitat un avion cu care să poată ajunge la o bază aeriană în Italia pentru a tranșa transportarea foștilor aviatori prizonieri în acea zonă. După examinarea mai multor variante, lui Gunn i s-a oferit soluția cea mai realistă: îmbarcarea pe un avion de vînătoare pilotat de un român, care să-l ducă la destinație. Iată cum mi-a descris, cîteva zile după acea dată, generalul Gîrleanu pregătirea acestui zbor:

„Primisem ordinul de a mă ocupa personal de întărirea apărării Capitalei împotriva bombardamentelor germane, în care scop fusese dislocat și Grupul 9 vînătoare pe aerodromul Popești-Leordeni. Totodată, primisem o înștiințare telefonică privind expedierea în Italia a unui delegat al aviatorilor americani și britanici, foști prizonieri. Pentru această misiune s-a oferit căpitanul aviator C. Cantacuzino. Lt. col. Gunn era de față. Pilotul român a arătat că, dacă se montează la avionul său ME-109 G, de o singură persoană, un rezervor de combustibil suplimentar, l-ar putea transporta pe ofițerul american, luîndu-l pe locul ocupat normal de instalația radio. Acest spațiu era foarte redus, iar Gunn era un om voinic. Pilotul socotea că abia va putea ajunge la Bari sau Foggia, deși Gunn voia să fie dus la Caserta. Spre a nu fi interceptat de apărarea aliată, pe fuselajul și pe aripile avionului s-a vopsit drapelul american. Îndată după sosire, lt. col. Gunn urma să transmită organelor de comandă ale MAAF sau direct la MASAF, o hartă de navigație la scara 1 : 100 000 pe care am trasat (pe cît permiteau dimensiunile) situația din nordul Bucureștilor, .cu indicarea zonelor ocupate de naziști, anunțate telefonic cu puțin înainte. Urma ca, fie prin radio, fie prin pilotul român, la întoarcerea sa, să fim anunțați asupra orei cînd va începe bombardamentul. Cu toate că motorul n-a funcționat normal pe ultima parte a parcursului — peste Adriatica — cei doi aviatori au aterizat cu bine după două ore și ceva de zbor*. Pilotul român s-a întors cu un avion american de vînătoare P-51 MUSTANG în dimineața zilei de 26 august, puțin înainte de orele 9, anunțînd că formațiile de bombardiere vor sosi la obiectiv cam după 45 minute. Am transmis aceasta imediat la Comandamentul Militar al Capitalei și la apărarea noastră antiaeriană".

„Viața în București, și-a reluat cursul normal"

Încă din ziua de 25 august, orele 18,30, Marele Stat Major a trimis o notă prin care se cerea să fie luate măsuri pentru ca apărarea antiaeriană română să nu tragă în avioanele aliate care vor sosi în cursul zilei de 26 august. Aceeași informație a fost transmisă și organelor de comandă ale căror trupe erau angajate în luptele din spațiul de la nord de București.

Pe un cer parțial acoperit, la 26 august, către orele 9,30, în spațiul aerian al Capitalei au apărut „vîrfurile" formațiilor de bombardiere constituite din escadrile aparținînd escadrelor** de bombardament 5, 47, 49, 55 și 304 ale Armatei 16 aeriene a S.U.A. (există, încă, părerea că la acțiune ar fi luat parte și subunități britanice. Acest lucru nu este exclus, deoarece și englezii foloseau bombardiere B-24, dar n-am găsit nici o confirmare atestată documentar).

Prima formație, cuprinzînd 115 avioane CONSOLIDATED-VULTEA B-24 D. „LIBERATOR" (14 escadrile), a atacat partea de nord a aeroportului Băneasa și instalațiile naziste dintre aeroport și pădure, în timp ce a doua formație, alcătuită din 114 avioane BOEING B-17 G.„FLIYNG FORTRESS" (14 escadrile), a atacat aerodromul Otopeni și instalațiile Luftwaffei din pădurea învecinată. Ambele formații au acționat paralel și simultan, în dispozitiv compact orizontal **(stagger formation),** cu lansare pe eșaloane a cîte 24-32 aparate deodată. La Băneasa au fost aruncate 258 tone bombe, iar asupra Otopenilor (inclusiv Waldlager — tabăra germană) — au fost lansate 205 tone bombe***.

Aceleași formații bombardaseră, în marșul de apropiere, și obiective militare naziste din zona Giurgiu.

După o întrerupere de aproximativ o oră și jumătate, cît timp au durat bombardamentele și incendiile, gruparea căpitanului comandor T. Dobre a reluat atacul și a cucerit satul Pipera și acoperirile de la vest de sat. Tot atunci detașamentele general D. Oncică și comandor Marin Anton au reușit să cucerească în mare parte satul și aeroportul Băneasa. În condițiile speciale de atunci, între atacul aerian și mișcările trupelor terestre au existat unele deficiențe de coordonare. Cauze obiective — inexistența unor marcaje terestre de delimitare a liniei trupelor românești, folosirea unor avioane grele, cu aptitudini manevriere limitate etc. — au făcut ca în această luptă aero-terestră să nu existe o perfectă cooperare tactică.

Bombardamentul executat în dimineața zilei de 26 august de către avioanele forțelor aeriene din Mediterană a contribuit la sfărîmarea rezistenței trupelor naziste din nordul Bucureștilor. Subliniindu-se acest fapt, în Comunicatul Marelui Stat Major Român din 27 august 1944, se arăta: „Camaraderia de arme cu marii noștri aliați s-a inaugurat prin acțiunea unei puternice formații aeriene anglo-americane". În seara zilei de 26 august, postul de radio Londra a anunțat că bombardiere grele avînd bazele în Italia, au lovit aerodromul Otopeni și spațiul dintre acesta și aeroportul Băneasa, sprijinind forțele insurecționale românești în acțiunea de anihilare a armatelor hitleriste. La 28 august, orele 18,30, postul de radio Moscova a făcut cunoscut că „viața în București, și-a reluat cursul normal. Trupele române susținute de aviația anglo-americană, au lichidat grupuri de rezistență din împrejurimile orașului".

---

* De la 27 august, timp de aproximativ 10 zile, 56 „fortărețe zburătoare" transformate pentru transport, cu puternice escorte de vînătoare, au executat în cadrul operației „Reunion" ducerea în Italia a celor aproape 1 200 foști prizonieri americani și englezi.

** În aviația militară americană cea mai mică unitate de bombardament greu era escadrila cu 8 avioane „la linie". Un grup avea 4 escadrile, iar o escadră avea 2-4 grupuri.

*** Valorile sînt confirmate în W.F. Graven și J. L. Cate, **The Army Air Forces in World II,** vol. III, Chicago, 1965, University of Chicago Press, p. 472.

23 August 1944: un nou guvern își începe activitatea

PARASCHIVA NICHITA

În fruntea guvernului format la 23 august 1944 s-a aflat generalul de corp de armată Constantin Sănătescu, unul din colaboratorii apropiați ai regelui Mihai I, care îndeplinea atunci funcția de șef al Casei militare regale și avea influență în rîndurile unor cadre de comandă din armată. În calitate de reprezentant al cercurilor Palatului regal, generalul C. Sănătescu participase la o serie de importante acțiuni pregătitoare evenimentelor de la 23 august 1944.

Majoritatea departamentelor (șase din totalul de nouă) și aproape toate funcțiile de subsecretari de Stat au fost încredințate unor generali și ofițeri superiori. Unii dintre aceștia avuseseră, înainte de 23 august 1944, funcții de conducere în armată, dar, se desolidarizaseră de clica antonesciană și aderaseră la ideea scoaterii României din războiul împotriva Națiunilor Unite. Generalul de corp de armată Mihail Racoviță, de pildă — căruia în guvernul Sănătescu i s-a încredințat Ministerul Apărării Naționale — se opusese, în calitatea sa de comandant al Armatei 4, ordinelor și planurilor operative

germane și se pronunțase împotriva subordonării absolute și umilitoare a unităților românești comandamentelor hitleriste; generalul de divizie Gheorghe Potopeanu — devenit ministrul Economiei Naționale și Finanțelor — făcuse parte din guvernul antonescian, din care, însă, în mai 1941 demisionase, fiind în dezacord cu politica de subordonare economică a României față de Reichul hitlerist; în preajma zilei de 23 august 1944, fiind șeful Corpului 7 din Moldova, se alăturase militarilor antihitleriști. Alți membri ai guvernului aparțineau grupului de militari în rezervă, ostili lui Antonescu pentru că acesta, după ce preluase conducerea statului, îi îndepărtase din armată ca fiindu-i adversari și devotați regelui Carol II. Este vorba de generalul de divizie Aurel Aldea — devenit la 23 august 1944 ministrul Afacerilor Interne — care fusese pus din oficiu în retragere la 10 iulie 1941, și de generalul Nicolae Marinescu, numit ministrul Muncii și Sănătății Publice — care fusese trecut în rezervă „prin demisie", la 23 decembrie 1940. Generalii Constantin Eftimiu — numit ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor — și Ion Boițeanu — devenit ministrul Educației Naționale — făcuseră de asemenea parte din grupul de militari care înțelesese necesitatea scoaterii țării din războiul împotriva Națiunilor Unite.

Trei ministere au avut în fruntea lor civili: Afacerile Străine — pe Grigore Niculescu-Buzești, vechi funcționar superior în acest departament; Agricultura și Domeniile — pe Dumitru D. Negel, pe atunci administrator al Domeniilor Coroanei; ca ministru ad-interim la Justiție a fost numit Lucrețiu Pătrășcanu*, unul din cadrele de conducere ale P.C.R.

Așadar, toți titularii de departamente făceau parte din grupări politice sau militare nemulțumite de aservirea României Germaniei hitleriste, erau antiantonescieni și interesați în scoaterea țării din războiul împotriva Națiunilor Unite.

În guvern au fost incluși, în calitate de miniștri fără portofoliu, cîte un reprezentant al celor patru partide politice, care constituiseră, la 20 iunie 1944, Blocul Național-Democratic (Lucrețiu Pătrășcanu — P.C.R., Constantin Titel-Petrescu — P.S.D., Iuliu Maniu — P.N.Ț. și Constantin I.C. Brătianu — P.N.L.). Aceasta arată că guvernul era în asentimentul principalelor partide politice din țară și prin ele al întregii opinii publice. I. Mocsony Stîrcea — unul din oamenii cei mai apropiați ai regelui Mihai — spune în memoriile sale că prezența reprezentanților celor patru partide în guvern a fost necesară „pentru a da guvernului nimbul uniunii între Coroană și Blocul Național-Democratic, conform celor stipulate cu aliații în vederea semnării armistițiului"**.

Reprezentanții B.N.D. au avut un rol deosebit în guvern. Faptul că n-au fost titulari de departamente, ci miniștri fără portofoliu, a fost interpretat uneori ca fiind echivalent cu o prezență formală a acestora în cadrul Consiliului de Miniștri. În realitate, cei patru reprezentanți ai B.N.D. au girat din punct de vedere politic întreaga activitate guvernamentală. Pozițiile lor comune, precum și divergențele dintre ei și-au pus puternic amprenta pe numeroasele soluții adoptate. Asupra principalelor decrete-legi care urmau să fie supuse dezbaterilor și aprobării Consiliului de Miniștri, se pronunțau mai întîi reprezentanții partidelor din B.N.D. De regulă, măsurile cu caracter politic nu erau discutate, dacă la ședința respectivă a Consiliului de Miniștri lipsea vreunul din reprezentanții acestor partide. Pentru a se evita amînarea adoptării unor legi din asemenea motive, s-a stabilit ca, în cazul în care unul din cei patru miniștri n-ar putea participa la unele reuniuni ale guvernului, să delege o altă persoană care să-i țină locul. În virtutea acestui procedeu, în perioada 30 august - 15 septembrie 1944, la ședințele Consiliului de Miniștri a participat, din partea P.C.R., Ion Gheorghe Maurer, în locul lui Lucrețiu Pătrășcanu, care se afla atunci la Moscova, în fruntea delegației pentru semnarea armistițiului.

Guvernul format la 23 august 1944 cuprindea astfel reprezentanți ai cercurilor Palatului regal, ai grupării antihitleriste din armată și ai principalelor partide politice, burgheze și muncitorești din țară — forțe politice și militare aflate deseori în divergențe principiale și de clasă, dar interesate în doborîrea regimului antonescian, în scoaterea României din războiul hitlerist și în asigurarea independenței ei naționale.

Obiective antifasciste de interes național

Deși profund deosebiți din punct de vedere social-politic și ideologic, ca urmare a contradicțiilor dintre clasele și forțele sociale, economice, politice, pe care le reprezentau, membrii guvernului s-au întîlnit **atunci** pe poziții comune sau apropiate, în problemele majore ale țării, fiind interesați în acel moment în înfăptuirea unor deziderate de interes național, în lupta împotriva hitleriștilor și horthyștilor.

În programul expus în declarația citită la radio în seara de 23 august și care a fost publicată în dimineața zilei următoare, guvernul se angaja să asigure încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, participarea armatei române alături

---

* La 7 septembrie a fost numit titular al departamentului Justiției Aurelian Căpățînă, consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție. La 4 octombrie 1944, cînd acesta și-a dat demisia, interimatul departamentului Justiției a fost încredințat lui Dumitru Negel, ministrul Agriculturii și Domeniilor.

** Arhiva I.S.I.S.P., Mocsony Stîrcea, **Memorii**, vol. III., p. 1516.

Generalul Constantin Sănătescu, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Constantin Titel-Petrescu discutînd cu un colonel sovietic din Comisia aliată de control

de armata sovietică la lupta pentru curăţirea întregului teritoriu al ţării de trupele hitleriste şi horthyste şi să reinstaureze în viaţa de stat vechile principii constituţionale. „Regimul politic pe care îl vom înfăptui — se menţiona în declaraţie — va fi un regim democratic, în care libertăţile publice şi drepturile cetăţeneşti vor fi garantate şi respectate".

Anunţînd că a acceptat armistiţiul oferit de Naţiunile Unite şi că era hotărît să acţioneze pentru eliberarea părţii de nord a Transilvaniei, guvernul a declarat că „România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene. Recunoaşterea de către guvernele de la Moscova, Londra şi Washington a nedreptăţii făcute României prin Dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele româneşti, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de nord de sub ocupaţia străină".

Prin obiectivele declaraţiei sale, guvernul de la 23 august — ca şi proclamaţia regelui — angaja România alături de Naţiunile Unite în lupta împotriva Germaniei naziste şi a Ungariei horthyste.

Toate aceste obiective fuseseră preconizate de partidul comunist încă în **Platforma program** din 6 septembrie 1941 şi ele fuseseră acceptate de către P.S.D., P.N.Ţ. şi P.N.L. ca bază de colaborare cu comuniştii în cadrul Blocului Naţional-Democratic*. În primele declaraţii şi manifeste după 23 august 1944, C.C. al P.C.R. a apreciat că obiectivele care formau programul guvernului constituiau temeiul participării sale în formaţiunea guvernamentală şi a chemat pe toţi cetăţenii ţării să lupte fără cruţare, cu toate armele, împotriva hitleriştilor şi agenţilor acestora, pentru eliberarea ţării, lichidarea rămăşiţelor regimului fascist şi asigurarea independenţei naţionale. „Cetăţeni patrioţi! Sprijiniţi guvernul patriotic naţional şi lupta poporului român, contra nemţilor", glăsuia apelul C.C. al P.C.R. adresat poporului la 26 august 1944.

De asemenea, Partidul Social-Democrat, în manifestul publicat la 25 august 1944, a explicat intrarea sa în guvern prin aceea că a înţeles să contribuie la salvarea ţării pe care continuarea războiului ar fi dus-o la o pieire sigură. În 28 august 1944, Comitetul executiv al P.S.D. a chemat cetăţenii Capitalei să sprijine din toate puterile guvernul, pentru ca hitlerismul să fie zdrobit. „Toţi românii, fără deosebire, muncitori, funcţionari, liber profesionişti, precum şi toţi aceia care ţin ca ţara lor să fie liberă şi stăpînă pe destinele sale — se spunea în chemarea P.S.D. — să nu mai stea în pasivitate, ci **să se considere din acest moment mobilizaţi în slujba patriei".**

Declaraţii de susţinere a guvernului şi chemări către populaţie de a acţiona pentru îndeplinirea programului acestuia au făcut şi partidele Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal. Apelul către ţară al P.N.L. din 24 august 1944 a chemat populaţia să sprijine guvernul în lupta pentru libertate, pentru independenţa României şi unitatea neamului. P.N.L. — se spunea în apel — „vă cheamă să faceţi zid în jurul Coroanei şi să daţi tot sprijinul guvernului susţinut de B.N.D. pentru a duce la bun sfîrşit sarcina grea pe care şi-a luat-o de a salva ţara şi de a pregăti ziua în care drepturile constituţionale vor fi reaşezate la temelia vieţii noastre publice".

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969, articolul: **Obiective de luptă îndeplinite,** de C. Nicolae şi nr. 6 şi 7/1974, articolul: **Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste,** de Mircea Muşat şi Vasile Arimia.

Secretariatul central al P.N.Ţ., în circulara dată la 25 august 1944, a indicat şefilor de organizaţii locale să ia imediat contact cu reprezentanţii partidelor din B.N.D. „pentru a duce o acţiune comună în sensul aplicării practice pe teren a programului blocului".

Pe lîngă aceste luări de poziţie în mod separat, cele patru partide politice şi-au exprimat şi în comun atitudinea lor faţă de guvern în **Manifestul Blocului Naţional-Democratic,** publicat în 26 august 1944. „Cetăţeni şi ostaşi — se spunea în acest document — B.N.D. sprijină guvernul constituit de Maiestatea Sa cu scopul de a realiza armistiţiul, de a scoate pe germani din ţară şi pentru a desfiinţa regimul dictatorial.

Uniţi-vă şi luptaţi împreună contra trădătorilor germani".

Chemările de mai sus au găsit un puternic răsunet în rîndurile maselor largi ale populaţiei, cuprinse de entuziasm avînd şi efervescenţă revoluţionară în urma doborîrii dictaturii fasciste.

Convergenţe şi divergenţe

Guvernul prezidat de generalul C. Sănătescu a depus mari eforturi pentru a putea face faţă problemelor numeroase şi complexe ce se cereau rezolvate. Nu puţine au fost săptămînile în care Consiliul de Miniştri s-a întrunit aproape în fiecare zi*. De regulă, în asemenea şedinţe se dezbăteau cîte cinci-şase probleme, dar au fost şi zile în care Consiliul de Miniştri a avut o ordine de zi alcătuită din 18-20 puncte.

Guvernul şi-a început activitatea prin scoaterea României din războiul antisovietic şi alăturarea ei la coaliţia antihitleristă, prin organizarea operaţiilor militare pentru curăţirea întregului teritoriu al ţării de trupele hitleriste şi horthyste şi prin adoptarea unor măsuri cu caracter democratic în politica internă.

Din analiza dezbaterilor purtate în Consiliul de Miniştri şi din hotărîrile adoptate, rezultă că, printre preocupările majore ale guvernului, pe prim plan s-au situat cele legate direct de operaţiile militare. Forţele insurecţionale trecuseră la luptă deschisă contra trupelor germane încă din noaptea de 23 spre 24 august; guvernul a consacrat de fapt starea de război cu Reichul din acea noapte şi a făcut o declaraţie de război corespunzătoare la 24 august orele 16,30. Lupta împotriva Germaniei naziste şi Ungariei horthyste, pentru eliberarea părţii de nord a Transilvaniei a unit într-un front comun toate forţele politice şi sociale principale din ţară, de la clasa muncitoare şi pînă la grupările burgheze nefasciste.

Şefii diferitelor departamente şi partidele politice reprezentate în guvern au chemat poporul, muncitorii şi funcţionarii să sprijine cu toate forţele lor războiul antihitlerist. De exemplu, la 27 august 1944, printr-un ordin circular, ministrul Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea a cerut organelor din subordinea sa: „Urmăriţi cu precădere problemele ce stau în directă legătură cu starea de război: ordinea şi siguranţa publică, comunicaţii, viaţa economică". La 7 septembrie, ministrul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor, general C. Eftimiu a adresat un apel către funcţionarii şi muncitorii din acest departament, chemîndu-i să participe din plin la refacerea construcţiilor publice, a drumurilor, a podurilor, căilor ferate, a liniilor telefonice şi telegrafice, a instalaţiilor de energie electrică. „Nu este nici un moment de pierdut — se spunea în apel — orice ezitare fiind numai în folosul duşmanilor noştri, care în deznădejdea lor, pe ascuns sau pe faţă, este sigur că vor încerca încă, să împiedice munca voastră de reconstrucţie".

Imediat după instaurarea sa, guvernul a schimbat radical orientarea politicii externe a ţării, o atenţie deosebită fiind acordată problemelor privind reglementarea situaţiei juridice a României pe plan internaţional. La 12 septembrie 1944, delegaţia guvernului a semnat la Moscova Convenţia de armistiţiu, care a consfinţit starea de fapt a ieşirii României din războiul antisovietic şi participarea sa la războiul antihitlerist, alături de Naţiunile Unite. Îndeplinirea obligaţiilor prevăzute în Convenţia de armistiţiu a devenit una din sarcinile centrale ale guvernului.

Concomitent cu activitatea pusă direct în slujba războiului antihitlerist, guvernul a rezolvat şi alte probleme importante decurgînd din noua orientare a politicii externe româneşti. Prizonierii sovietici şi ai celorlalte mari puteri din coaliţia antihitleristă, aflaţi în diferite lagăre din România, au fost puşi în libertate. Majoritatea agenţilor Gestapoului şi persoanele care lucraseră cu ei au fost internaţi în lagăre.

În domeniul politicii interne, conform noii orientări în care se angajase, guvernul a trecut la abolirea principalelor legiuiri antonesciene şi a îngrădirilor impuse prin ele şi a instituit un regim constituţional democratic. Au fost desfiinţate lagărele de concentrare şi au fost puşi în libertate deţinuţii politici condamnaţi pentru activitate revoluţionară, democratică şi antifascistă pe baza legislaţiei represive din 1940-1944 şi a legilor antimuncitoreşti din perioada antebelică. La 31 august 1944 a fost repusă parţial în vigoare Constituţia din 1923, prin care s-a recunoscut tuturor cetăţenilor români, fără deosebire de starea socială, de limbă sau de religie, egalitatea în faţa legilor, dreptul de întrunire şi asociere, libertatea presei, a cuvîntului şi a conştiinţei.

P.C.R. a sprijinit guvernul în toate acţiunile sale pozitive; prin contribuţia directă a reprezentantului său în guvern, partidul comunist a fost iniţiatorul unor importante măsuri democratice, antifasciste în domeniul politicii interne. Decretele-legi, adoptate în seara de 23 august 1944, prin care s-a acordat amnistie generală şi s-au desfiinţat lagărele de internare pentru deţinuţii antifascişti, au fost iniţiate de

---

* Aprecierea se referă la săptămînile cuprinse între 26 august - 1 septembrie; 25 septembrie - 1 octombrie; 3 - 10 octombrie şi 20 - 25 octombrie 1944.

P.C.R. De asemenea, partidul comunist a fost inițiatorul și susținătorul cel mai hotărît al acțiunii de curățire a aparatului de stat și întreprinderilor particulare de rămășițele fasciste.

Sub presiunea partidelor de stînga și a maselor muncitorești, precum și ca urmare a unor avertismente date de marile puteri din coaliția antihitleristă, Consiliul de Miniștri a adoptat la 17 septembrie decretul-lege privitor la purificarea administrației publice, iar la 6 octombrie legea care împuternicea guvernul să ia măsuri pentru sancționarea celor vinovați de instaurarea dictaturii militaro-fasciste și de participarea României la război alături de Germania nazistă. În unele departamente și verigi ale aparatului de stat s-a trecut la scoaterea elementelor fasciste, reacționare. Au fost arestați funcționari superiori de stat antonescieni și unele cadre ale fostei mișcări legionare. Din relatările presei vremii rezultă că, pînă la data de 20 octombrie 1944, fuseseră arestați circa 1 357 legionari — foști șefi de organizații, participanți la rebeliunea din ianuarie 1941, foști membri ai poliției legionare ș.a.

Privind în ansamblu activitatea guvernului, se poate spune că ea s-a caracterizat prin consecvență și măsuri eficiente în realizarea sarcinilor patriotice, antihitleriste, ce și le asumase și că acțiunile întreprinse în vederea lichidării rămășițelor dictaturii militaro-fasciste au pus bazele întronării unui regim democratic în viața de stat.

În privința conținutului și sferei de extindere a acestui regim, s-au manifestat tot mai evident puncte de vedere divergente între partidele muncitorești și cele burgheze din guvern. Unii miniștri (Iuliu Maniu, general Emil Gheorghiu — subsecretar de Stat pentru Aviație, Valeriu Georgescu — subsecretar de Stat al Industriei, Comerțului și Minelor ș.a.) au încercat să determine limitarea drepturilor muncitorilor de a se organiza și a participa la viața politică.

Desfășurarea evenimentelor politice și îndeosebi dezvoltarea luptei revoluționare a maselor populare ridica noi cerințe în fața guvernului și a partidelor politice, deschidea noi perspective luptei oamenilor muncii. Dar guvernul, datorită majorității sale burgheze, nu era interesat să asigure evoluția țării pe o cale consecvent democratică, așa cum doreau masele populare, fapt demonstrat, printre altele, de încetineala cu care trecuse la adoptarea unor măsuri concrete privind curățirea aparatului de stat de rămășițele fasciste, și pedepsirea vinovaților de dezastrul țării. Ceva mai mult, au existat și încercări — izolate e drept — ca cele ale ministrului Afacerilor Interne, generalul Aurel Aldea, de a folosi metode represive împotriva intervenției maselor muncitorești și țărănești în accelerarea purificării aparatului de stat de elementele reacționare.

În cadrul coaliției largi antihitleriste ce acționase cu succes, conform planului P.C.R., în pregătirea și înfăptuirea insurecției din August 1944, începeau să se delimiteze, în funcție de interesele lor de clasă, partidele muncitorești, care militau pentru înfăptuirea unor prefaceri social-politice înnoitoare, fundamentale și cercurile conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L., preocupate doar de a asigura revenirea la viața de stat anterioară instaurării dictaturii regale și de a stăvili revoluția populară. S-au desemnat tot mai clar două concepții de clasă, antagoniste: aceea a cercurilor reacționare și a monarhiei, care considerau actul de la 23 August ca act final al luptei populare, societatea românească urmînd să rămînă așa cum fusese în trecut și aceea a forțelor democratice, revoluționare, a maselor populare, pentru care insurecția constituia doar începutul luptei pentru realizarea unor transformări sociale profunde, de natură să înlocuiască radical vechile stări de lucruri și să ducă la făurirea unei noi orînduiri sociale — societatea socialistă. În asemenea condiții, partidul comunist a pus în mod public problema înlocuirii guvernului format la 23 august 1944, în majoritate din reprezentanți ai burgheziei, cu un guvern în care forțele muncitorești-țărănești să fie mai larg reprezentate.

Prin componență, program și activitatea desfășurată, guvernul instaurat la 23 august 1944, avea după opinia noastră, un caracter de uniune națională antihitleristă și antifascistă, fiind exponentul forțelor patriotice, democratice, antifasciste din România; el a rezolvat, în interesul imensei majorități a poporului, problemele majore de urgență ale momentului istoric respectiv. Prin aceasta, poate fi denumit, de asemenea, guvern patriotic național sau al salvării naționale.

În confruntarea cu lupta revoluționară, ce se dezvolta cu impetuozitate și cu cerința maselor populare de a făuri o democrație nouă, superioară celei burgheze, majoritatea membrilor acestui guvern s-au postat însă pe poziții conservatoare, ceea ce a făcut ca echipa guvernamentală, în ansamblul său, să devină — potrivit legilor ireductibile ale revoluțiilor — o frînă în mersul înainte al țării.

Viitorul nostru concurs — dotat cu importante și numeroase premii — va începe în nr. 9/1974. Pentru a putea răspunde corect la întrebări, păstrați și citiți cu atenție TOATE numerele din anul acesta ale revistei MAGAZIN ISTORIC

STĂPÎNI PE DESTINELE NOASTRE

C. NICOLAE

Cum era firesc, actul istoric de la 23 August 1944 a început în cel mai strict secret, forţele insurecţionale române beneficiind astfel şi de efectele surprizei provocate inamicului. Din cauze multiple, principalele puteri aliate din coaliţia antihitleristă nu au cunoscut data începerii insurecţiei şi pregătirile concrete făcute în acest sens de forţele politice şi militare insurecţionale, deşi anterior au existat legături cu reprezentanţi ai acestor ţări*. Dar ecourile marilor evenimente care au avut loc au străbătut cu rapiditate ţara şi toate meridianele lumii.

România îşi afirmă suveranitatea

Primele documente de stat cu caracter intern şi extern, care au marcat şi prima manifestare publică şi diplomatică de suveranitate a României, după patru ani de dominaţie germană, au fost **Proclamaţia** regală — al cărei proiect a fost redactat de un reprezentant al P.C.R.** — şi **Declaraţia** noului guvern. Afirmarea restabilirii suveranităţii şi a independenţei politice a rezultat limpede din conţinutul acestor documente: „Poporul nostru înţelege să fie singur stăpîn pe soarta sa" şi „de acum înainte înţelegem să fim stăpîni pe destinele noastre".

Desprinderea României din războiul dus alături de Germania hitleristă şi trecerea sa în tabăra Naţiunilor Unite a fost un act de politică externă de cea mai mare însemnătate. „Din acest moment — se specifica în proclamaţie — încetează lupta şi orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum şi starea de război cu Marea Britanie şi Statele Unite".

Cele două documente proclamau totodată alăturarea României coaliţiei ţărilor antifasciste şi consemnau ca un drept suveran şi legitim al poporului nostru hotărîrea de a trece la eliberarea ţării de sub dominaţia nazistă. Pe de altă parte ele constituiau un ordin pentru armată şi o chemare adresată întregului popor de a lupta fără cruţare, cu armele în mîini, împotriva tuturor celor care s-ar fi opus hotărîrilor luate, de a apăra independenţa şi dreptul sacru al ţării de a-şi decide singură soarta. „Alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor — se sublinia în primul document — mobilizînd toate forţele naţiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate şi care nu atinge drepturile nimănui este un duşman al neamului nostru. Ordon armatei şi chem poporul să lupte prin orice mijloace şi cu orice sacrificii împotriva lui [...] De curajul cu care ne vom apăra cu armele în mînă **independenţa** împotriva oricărui atentat **la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta** depinde viitorul ţării noastre". [**subl. a.**]

Conţinutul celor două documente, atît din punct de vedere al politicii externe cît şi al celei interne, se înscria pe linia orientării partidului comunist, orientare care stătea la baza programului Blocului Naţional-Democratic şi al guvernului nou instaurat. Difuzarea lor prin radio în noaptea de 23 spre 24 august 1944, le-au făcut rapid cunoscute în toate capitalele puterilor aliate ale coaliţiei antifasciste şi ale majorităţii ţărilor lumii.

Lupta pentru timp

Orientarea nouă exprimată în cele două documente a fost însoţită de măsuri active, de o acţiune militară concretă, întoarcerea armelor împotriva Germaniei.

---

* Din unele surse, rezultă că organizatorii acţiunii au trimis prin cifru în noaptea de 22 spre 23 august 1944 o telegramă la Ankara, prin care solicitau plenipotenţiarului român să comunice reprezentanţilor puterilor aliate la Cairo, că opoziţia din România a hotărît să încheie armistiţiul, să răstoarne guvernul lui I. Antonescu şi să întoarcă armele contra Reichului. Se pare că această comunicare nu a avut timpul necesar să ajungă la destinaţie pînă în după-amiaza de 23 august. Cît priveşte data începerii acţiunii, în telegramă se specifica 26 august, aşa cum se hotărîse iniţial. Deci, aliaţii nu au cunoscut că trecerea României în tabăra lor se va produce la 23 august 1944 — **n.a.**

** Proiectul a fost discutat cu împuterniciţi ai Palatului regal şi definitivat în cadrul a două şedinţe ale majorităţii participanţilor la pregătirea insurecţiei — **n.a.**

11 octombrie 1944: din nou în străvechiul oraș românesc (trupele noastre pe străzile Clujului eliberat)

De la început, forțele insurecționale, în frunte cu P.C.R., considerau că o înfruntare violentă cu armata germană era iminentă. Ele erau conștiente că Hitler nu se va putea împăca cu situația creată și nu va concepe ca trupele sale să părăsească de bunăvoie România, țară de importanță deosebită pentru Reich, mai ales că precedente asemănătoare (reacția împotriva Italiei și a insurecției din Varșovia) confirmaseră din plin această convingere. Ca atare, conducerea insurecției române a căutat să mențină inițiativa și să cîștige bătălia vitezei în ocuparea dispozitivelor de luptă. Orice întîrziere a reacției germane constituia atunci pentru forțele insurecționale, un timp deosebit de prețios pentru asigurarea victoriei.

În aceste condiții, propunerea ultimativă făcută germanilor de rege și de unii reprezentanți ai guvernului de a se retrage neîntîrziat din România întrucît, în caz contrar, armata română și întreg poporul vor riposta cu toate forțele, a fost considerată ca o posibilitate care oferea forțelor noastre un minimum de răgaz pentru a fi în măsură să acționeze în forță.

Relatînd unele aspecte ale acestei probleme, Lucrețiu Pătrășcanu, într-un articol din 23 august 1945, sublinia: „Am rămas la Palat pînă la ora 2 noaptea [este vorba de noaptea de 23 spre 24 august 1944 — **n.n.**] pentru a aștepta acolo desfășurarea evenimentelor. Așteptam reacțiunea germană. Mai era apoi problema ridicării de la Palat a lui Antonescu și a celorlalți patru și punerea lor în siguranță. Se dăduse dispoziția ca o echipă din gărzile patriotice să ridice pe Antonescu, întrucît noi [P.C.R. — **n.n.**] ne asumaserăm răspunderea de a-i ține sub pază. După ora 1, Antonescu și ceilalți sînt scoși din Palat, într-o mașină specială. Un al doilea hop greu fusese astfel trecut. La ora 2, sosesc la Palat generalii nemți Hansen și Gerstenberg care dau asigurări generalului Sănătescu că nemții nu vor începe ostilitățile împotriva armatei române. Mi-am dat seama că este vorba de o nouă minciună nazistă, dar era tot atît de clar că am cîștigat cîteva ceasuri. Și aceasta în împrejurările de atunci însemna foarte mult". În scurtă vreme unitățile românești din București, intrate în dispozitivele de luptă, erau gata de acțiune; în provincie, toate celelalte forțe militare primiseră ordinele de luptă necesare. În momentul în care generalul Gerstenberg — care își călcase cuvîntul dat — a început pregătirile de ofensivă asupra Capitalei, trupele române au primit ordinul să ia cu asalt obiectivele germane. Ofensiva dușmanilor fusese devansată astfel cu aproape două ore.

La 24 august, în București și în alte zone ale țării, luptele s-au desfășurat cu înverșunare. În aceeași zi, guvernul român a declarat în mod oficial război Germaniei. În acest sens, la orele 16,30, a fost difuzată prin radio o declarație guvernamentală, care, a doua zi (25 august 1944), a fost publicată în presă. Printre altele, în declarație se arăta: „Guvernul român ordonă armatei noastre să înceapă lupta în toată țara împotriva germanilor în vederea eliberării teritoriului. De asemenea, întreaga populație este invitată să dea tot concursul armatei noastre".

În ziua de 27 august 1944, cînd Bucureștii erau complet eliberați, cînd puternica grupare germană care se găsea în vecinătatea nordică a orașului se afla în pragul prăbușirii, constrînsă și atacată din mai

multe părți de forțele române, iar în majoritatea celorlalte regiuni ale țării garnizoanele și rezistențele germane suferiseră însemnate pierderi și înfrîngeri, reprezentanții Legației germane Killinger* și Clodius — după cum înștiința guvernul, ministrul de Externe român — au anunțat că sînt dispuși ca trupele germane să înceteze ostilitățile cerînd însă să fie lăsate libere. Era un semn că inamicul căpătase certitudinea unei înfrîngeri inevitabile.

În unanimitate, guvernul român a respins categoric această solicitare, considerînd ca acceptabilă, fără a înceta războiul contra Germaniei, numai o capitulare necondiționată, în care caz toți militarii germani care se aflau în aria de desfășurare a insurecției trebuiau să depună armele și să devină prizonieri ai forțelor române. După cum se știe o astfel de capitulare nu a avut loc, iar armata română a înfrînt definitiv toate rezistențele germane din zonele ei de acțiune.

Alături de Națiunile Unite

Concomitent cu luarea acestor măsuri diplomatice și militare față de adversar, s-a acordat întreaga atenție stabilirii legăturilor cu puterile aliate (U.R.S.S., Anglia, S.U.A.) pentru a le înștiința despre evenimentele din România și a se lua contactele necesare în vederea colaborării în lupta împotriva Germaniei naziste. În acest scop, guvernul român a trimis pe calea aerului în zorii zilei de 24 august 1944 un emisar în Turcia. Acesta trebuia ca, prin intermediul ministrului nostru la Ankara, să înmîneze reprezentanților puterilor aliate din capitala Turciei importante documente oficiale. Ele făceau cunoscut că: guvernul antonescian a fost înlăturat și arestat; România a încetat lupta armată împotriva U.R.S.S. și starea de război cu Anglia și S.U.A., trecînd de partea Națiunilor Unite; armata română a început lupta contra trupelor germane; noul guvern român acceptă propunerile de armistițiu sovietice și este gata să trimită în acest scop o delegație pentru încheierea unei convenții. Într-unul din documente—după cum a consemnat ulterior trimisul nostru — a fost înfățișată ultima situație a trupelor române de pe frontul din Moldova și cea operativă a forțelor militare din zona interioară; se solicita aliaților o colaborare în sensul intensificării ofensivei sovietice la aripa de sud a frontului sovieto-german și executarea de bombardamente aeriene asupra unor obiective germane din România. Emisarul român a sosit la Istanbul în dimineața aceleiași zile, fiind primit cu prietenie de autoritățile turcești, care și-au exprimat admirația față de acțiunea curajoasă a țării noastre. După primirea documentelor, ministrul plenipotențiar al României a plecat la Ankara unde le-a înmînat reprezentanților celor trei mari puteri.

Pentru a preîntîmpina o eventuală surpriză survenită în timpul deplasării emisarului, Ministerul de Externe român a expediat, concomitent, pe adresa Legației române din Ankara, o telegramă cifrată, datată 24 august 1944, ora 4, în care, printre altele, se comunica: „Noul guvern are intențiunea de a semna imediat armistițiul și de a contribui cu toate forțele țării la eliminarea de pe întreg teritoriul român a germanilor...". În încheiere, se cerea legației să informeze „de îndată toate legațiunile noastre despre formarea noului guvern și despre hotărîrea României de a rupe cu Germania". Această ultimă cerință se explică prin faptul că multe dintre reprezentanțele noastre diplomatice se aflau în țările dominate de Germania, iar legătura telegrafică și prin fir cu străinătatea nu se putea face decît prin Turcia.

Mesajul guvernului român înmînat de către plenipotențiarul nostru la Ankara reprezentanților celor trei puteri aliate, a fost făcut public de către Comisariatul Poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S. într-o comunicare radiodifuzată în noaptea de 26 august 1944: „La 25 august, ministrul României la Ankara, în urma instrucțiunilor primite [...] a vizitat pe ministrul sovietic la Ankara, Vinogradov, și i-a înmînat o notă în care guvernul român comunica guvernului sovietic că regele României a înlăturat pe mareșalul Antonescu din postul său și a numit pe generalul Sănătescu președinte al Consiliului de Miniștri [...]. Noul guvern a hotărît să semneze imediat armistițiul și să procedeze cu ajutorul tuturor forțelor la completa expulzare a tuturor germanilor de pe teritoriul român".

Totodată, comunicarea sovietică conținea și unele date despre situația militară a forțelor insurecționale române: „După informații la dispoziția Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine, Bucureștiul se află ferm în mîinile noului guvern român al generalului Sănătescu. Misiunea militară germană, în frunte cu generalul Hansen și alți germani, a fost internată. Mareșalul Antonescu a fost arestat și se află sub pază [...]. Forțele române au ocupat trecătorile din Carpați și dau lupte contra germanilor ce se retrag spre vest de pe frontul germano-sovietic".

---

* Ministrul hitlerist mai era deci în viață și în ziua de 27 august.

În legătură cu sinuciderea lui Killinger au circulat mai multe variante, toate indicînd însă faptul că evenimentul s-ar fi produs în zilele de 25-26 august. Ziarul **Scînteia**, din 6 septembrie 1944, publica o notă cuprinzînd declarația doctorilor Ruge și Raiss:

„În ziua de 2 septembrie 1944, între orele 13-14, am văzut cadavrele ministrului baron von Killinger și secretarei sale, Hella Petersen, la Legația germană.

După felul cum au fost găsite aceste cadavre, este vorba în ambele cazuri de sinucidere prin împușcare în frunte.

Nu socotim necesară o autopsie.

București, 3 septembrie 1944 — ss/Raiss, general medic

ss/prof. dr. Ruge, medic de marină"

La 26 august 1944, reprezentantul Legației române la Ankara a comunicat la București: „Ajutorul cerut sub formă de bombardament al anumitor ținte ne va fi dat conform cererilor noastre". În aceeași zi, avioane ale flotei aeriene aliate din Mediterana au bombardat gruparea de forțe germane din zona Băneasa - Otopeni care se afla în luptă cu trupele române*. Cît privește armatele sovietice, ele au continuat cu vigoare ofensiva la flancul de sud al frontului, zdrobind rezistența hitleriștilor și împiedicîndu-i pe aceștia să-și trimită rezervele împotriva insurecției.

În zilele ce au urmat, guvernul român, prin legația noastră din Turcia, a continuat demersurile diplomatice pe lîngă reprezentanțele puterilor aliate. La 27 august, Legația română a comunicat că „s-a primit o telegramă de la Cairo, în care se arată că armistițiul urmează să fie semnat de către dl. Molotov împreună cu ambasadorii britanic și american și delegatul României". Ca urmare, la 29 august, cînd insurecția era pe punctul de a învinge pe întreaga ei arie de desfășurare, capitala țării fiind deja eliberată de 2-3 zile, o delegație română a plecat la Moscova pentru încheierea armistițiului. Ea a avut ca președinte pe Lucrețiu Pătrășcanu (reprezentant al P.C.R.). Călătorind cu un avion care a decolat în zorii acelei zile de pe aerodromul Popești-Leordeni, delegația** a făcut un popas la Odesa, unde a fost primită de autoritățile civile și militare sovietice. Reprezentanții sovietici s-au interesat asupra modului cum s-a desfășurat insurecția română și asupra succeselor obținute. În aceeași zi, delegația noastră a sosit la Moscova. Convenția de armistițiu s-a încheiat la 12 septembrie 1944.

Sub semnul colaborării

P.C.R. și celelalte forțe politice cu care a conlucrat au acordat o grijă deosebită stabilirii unei colaborări directe între comandamentele române și cele sovietice care acționau pe teritoriul patriei noastre. În scopul reglementării acestei probleme guvernul român a acționat atît pe cale diplomatică, cît și prin corespondență adresată de diferite comandamente de arme române comandamentelor de resort sovietice. În diferite zone din Moldova, comandanții români, luînd legătura cu cei sovietici, au reușit să stabilească pe loc măsuri de cooperare.

La 26 august, într-o ședință a Consiliului de Miniștri s-a hotărît trimiterea unui delegat al guvernului să ia legătură cu unul din comandamentele sovietice superioare. Chiar în acea zi s-a luat un prim contact cu un comandament de armă. La 28 august, unul din miniștrii români a ajuns la comandamentul frontului 3 ucrainean. El a stabilit cu generalul Tolbuhin escala delegației române de armistițiu pe aerodromul Odesa. Apoi a discutat modalitatea de aprovizionare a trupelor sovietice pe teritoriul României, organizarea trimiterii reciproce de ofițeri de legătură pe lîngă comandamentele de mari unități și unități în vederea cooperării de luptă, problema reintroducerii administrației românești în acele localități din Moldova de unde autoritățile române se evacuaseră și alte probleme militare și administrative. Pentru unele dintre ele, generalul Tolbuhin și-a dat consimțămîntul, pentru altele, considerînd că-l depășesc, a promis că va consulta forurile sale superioare. Totodată, el a arătat că are ordin să ajungă la granița româno-bulgară și, în acest sens, trupele sale se deplasează prin Dobrogea pe trei coloane. El a solicitat ca aceste coloane să fie călăuzite pînă la graniță de ofițeri români. Acest lucru s-a efectuat întocmai. Toate aceste acțiuni au constituit începuturi ale viitoarei cooperări la nivelul întregii armate române cu forțele sovietice, cooperare de arme care a durat pînă la victoria deplină împotriva Germaniei naziste.

Activitatea desfășurată pe plan extern de forțele insurecționale s-a concretizat în acele zile și prin exprimarea oficială a poziției guvernului român față de guvernele unor state aliate ale Germaniei și de guvernele de tip fascist subordonate Reichului. Astfel, la 30 august s-a stabilit ca România să nu recunoască guvernele croat, slovac și italian fascist. În ce privește guvernul Japoniei s-a găsit de cuviință să nu se ia o hotărîre potrivnică lui, întrucît U.R.S.S. purta relații diplomatice cu această țară. Față de Finlanda punctul de vedere al guvernului român era de a nu rupe legăturile diplomatice cu ea, deoarece „această țară va face în curînd pasul pe care l-am făcut noi".

O parte din aceste hotărîri au fost făcute publice la sfîrșitul victorios al insurecției printr-o declarație a ministrului de Externe român. În încheierea acestei declarații se sublinia: „Guvernul român speră că va putea proceda cît mai curînd la un schimb de reprezentanți diplomatici cu Națiunile Unite".

Activitatea politică externă a României în perioada 23-31 august 1944 a avut ca obiectiv primordial asigurarea victoriei insurecției și angajarea țării noastre în războiul antihitlerist. Totodată, s-a urmărit crearea, de la început, a unor raporturi de prietenie cu aliații, netezirea diverselor asperități, deschiderea perspectivelor pentru o colaborare cît mai rodnică în viitor.

---

* Vezi articolul **„Bombs away!"** de Matei Oroveanu din acest număr al **Magazinului istoric.**

** Din ea mai făceau parte Ghiță Pop, Barbu Știrbey, C. Vișoianu, I. Christu, general D. Dămăceanu și colonel I. Focșăneanu. Știrbey și Vișoianu au venit direct de la Cairo unde în lunile anterioare desfășuraseră o activitate de contactare diplomatică a reprezentanților puterilor aliate din coaliția antihitleristă.

CREDINCIOASĂ ŢĂRII ŞI POPORULUI ROMÂN

Dr. ILIE CEAUŞESCU

Ampla ridicare a maselor populare şi a întregii armate pentru înlăturarea dictaturii antonesciene şi pentru eliberarea ţării de sub dominaţia nazistă demonstrează că înfăptuirea insurecţiei naţionale antifasciste din august a fost „expresia voinţei întregului popor, rezultatul coalizării celor mai largi forţe sociale, politice şi militare, în rîndul cărora clasa muncitoare şi partidul său comunist au avut rolul conducător"[1].

Fără a estompa imaginea pe care şi-au făcut-o contemporanii asupra profundelor şi amplelor răsturnări intervenite în România în august 1944, perspectiva istorică adaugă noi dimensiuni — departe de a fi epuizate — acestei înfăptuiri de însemnătate excepţională a întregului nostru popor, care a marcat o cotitură istorică în dezvoltarea României.

Ceea ce a uimit cu adevărat şi uimeşte şi astăzi pe foarte mulţi oameni este rapiditatea şi precizia cu care armata română, în întregul ei, a încetat ostilităţile pe frontul sovieto-german şi a întors armele împotriva Germaniei fasciste. Toate acestea au determinat pe unul dintre cei mai cunoscuţi istorici din Republica Federală Germania ai relaţiilor româno-germane din timpul celui de-al doilea război mondial, Andreas Hillgruber, să noteze în cartea sa Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relaţiile germano-române 1938 -1944, **referitor la insurecţia română: „Este greu de dat un răspuns satisfăcător la întrebarea cum de a putut conducerea României să determine unităţile sale armate, care au luptat timp de patru ani împotriva armatei roşii, să treacă imediat de partea duşmanului de pînă atunci, împotriva foştilor aliaţi, fără ca aceasta să ducă la disensiuni în rîndul corpului ofiţeresc şi la apariţia unor manifestări de descompunere în rîndul trupei [...] Din partea germană, nimeni nu se aştepta ca armata română [...] să fie ţinută în mînă, atît de hotărît, în totalitatea sa, de către noul guvern".**

Faptul că, în decurs de cîteva zile, o armată de aproape 500 000 oameni s-a desprins de marile unităţi germane între care era intercalată şi a reuşit să se regrupeze, în timp ce lupta pentru a curăţa teritoriul ţării de nemţi, efectuînd concomitent acoperirea împotriva trupelor hitleriste şi horthyste din nord-vestul Transilvaniei şi deplasîndu-se

În condiții deosebit de grele ofițeri și generali, întreaga armată — animați de patriotism și de simțul datoriei față de destinele țării — au răspuns cu însuflețire chemării Partidului Comunist Român, aducîndu-și contribuția la răsturnarea dictaturii antonesciene; întreaga armată română a participat cu hotărîre și abnegație, alături de masele populare, la înfăptuirea insurecției, a întors armele împotriva trupelor hitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

peste Carpați pentru a ocupa poziția de apărare împotriva acestora, este într-adevăr o performanță.

Evenimentul aproape unic în istorie — o întreagă armată a efectuat o întoarcere de 180° în atitudinea și comportarea sa, cu implicații de proporții deosebit de însemnate pentru mersul războiului antihitlerist — a dat, în mod firesc, naștere la o serie de nedumeriri.

Armata este chemată să joace un rol de frunte

Partidul Comunist Român inițiatorul și organizatorul insurecției naționale antifasciste a acordat însemnătatea cuvenită atragerii armatei în acțiunea de răsturnare a guvernului antonescian și de eliberare a țării de sub dominația hitleristă. „Interesul suprem național — se arăta într-un articol publicat în ziarul ilegal **România liberă** din 22 martie 1944 — cere ca România, fără nici o întîrziere, să rupă alianța cu Hitler și să întoarcă armele împotriva nemților, dușmani comuni ai Națiunilor Unite și ai României. Numai astfel salvăm viitorul țării, al poporului, al armatei [...] O știți foarte bine. Tăierea comunicațiilor dă lovituri de grație armatei lui Mannstein și scurtează războiul. Viitorul țării depinde de contribuția noastră la înfrîngerea lui Hitler. Azi încă ni-l putem asigura. Trecerea de partea Națiunilor Unite ne asigură existența națională. Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborît. Pentru aceasta, armata trebuie să se unească cu toți patrioții [...]. E momentul acțiunii. Armata și comandanții ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-și îndeplinească imediat datoria patriotică".

Eficiența activității comuniștilor și a celorlalte forțe patriotice în rîndurile ostașilor, ofițerilor și generalilor s-a relevat deplin în momentul înfăptuirii actului de la 23 August 1944. În întregimea ei, oștirea a răspuns cu promptitudine chemării partidului la luptă evitîndu-se orice înfruntare fratricidă. „Nu se poate găsi nici un general [român — **n.a.**] pentru formarea unui contraguvern". Aceasta era concluzia pe care o formula la 24 august 1944 generalul german Erik Hansen în raportul trimis superiorilor săi, de acord cu von Killinger și în care menționa că „este vorba de o lovitură de stat bine pregătită, în înțelegere cu armata și cu întreaga opoziție. Poporul și trupele fiind informate prin radio își exprimă acordul"[2]. Hitleriștii recunoșteau astfel că încercările lor de a aresta noul guvern constituit în urma insurecției de la 23 august și a-l înlocui cu unul prezidat de un „general filogerman" suferiseră de la început un eșec total și că armata română era de partea forțelor insurecționale. Alte încercări ale naziștilor de a determina pe unii comandanți români să le rămînă fideli au suferit același eșec.

Descriind entuziasmul cu care masele muncitoare au primit veștile despre evenimentele produse în după-amiaza zilei de 23 august, presa din acea vreme remarca totodată atașamentul cu care armata se alătura cauzei poporului. Ziarul **Timpul** din 25 august 1944 releva: „Pretutindeni, o veselie nespusă. Soldații și ofițerii se îmbrățișează pe străzi sărutîndu-se și plîngînd de bucurie". Comandantul Diviziei 5 infanterie, care în ziua de 24 august se afla la Rîmnicu Sărat, nota: „Toată lumea, ofițeri și soldați, și-au manifestat bucuria pentru părăsirea unui drum care ne putea fi fatal"[3].

Un exemplu unic

În întregul ei, armata s-a declarat astfel fidelă cauzei maselor populare și, în unire cu întregul popor, a întors armele împotriva Germaniei hitleriste, luptînd pentru eliberarea patriei, pentru independența și suveranitatea ei, aducîndu-și contribuția remarcabilă la victoria deplină a insurecției, care

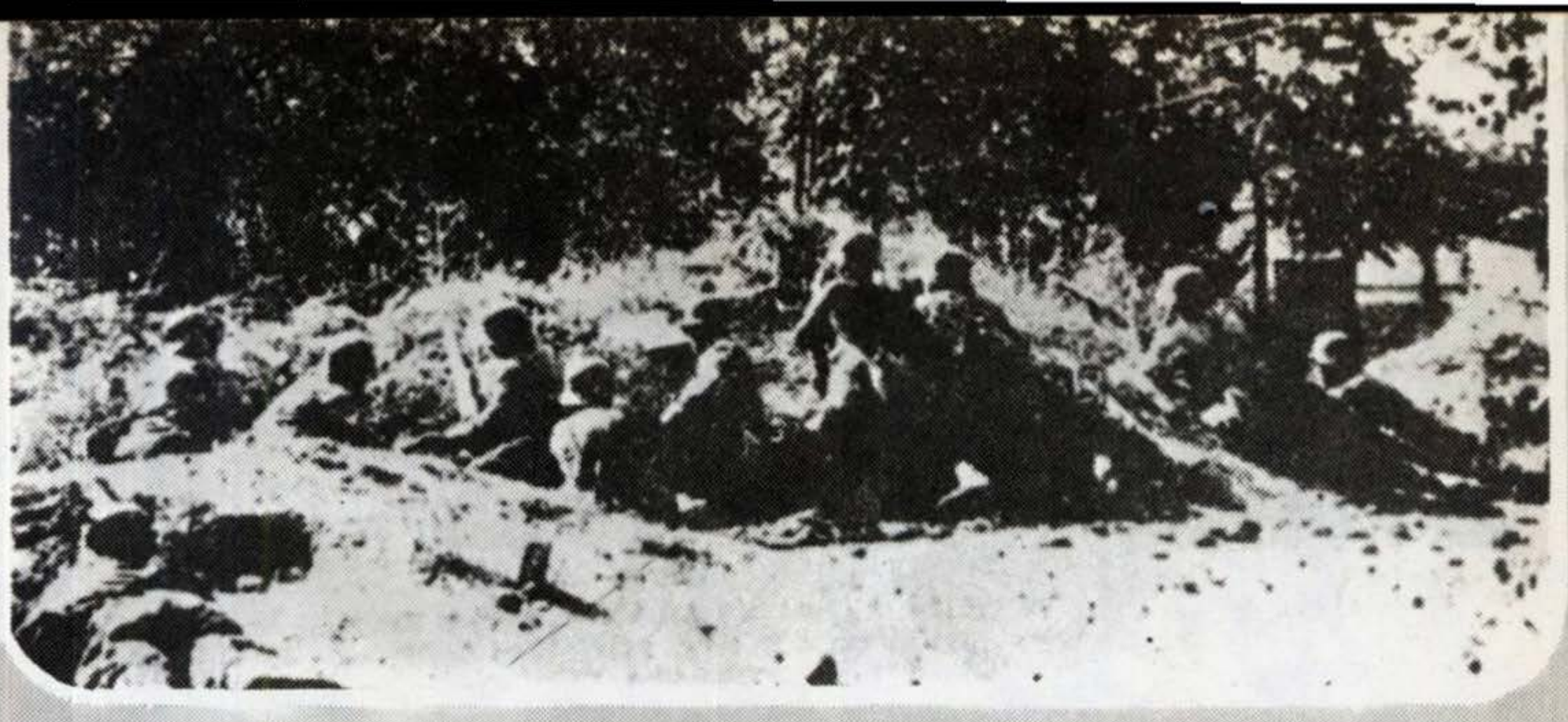

Ostași români asaltează clădirea în care era instalată misiunea aviației militare germane din România

a deschis drum transformărilor structurale înnoitoare în istoria contemporană a țării. Alături de întreaga noastră armată s-au aflat și unitățile de voluntari români create pe teritoriul și cu sprijinul Uniunii Sovietice, care aveau să-și aducă contribuția la înfrîngerea fascismului.

Desfășurată în împrejurări dintre cele mai dificile, activitatea revoluționară a partidului comunist în armată a reprezentat o parte integrantă a uriașei acțiuni de pregătire morală, politică și militară a insurecției și a avut un rol important în atragerea armatei la lupta pentru restabilirea independenței și suveranității naționale. De fapt, în anii celui de-al doilea război mondial, „România a oferit exemplul unic al întoarcerii dintr-o dată a armelor de către întreaga armată împotriva fascismului, fapt care și-a găsit o vie și puternică reflectare în starea de spirit antihitleristă a militarilor români, ca și a întregului popor"[4].

Istoriografia contemporană a celui de-al doilea război mondial subliniază efectele deosebite ale insurecției române asupra întregului front sovieto-german. Dezastrul suferit de hitleriști în România a fost consemnat și de cei mai cunoscuți generali germani. Astfel, generalul-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud", sublinia că „succesele surprinzătoare ale inamicului [pe frontul Iași-Chișinău în august 1944 — **n.a.**] au avut loc, în esență, datorită faptului că marile unități române erau nesigure"[5]. El motivează catastrofa armatei germane în România prin „prăbușirea frontului în urma ieșirii efective din luptă a românilor". Friessner recunoaște că „prin plecarea diviziilor române [de pe front], sovieticilor le-au fost deschise toate ecluzele. De-acum încolo, trupele germane erau la cheremul sovieticilor și în curînd și al românilor". În același sens aprecia situația creată în România și fostul general hitlerist Kurt Tippelskirch. În lucrarea sa **Istoria celui de-al doilea război mondial,** preciza: „Lovitura de stat fusese pregătită de multă vreme...". Referindu-se la pierderea regiunii petrolifere el sublinia că „din punct de vedere economic aceasta era lovitura cea mai grea pe care o putea suferi conducerea militară germană"[6]. Un alt general german, Paul Klatt, comandantul Diviziei 3 vînători de munte, aprecia că proclamația regelui României transmisă la radio în seara zilei de 23 august 1944 „a transformat întreaga țară, în numai cîteva ore, într-un cazan diavolesc. Oriunde se aflau trupe române, fronturile se destrămau"[7].

Participarea întregii armate române, inclusiv a corpului de ofițeri și generali, la înfăptuirea insurecției naționale antifasciste din august 1944 nu a fost un fenomen întîmplător, ci rezultatul unor factori ce s-au condiționat și influențat reciproc, acțiunea lor constituind un tot unitar care a determinat oștirea să acționeze împreună cu masele largi populare, pe baricadele insurecției.

Purtătoarea unor glorioase virtuți ostășești

Unul dintre aceștia îl constituie compoziția socială a oștirii. Armata era formată în marea ei majoritate din fii ai oamenilor muncii: muncitori, țărani, meseriași. Însăși o parte a corpului de ofițeri și generali provenea din păturile mijlocii și de jos ale societății. În compoziția socială a corpului ofițeresc surveniseră schimbări profunde mai ales în anii primului război mondial. „Din cauza războiului — se arată într-un document — și a efectivelor mari de ofițeri pe care le-a cerut războiul, durata școlilor pregătitoare de ofițeri s-a redus pînă la 6 luni, adică la 1/4 din durată. Totodată, din această cauză s-au admis în școli și absolvenți a numai 4 clase secundare sau cu 4,5,6 clase de liceu". La terminarea războiului existau peste 3 000 asemenea ofițeri. În perioada următoare, atît în școlile militare de ofițeri cît și în liceele militare au fost primiți de preferință copiii orfani, fii ai văduvelor de război, precum și fii de militari. După unele

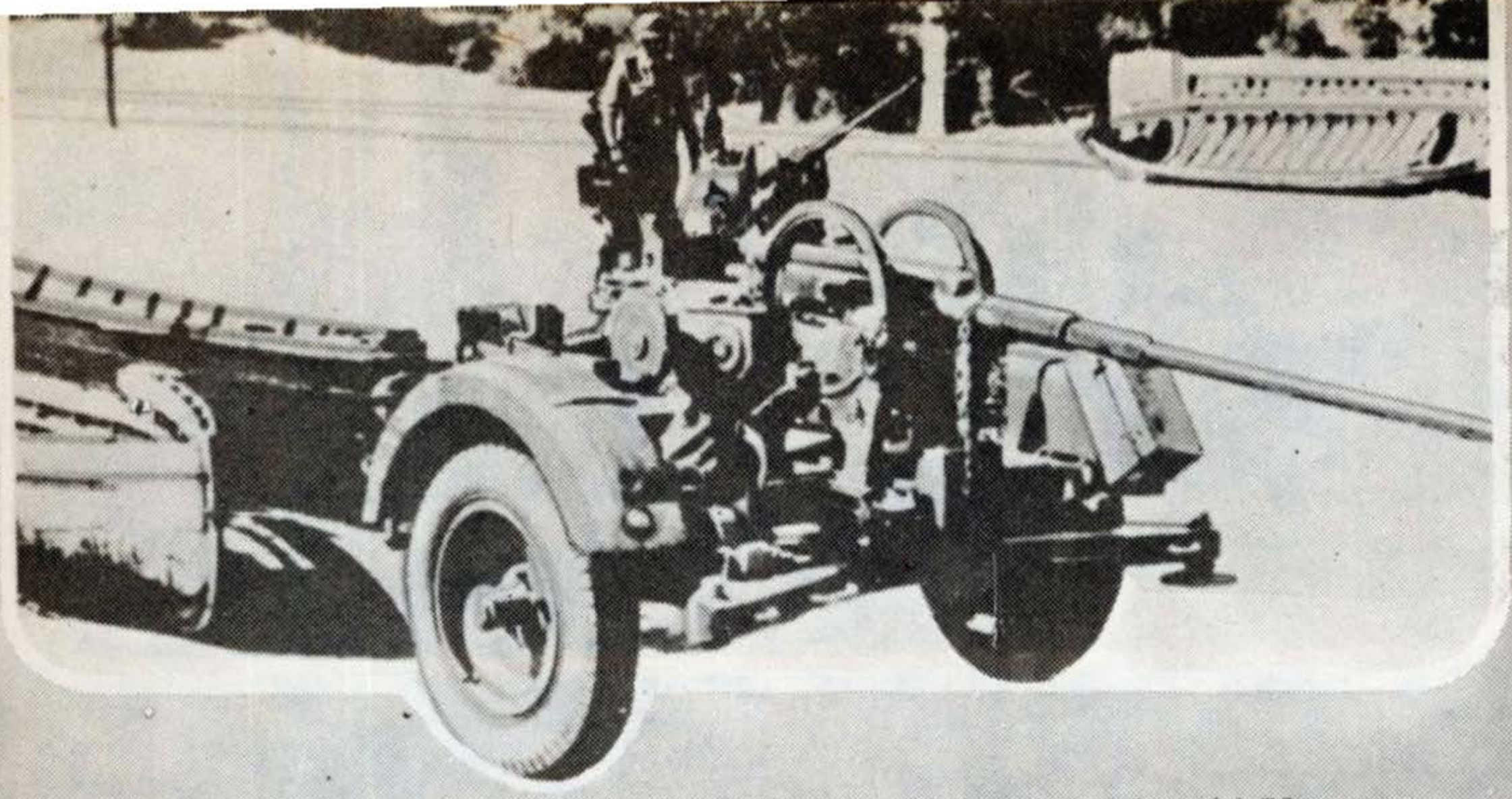

Piesă de artilerie germană scoasă din luptă de forțele insurecționale românești, la podul Băneasa

documente, din totalul celor care intrau în liceele militare, 50 la sută erau fii de țărani și 20 la sută fii de muncitori; restul, copii de intelectuali. Înseși organele militare hitleriste, în manualul întocmit pentru „instructorii" repartizați la unitățile românești, atrăgeau atenția asupra corpului ofițeresc care „nu este unitar în structura sa. O parte valoroasă dar mică dintre ofițeri descinde din familii de boieri cu moșii; ei sînt soldați din înclinație. Masa ofițerilor descinde din intelectuali de la oraș și din țărani"[8].

Constituită în marea ei majoritate din fii ai muncitorilor și țăranilor, oștirea s-a identificat cu aspirațiile poporului. În vara anului 1944, cînd potrivit planurilor lui Hitler și Antonescu teritoriul țării urma să fie transformat în teatru de operații cu consecințe dezastruoase, armata română s-a alăturat fără ezitare forțelor revoluționare, pentru înlăturarea dictaturii militaro-fasciste, pentru izgonirea naziștilor.

Armata română a fost și este purtătoarea unor glorioase virtuți ostășești, izvorîte dintr-o adîncă dragoste de țară, care s-au transmis ca o flacără vie din generație în generație. Aceste tradiții de luptă pentru apărarea patriei au constituit un factor puternic în adeziunea oștirii la insurecția din august '44. „În cartea de aur a poporului român, — arată secretarul general al Partidului Comunist Român — a îndelungatei și zbuciumatei sale istorii sînt nenumărate capitole de înalt eroism scrise cu sîngele oștirilor conduse de mari strategi și comandanți militari ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții, mărețe fapte de arme ca acelea ale pandurilor lui Tudor Vladimirescu, ale luptătorilor revoluționari de la 1848, ale dorobanților care au cucerit pe cîmpul de luptă independența țării în 1877, ale eroicelor regimente care au oprit cu pieptul lor la Mărășești pe cotropitorii imperialiști germani, ale sutelor de mii de ostași români care și-au adus contribuția la eliberarea țării de sub jugul fascist, la înfrîngerea Germaniei naziste. Ca un fir roșu trec prin întreaga istorie a patriei legătura strînsă a oștirii cu poporul din sînul căruia s-a născut, identificarea cu idealurile de libertate, dreptate și neatîrnare ale maselor largi populare, hotărîrea nestrămutată de a apăra pămîntul străbun, dreptul poporului de a-și făuri viața după propria sa voință"[9]. Aceste tradiții s-au manifestat din plin și în perioada insurecției din august 1944. În acele zile incandescente, înaltele virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o amplă strălucire și noi valențe.

Pentru justa înțelegere a atitudinii armatei în timpul insurecției din august 1944, trebuie avut în vedere și un alt factor: repulsia față de imperialismul german și de politica agresivă a hitlerismului. În primul război mondial, poporul român și oștirea sa avuseseră de îndurat de pe urma imperialismului german nenumărate suferințe. De-a lungul deceniilor următoare, vechea aversiune s-a transformat, treptat, într-o stare de spirit antihitleristă. Nu trebuie uitat că din cei aproximativ 3 500 ofițeri superiori și generali activi existenți în 1940, mai mult de 3 000 participaseră la primul război mondial în lupta împotriva militarismului german. Începînd din 1941, cînd au fost chemate sub arme contingentele de rezerviști, numărul ofițerilor și ostașilor în mintea cărora erau încă vii suferințele din anii 1916-1918 a sporit. În același timp, rezerviștii aduceau cu ei starea de spirit antihitleristă din orașele și satele patriei. Aversiunea crescuse odată cu introducerea „instructorilor" germani în unitățile românești, cu subordonarea armatei noastre comandamentelor naziste și, în general, ca urmare a atitudinii arogante, disprețuitoare, a hitleriștilor față de ostașii și ofițerii români.

„Fiind nația însăși..."

În august 1940, cînd prin Dictatul de la Viena, României i s-a smuls partea de nord a Transilvaniei, armata a trăit intens — împreună cu întregul popor — tragedia care se abătuse asupra țării noastre.

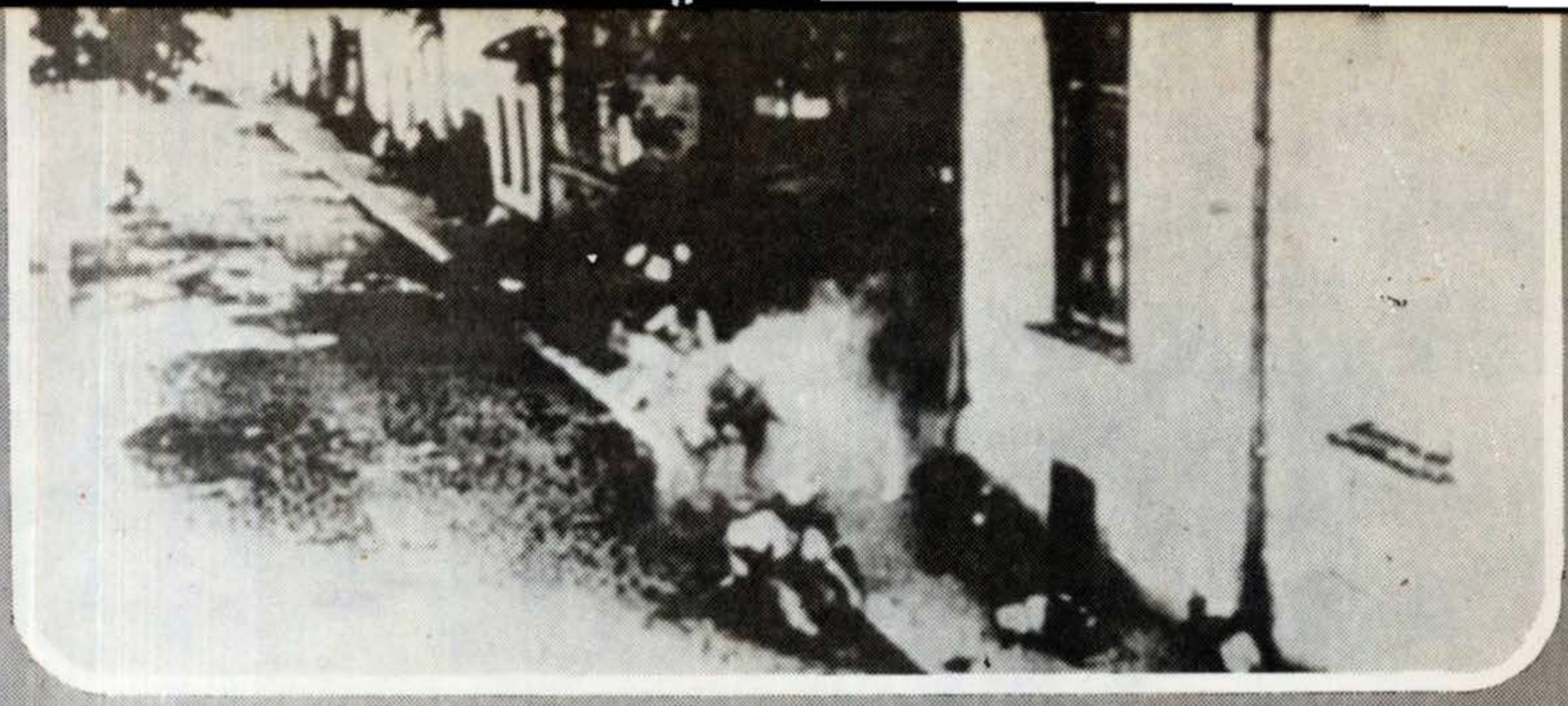

Lupte pentru nimicirea rezistenței hitleriste pe una din străzile Capitalei

„...Fiind națiа însăși [...] — cum se exprima un general, comandant al unei mari unități, martor la acele tragice evenimente — se înțelege de la sine că orice suferință, orice bucurie a poporului este și a ei"[10]. În acele zile de grea restriște, oștirea a luat parte la marile demonstrații de protest împotriva Dictatului de la Viena și s-a legat solemn în fața poporului să nu aibă tihnă pînă cînd nu va repara nedreptatea impusă de statele fasciste. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declara un ofițer în fața manifestanților — nu merităm să mai purtăm uniforma militară"[11]. La 11 septembrie 1940, conducerea Corpului 8 armată consemna că „pierderea unei părți din Ardeal suferită prin sentința de la Viena a avut un răsunet dureros atît în sufletul ofițerilor și trupei, cît și în rîndurile populației civile". Referindu-se la reacția ostașilor, organele de informații naziste din România semnalau că „armatele din vest, de sub comanda generalului Cornicioiu, nu vor să părăsească pozițiile și cer insistent să lupte". Eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub ocupația horthystă a răspuns, deci, nu numai dorinței unanime a poporului, dar a oferit armatei — jignită în sentimentele ei ostășești atunci cînd fusese silită să părăsească fără luptă acest pămînt străbun — prilejul unei profunde satisfacții morale. Acesta a fost un alt element de seamă pentru ralierea oștirii la forțele patriotice în zilele lui august 1944.

Comuniștii în mijlocul oștirii

Unul dintre factorii deosebit de importanți care au definit atitudinea pozitivă a armatei față de insurecție l-a constituit, fără îndoială, activitatea revoluționară desfășurată de P.C.R. în rîndurile militarilor timp de peste două decenii.

Partidul Comunist Român a acordat, încă de la crearea sa, în mai 1921, o importanță deosebită problemelor militare, înscriindu-le ca parte organică, inseparabilă, în programul său revoluționar și acționînd în practică pentru soluționarea lor conform intereselor poporului român. Obiectivul fundamental urmărit de P.C.R. în acest sector important al activității sale a fost, în toate etapele, atragerea armatei de partea maselor muncitoare și transformarea ei într-un factor activ al luptei pentru dezvoltarea progresivă a țării, pentru prefaceri democratice și socialism.

Poziția marxist-leninistă a Partidului Comunist Român în problema armatei — permanent conexată ansamblului sarcinilor revoluționare și cerințelor apărării patriei împotriva oricărei forme de dominație și asuprire străină — s-a îmbogățit și s-a dezvoltat continuu, corespunzător realităților economico-sociale și politice din țara noastră, mutațiilor survenite în evoluția acesteia de-a lungul deceniilor, dinamicii situației internaționale. Partidul Comunist Român și-a expus atitudinea față de armată, sarcinile ce-i reveneau în direcția muncii revoluționare printre militari, precum și căile și metodele ce urmau a fi folosite, în documente programatice elaborate în perioada anilor 1921-1944 de congresele partidului și de plenarele C.C., cît și cu alte prilejuri.

Înfruntînd o aspră teroare, cu sacrificii și jertfe foarte mari, dînd dovadă de eroism, abnegație și devotament față de interesele majore ale maselor largi populare, comuniștii au desfășurat o amplă activitate în rîndurile militarilor, în scopul atragerii lor la luptă pentru îmbunătățirea condițiilor de trai în cazărmi și pentru a-i determina să nu participe la reprimarea acțiunilor revoluționare ale maselor. În același timp, în special după anul 1933, Partidul Comunist Român a acordat, în activitatea sa din armată, o atenție deosebită pericolului care plana asupra României, ca urmare a politicii expansioniste și de revizuire a tratatelor de pace dusă de Germania nazistă și statele revizioniste, precum și datorită activizării organizațiilor fasciste din țară. O atenție deosebită au acordat comuniștii cultivării la militari a hotă-

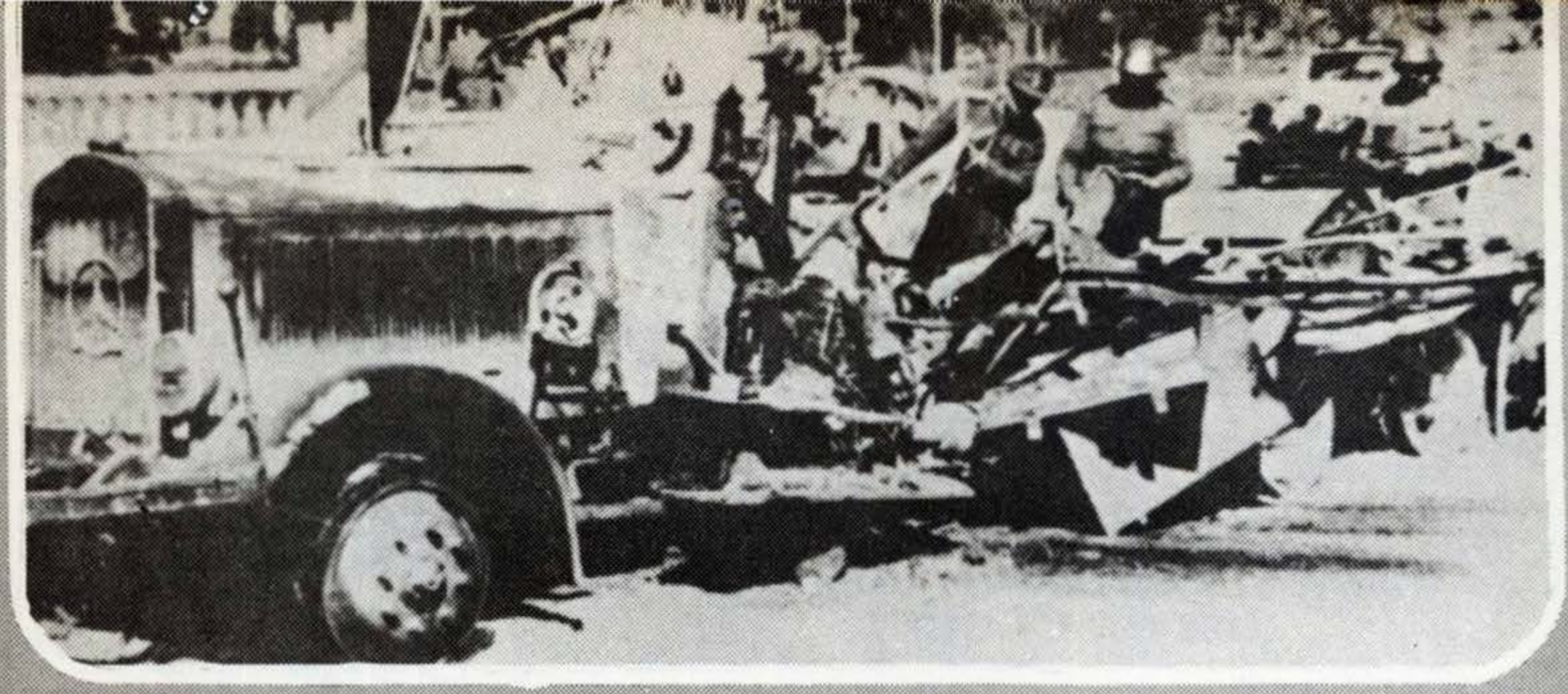

Tehnică de luptă germană distrusă în luptele din nordul Bucureștilor

rîrii ferme de a lupta prin toate mijloacele pentru apărarea graniţelor ţării, a suveranităţii şi independenţei ei naţionale. În anii 1940-1944, comuniştii au chemat militarii la luptă pentru răsturnarea regimului militaro-fascist, pentru scoaterea ţării din războiul hitlerist dus împotriva Uniunii Sovietice, alăturarea României la coaliţia antihitleristă şi participarea ei la înfrîngerea Germaniei naziste, pentru instaurarea în ţară a unui guvern democratic.

Comuniştii care munceau în rîndurile armatei au folosit o gamă largă de forme de organizare şi metode de acţiune, printre care amintim: editarea şi difuzarea de manifeste, ziare şi broşuri în rîndurile militarilor, care, potrivit liniei trasate de partid, pătrundeau tot mai mult în cazărmi; s-au constituit celule comuniste în unităţile militare; comuniştii au organizat excursii, activităţi cultural-sportive şi muzicale etc., la care participau şi militari; a fost dusă munca de la om la om şi alte asemenea acţiuni. Activitatea revoluţionară desfăşurată de P.C.R. în armată a găsit un teren deosebit de fertil în contextul celorlalţi factori amintiţi mai sus.

Realizarea unei largi coaliţii de forţe sociale, a unei ample alianţe de grupări politice a reunit, pe baza platformei elaborate de P.C.R., întregul popor, făcîndu-l să acţioneze în direcţia intereselor naţionale supreme: zdrobirea dictaturii militaro-fasciste, alungarea ocupanţilor naziști, alăturarea coaliţiei Naţiunilor Unite. Aşa se explică faptul că, în august 1944, în rîndul forţelor antifasciste, în problema obiectivelor insurecţiei, nu numai că n-au fost tabere divergente, dar a existat o strînsă unitate. Formarea coaliţiei de forţe antihitleriste a dus la izolarea completă a guvernului antonescian. Faptul că larga coaliţie reprezenta realmente toate clasele şi păturile sociale ale ţării explică de ce, atunci cînd I. Antonescu şi cîţiva miniştri ai săi au fost arestaţi, nimeni din aparatul de stat antonescian nu a reacţionat. Mai mult, el a început să execute dispoziţiile noului guvern creat de insurecţie. Numai trupele hitleriste din România s-au opus acţiunilor insurecţionale. De aceea întreaga acţiune insurecţională, după arestarea lui I. Antonescu, a fost îndreptată împotriva trupelor naziste din ţară. Cum am mai subliniat şi în alte studii[12], această situaţie a avut o importanţă fundamentală, deoarece armata noastră n-a fost obligată să lupte împotriva unor concetăţeni. Practic, ea a avut de acţionat doar împotriva trupelor naziste, faţă de care manifesta, cum am văzut, o clară atitudine de ostilitate. Este uşor de înţeles ce consecinţe s-ar fi produs în contextul evenimentelor din zilele insurecţiei, dacă o singură mare unitate militară ar fi trecut de partea trupelor naziste, sau dacă unii dintre generalii cu funcţii de răspundere şi-ar fi prezentat demisia. Or, acest lucru, deşi s-au făcut încercări disperate din partea germanilor, nu s-a întîmplat, tocmai datorită unităţii poporului, realizată prin politica de alianţe dusă de P.C.R.

Desigur, nu trebuie omis nici faptul că armata, ca instituţie disciplinată, care depusese un jurămînt, a trebuit să execute ordinul primit. Dar acest lucru trebuie înţeles în contextul celorlalţi factori amintiţi şi care puteau influenţa calitatea execuţiei. Nu trebuie trecute cu vederea nici sentimentele monarhice pe care le nutrea o parte a corpului de comandă, care mai considera că acea instituţie reprezenta interesele majore ale naţiunii; de asemenea, asupra ostaşilor acţionau toate mijloacele de educaţie pentru a le insufla ataşamentul faţă de rege. În aceste condiţii, P.C.R. a acţionat cu luciditate şi tact politic, antrenînd în realizarea obiectivelor insurecţiei toate forţele antihitleriste, inclusiv cercurile Palatului.

Tradiţii democratice republicane

În unele lucrări de istoriografie, s-a încercat acreditarea ideii că armata ar fi participat la insurecţie exclusiv datorită sentimentelor sale promonarhice. O astfel de concluzie nu este întemeiată. Ea este infirmată de realitatea istorică: de-a lungul deceniilor de existenţă a

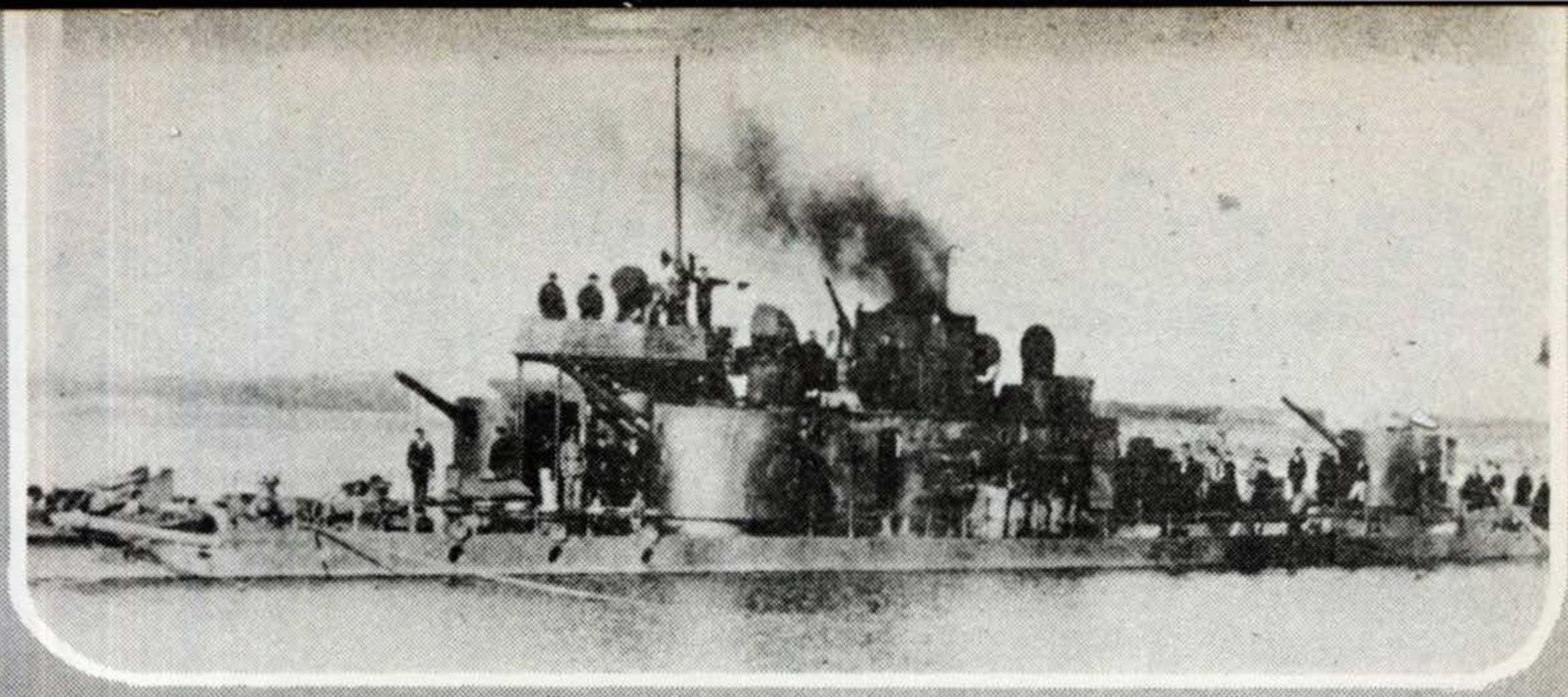

Monitor romînesc patrulînd pe Dunăre în zilele insurecției

monarhiei în țara noastră, o mare parte a oștirii a nutrit idei republicane. Este cunoscută atitudinea unor militari care s-au ridicat împotriva monarhiei încă la începutul domniei regelui Carol I. În timpul răscoalelor din 1888 și 1907, deși armatei i s-a ordonat, în numele „maiestății sale", să tragă în țărani, au existat multe cazuri de neexecutare a ordinelor, și chiar de pactizare cu răsculații. Nu este lipsită de semnificație nici atitudinea unei părți a corpului ofițeresc față de încercările lui Carol II de a-și instaura dictatura personală. Referindu-se la aceasta, **Lupta de clasă,** organul teoretic al C.C. al P.C.R., sublinia în martie 1938 că întîrzierea cu care se produsese acest act se datorase și lipsei de adeziune a celor mai mulți ofițeri superiori la planurile monarhului. Revista menționa poziția a numeroși ofițeri care, în decembrie 1937, au candidat pe listele Partidului Național-Țărănesc ce se opunea instaurării dictaturii regale. „Nu este nici un secret — conchidea revista — că o bună parte din ofițerii superiori și cu atît mai mult dintre ofițerii inferiori simpatizează cu P.N.Ț. și P.R.Ț." (Partidul Radical-Țărănesc). Semnificativ este și faptul că armata nu a acționat pentru a împiedica detronarea lui Carol II în septembrie 1940, împotriva căruia chiar unele cadre ofițerești pregătiseră în anii anteriori un puci militar. Și mai elocventă a fost poziția oștirii în august 1945, cînd regele Mihai a rupt legăturile cu guvernul democrat-revoluționar al dr. Petru Groza, dînd naștere așa-zisei greve regale. În acel moment, armata nu a sprijinit poziția monarhului, ci a rămas fidelă guvernului. Atitudinea fermă a ofițerilor și ostașilor a avut o mare însemnătate în a-l determina pe rege să reia legăturile cu guvernul. Și, în sfîrșit, la 30 decembrie 1947, cînd Mihai a abdicat iar România a fost proclamată republică, armata nu numai că nu s-a opus, dar și-a manifestat plenar adeziunea la acest act istoric.

Toate acestea demonstrează că nu sentimentele promonarhice au determinat oștirea să se alăture planului insurecției. Trebuie ținut, de asemenea, seama de faptul că, în acele condiții din august 1944, însuși regele a înțeles că soarta instituției monarhice depindea de sprijinirea singurei soluții pentru salvarea României: insurecția națională antifascistă.

Au fost aici amintiți cîțiva din factorii care, condiționîndu-se reciproc, au determinat participarea unanimă a armatei române, în totalitatea ei, la insurecția națională antifascistă, la a cărei înfăptuire a adus o deosebită contribuție.

Microfișier bibliografic

1. Nicolae Ceaușescu, **România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,** vol. IV, p. 372.
2. **Kriegestagebuch des Oberkomandos der Wehrmacht, 1940-1945,** („Jurnalul de război al Comandamentului suprem al Wehrmachtului, 1940 — 1945") vol. IV, partea I, Bernard Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, p. 808.
3. Arhiva Ministerului Apărării Naționale, dosar nr. 292/9, f. 47.
4. Ion Gheorghe Maurer, **Cuvîntarea la adunarea festivă consacrată zilei victoriei asupra fascismului și a zilei independenței de stat a României,** în **Scînteia tineretului,** nr. 6523, din 9 mai 1970.
5. Hans Friessner, **Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn** („Bătălii trădate. Tragedia armatei germane în România și Ungaria"), Holsten, Hamburg, 1956, p. 83.
6. Kurt von Tippelskirch, **Geschichte des Zweiten Weltkriegs** („Istoria celui de-al doilea război mondial"), Ateneum, Bonn, 1956, p. 482.
7. Paul Klatt, **Die 3. Gebirgs - Division. 1939-1945** („Divizia 3 munte. 1939 - 1945") Podzun, 1958. pp. 10-11.
8. Arhivele Statului, București, microfilme, rola 296, cadrul nr. 525.
9. Nicolae Ceaușescu, **op. cit.,** vol. 4, pp. 483-484.
10. General Georgescu Pion, **Ce amintește comandantul marii unități din Poarta Someșului (17 martie 1939 - 17 martie 1940),** Sibiu, 1941, p. 4.
11. **Universul,** din 3 septembrie 1940.
12. **Aspecte contradictorii în atitudinea unor forțe politice burgheze din România față de problemele militare și politice ale țării în perioada septembrie 1940 - august 1944,** în culegerea **File din istoria militară a poporului român,** vol. I, Editura Militară, București, 1973, p. 225.

Generalul Victor Dombrovschi, primarul general al Capitalei (stînga) și generalul Iosif Teodorescu, șeful Comandamentului Militar al Capitalei, (dreapta) într-o discuție cu un general sovietic (septembrie 1944)

RĂSPUNSUL GENERALILOR ROMÂNI: ÎNTREGUL SPRIJIN FORȚELOR INSURECȚIONALE

Dr. ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEȘ

În acțiunea de înăbușire a insurecției, hitleriștii au mizat mult pe provocarea unei defecțiuni în sînul corpului de generali români. Ordinul dat de Hitler în noaptea de 23/24 august 1944 cerea forțelor germane din România să formeze „un nou guvern [român — **n.a.**] prezidat de un general germanofil". Dar porunca dictatorului nazist n-a putut fi îndeplinită, deoarece corpul de generali români, animat de profunde sentimente patriotice, s-a pus în slujba intereselor vitale ale țării, alăturîndu-se fără șovăire forțelor insurecționale. Toți cei peste 180 generali aflați în activitate în august 1944 — în afara demnitarilor regimului, arestați din primele zile ale evenimentelor — au trecut de partea insurecției, executînd din primul moment, fără șovăire, ordinele primite. Deosebit de semnificativ este faptul că 33 generali au luat parte sau chiar au cunoscut acțiunile de pregătire a actului de la 23 August. Printre aceștia au fost: Constantin Sănătescu, Constantin Niculescu, C. Vasiliu Rășcanu, Aurel Aldea, Ilie Crețulescu, Anton Constantin etc. care, la rîndul lor, au avut strînse legături cu alți generali ce dețineau înalte funcții militare. În felul acesta, declanșarea insurecției n-a constituit o surpriză pentru o parte însemnată a corpului de comandă al armatei, dîndu-i posibilitatea să acționeze prompt încă din primul moment.

Adeziunea generalilor devine perfect explicabilă dacă avem în vedere starea de spirit a armatei în general, a corpului ofițeresc în special în perioada anterioară. Pe fondul vechilor resentimente față de imperialismul german, la sfîrșitul deceniului patru s-au grefat noi elemente ce au determinat o accentuare a stării de spirit potrivnice politicii agresive a Germaniei naziste. Intrarea tru-

Prizonieri germani capturați de trupele române în timpul insurecției

pelor hitleriste în România, în octombrie 1940, a înrăutățit și mai mult acest climat. Referindu-se la această stare de spirit un raport întocmit de Marele Stat Major arăta că ofițerii și subofițerii români „nu văd cu ochi buni prezența trupelor germane în țară, cărora le atribuie scumpirea vieții și lipsa de o mare parte din articolele de primă necesitate de pe piață. Nu văd cu ochi buni faptele de brutalitate ale trupelor germane care atacă și distrug popoarele mici care caută să-și păstreze libertatea, nevoind altceva". Raportul continua specificînd că ofițerii și subofițerii români sînt ostili trupelor Wehrmachtului „și pentru faptul că din cauza lui [a militarismului hitlerist] și sub patronajul și aprobarea lui ni s-au ciuntit granițele".

Trecerea în rezervă, încă din primele zile ale regimului de dictatură militaro-fascistă, a generalilor Florea Țenescu, Constantin Ilasievici, Gheorghe Argeșeanu, Gheorghe Mihail, Paul Teodorescu, Ioan Ilcuș, Grigore Cornicioiu, Ion Bengliu, Petre Bărbuneanu, Gheorghe Liteanu, Victor Dombrovschi, Constantin Atanasescu, cunoscuți ca partizani ai alianței tradiționale cu țările occidentale (unii dintre ei apropiați colaboratori ai lui Carol II și adversari ai lui Antonescu), nu a dus la diminuarea curentului ostil alianței cu cel de-al III-lea Reich, acesta rămînînd adînc înrădăcinat în armata română. La 24 aprilie 1941, Ministerul Apărării Naționale era obligat să emită un ordin special prin care atrăgea atenția că: „Ofițerii care de acum înainte se vor manifesta sub orice formă în contra camarazilor din armata germană vor fi considerați ca făcînd politică și vor fi îndepărtați". Generalilor eliminați din cadrele active în luna septembrie 1940 li s-au alăturat cei care și-au dat demisia în semn de protest față de un regim ce debutase, după expresia unuia dintre ei, „printr-un mare dezmăț și o lipsă totală de umanitate".

Aruncarea țării în pofida voinței poporului român în războiul împotriva Uniunii Sovietice a adăugat noi elemente la resentimentele inițiale față de guvernarea antonesciană și de alianța cu Germania. Generalul de divizie adjutant Gheorghe Mihail, cel care la 23 august 1944 va prelua funcția de șef al Marelui Stat Major — de vitală importanță pentru reușita insurecției — declara: „Din primul moment am fost convins că această intrare în război contra Sovietelor a fost un pas greșit". Pentru mulți dintre militarii cu grade superioare aventura antonesciană a părut fără sens. „M-a uimit — își continua declarația Gheorghe Mihail — ușurința cu care conducătorul de atunci [Ion Antonescu — **n.a.**] s-a aruncat în aventura ce a dus oștirea noastră la Stalingrad și Caucaz". Un alt general, comandantul unui corp de armată dislocat pe Prut în preajma declanșării războiului germano-sovietic, s-a declarat în fața lui Antonescu împotriva participării la acest conflict: „Din punct de vedere militar, această aventură [...] va duce sigur la dezastrul armatei noastre [...]. Din punct de vedere politic cred că este un nonsens ca noi să-l ajutăm pe Hitler, cînd cu un an în urmă ne-a luat Transilvania".

Odată cu pătrunderea tot mai adîncă pe teritoriul sovietic, în urma temporarelor succese militare hitleriste, marea majoritate a corpului ofițeresc al armatei române a avut din ce în ce mai clar sentimentul riscului pe care îl prezenta pentru armata română și pentru țară aventura militară a lui Antonescu dincolo de granițele noastre. Sînt cunoscute demisiile generalilor Nicolae Ciupercă, comandantul Armatei 4, Al. Orășanu, comandantul Diviziei 3 infanterie, și Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major, acte de curaj și răspundere patriotică*. În „Lămuririle" date în februarie 1942, în legătură cu părăsirea funcției de șef al Marelui Stat Major, generalul Iacobici arăta: „Ofensa «gratuită» pe care aș fi adus-o neamului, după afirmația domnului Comandant de căpetenie [este vorba de Ion Antonescu — **n.a.**], apreciind că războiul departe de țară nu este popular, relevez că am fost dator, ca șef al Marelui Stat Major, a înregistra și a socoti toate manifestațiunile neamului, indiferent dacă ele sînt sau

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1967, articolul: **Domnule Mareșal, ne găsim în divergență...**

Primirea în Capitală a trupelor române care au luptat în nordul oraşului

nu plăcute înaltei conduceri militare. Impresia nepopularităţii se reazămă pe curentul puternic ce zilnic poate fi constatat la Marele Stat Major...". Afirmaţiile imputate de Antonescu generalului Iacobici fuseseră făcute de acesta din urmă în ianuarie 1942.

Se înmulţeau incidentele cu autorităţile de comandament germane. Generalul Carol Schmidt, comandantul Diviziei 19 infanterie română, protesta în octombrie 1942 împotriva tratamentului dur la care el personal şi trupele sale erau supuşi de către generalul german Wetzel, comandantul Corpului 5 armată al Wehrmachtului, în subordinea căruia se afla. Cererea insistentă a generalului român de a fi scos de sub comanda lui Wetzel a primit următorul răspuns din partea comandamentului român: „O asemenea stăruinţă ar duce la o încordare de relaţiuni [...] cu armata germană, ceea ce nu este în avantajul nostru". Generalul Eugen Vîrtejanu, comandantul Corpului de munte, protesta pe lîngă forurile militare superioare împotriva atitudinii arogante a ofiţerilor germani de legătură pe lîngă comandamentele române, a amestecului acestora în sfera de absolută competenţă românească. Comportarea unui ofiţer german ataşat comandamentului Armatei 3 era calificată ca neconformă celei pe care „trebuia să o aibă un ofiţer străin armatei noastre, atunci cînd se adresează unui comandant de mare unitate, iar ameninţările prin care îşi termină raportul locotenent-colonelul Seitz [ofiţerul de legătură german — **n. a.**] par a oglindi o mentalitate cu totul neacceptabilă".

Unele documente ne relevă un fapt de o semnificaţie cu totul deosebită relativ la starea de spirit a corpului de generali români: în august 1942, unii generali români din dispozitivul frontului hitlerist, pornind de la premisa că Germania a pierdut războiul, au hotărît să întocmească planuri de formare a unor mari unităţi române a căror sarcină să fie „eliberarea noastră de sub germani". Asupra atitudinii generalilor români faţă de continuarea războiului alături de germani, Hitler însuşi atrăgea atenţia, la 2 februarie 1943, într-o scrisoare adresată lui Ion Antonescu: „Am fost înştiinţat — scria dictatorul nazist — că la marile unităţi române [...] au început să se ivească simptome de dezagregare. Cauza ar fi atitudinea îndoielnică a unor ofiţeri ce se repercutează asupra moralului soldaţilor".

Generalii însărcinaţi cu conducerea unor importante sectoare de activitate din economia naţională românească au protestat şi ei împotriva jafului la care era supusă ţara: „Germanii trăiesc din exploatarea teritoriului nostru [...]; fură, jefuiesc satele, vlăguiesc economia zdruncinată a ţării".

În aceste împrejurări, chemările P.C.R., catalizatorul tuturor forţelor antihitleriste, adresate şi armatei, au găsit un profund ecou în rîndurile militarilor, inclusiv ale corpului ofiţeresc. Într-un manifest al C.C. al P.C.R., din noiembrie 1943, se arăta: „Generali, ofiţeri şi soldaţi! Nu daţi ascultare ordinelor lui Antonescu! Sînt ordinele călăului nostru, Hitler! Refuzaţi plecarea pe front! Întoarceţi-vă cu toţii în ţară pentru a o apăra alături de toţi patrioţii de pustiirea hoardelor hitleriste. Pregătiţi-vă de lupta cea mare de eliberare!".

Activitatea comuniştilor şi a celorlalte forţe patriotice în mijlocul oştirii şi-a spus cuvîntul în clipa înfăptuirii insurecţiei naţionale antifasciste. Răspunzînd acestor chemări, armata, inclusiv cadrele sale de conducere, s-a alăturat poporului la acţiunea de scoatere a României din războiul hitlerist. Iată ce spune în acest sens comandantul Centrului de instrucţie motomecanizat Tîrgovişte: „În iulie 1944, informat în secret că regimul Antonescu va fi înlăturat, am trecut imediat la organizarea trupelor şi cadrelor centrului, formînd unităţi de luptă din carele de asalt, tancurile şi artileria purtată a Centrului, pentru a putea acţiona la timpul oportun". Contribuţia adusă de detaşamentul blindat format din unităţile şi subunităţile Centrului de instrucţie motomecanizat Tîrgovişte şi ale Corpului motomecanizat pentru lichida-

rea încercării naziste de ocupare a Capitalei este binecunoscută. De un real sprijin în pregătirea și declanșarea insurecției a fost și acțiunea acelor generali și ofițeri din Marele Stat Major, care, în iunie 1944, au trecut la identificarea efectivelor germane de pe teritoriul țării. Operațiunea era necesară în vederea cunoașterii cît mai exacte a raportului de forțe dintre trupele naziste și cele române în momentul izbucnirii insurecției.

Participarea generalilor la insurecție a facilitat desfășurarea acțiunilor militare, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste de către întreaga armată, opunerea unei eroice rezistențe atacurilor fasciste în București, pe Valea Prahovei și în celelalte regiuni ale țării. Ei au adus o contribuție importantă la succesele de prestigiu repurtate de forțele insurecționale împotriva unui dușman bine înarmat. Ralierea generalilor la actul insurecțional a permis și regruparea rapidă a marilor unități militare, deplasarea lor în Transilvania, conform unui plan stabilit anterior, pentru a zăgăzui o eventuală agresiune fascistă. Această acțiune s-a dovedit de mare însemnătate și pentru desfășurarea ulterioară a războiului purtat alături de Națiunile Unite, împiedicînd comandamentul hitlerist să controleze o linie defensivă puternică pe crestele Carpaților Meridionali.

Comandanții armatelor române, ai corpurilor teritoriale, generalii aflați în Marele Stat Major au asigurat din primele ore ale insurecției condiții favorabile dezvoltării ulterioare a acțiunilor de luptă împotriva Germaniei. Generalii, comandanți ai armatelor române aflate la aripa de sud a frontului sovieto-german au refuzat categoric, odată cu declanșarea insurecției, continuarea colaborării sub orice formă cu trupele germane și au luat măsuri pentru desprinderea marilor unități române din dispozitivul Grupului de armate „Ucraina de Sud" și anihilarea oricăror contramăsuri germane. Iată ce declara la 27 august 1944 șeful detașamentului de legătură român pe lîngă generalul Friessner: „În noapte de 23 august, către orele 23, am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner [...] care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu și domnul general Șteflea, comandanții Armatelor 3 și 4 române, și care au fost întrebați prin mine, în prezența personală a domnului general Friessner, care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmiteam în limba română celor doi domni generali și prin care succesiv i-am întrebat, în esență, dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric și net că vor da tot concursul [...] țării și guvernului său". Discuția generalului Friessner cu cei doi generali români a fost probabil urmarea unei sugestii venite din partea lui Hitler; anterior convorbirii menționate, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud" avusese o discuție telefonică cu Hitler, căruia îi raportase evoluția situației din România pînă la ora 23 și de la care primise instrucțiuni. Cîteva ore mai tîrziu, generalul Hansen a comunicat generalului Friessner că: „Noul guvern român trebuie să fie luat în serios [...] El are în spate întregul popor român și în special întregul corp de generali".

În ansamblul insurecției naționale antifasciste atitudinea patriotică a corpului de generali și a altor ofițeri superiori a constituit unul din factorii importanți în izbînda luptei pentru eliberarea României de sub dominația fascistă.

Cărți dedicate glorioasei aniversări

Cele trei decenii de la victoria insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944 sînt marcate și printr-o bogată activitate editorială. Dintre volumele recent apărute dedicate acestei cruciale aniversări din viața poporului român, prezentăm cititorilor noștri lucrările pe care, pînă la închiderea prezentului număr, le-am primit la redacție.

În Editura Meridiane a apărut amplul studiu PAGES DE LA RÉSISTANCE ANTIFASCISTE EN ROUMANIE. Cele șapte capitole ale lucrării sînt consacrate de către autor, **Gheorghe Zaharia,** *prezentării principalelor momente ale re-*

zistenței antifasciste din țara noastră, de la debuturile acesteia în anii sumbri ai dictaturii militaro-fasciste și pînă la triumful insurecției naționale antifasciste din România. Studiul evidențiază cu pregnanță rolul conducător deținut de către Partidul Comunist Român în toți acești ani de luptă împotriva fascismului, P.C.R. fiind inițiatorul, organizatorul și coordonatorul vastului ansamblu de acțiuni vizînd răsturnarea regimului militaro-fascist antonescian, alungarea hitleriștilor din țară și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Subintitulat **Itinerar eroic românesc** *(23 August - 25 octombrie 1944) volumul* INSCRIPȚII ÎN PIATRĂ, *semnat de colonel* **Florian Tucă,** *tipărit la Editura Militară, evocă într-o suită de reportaje, episoade semnificative din luptele desfășurate de armata țării, de poporul român, pentru alungarea definitivă a hitleriștilor de pe teritoriul patriei. Cîteva pagini glorioase din cronica participării armatei române la războiul antihitlerist, la victoria finală asupra Germaniei naziste, sînt conturate și în volumul* POVESTESC VETERANII, *publicat în aceeași editură, sub egida Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară. Textele, selectate de colonel în rezervă* **Costachi Mîndru,** *redau amintirile a 18 veterani, participanți la luptele pentru eliberarea României, Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei. Un moment semnificativ din contribuția armatei române la războiul antihitlerist este reînviat și în cartea maiorului în rezervă* **Ion St. Dăscălescu** *apărută la Editura Militară,* CORPUL 7 ARMATĂ ÎN OPERAȚIA „BUDAPESTA": *participarea acestei mari unități armate, alături de eroicele trupe sovietice, la operația „Budapesta", (începută la sfîrșitul lunii octombrie 1944 și încheiată la jumătatea lunii februarie 1945) care a avut ca scop nimicirea forțelor hitleriste și horthyste de pe întreg teritoriul Ungariei și scoaterea acestei țări din război.*

La aceeași editură, **Viorica Nicoară,** *sub titlul* COPILUL MUNȚILOR *publică o caldă evocare a caporalului-erou Nicolae Stîrc, luptător voluntar în cadrul unei unități române de vînători de munte, căzut vitejește la 13 ani pe cîmpul de luptă.*

Alte volume sînt în curs de apariție. Astfel, la Editura Politică, urmează să apară, sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. lucrarea 1 MAI 1939, de **Olimpiu Matichescu,** *consacrată marii demonstrații antifasciste și antirăzboinice din București, organizată de către Partidul Comunist Român în ziua de 1 mai 1939.*

CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ FUNDAMENTALĂ A MIȘCĂRII ANTIFASCISTE DIN ROMÂNIA, *lucrare semnată de* **Gh. I. Ioniță** *și* **Aurică Simion** *aflată sub tipar la aceeași editură, cercetează locul și rolul clasei muncitoare din țara noastră în anii rezistenței împotriva fascismului, evidențiind faptul că în jurul clasei muncitoare s-au raliat toate păturile și categoriile sociale patriotice, progresiste, democratice în lupta pentru salvgardarea intereselor majore ale maselor populare, ale întregului popor, pentru recîștigarea independenței și suveranității patriei.*

La Editura Militară se află în curs de pregătire volumul reunind studiile și comunicările sesiunii științifice „Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică", organizată în luna iunie a.c. de către Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și Academia Militară.

Organizarea și realizarea unei evadări din lagărul de internați politici antifasciști de la Tîrgu Jiu, în zilele premergătoare insurecției, este evocată în volumul EVADAREA *de* **D. Ivanovici** *și* **Al. Guțan,** *sub tipar la Editura Eminescu. Aceeași editură a tipărit în colecția* **Mărturii** *volumul de amintiri ale primului primar comunist al orașului Galați,* **Ilie P. Gheorghiu,** *intitulat* ERUPȚII DIN ADÎNCURI.

Celor trei decenii de istorie nouă a patriei noastre le este dedicat eseul ITINERAR ISTORIC ROMÂNESC. 1944 - 1974, *aflat în pregătire la Editura Enciclopedică Română. Lucrarea, semnată de* **Cristian Popișteanu** *și* **Petre Pînzaru,** *și prevăzută a fi tipărită în limbile engleză, franceză, spaniolă și germană, constituie o sintetică prezentare a drumului parcurs de poporul român în anii socialismului sub conducerea Partidului Comunist Român, drum început odată cu victoria insurecției naționale antifasciste armate din August 1944 și continuat prin toate marile înfăptuiri ale României socialiste.*

Acad prof.
PETRE CONSTANTINESCU-IAŞI:

ÎNTÎLNIRILE MELE DIN VARA ANULUI 1944

Oaspete în multe rînduri al Magazinului istoric*, **în paginile căruia au apărut o parte din amintirile inedite ale celor peste şapte decenii de activitate puse în slujba cauzei mişcării muncitoreşti şi comuniste din patria noastră, acad. prof. Petre Constantinescu-Iaşi constituie deci pentru cititorii noştri o prezenţă publicistică binecunoscută.**

În preajma glorioasei aniversări a celor trei decenii de la victoria insurecţiei naţionale antifasciste de la 23 August 1944, distinsul nostru colaborator ne-a încredinţat spre publicare o nouă suită de însemnări memorialistice, evocînd cîteva din acţiunile la care a participat, din însărcinarea Partidului Comunist Român, în primăvara şi vara anului 1944.

Evenimentele de atunci, numeroasele acţiuni iniţiate, organizate şi conduse de P.C.R., vizînd răsturnarea dictaturii militaro-fasciste şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste au fost pe larg studiate şi prezentate de istorici, publicişti din ţară şi de peste hotare. Magazin istoric, **în cei şapte ani de apariţie, le-a consacrat numeroase pagini, inclusiv prezentul număr al revistei noastre.**

Evocările acad. prof. Petre Constantinescu-Iaşi aduc un element inedit. Depăşind cadrul rece al documentului, ele refac şi transmit o imagine de viaţă a acelui timp eroic.

În primăvara anului 1944 activam în cadrul Comitetului central al Uniunii patrioţilor şi al Apărării patriotice. Într-o zi de martie, am fost anunţat, prin legătura mea superioară de partid, că mai departe voi lucra doar la Uniunea patrioţilor, urmînd a mi se încredinţa, totodată, alte sarcini direct de către conducerea P.C.R.

Am luat legătura cu conducerea P.C.R., care-l delegase pe Lucreţiu Pătrăşcanu să mă informeze şi să-mi transmită directivele partidului. Pe Lucreţiu Pătrăşcanu, Coca, cum îi spuneam noi, îl cunoşteam de la Iaşi cînd l-am avut elev în clasa a IV-a a Liceului Internat din acest oraş unde fusese şef de promoţie. Mai colaborasem cu el în munca de partid şi în acţiuni antifasciste şi cu alte prilejuri.

Lucreţiu Pătrăşcanu mi-a împărtăşit ansamblul de măsuri iniţiate şi conduse de partidul comunist, vizînd răsturnarea regimului antonescian, ieşirea României din război şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Am fost informat de acţiunile desfăşurate pentru realizarea unei largi coaliţii antihitleriste, de eforturile depuse de comunişti pentru atragerea partidelor burgheze în această direcţie. Tot el mi-a comunicat ulterior că pentru organizarea şi coordonarea activităţii Blocului Naţional Democratic urma să funcţioneze un Comitet de acţiune, alcătuit din patru membri: Lucreţiu Pătrăşcanu — reprezentantul P.C.R., C. Titel-Petrescu — preşedintele Partidului Social-Democrat, Iuliu Maniu — preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc şi C.I.C. Brătianu — preşedintele Partidului Naţional-Liberal. Am fost însărcinat să particip la convorbiri şi tratative cu reprezentanţii altor partide în vederea realizării acestei coalizări a tuturor forţelor politice antihitleriste. Începînd cu luna aprilie 1944 eu reprezentam, la aceste discuţii, partidul comunist. Din partea social-democraţilor au fost desemnaţi Ştefan Voitec şi Iosif Jumanca, de la ţărănişti, Ghiţă Pop şi I. Hudiţă, iar de la liberali Bebe Brătianu şi Gh. Zamfirescu. Fracţiunea dizidentă liberală a lui Gh. Brătianu (georgiştii) trimitea, de asemenea, doi delegaţi.

Se mai organizase un comitet cu caracter militar, în cea mai deplină conspirativitate, ale cărui acţiuni nu le cunoşteam nici noi, care lucra cu reprezentanţii armatei în scopul pregătirii acţiunii armate. Delegatul partidului în acest comitet era Emil Bodnaraş (cunoscut atunci ca „inginer Ceauşu").

Eu aveam misiunea de a trata cu reprezentanţii celorlalte partide în numele partidului comunist. Instrucţiunile le primeam, la început, doar prin Lucreţiu Pătrăşcanu, apoi şi prin C. Agiu. Faţă de ceilalţi tovarăşi, care activau în cea mai deplină conspirativitate, eu aveam posibilitatea să mă mişc şi la „lumina zilei", putînd lua astfel contact cu reprezentanţii partidelor burgheze.

Am luat toate măsurile ca să înlătur, pe cît posibil, primejdia celor trei organizaţii poliţieneşti care ne urmăreau îndeaproape: Siguranţa, Serviciul Special de Informaţii şi Gestapoul german. Pentru aceasta, m-am mutat cu familia la ţară, în comuna Brătuleşti-Cocioc, de unde era originară soţia mea. De aici, veneam aproape zilnic la Bucureşti. Aveam mai multe case

* Vezi Magazin istoric, nr. 4/1971 şi 11/1972.

conspirative unde mă întîlneam cu reprezentanții partidului. Multe din aceste întîlniri le-am avut la periferia Capitalei, în casa unui preot care-mi fusese elev. Unele locuri de întîlnire ne erau asigurate de marele scriitor și ziarist N.D. Cocea.

Întîlnirile de lucru cu delegații celor trei partide se desfășurau în locuințele lui Ghiță Pop și Gh. Zamfirescu, care nu voiau să admită alte puncte de întîlnire, pretextînd diverse motive. Aceleași suspiciuni le invocaseră fruntașii țărăniști și cu alte prilejuri. Tot din însărcinarea partidului comunist, am dus tratative și cu gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu. De asemenea, m-am întîlnit și am discutat și cu reprezentanții grupării lui Mihail Ralea (Partidul Socialist Țărănesc).

Cu delegații Partidului Social-Democrat, mă întîlneam în casa doctorului Ghelerter, în prezența acestuia, a lui Șt. Voitec, I. Jumanca, N. Deleanu, Ion Pas, Zaharia Tănase și alții. După constituirea Frontului Unic Muncitoresc, aveam întotdeauna întrevederi cu Ștefan Voitec înaintea ședințelor noastre, eu luînd cuvîntul nu numai în numele partidului comunist, ci și al Frontului Unic Muncitoresc.*

Discuțiile cu țărăniștii și liberalii le-am început în primele zile ale lunii aprilie 1944 și au durat tot cursul verii, pînă în ziua de 22 august. Țărăniștii, îndeosebi, ridicau mereu obiecțiuni și la toate modificările cereau întreruperea discuțiilor pentru a obține aprobarea, chiar pentru un cuvînt modificat, de la Maniu. Era evident, ei doreau tergiversarea, amînarea unor hotărîri importante, decisive. Cu tot riscul, întîlnirile și discuțiile au fost și în aceste condiții continuate. Astfel, am reușit să încheiem, la 20 iunie, un acord de colaborare între Frontul Unic Muncitoresc și partidele burgheze. Documentul a fost transmis Comitetului de acțiune care l-a aprobat și pe această bază s-a constituit Blocul Național Democratic. Au fost discuții, între altele și asupra modalității de semnare a acordului, pentru a-i păstra oarecum conspirativitatea: cu numele fiecărui delegat sau cu semne convenționale. În treacăt amintind, în unele împrejurări și eu utilizam diferite nume conspirative (ing. Petrescu, dr. Popovici etc.).

Lucrețiu Pătrășcanu împreună cu Petre Constantinescu-Iași, în seara zilei depunerii jurămîntului guvernului prezidat de dr. Petru Groza, la 6 martie 1945

Dedicația lui Lucrețiu Pătrășcanu pe un volum din biblioteca acad. prof. Petre Constantinescu-Iași

Tot în acele luni, am avut întîlniri cu mulți intelectuali, oameni de cultură, cercetători, profesori universitari și secundari, învățători etc. Prin intermediul prof. univ. S. Stoilov, din însărcinarea partidului, s-a inițiat redactarea unui memoriu al intelectualilor către mareșalul Antonescu. Acțiunea a reușit, documentul fiind semnat de un mare număr de eminenți oameni de știință și cultură, academicieni și profesori din centrele universitare ale țării.

Dintre multe alte întîlniri pe care le-am avut în vara anului 1944, mai amintesc pe cea cu dr. Petru Groza. Întîlnirea cu el a avut loc chiar în ziua de 23 august. Fusesem desemnat de conducerea partidului să iau legătura cu dr. Petru Groza care, în acea perioadă, după ieșirea sa din lagăr, se afla la Deva. Printr-un om de legătură stabilisem ca dr. Petru Groza să se deplaseze la Bușteni. Ulterior, am aranjat să poată veni chiar la Brătulești, unde ne-am întîlnit într-o colibă de la marginea satului, într-o porumbiște. Convorbirea noastră a durat patru ore. L-am informat de organizarea acțiunilor în vederea apropiatei răsturnări a regimului antonescian, insurecția fiind hotărîtă, din cîte cunoșteam, pentru ziua de 26 august. După întrevedere, în după-amiaza aceleiași zile, el s-a întors la Brașov, și de aici la Deva. Eu am rămas în acea noapte la Brătulești, mașina mea fiind pusă la dispoziția dr. Petru Groza.

Seara, a venit la mine Mihail Ralea, care plecase din Capitală după-amiaza și m-a anunțat de neașteptata sosire a lui Antonescu la București. Prin radio, am aflat, în aceeași noapte, de începutul victorios al insurecției. Dar abia a doua zi, cu mare greutate, pe o cale ocolită, am putut intra în Capitală, reluîndu-mi, de data aceasta în cadrul deplin legal, activitatea comunistă pentru triumful idealurilor de dreptate, libertate și progres.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1974, articolul: *Clasa muncitoare – coloana vertebrală a izbînzii.*

Acad. prof.

AL. ROSETTI:

AŞ MERGE PE ACELAŞI DRUM...

„În clipa în care un cumplit dezastru amenință ființa neamului nostru, noi, membri ai Academiei Române și profesori ai Universităților din București, Iași și Cluj, martori ai exodului populației și devastării satelor și orașelor românești, transformate în cîmpuri de bătălie, după îndelungată chibzuință, am hotărît să vă adresăm apelul de față.

În actualele împrejurări, tăcerea noastră ar însemna o crimă. Avem datoria să rostim răspicat gîndul nostru cinstit în fața conducătorului statului. Războiului nostru cu Rusia, Marea Britanie și Statele Unite, trebuie să-i punem de îndată sfîrșit...".

Cititorii își amintesc poate cuvintele acestea, cu care începea memoriul celor 65 intelectuali adresat dictatorului Ion Antonescu în aprilie 1944. De altfel, documentul a fost publicat integral de revista noastră în nr. 2/1967.

Act de mare curaj al universitarilor români pătrunși de sentimentul responsabilității patriotice, memoriul a avut un larg ecou în rîndul întregii intelectualități, el devenind repede cunoscut maselor populare.

Printre semnatarii acestui memoriu se afla și profesorul Alexandru Rosetti. Prezență mult apreciată în paginile revistei noastre, de astă dată, domnia sa ne împărtășește cîteva amintiri despre lupta forțelor patriotice, în frunte cu comuniștii, pentru răsturnarea regimului militaro-fascist și ieșirea României din războiul hitlerist.

M. Șt.

Sînt mulțumit. Dacă ar fi să reîncep, aș merge pe același drum...

Realitatea m-a interesat dintotdeauna. Cînd eram copil începuse să mă intereseze — și cu asta mi-am început, ca să spun așa, activitatea mea socială — starea țăranului. Starea socială a țăranului mă interesa pentru că ea era pe atunci deplorabilă, și am început să citesc cărți, o întreagă literatură, despre viața țăranului român. Bineînțeles, cu timpul am ajuns la cărți de sociologie. Așa — văzînd cum trăiesc, muncesc și suferă țăranii — am înțeles că pentru a scrie istoria limbii — a cărei cercetare o începusem — trebuie să cunoști în întregime istoria poporului, nu numai limba, ci toate obiceiurile lui. Este foarte clar că nu poate fi studiată limba în afara istoriei țării și poporului respectiv. Aceasta a fost motivul pentru care atunci cînd m-am înscris la Facultatea de litere din București, am cerut ca în programul meu să fie înglobată ca materie de studiu și istoria. Astfel, am urmat cursuri de istorie, în special al profesorului Dimitrie Onciul, excelent cunoscător al istoriei românilor. Onciul a lăsat lucrări fundamentale. Cunoscînd istoria poporului,

mi-am dat seama de tot ce poate fi explicat în limbă prin cunoaşterea istoriei poporului. Am avut şansa de a audia profesori străluciţi. În afară de cursurile lui Onciul, am frecventat cursurile lui Ion Bogdan, la slavistică, al lui Ion Bianu, la istoria literaturii române. La seminarul lui Ion Bianu am elaborat o lucrare de seminar despre colinde. Aveam pe atunci vreo 20 ani. Lucrarea i-a plăcut şi a publicat-o în **Analele Academiei Române** *(1920). A fost debutul meu ştiinţific.*

De-a lungul anilor am socotit ca o primă îndatorire să nu mă rup de viaţa poporului, să-i cunosc frămîntările şi năzuinţele. Aşa am ajuns în anii războiului la legătura mea cu Partidul Comunist Român. Ea s-a produs prin intermediul mai multor bărbaţi eminenţi, cu care mă întîlneam din cînd în cînd în diverse locuri, cîte o dată chiar la Universitate, în cancelaria catedrei mele. Împreună cu ei am luat hotărîrea de a întreprinde diferite acţiuni pentru ieşirea României din război.

Din momentul înscăunării dictaturii militaro-fasciste legionarii duceau o activitate zgomotoasă prin facultăţi.

Dar poate că e mai bine, pentru a da o imagine a vremurilor de atunci, să povestesc naşterea, sau mai exact povestea editării operei fundamentale scrisă de George Călinescu.

Într-una din zile, Călinescu mi-a spus că scrie o istorie a literaturii române. Nu mi-am putut închipui atunci că un singur om va fi în stare, într-un timp record, să elaboreze monumentul pe care mi l-a adus mai tîrziu şi mi l-a pus pe masă. Era un manuscris imens, vreo mie de pagini. Am citit cartea cu pasiune şi am pus-o imediat sub tipar. În timpul acesta (cartea s-a tipărit foarte repede) am fost îndepărtat de la Fundaţia pentru literatură de Ion Antonescu, şi înlocuit cu profesorul D. Caracostea. Acesta ne-a denunţat organelor de poliţie, agenţii ei căutînd cartea în toate părţile. Dar lucrarea s-a epuizat în cîteva zile.

În primăvara anului 1944 situaţia de pe front era de aşa natură încît ne întărea convingerea că ţara trebuie scoasă neîntîrziat din războiul hitlerist. Din cînd în cînd mă întîlneam cu diverşi cunoscuţi, care mai tîrziu au făcut parte din conducerea partidului. Ne-am hotărît să elaborăm un document pe care să-l semneze oameni cu prestigiu, profesori, medici, ingineri, şi care să ceară ieşirea României din război. Am fost de acord cu textul ce s-a redactat şi cîţiva dintre noi au primit misiunea să culeagă iscălituri de la personalităţi din diverse medii. Astfel, s-a reunit un mare număr de semnături şi documentul a fost trimis lui Antonescu. Printre semnatari se aflau: D. Danielopolu, Dan Theodorescu, N.G. Lupu, Gr. T. Popa, C.I. Parhon, F.Pr. Reiner, P.P. Stănescu, C. Bordeianu, M. Ralea, Eugen Herovanu, I. Amza Jianu, S. Stoilov, Al. Ghica, Gh. Vrînceanu, Gh. Demetrescu, Gh. Banu, Istrate Micescu, C. Popovici, Ed. Mezincescu, Bazil Munteanu, N. Profiri, N. Cernescu, C. Mihu, Al. Claudian, Dan Bădărău, A. Oţetea, C. Balmuş, Gh. Zane, I. Botez, Şerban Ţiţeica, C. Daicoviciu, Emil Petrovici, D. Popovici Tiberiu Moşoiu, Gh. Popovici., C. Pîrvulescu, Al. Pantazi, M.Enăchescu, D. Bagdasar, D.D. Gerota, Ştefan Vencov, Radu Roşca, I. Jovin, I. Zamfirescu, Marcel Capri, Aurel Potop, Emil Stihi, Mircea Bîrsan, M. Neculce, Anton Dumitriu, V. Gorciu, G. Constantinescu, Fl. Mezincescu, Eugen Davidescu, M. Parhon, Gh. Agavriloaiei, C. Motaş, V. Răşcanu, C. Angelescu, V. Pavelcu, Al. Myller, Ilie Popa, N. Popa etc...

Imediat ce i s-a adus la cunoştinţă documentul, Antonescu a dat ordin să fim arestaţi. Momentul era grav, întrucît armata germană de ocupaţie era încă puternică şi desigur că arestarea ar fi dus la executarea noastră. Ne-am împrăştiat în diferite colţuri ale ţării. În ceea ce mă priveşte am plecat în zona Cîmpulungului (Muscel).

În ziua de 23 august mă aflam la Cîmpulung. Prin radio am aflat despre arestarea lui Antonescu şi de luarea puterii de către un guvern democrat. M-am transportat imediat la Bucureşti, am luat contact cu tovarăşii din partid şi am început să acţionăm. Mai întîi am activat în cadrul Apărării patriotice în care au intrat nu numai oamenii din partid, ci şi din afară de partid, dispuşi să colaboreze cu noi. În felul acesta s-a început o acţiune serioasă de înnoire a ţării, care mergea pînă la luarea deplină a puterii politice şi economice şi introducerea unor norme adevărat democratice.

Împreună cu regretatul rector de atunci al Universităţii Bucureşti, Simion Stoilov, am format prima comisie de epurare a învăţămîntului superior de elementele fasciste. Comisia a întocmit o listă în care figurau legionarii notorii şi toţi cei care sprijiniseră Garda de fier. Era necesar ca imediat să fie înlăturaţi din viaţa universitară aceşti oameni care avuseseră o activitate şi o influenţă nefastă în cultura şi educaţia tinerei generaţii. Dar aceasta era numai una din sarcinile noastre imediate. Realitatea ne punea în faţă mereu altele...

251 ZILE DE LAGĂR PENTRU UN RĂSPUNS

V. FIROIU

În august 1944 cunoscutul compozitor şi dirijor Ionel Perlea, ale cărui concerte în ţară în 1969 s-au bucurat de un deosebit succes, se afla la Viena. În drum spre Paris, unde fusese programat să concerteze la Opera mare şi la Opera comică, făcuse un popas în Capitala austriacă, unde dirijase opera **Cavalerul rozelor** *de Richard Strauss, spectacol care se bucurase de un deosebit succes.*

În ziua de 24 august 1944, la „Grand Hotel", unde era găzduit împreună cu soţia, artistului român i-a fost anunţată vizita unui înalt funcţionar nazist. Acesta s-a prezentat şi, după o scurtă introducere, a intrat în subiect: dorea de la Perlea o luare de atitudine împotriva insurecţiei declanşate în România. Mai exact, îi propunea să vorbească în limba română la postul de radio „Donau" şi să dezavueze acţiunea întreprinsă de forţele insurecţionale. Perlea a respins cu tărie această propunere. La puţină vreme, funcţionarul nazist a revenit. De această dată i-a comunicat dirijorului român următoarea alternativă: sau face declaraţia la radio, sau este internat într-un lagăr. La capătul unei discuţii dramatice, Perlea a dat acelaşi răspuns negativ. Era răspunsul unui patriot care se alătura în felul acesta — departe de ţara sa — actului istoric de la 23 august 1944.

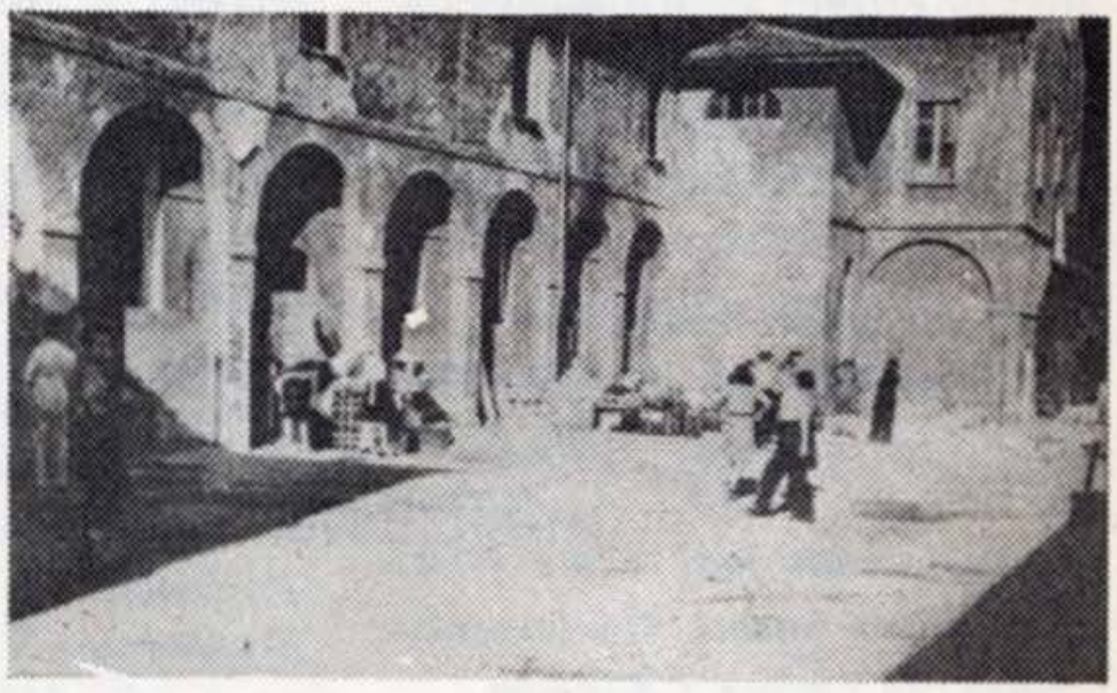

Ionel Perlea, desen inedit de Eugen Drăguţescu (stînga sus); eliberaţi de trupele britanice, internaţii de la Mariapfar în drum spre Bologna (în primele trei imagini de sus în jos); într-o fostă cazarmă din localitatea italiană (ultimele două imagini)

Autoritățile naziste au trecut la represalii. Ionel Perlea și soția sa, împreună cu alți români aflați în acea vreme la Viena, au fost internați în lagărul din localitatea montană Krummhübel. Aici erau în detenție și alți români, care se aflaseră în zilele anterioare la Berlin, Praga și Bratislava.

De la Krummhübel, după apropierea frontului, internații români, printre care se aflau și soții Perlea, au fost mutați în lagărul din cătunul Mariapfar, situat în regiunea Alpilor Carintiei. Grupul de români a fost cazat în localul unei foste școli primare, o clădire cu un singur cat. Cele cîteva săli de clasă fuseseră transformate în dormitoare comune pentru cîte 30 persoane, cu paturi suprapuse. La condițiile precare de locuit se adăugau alimentația alcătuită mai ales din supă de gulii și pîine uscată, precum și umilințele la care deținuții erau supuși de către paznicii naziști.

Evocînd acele zile, prietenul lui Ionel Perlea pictorul și graficianul Eugen Drăguțescu — care se afla și el în lagăr — relata: „Seara, maestrul deseori se retrăgea în spălătoria școlii unde eram internați, umedă, tristă și acolo îl vedeam deseori cu capul înmormîntat în mîinile aduse a pumn.

— Dragă maestre nu mai fi așa trist, o să treacă și necazul ăsta!

Și m-am pus să-i fac desenul, așa cu capul sprijinit în mîini la masa spălătoriei. În spatele lui pe zidul murdar, am desenat cu cărbune o orchestră dirijată de el, Perlea, cu mîinile cutremurate spre cer. Cînd i-am arătat desenul, s-a bucurat mult, m-a îmbrățișat și am ieșit să facem o plimbare prin pădurea vecină".

La 8 mai 1945, după 251 zile de internare, românii au fost eliberați de forțe armate britanice, care pătrunseseră în acea zonă. Cîteva zile mai tîrziu, la 13 mai 1945, grupul foștilor internați a fost transportat cu autocamioanele în Italia, la Bologna.

PRIMELE ORE ÎN TABĂRA INAMICĂ

(Urmare din p. 51)

unui nou guvern, a cărui conducere să fie încredințată „generalului român pe care putem sconta cel mai mult".

Încercînd să execute acest ordin, Friessner ia legătura cu comandanții celor două armate române încadrate anterior dispozitivului german dintre Carpații Orientali și Nistrul Inferior și îi chestionează dacă vor da ascultare dispozițiilor ce vor primi din partea noului guvern. Răspunsul acestora nu-i lasă dubii și nici speranțe*.

După miezul nopții de 23 august, din Slănic se ordonă tuturor forțelor germane de pe teritoriul României să execute directiva dată de Hitler de înăbușire a insurecției. „Însărcinez — se precizează în ordinul nr. 3241/1944, strict secret, al Grupului de armate «Ucraina de Sud» — pe generalul Gerstenberg ca, în înțelegere cu ministrul Germaniei, să procedeze la executare [...]". Forțele germane din aria insurecției primesc misiunea: „sprijiniți cu toate forțele la dispoziție pe generalul Gerstenberg".

Berlin. Informat asupra situației din România, Comandamentul suprem hitlerist ordonă noi măsuri menite să înăbușe ridicarea în masă la luptă a întregului popor român. Direcția operații a OKW-ului informează la ora 23,30 Comandamentul „Teatrului de război Sud-Est" asupra evenimentelor din România. La orele 23,55 și 23,57 sînt informați, în același sens, șeful Misiunii militare germane din Bulgaria și, respectiv, generalul german împuternicit pentru Ungaria, țări care continuă să se afle în alianță cu Germania hitleristă.

La ora 23,30, Comandamentul „Teatrului de război Sud-Est" primește ordin să-și concentreze forțele disponibile din Serbia și Croația în zona Niș-Belgrad, iar în spațiul Skoplje-Niș unități de intervenție din cadrul Grupului de armate „E" dislocat în Grecia. Generalul împuternicit pentru Ungaria primește și el ordin să pregătească, pentru a interveni în spațiul român, Divizia 8 cavalerie SS.

Totodată, comandantul german al zonei petrolifere române, generalul Gerstenberg, (prin „cumul"), este însărcinat să „apere producția" și transportul de petrol efectuate pentru necesități naziste. Viceamiralul Brinkman, comandantul forțelor navale germane din Marea Neagră, primește ordin să ia în stăpînire orașul Constanța și să pună sub control german exclusiv coasta de vest a Mării Negre. La ora 1,50 OKW-ul ordonă armatei germane din Bulgaria alarmă de gradul I.

* * *

24 august, în jurul orei 4. De la declanșarea insurecției au trecut aproximativ 11 ore, timp în care factorul surprindere, căruia organizatorii și înfăptuitorii ridicării la arme a poporului român îi acordaseră importanța cuvenită, a acționat în favoarea forțelor insurecționale. Armata română primise ordinul de a lovi ofensiv inamicul hitlerist. Atacul german, declanșat în dimineața zilei de 24 august, în scopul ocupării Capitalei, i-a găsit pe români în ofensivă generalizată contra hitleriștilor aflați în interiorul Bucureștilor.

Febrilele măsuri ale comandamentului nazist, luate în noaptea de 23 spre 24 august, înregistrau un prim eșec. Începea să se profileze, încă din primele ore, eșecul final ce avea să fie suferit de naziști pe toate planurile după cele opt zile de înfruntare cu forțele insurecționale române.

* Vezi în acest număr articolul **Locul acțiunii: Palatul regal.**

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Rolul decisiv care a revenit mișcării muncitorești și socialiste în progresul istoric al României se vădește și în consecvența și spiritul științific cu care au fost abordate problemele fundamentale cu care se confrunta societatea românească la sfîrșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru. Între acestea la loc de frunte se înscriu industrializarea — ca o condiție vitală pentru fiecare țară de a păși pe calea progresului și civilizației. Iată cîteva extrase din documentele și presa vremii, care atestă deosebita atenție acordată de mișcarea muncitorească și socialistă din România acestui comandament major.

„Trebuie creată în România industria mare"

VASILE NICOLAE

Perspectivele de dezvoltare a țării pe temeliile industriei, au fost abordate de mișcarea muncitorească și socialistă, de partidul politic al proletariatului român în conformitate cu interesele de clasă, cu aspirațiile revoluționare ale clasei muncitoare. În concepția partidului politic muncitoresc, problema industrializării a apărut ca un obiectiv izvorît din necesitatea consolidării independenței naționale a țării, a reducerii treptate a decalajului existent între România și statele avansate ale Europei pe planul dezvoltării economice. Socialiștii s-au pronunțat pentru dezvoltarea în România a marii industrii mecanizate, pentru folosirea celor mai noi cuceriri tehnice. Ei au susținut, alături de gînditori și oameni politici înaintați ai vremii, măsurile protecționiste și legiuirile de încurajare a industriei naționale, dar, spre deosebire de aceștia, au preconizat un protecționism care să nu afecteze nivelul de trai al maselor muncitoare și au legat organic procesul de industrializare de ansamblul obiectivelor înscrise în programul partidului, în vederea dezvoltării multilaterale și armonioase a României. Concomitent, militanții socialiști au înțeles industrializarea ca un proces complex, presupunînd îmbunătățirea situației clasei muncitoare.

Partidul clasei muncitoare vedea, în același timp, în industrializarea țării o condiție esențială pentru creșterea rîndurilor proletariatului, pentru dezvoltarea conștiinței de clasă și amplificarea luptei revoluționare a acestuia împotriva orînduirii capitaliste, pentru crearea premiselor în vederea trecerii în perspectivă, la edificarea societății socialiste pe pămîntul României.

Misiunea istorică de a asigura făurirea și dezvoltarea unei industrii puternice și, pe această bază, de a duce patria noastră pe drumul progresului economic și social a revenit Partidului Comunist Român. „Proletariatul român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în ampla expunere făcută cu prilejul aniversării a 80 ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — sub conducerea partidului său de clasă, în alianță cu țărănimea și intelectualitatea, a lichidat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, a asigurat generalizarea relațiilor socialiste de producție la orașe și sate, înălțînd victorios pe pămîntul României edificiul socialismului. Clasa muncitoare a devenit clasa conducătoare a întregii societăți, îndeplinindu-și cu cinste misiunea istorică în lupta pentru bunăstarea și fericirea întregii națiuni. S-au produs schimbări radicale în structura societății românești, au cunoscut un avînt impetuos forțele de producție, s-a dezvoltat și întărit baza materială a orînduirii noi, socialiste".

● *Industria națională este esența puternică și producătoare în vederea unei țări; este, mai presus de toate, garanția existenței sociale a individului ce și-o ia drept carieră, de la care speră o dreaptă satisfacere pentru ostenelile sale; ea face însă și respectul țării în afară prin producțiunea a tot felul de lucrări de diferite specialități [...] Încurajarea industriei noastre naționale trebuie propagată și susținută prin toate forțele, pentru ca dînsa să fie la înălțimea și în direcțiunea progresului secolului în care trăim, de unde vom ajunge la un rezultat dorit.*

Din discursul muncitorului N. Rădulescu rostit la 1 octombrie 1872, cu prilejul constituirii Asociației Generale a Lucrătorilor din România, în **Telegraful,** *10 octombrie, 1874.*

● *Pe lîngă chestiunea de protecțiune a industriei, mai este și altceva; este că trebuie să se facă legi protectoare pentru muncitori, legi prin care să se reglementeze munca și relațiunile dintre fabricanți și muncitori; asemenea legi sînt tocmai de nevoie la începutul unei industrii în orice țară, pentru că la început exploatarea e mai grozavă.*

Cuvîntarea lui I. Nădejde în Parlament, la 11 decembrie, 1890, în **Dezbaterile Adunării deputaților,** *1889-1890.*

● *Partidul Social-Democrat Român va lupta* **acuma** *pentru aducerea la îndeplinire a următoarelor puncte: [...] Protejarea industriei prin vămi întrucît [în măsura în care — n.n.] acestea nu vatămă interesele consumatorilor muncitori.*

Din **Programul P.S.D.M.R.,** *1893, în* **Munca,** *11 aprilie, 1893.*

● *Întemeierea industriei se impune la noi cu atîta seriozitate încît nepăsarea în această privință poate aduce cele mai mari nenorociri asupra țării. România nu poate rămînea țară agricolă [...] trebuie creată în România industria mare.*

I. Nădejde : **Problema industriei,** *în* **Lumea nouă,** *17 octombrie, 1895.*

● *Industria mare, unind mii de muncitori sub același jug de fier, izbindu-i cu fruntea de stîlpii de aramă ai clădirii capitaliste, face [...] să încolțească solidaritatea aceea internațională a robilor capitalului, acea solidaritate care e unul dintre semnele mișcării proletarilor.*

Lumea nouă, *26 februarie, 1898.*

● *În primul loc trebuie combătută exploatarea nemărginită a muncii, speculația și apăsarea. În acest sens, trebuie să se îndrepte activitatea oricărui om care ține la dezvoltarea economică a României. Că clasa muncitoare vrea să se lupte în această direcție nu încape nici o îndoială. Aceasta este o necesitate căreia ea nu se poate sustrage, chiar dacă ar dori-o. Vorbesc de cei care au mereu în gură cuvintele: dezvoltarea economică a țării și nu înțeleg că o legislație ocrotitoare a muncii este o condiție pentru dezvoltarea industriei, că numai muncitorul bine plătit și pe care nu-l istovește o zi lungă de lucru, că numai un astfel de muncitor este capabil de a se perfecționa și de a ajuta, printr-o muncă conștientă, la dezvoltarea industriei.*

C. Racovski: **Poporanism, socialism și realitate,** *în* **Viitorul social,** *nr. 11-12/1908.*

● *Acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde sunetul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare, în mine, răscolesc măruntaiele pămîntului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțate spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii, unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașe gigantice se zbat și izbesc pasiunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădește cultura formidabilă de azi și cea imensă de mîine, acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă între muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă [...], acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării.*

Toată frămîntarea și lupta și zbuciumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frămîntările uriașe și durerile nașterii [...]

Acolo naște **viitorul !**

C. Dobrogeanu-Gherea: **Neoiobăgia,** *București, 1910.*

● *Se știe că una din condițiunile obiective — și cea mai importantă — a revoluției socialiste, a trecerii tuturor mijloacelor de producere în proprietatea obștească, este [...] industrializarea. Acolo unde [...] nu există nici mare industrie, nu există deci un proletariat numeros și concentrat.*

Socialismul, *12 decembrie, 1918.*

● *România în urma industrializării [...] sale viitoare va deveni un stat modern în care se va forma o clasă puternică de muncitorime.*

Dr. Emil Issac: **Alba Iulia a socialiștilor români** *în* **Adevărul** *(Sibiu), 23 decembrie, 1918.*

August 1944:

ROMÂNI ÎN INSURECŢIA PARIZIANĂ

General-maior în rezervă B. HOLBAN

Ca unul care, printre mulţi alţi români, am fost martor şi participant la insurecţia din Paris, voi încerca să reconstitui succint ambianţa şi desfăşurarea acestui eveniment.

Luna august a anului 1944. Pe un front imens de peste 5 000 km Wehrmachtul, după propriile sale comunicate, intră într-o fază strategică nouă: „retragerea elastică pe poziţii dinainte stabilite". În realitate, fără a se mai putea regrupa, încolţiţi din toate părţile de forţele coaliţiei antihitleriste şi, în primul rînd, de armata sovietică, naziştii sînt siliţi să abandoneze teritoriile cotropite.

Cît e de importantă o capitală?

Pe întreg teritoriul francez lupta mişcării de rezistenţă creşte cu intensitate acordînd un sprijin preţios trupelor aliate debarcate în nordul şi în sudul ţării, ceea ce face pe generalul D. Eisenhower, comandantul lor suprem să scrie: „În întreaga Franţă, aceste forţe ne-au dat un ajutor nepreţuit în timpul campaniei. Ele au fost deosebit de active în Bretania, dar şi în alte sectoare ale frontului, noi am primit ajutor în formele cele mai variate. Fără marele lor ajutor, eliberarea Franţei şi zdrobirea inamicului în Europa Occidentală ar fi necesitat timp mai mult şi sacrificii mai mari".

După prăbuşirea „zidului Atlantic", armatele aliaţilor desfăşoară ofensive victorioase în Normandia şi Bretania şi, avînd o superioritate absolută în efective şi materiale de război, înaintează spre regiunea pariziană. În emisiuni speciale pentru francezi, radio Londra transmite ştiri din ce în ce mai îmbucurătoare. În oraş se răspîndeşte vestea că unele instituţii hitleriste din Paris au început să-şi facă bagajele.

Parizienii, întregul popor francez, care îndură de atîta amar de vreme ocupaţia nazistă, urmăresc aceste ştiri cu o nespusă bucurie şi entuziasm. Acţiunile partizanilor devin tot mai puternice. Străzile şi cartierele răsună de vuietul miilor de demonstranţi care, încadraţi şi protejaţi de unităţi de franctirori şi partizani francezi

Alături de patrioți francezi și de alte naționalități, a luptat în cadrul rezistenței antifasciste, pe pămîntul Franței, un mare număr de români — foști luptători în Spania, imigranți politici antifasciști, studenți, muncitori veniți în Franța în căutare de lucru — care, dînd dovadă de curaj și un înalt spirit de abnegație, au participat la numeroase acțiuni de răsunet (după o cifră aproximativă 140 acțiuni). Cunosc și am apreciat în mod deosebit contribuția pe care ei au adus-o în cadrul detașamentelor de franctirori și partizani din regiunea pariziană, unde au luat parte în primele rînduri la insurecția Parisului... (Scînteia, *din 23 august 1969*).

ROL TANGUY
membru al C.C. al Partidului Comunist Francez

(F.T.P.F.), manifestează împotriva foametei, terorii și cotropitorilor fasciști. Parisul, inima veșnic tînără a Franței, purtătorul atîtor tradiții glorioase de luptă pentru libertate, se pregătește pentru momentul decisiv.

Dar, în toiul acestei efervescențe generale, parizienii află că planul Comandamentului corpului expediționar aliat nu prevede eliberarea Capitalei, ci ocolirea ei, deoarece înfruntarea garnizoanei hitleriste, încă destul de puternică, ar costa pierderi în oameni și material de război. În al doilea rînd, spun specialiștii militari aliați, aprovizionarea acestui oraș cu o populație atît de numeroasă, neputîndu-se face decît din Normandia, ar periclita aprovizionarea propriilor lor armate. Cel de-al treilea motiv, cel invocat oficial, este dorința de a evita distrugeri ireparabile neprețuitelor monumente istorice și de artă din Capitală. În orice caz, anglo-americanii ar vrea să înainteze cît mai rapid și nestingheriți spre granițele Germaniei. Acest punct de vedere se află foarte plastic exprimat în memoriile comandantului Grupului 12 de armate, generalul Omer Bradley: „Parisul nu mai avea nici o însemnătate tactică — notează el în ziua cînd se afla doar la 175 km de marele oraș. În ciuda gloriei sale istorice, Parisul nu reprezenta decît o pată de cerneală pe hărțile noastre. Trebuia să-l evităm în înaintarea spre Rin".

Germanii, dimpotrivă, acordă Parisului o importanță deosebită. Ei au nevoie de acest centru politic și economic pentru continuarea războiului, pentru propaganda lor orgolioasă în vederea menținerii moralului trupelor, care slăbește văzînd cu ochii. Hitleriștii au nevoie de acest oraș mai ales din punct de vedere strategic; podurile Parisului asigură retragerea trupelor lor înfrînte pe frontul Atlanticului, cele peste Sena în aval, fiind deja distruse. Pentru aceasta, însă, trupelor hitleriste le trebuie un Paris, în care să domnească ordinea și liniștea. În acest scop, sînt păstrate aici trei divizii, fiecare dispunînd de cîte 80 tunuri, 60 tancuri și mai multe sute de vehicule simple sau blindate.

Orașul fără polițiști

De soarta orașului se interesează Hitler în persoană, încredințînd comanda garnizoanei de aici unuia din cei mai devotați și supuși generali ai săi, von Choltitz. Acest „strateg", specializat în lupta împotriva populației civile, primește ordin de la Hitler să apere capitala Franței pînă la ultimul om. Întregul teritoriu care depinde de garnizoana Marelui Paris **(Gross Paris)** trebuie supus celor mai mari distrugeri și unor execuții în masă, dacă populația încearcă să atace trupele de ocupație. După retragerea forțelor hitleriste de pe frontul Normandiei și numai în cazul cînd menținerea orașului ar deveni imposibilă, Parisul transformat în ruine, trebuie abandonat.

Generalul de tristă memorie este instalat la comanda garnizoanei din Paris în ziua de 9 august. Pentru a înfricoșa populația și a justifica încrederea acordată de Hitler, Choltitz ordonă să fie executați 26 ostateci în gropile de la Vincennes, 42 în pădurea de la Boulogne, 110 la Romainville și mulți alții în parcul Luxemburg, Gara Lyon și în regiunea pariziană...

Dar nimic nu e în stare să frîngă voința de luptă a populației pariziene. Nici aliații, nici dușmanii nu bănuiesc ce poate pune în mișcare în numai două săptămîni, această populație animată de dorința de a se elibera cu orice preț.

La 10 august, Comitetul Militar Național* lansează un apel înflăcărat către combatanții rezistenței din oraș, intitulat **Înainte, în bătălia pentru Paris,** în care-i îndeamnă la distrugerea căilor de comunicație, la atacarea, dezarmarea și nimicirea armatei hitleriste care se retrage de pe frontul Normandiei.

Semnalul luptei este dat de muncitorii feroviari care, în aceeași zi, declară grevă generală, părăsesc locurile de muncă,

---

* Organul militar al Frontului Național al Rezistenței Franceze.

intensifică distrugerea căilor ferate și a materialului rulant. În cîteva zile transportul pe căile ferate este complet paralizat. Hitleriștii nu mai pot folosi decît mijloacele auto și acestea numai noaptea, pentru a nu se expune raidurilor aviației aliate. Formații de luptători din F.T.P.F., sub protecția întunericului, doboară zeci de copaci în calea camioanelor, le atacă și, în multe cazuri, reușesc să le rețină pînă a doua zi, cînd sînt reperate și nimicite de aviația anglo-americană.

În cîteva zile, la apelul Frontului Național*, greva feroviarilor este urmată de greva generală a salariaților de la Metrou, P.T.T., întreprinderile metalurgice, textile și altele. Viața economică a Parisului este paralizată. Se circulă numai pe jos sau cu bicicleta, încetează orice activitate în uzine, fabrici, magazine și birouri.

La 15 august, văzînd pasivitatea poliției franceze față de populația în fierbere și temîndu-se că polițiștii vor trece de partea celor răsculați, generalul von Choltitz dă ordin ca toată poliția pariziană să fie dezarmată și internată. Înainte însă, ca ordinul să fie executat, Frontul Național avertizează pe polițiști asupra pericolului de a fi exterminați și lansează cuvîntul de ordine: „greva generală a poliției". În aceeași zi, toți polițiștii din Paris și regiunea pariziană, în număr de circa 23 000, tot atîți cît efectivul garnizoanei hitleriste, părăsesc serviciul și, cu banderola Forțelor Franceze din Interior (F.F.I.) pe braț, trec cu tot armamentul de partea populației. Parizienii îi aclamă cu frenezie, scandînd **La police avec nous.**

Paris sans flics — „Parisul fără copoi". O situație curioasă, aproape de necrezut. Pentru prima dată în istoria Franței, parizienii nu văd nici un polițist francez în uniformă pe străzile orașului. La 19 august, 4 000 polițiști ocupă Prefectura Poliției, destituie și arestează pe prefectul numit de autoritățile naziste și instalează un altul nou, Luizet, desemnat de Frontul Național. Prefectura este cel dintîi edificiu deasupra căruia se înalță, pentru prima dată de la ocupație, steagul tricolor francez.

Pe baricade!

19 august este ziua în care Consiliul Național al Rezistenței franceze a ordonat declanșarea insurecției pariziene**.

Generalul von Choltitz, conștient că e incapabil să înfrîngă prin forța armelor pe parizieni, încearcă o manevră. Sub pretextul salvării orașului de distrugeri, în realitate pentru a asigura retragerea prin Paris a trupelor germane, prin intermediul consulului Suediei, R. Nordling, el propune, la 19 august, un armistițiu între garnizoana nazistă și Rezistență, în schimbul recunoașterii F.F.I. și a teritoriului eliberat de acestea. Unele elemente lipsite de realism din cadrul Rezistenței acceptă această propunere, fără știrea comandamentului F.F.I. și trec la difuzarea ei. Diversiunea generalului hitlerist este, însă, imediat sesizată de conducerea Rezistenței, de populația pariziană și respinsă prin intensificarea luptei.

În aceeași zi, conducătorul forțelor insurecționale din Capitală — colonelul Rol Tanguy, muncitor metalurgist, fost voluntar în Spania republicană — lansează un apel către F.F.I. și populație de a ocupa străzile și edificiile publice, de a ataca și nimici pe hitleriștii care se retrag prin Paris, de a ridica peste tot baricade. De la mic la mare, indiferent de credință și convingeri, populația inundă străzile. Se formează un lanț viu: din mînă în mînă trec pietre scoase din caldarîm, fiare vechi, saci cu nisip, mobilă, tot ce poate servi la construirea în grabă a baricadelor. În această zi, Parisul devine, după expresia unuia din conducătorii Rezistenței, cel mai vast și cel mai activ din toate maquisurile*** Franței. Așa răspund, deci, parizienii la diversiunea generalului von Choltitz.

Începînd cu această zi, în tot orașul se dau violente și sîngeroase lupte de stradă. Răsar peste tot servicii sanitare, brancarde, medicamente pentru răniți. Sfidînd pericolul, acționînd prin ploaia de gloanțe, medicii și surorile dau dovadă de eroism și spirit de sacrificiu. Spiritul de solidaritate, de sacrificiu, entuziasmul care domnește peste tot dau Parisului o înfățișare de nedescris. „Toți pe baricade!", „Totul pentru baricade!" — sînt singurele lozinci care străbat văzduhul.

Trupele garnizoanei hitleriste încearcă să restabilească ordinea, lansînd împotriva baricadelor mașini blindate și tancuri, dar acestea sînt primite de peste tot cu sticle incendiare. Germanii nu mai îndrăznesc să circule prin oraș. Populația îi atacă în cazărmile și edificiile în care s-au retras. După o înverșunată, dar zadarnică împotrivire, se predau. Șiruri lungi de prizonieri germani, escortați de civili înarmați, sînt dirijate spre Prefectura Poliției sau cazărmile eliberate, iar armamentul capturat este, distribuit pe loc populației.

Prețul victoriei

La 22 august, cea mai mare parte a Parisului este eliberată, iar trupele garnizoanei practic înfrînte. Hitleriștii nu mai stăpînesc decît cîteva cartiere, rezistînd în edificiile mari ca: Palatele Bourbon și Luxembourg, Ministerul Marinei și hotelul Meurice, unde comandamentul militar, în frunte cu generalul von Choltitz, așteaptă cu bagajele făcute apariția trupelor aliate pentru a se preda și a scăpa astfel de furia populației răsculate. Pentru prima dată de la ocupația fascistă, **L'Humanité** — organul Partidului Comunist Francez și presa organizațiilor din rezistență apar legal. Pe clădirile publice, pe casele parizienilor, flutură steagul tricolor.

În seara de 24 și în zorii zilei de 25 august, pe străzile capitalei franceze, eliberată aproape în întregime, își fac apariția carele de luptă ale Diviziei 2 blindate, comandată de generalul francez Leclerc. Șeful guvernului provizoriu, generalul de Gaulle avea să scrie despre aceste zile glorioase: „Acțiunea forțelor din interior este aceea care în cursul zilelor precedente a izgonit inamicul de pe străzile noastre, i-a decimat și demoralizat trupele, i-a blocat

* În mai 1941, la inițiativa Partidului Comunist Francez s-a creat Frontul Național de Luptă pentru Independența Franței, care sub denumirea de Frontul Național a fost una din cele mai largi și eficace organizații ale rezistenței de pe teritoriul francez.

** Vezi articolele **Eliberarea Parisului** și **Un om înfruntă tenebrele,** publicate de **Magazin istoric,** în nr. 7-8, 1969 și 8/1972.

*** Centre ale mișcării de rezistență.

În p. 84: *Un grup de luptători francezi în acțiune Prizonieri hitleriști pe străzile Parisului*

unitățile în enclavele lui fortificate". Epopeea eroică a insurecției pariziene se încheie cu asaltul combinat al unităților F.F.I. și al trupelor franceze asupra ultimelor refugii fortificate ale germanilor, nimicirea acestora și semnarea actului de capitulare necondiționată de către generalul von Choltitz, în fața generalului Leclerc și a colonelului Rol Tanguy. Un ordin de zi special al comandamentului rezistenței și toate ziarele anunță că eliberarea Parisului e desăvîrșită, trupele aliate pot fi primite în orașul victorios. Lupta a fost dură și victoria cîștigată cu prețul unor mari sacrificii. Numai în timpul insurecției, totalul pierderilor parizienilor s-a ridicat la 1 483 morți și 3 477 răniți; hitleriștii au avut 2 800 morți, 5 000 răniți și 15 000 prizonieri.

Fii ai aceleiași idei

Din primele zile ale ocupației, antifasciștii de diferite naționalități, aflați pe pămîntul Franței, se alătură luptei drepte a poporului francez. Imigranții români sînt printre primii care se angajează în încleștarea cu forțele hitleriste de ocupație.

De la invadarea teritoriului francez de către armatele fasciste, colonia română din această țară, în frunte cu franctirorii și partizanii români, participă cu eroism și abnegație la toate etapele rezistenței franceze. Conștiința că lovind fascismul cotropitor oriunde se află el, sprijinim lupta poporului român împotriva aceluiași dușman, că prin aceasta contribuim la grăbirea eliberării propriei noastre patrii, ne este imboldul și călăuza în această luptă grea.

Cei dintîi se alătură rezistenței franceze foștii voluntari români în Spania republicană. Ei se încadrează în primele organizații de rezistență numite O.S. (Organization Spéciale) create de Partidul Comunist Francez. Cînd hărțuirea trupelor de ocupație ia amploare, depășind cadrul acțiunilor unor grupuri restrînse de oameni, O.S. se transformă în larga organizație de luptă F.T.P.F. Foștilor voluntari români din Spania li se alătură acum alți români, care acționează în cadrul organizației Franctirorii și Partizanii din M.O.I.*. Ei constituie detașamentul nr. 1 alcătuit din 6 grupe de luptă, cu un serviciu propriu de informații, executînd singuri sau în colaborare cu alte formații de luptă numeroase acțiuni importante.

Cu toate că evocarea de față își propune să prezinte participarea românilor la pregătirea și desfășurarea insurecției pariziene, trebuie menționat că mulți alți compatrioți își aduc o contribuție valoroasă în cadrul rezistenței franceze din alte orașe și regiuni ale Franței. Ca o recunoaștere a meritelor lor, Comitetul Militar Național încredințează multora dintre ei funcții de răspundere în cadrul mișcării de rezistență. Astfel, Mihail Florescu este numit în conducerea comandamentului detașamentelor F.T.P. — M.O.I. din Lot-et-Garonne, apoi încadrat la Marsilia, în comandamentul militar pentru zona Provence. La Grenoble luptă mulți studenți și intelectuali români aflați aici: Gh. Gaston Marin, Mihai Șora, Nicolae Novac și alții. După represiunile sîngeroase din 1943, aceștia sînt repartizați în alte centre din sudul Franței, unde Gh. Gaston Marin face parte din comitetul militar interregional F.T.P.-M.O.I. cu sediul la Toulouse, Bazil Șerban face parte din conducerea militară a detașamentelor F.T.P. — M.O.I. din Provence și apoi la St. Etienne. Pavel Cristescu face parte din conducerea militară a acelorași detașamente din Limoges. Un alt grup de luptători români, printre care Alex. Constantinescu, Aurel Groparu și Pavel Lascu, participă la lupte în portul Bordeaux.

De altfel, o prezentare mai amplă a contribuției românilor la rezistența franceză, cititorul

---

* M.O.I. — **Main d'oeuvre immigrée** („Mîna de lucru imigrată").

o poate găsi în lucrarea **Români în rezistența franceză,** apărută în Editura Politică, în 1969.

După debarcarea trupelor anglo-americane și în perioada insurecțională, cînd rezistența franceză capătă caracterul și amploarea unei uriașe mișcări de masă, o parte din partizanii români din Paris și zona pariziană sînt repartizați în unitățile de luptă ale F.T.P.F., iar alții sînt folosiți pentru instruirea și îndrumarea noilor contingente de luptători de diferite naționalități și în mod special a prizonierilor sovietici evadați din diferite lagăre naziste din Franța. Astfel, P. Mihăileanu, Gilbert, Jean Pierre Brover sînt numiți în comandamentele militare regionale — respectiv din regiunea est-nord și cea pariziană — pe cînd M. Patriciu, I. Marinescu și alții luptă în cadrul formațiilor din Paris, organizînd acțiuni de deraiere a trenurilor, distrugerea de instalații de înaltă tensiune, procurări de armament și participînd apoi cu oamenii pe care-i au în subordine la luptele pe baricade. Serviciul nostru de informații condus de Cristina Boico*, care cîștigă un prestigiu binemeritat, se transformă într-un serviciu de legătură și îndrumare a detașamentelor de F.T.P.-M.O.I. din regiunea pariziană, iar semnatarul acestor rînduri este numit în comandamentul F.T.P.F. al regiunii pariziene. Aici continuă lupte crîncene chiar și după victoria insurecției din Paris, deoarece trupele hitleriste în retragere nu se consideră sub ordinele generalului von Choltitz și refuză să se supună ordinului său de capitulare.

Mereu în primele rînduri

Militanții politici români, conducerea de partid a coloniei române sînt sufletul și motorul întregii noastre activități. Astfel Gh. Vasilichi, care pînă în 1943 face parte, din conducerea centrală politică a M.O.I., Alex. Buican, Fany Gurvit, Eugenia Luncaș, Alexandru Lazăr, Ion Călin, Marta Levenson, care ocupă în diferite perioade funcții de răspundere în organizația de partid a coloniei române, au un rol important în recrutarea și organizarea partizanilor români.

Frontul Național Român — organizație de masă antifascistă a coloniei române, care numără peste 1 000 membri — contribuie prin toate mijloacele la antrenarea compatrioților noștri în sprijinirea luptei poporului francez. În anii ocupației, reprezentanți de seamă ai vieții culturale și artistice românești care se află în Franța, precum Traian Vuia, Constantin Brâncuși, Elena Văcărescu, Maria Ventura, Stan Golestan, Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Barbu Fundoianu și alții sprijină lupta antihitleristă a francezilor.

Prin **La Roumanie libre,** organul de presă al Frontului Național Român (F.N.R.) care apare ilegal, prin participarea la diferite acțiuni de masă antihitleriste, prin procurarea de alimente pentru partizanii români, prin plasarea și îngrijirea copiilor celor arestați sau deportați, F.N.R. își aduce o contribuție de seamă la victoria împotriva ocupanților. În timpul insurecției, membri F.N.R. luptă alături de francezi pentru eliberarea Parisului, iar alții ca I. Soru, V. Ionescu, Constantin Cîmpeanu, în fruntea unei formații de români înarmați, ocupă clădirea Legației române din Paris. În același timp, o altă formație de luptă, condusă de Alexandru Jar, ocupă și apără de distrugere alte clădiri ale instituțiilor române.

După eliberare, formațiile F.T.P.-M.O.I. participante la lupta în regiunea pariziană sînt regrupate în cazarma „Reuilly" din Paris, unde constituie prima unitate militară, denumită în mod simbolic „Bataillon Liberté". Deși inițiată ca batalion, efectivul acestei unități ajunge în cîteva zile la peste 1 800 oameni. Este compus în majoritate din prizonieri sovietici evadați, din italieni, spanioli, polonezi; prin funcțiile ce le dețin, românii, contribuie la buna organizare și conducere a unității. Astfel, semnatarul acestor rînduri, cu gradul de maior, este numit comandant al Batalionului; Mihai Patriciu, cu gradul de căpitan, e ajutor de comandant, I. Marinescu, cu gradul de locotenent, comandă o companie, iar B. Rones e ofițer cu subzistența.

În timp ce la Paris insurecția se încheie victorioasă, în regiunea pariziană luptele continuă cu înverșunare. Presate de înaintarea rapidă a aliaților, unitățile germane în retragere nu mai îndrăznesc să traverseze Parisul, ocolindu-l. Noi, cei din F.T.P.F. îi hărțuim tot timpul, iar atunci cînd raportul de forțe, momentul și locul sînt în favoarea noastră, îi nimicim. În furia lor sălbatică, naziștii se răzbună pe civilii întîlniți în cale, omorîndu-i pe loc.

În aceste împrejurări tragice cad victime răzbunării fasciste și doi neînfricați partizani de origine română, Jean Pierre Brover și Gheorghe Gruman, foști membri ai serviciului nostru de informații. Sosind la Paris în ziua de 23 august, pentru a primi dispoziții referitoare la misiunea detașamentelor pe care le conduc, ei se întorc la unitățile lor în ziua de 24 august. La ieșirea din Paris, hitleriștii le iau bicicletele, cei doi partizani fiind nevoiți să se întoarcă pe jos. A doua zi, ei confiscă la Paris alte două biciclete și pornesc din nou la drum. Lîngă comuna Pierrefitte sînt opriți de o unitate SS în retragere și uciși mișelește. Sînt înmormîntați pe loc de către locuitorii comunei, iar mai apoi deshumați și înmormîntați ca eroi ai rezistenței în cimitirul din Ivry. În aceeași zi, cade eroic pe baricadele de la gara Austerlitz un alt român, cunoscut sub numele de Robert. Acesta este ultimul tribut de sînge plătit de colonia română, chiar în ziua eliberării Parisului.

Lista acelora care, alături de patrioții francezi, au luptat și au murit eroic pentru pregătirea insurecției și în timpul bătăliei pentru Paris este însă foarte mare. Alături de eroii naționali francezi — Gabriel Péri, Pierre Semard, Lucien Sampaix, Danielle Casanova și mulți alții — care întruchipează curajul și abnegația comuniștilor francezi, s-au înscris și numele lui Nicolae Cristea, Francisc Boczor, Olga Bancic, Iancu Zilberman, Ion Călin, Iosif Clisci și ale altora, ca un simbol al combativității și spiritului de sacrificiu al comuniștilor români pentru o cauză dreaptă.

Numele acestor eroi vor rămîne în veci întipărite în conștiința noastră, ne vor aminti mereu de meritul și mîndria Partidului Comunist Român de a fi crescut și format asemenea luptători.

---

* Vezi articolul **Unul contra o sută** din **Magazin istoric,** nr. 5/1970.

Din relaţiile mişcărilor de rezistenţă antifascistă din România şi Iugoslavia

ROMÂNII N-AU LIPSIT DIN ACEST FRONT AL DEMNITĂŢII ŞI LIBERTĂŢII

Conf. univ. dr. WILLIAM MARIN

Era o seară rece de aprilie a anului 1941. Într-o încăpere modest mobilată, mai mulţi bărbaţi aplecaţi asupra unei mese lucrau tăcuţi. Erau oameni foarte diferiţi ca fire, vîrstă şi profesie. Printre ei, Ion Bănuţă, tînărul ceferist, care în timpul liber scria cu înflăcărare versuri avîntate şi inginerul Ion Gheorghe Cimponeriu, aflat la începutul carierei sale didactice la Politehnică. Lucrau încordaţi, căutînd să se concentreze la maximum. Aveau satisfacţia luptătorilor, căci acei oameni care lucrau tăcuţi, aplecaţi asupra unei mese, pregăteau pentru apariţie primul număr al gazetei antifasciste timişorene Presa liberă, **o nouă armă de luptă a Partidului Comunist Român.**

Într-o altă casă conspirativă din Timişoara, un bărbat înalt, de vîrstă mijlocie, cu faţa brăzdată, se adresa unui grup alcătuit din trei persoane. Bărbatul înalt era Ion Kali, secretar al Comitetului Regional Banat al P.C.R., sub îndrumarea căruia se constituia un nou colectiv avînd sarcina de a organiza şi coordona sprijinirea Iugoslaviei însîngerate, de a asigura ajutorarea materială şi morală a acelora care ajunseseră în iadul prizonieratului hitlerist. Wehrmachtul organizase într-o serie de localităţi din România lagăre de tranzit pentru prizonierii iugoslavi. Datorită tratamentului inuman la care erau supuşi de către hitlerişti, prizonierii piereau seceraţi de inaniţie şi de boli. Ajutorarea lor — acţiune care implica asumarea tuturor riscurilor — devenise o manifestare a solidarităţii umane, a internaţionalismului. Comuniştii români, ei înşişi supuşi prigoanei nemiloase a regimului fascist, nu au pregetat să organizeze acţiuni pentru salvarea şi ajutorarea celor aflaţi sub detenţiune nazistă.

Sentimente de prietenie şi bună vecinătate

Agresiunea fascistă împotriva Iugoslaviei a fost declanşată în zorii zilei de 6 aprilie 1941, printr-un bombardament barbar asupra oraşului Belgrad, deşi acesta fusese declarat, cu cîteva zile înainte, „oraş deschis". În timp ce aviaţia hitleristă bombarda cu furie Capitala, principalele localităţi şi căi de comunicaţie, trupele germane şi italiene au încălcat graniţele Iugoslaviei. Peste cîteva zile în sprijinul agresiunii fasciste a venit şi Ungaria horthystă, deşi guvernul ei încheiase cu cîteva luni înainte (în decembrie 1940) un tratat de prietenie cu Iugoslavia. Trupele monarho-fasciste bulgare au participat şi ele la ocuparea militară a Iugoslaviei. Dintre statele vecine în care fuseseră instaurate regimuri fasciste numai România nu s-a alăturat acţiunilor militare împotriva acestei ţări, la 8 aprilie 1941 guvernul român precizînd că nu va participa la ostilităţile începute de celelalte state ale axei împotriva ţării vecine.

Poziţia adoptată de guvern se explică printr-o serie de cauze de ordin intern.

Poporul român, care a trăit de-a lungul secolelor în bună vecinătate cu popoarele Iugoslaviei şi adesea a luptat în alianţă cu ele împotriva unor duşmani comuni, era animat de trainice sentimente de prietenie faţă de aliaţii săi tradiţionali. În rîndul mişcării muncitoreşti din ţara noastră erau profund sădite ideile solidarităţii. Sentimentele adînc înrădăcinate în popor au influenţat şi armata. Ofiţerii români, care în timpul primului război mondial luptaseră alături de cei sîrbi, şi-au întărit legăturile cu foştii lor tovarăşi de arme

Septembrie 1944: populația Timișoarei își manifestă adeziunea la lupta armatei române împotriva trupelor fasciste

în timpul celor aproape două decenii de existență a Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice.

Într-un articol publicat în **Journal of Central European Affairs,** nr. 4, din ianuarie 1964, K. St. Pavlowitch, fost diplomat iugoslav la București, afirmă că unele personalități politice burgheze, ca dr. Nicolae Lupu, Iuliu Maniu și Gheorghe Tătărescu, ar fi atras atenția lui Antonescu asupra necesității de a evita orice acțiune ostilă împotriva Iugoslaviei. Același autor relatează că după producerea agresiunii fasciste împotriva statului vecin, „Românii se duceau la ambasadă ca să semneze în cartea de oaspeți exprimîndu-și în felul acesta simpatia față de Iugoslavia". La Universitatea din București și la Academia de înalte studii comerciale din același oraș au avut loc manifestări studențești de simpatie față de Iugoslavia, relatează K. St. Pavlowitch.

Există dovezi că încă în aprilie 1941 — mai exact, la 8 aprilie — a plecat în Iugoslavia un grup organizat, alcătuit din 28 tineri români, pentru a se înrola ca voluntari în armata țării prietene ce se apăra eroic împotriva agresorilor hitlerişti. Din memoriile semnate de Nicolae Velimir, fost membru al acestui grup, știm că acești tineri din Timișoara au participat efectiv la luptele de apărare din Iugoslavia. În lunile următoare, numeroși alți români au plecat individual în țara vecină. Comentînd aceste fapte, ziarul ilegal comunist timișorean **România liberă** scria, la 1 ianuarie 1942: „Auzind de eroica luptă de dezrobire a sîrbilor, mulți flăcăi români din Banat au început să treacă granița iugoslavă. Decît să fie luați în război și jertfiți ca niște vite pe abatorul lui Hitler, ei au ales mai bine drumul haiduciei strămoșești și se duc să grăbească biruința popoarelor subjugate, luptînd ca oameni liberi și mîndri alături de ceilalți partizani balcanici". Mai mulți tineri — Constantin I. Munteanu, devenit ulterior locotenent, Nicolae Radovan, Dumitru Milanovici și alții — s-au alăturat detașamentului de partizani organizat de Jarko Zrenjanin în Voivodina. Sînt numeroase asemenea exemple. Astfel, Alexandru Pîrvulescu, originar din comuna Svinița, județul Caraș-Severin, trecînd Dunărea la Liubcova, a participat, începînd cu anul 1941, la lupta armată antifascistă din Iugoslavia, fiind de două ori rănit. Făcînd parte, mai tîrziu, dintr-o unitate de partizani, a primit gradul de sublocotenent.

S-a deschis inima orașului și satelor

În numeroase localități din România, printre care Giurgiu, Cîmpulung-Muscel, Rîmnicul Vîlcea, Timișoara, Arad, Săcălaz, Ghiroda, Remetea Mare și altele, atît populația civilă cît și militarii români au acordat ajutor prizonierilor iugoslavi, aflați în trecere sau în lagăre, dîndu-le alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, medicamente, țigări etc. Acest sprijin a fost acordat fățiș, ajungîndu-se nu odată chiar la ciocniri directe cu gărzile hitleriste.

Un episod semnificativ pentru starea de spirit a populației române este relatat de același diplomat iugoslav K. St. Pavlowitch: „Odată, cînd un grup de prizonieri iugoslavi trecea prin orașul Giurgiu de pe malul Dunării, un soldat român, văzîndu-i în ce stare erau, s-a năpustit într-o brutărie, a scos din buzunar toți banii pe care-i avea și i-a spus brutarului: «Ia repede banii aceștia și dămi pîine pe ei». Brutarul, aflînd în ce scop cumpără soldatul pîinea, a împărțit prizonierilor tot stocul lui de pîine proaspătă scoasă din cuptor, fiind ajutat de alți români, care au format un lanț, trecînd repede pîinile din mînă în mînă. A intervenit însă un subofițer german care l-a lovit pe soldatul român cu o biciușcă. În apărarea soldatului a intervenit un ofițer român, care l-a plesnit peste obraz pe plutonierul hitlerist. A urmat o ciocnire generală între români, militari și civili, pe de o parte, și militarii germani, pe de altă parte".

Pe lîngă nenumăratele manifestări spontane ale populației românești, au avut loc și forme organizate de ajutorare sistematică a prizonierilor iugoslavi. Astfel, în Banat, unde existau lagăre de prizonieri iugoslavi (la Timișoara, Săcălaz, Ghiroda, Moșnița, Bucovăț etc.) Partidul Comunist Român a luat o serie de măsuri pentru sprijinirea lor materială și morală. Unele aspecte ale acestei activități le relatează în memoriile sale și tovarășul Mihai Drecin, membru al P.C.R. din anul 1938: „În aprilie 1941, cînd prin gara C.F.R. Arad au trecut prizonierii sîrbi, populația a manifestat o simpatie fierbinte față de ei, dîndu-le alimente, țigări, apă și altele, cu toate că nu era voie să se apropie cineva de ei. Cu această ocazie, comuniștii au răspîndit manifeste în care erau demascați imperialiștii germani".

Semnificative sînt și cele relatate într-un amplu reportaj publicat în ziarul timișorean **Dèli Hirlap**, la 11 mai 1941, în care se arată că după ce locuitorii Timișoarei au aflat de existența unui lagăr de prizonieri iugoslavi, „s-a deschis deodată inima orașului". La sediul unei organizații obștești, de pildă, gazetarul a văzut „munți de pîine" destinați prizonierilor... Din comuna Mailat s-au adus pentru ei 210 pîini, 100 kg slănină, precum și alte alimente, iar comuna Otvești a trimis 84 pîini de cîte cinci kg fiecare și 133 ouă. A pornit o adevărată întrecere între sate în privința strîngerii de alimente pentru prizonieri — remarca ziaristul. Demn de menționat este faptul — subliniat de gazetă — că armata română a pus la dispoziție camioane în vederea transportului alimentelor colectate pentru prizonierii iugoslavi.

Deoarece starea sanitară a multor prizonieri era precară, antihitleriștii bănățeni au inițiat o serie de acțiuni, obținînd cu acest prilej concursul larg al unor medici. Totodată, cu sprijinul cadrelor didactice și al elevilor din liceele timișorene, după cum relatează gazeta **Dacia**, din 9 mai 1941, Crucea roșie română a strîns mari cantități de alimente, distribuind prizonierilor ingoslavi numai într-o singură zi 800 pachete.

Contactele stabilite de populație cu prizonierii iugoslavi sub diferite forme au permis și organizarea unor acțiuni de evadare a lor din lagăre, atît în grupuri cît și individual. Cei evadați s-au bucurat și ei de un larg sprijin din partea populației, fiind ajutați cu alimente și îmbrăcăminte și adăpostiți pînă la trecerea frontierei. Un ajutor deosebit le-au acordat celor fugiți din lagăre pentru a se întoarce în patria lor, țăranii din comunele aflate la frontiera cu Iugoslavia, adesea în înțelegere cu grănicerii români.

Glasul presei comuniste ilegale

Presa antifascistă, editată clandestin sub îndrumarea Partidului Comunist Român, a informat sistematic pe cititorii ei despre lupta patrioților iugoslavi împotriva ocupanților fasciști. Primele știri despre luptele partizanilor iugoslavi au apărut în gazeta ilegală **Presa liberă** din 26 iulie 1941.

Într-un articol publicat în numărul său din 4 noiembrie 1941 popularizînd lupta partizanilor din Iugoslavia, Franța și din alte țări, gazeta sublinia că nici românii nu lipsesc din „acest front al demnității și al libertății". Referindu-se la tradițiile de luptă ale poporului român, inclusiv la cele ale haiducilor, autorul articolului arăta că lua amploare lupta antifascistă pentru independență națională a poporului împotriva ocupanților hitleriști.

Gazeta ilegală **România liberă,** editată la Timișoara sub îndrumarea Partidului Comunist Român începînd cu luna ianuarie 1942, a relatat lupta eroică a partizanilor iugoslavi. Aproape în fiecare număr al acestei publicații se găsesc relatări despre succesele armatei de eliberare națională, conduse de Partidul Comunist din Iugoslavia, evidențiind personalitatea mareșalului I.B. Tito.

Publicația periodică ilegală **România liberă** din București a acordat și ea un spațiu larg luptei partizanilor iugoslavi. În numărul din 28 ianuarie 1944 se scria, între altele: „În fruntea mișcării patriotice de eliberare s-a ridicat muncitorul croat Iosip Broz Tito, care prin vitejia și capacitatea sa politică și militară a devenit eroul național al poporului". În continuare se arăta că partizanii au eliberat aproape jumătate din teritoriul Iugoslaviei. Autorul articolului relata că printre unitățile armatei de eliberare conduse de Iosip Broz Tito se găseau și voluntari antifasciști din alte țări, italieni, austrieci, bulgari, precum și români. „Patrioții din România trimit salutul lor fierbinte eroicilor luptători iugoslavi" — sublinia **România liberă.**

Prezența unor voluntari români în armata de eliberare din Iugoslavia a fost menționată din nou într-un articol publicat în același ziar din 9 mai 1944.

Aceste acțiuni, relatate în multe articole publicate în gaze-

tele antifasciste editate sub îndrumarea Partidului Comunist Român, reflectă spiritul profund patriotic și totodată consecvent internaționalist al luptătorilor revoluționari, oglindesc sentimentele de stimă și solidaritate ale poporului român față de popoarele Iugoslaviei, care înfruntau cu eroism pe cotropitorii fasciști.

Împreună în luptele antihitleriste

Un rol de primă însemnătate în colaborarea româno-iugoslavă în anii grei ai celui de-al doilea război mondial l-au avut strînsele legături stabilite între antifasciștii români și iugoslavi, între comuniști. Mărturiile atestă că primele contacte de acest fel între comuniștii români și cei iugoslavi au avut loc la Oravița, în anul 1941. Ulterior, au avut loc întîlniri la Reșița, Timișoara, Turnu-Severin, Cenei și în alte locuri. Din partea română au participat Lina Hoblea, Mihai Macavei, Vlad G. Nicolae, Erich Wayand, Francisc Schneider, Obrad Comanov, Borislav Popovici și alții. Din partea iugoslavă — Milan Saletici, Mita Filipcevici, Jarco Despotovici și alții.

În cadrul acestor întîlniri între reprezentanții organizațiilor locale ale celor două partide, s-a stabilit între altele, să se inițieze organizarea evadării din lagărele de prizonieri a unor ofițeri sovietici care să contribuie la instruirea militară a partizanilor. Organizația ilegală P.C.R. din Reșița a organizat această acțiune și a sprijinit plecarea în Iugoslavia a ofițerilor sovietici evadați din lagăr; acestora li s-a pus, totodată, la dispoziție îmbrăcăminte și încălțăminte civilă, alimente, busole și hărți. S-au trimis, de asemenea, medicamente pentru partizanii iugoslavi. La rîndul lor, partizanii iugoslavi s-au îngrijit de adăpostirea vremelnică a unor comuniști români.

În anul 1942, Biroul comitetului regional Banat al Partidului Comunist Român a dat indicații organizațiilor de partid ca în cazul refugierii pe teritoriul român a unor grupuri de partizani iugoslavi sau a unor antifasciști izolați să li se acorde ajutor. În vara anului următor, pe baza acestor indicații, organizațiile P.C.R. din comunele Cenei și Diniaș au asigurat adăpostirea și aprovizionarea cu alimente a unui grup de antifasciști iugoslavi, în frunte cu activistul comunist Mita Filipcevici. Grupul, alcătuit din 15 persoane a stat în România un an de zile. Militanții iugoslavi au fost adăpostiți pe teritoriul fermei Scharf, aflată pe drumul între Cenei și Diniaș, într-un loc mai izolat. În timpul șederii lor în România, antifasciștii iugoslavi au îndeplinit unele sarcini primite din partea activistului P.C.R. Obrad Comanov. Acțiunea de adăpostire a fost atît de bine organizată încît chiar în unele condiții foarte grele nu s-au produs nici un fel de căderi*.

În lupta comună, un rol important l-au avut Comitetele antifasciste din satele bănățene aflate sub îndrumarea P.C.R. Referindu-se la aceste comitete, profesorul Borislav Popovici, membru al Partidului Comunist Român din anii ilegalității, sublinia în interviul acordat ziarului **Luptătorul bănățean** la 11 decembrie 1944: „Aceste comitete populare clandestine s-au atașat luptei poporului român pentru eliberare, cooperînd cu celelalte organizații ilegale democratice din țară, considerînd lupta poporului român contra fascismului ca o cauză comună a tuturor popoarelor democratice [...]. Partizanii urmăriți de nemți au găsit aici ajutor și adăpost".

Merită subliniată și o altă latură a colaborării româno-iugoslave și anume că în regiunea Orșovei și dincolo de Dunăre, în ținutul Cladovei, s-a desfășurat după 23 august 1944 prima mare acțiune de cooperare dintre trupele românești și cele iugoslave împotriva hitleriștilor. La 3 septembrie 1944, ziarul **Dacia** din Timișoara a publicat următoarea informație „Se știe că trupele germane care erau pe teritoriul iugoslav, prin trageri de artilerie au împiedicat circulația trenurilor române. Prin cooperarea trupelor noastre cu unități din armata mareșalului Tito s-a ajuns la un atac concentric, îndepărtîndu-se complet trupele germane. Astfel linia ferată din regiunea Orșovei a fost redată circulației".

Sprijinindu-i pe antifasciștii iugoslavi împotriva dușmanului comun, luptătorii români au dat dovadă, ca și în alte rînduri în trecut, de solidaritate internațională, de dragoste pentru libertate națională și socială.

---

* Vezi articolul **Generațiile Cenei**ului, din **Magazin istoric**, nr. 9/1972.

Microfișier bibliografic

Nicolae Ceachir, **Războiul național de eliberare a popoarelor Iugoslaviei (1941-1945)**, în **Anale de istorie**, nr. 3/1969; K. St. Pavlowitch, **Iugoslavia și România în 1941**, în **Journal of Central European Affairs**, nr. 4/1964; **Vojvodina u borbi** („Voivodina în luptă"), Novi Sad, 1963; K.M. Dimcic, **Tito et Mihailovitch, leur conflit**, în **Revue d'Histoire de la deuxième guerre mondiale**, an VIII, nr. 29 din 1958; K. M. Dimcic: **La Guerre de libération nationale en Yougoslavie. D'après les documents publiés par l'Institut d'histoire militaire** în **Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale**, nr. 34, an IX, aprilie 1959; Ziva Sijaciki: **Vracev Gaj 1941 godine** („Vracev Gaj 1941"), în volumul **Ustanak naroda Jugoslavije 1941** („Răscoala popoarelor din Iugoslavia 1941"), **Zbornic** („Anale"), vol VI, Vojnoizdavascki Zavod Jna („Editura Armatei Populare Iugoslave"); **Vojno Delo** („Opera militară"), Beograd, 1964; **Beogradska operacija** („Operațiunea din Belgrad"), Vojno-Istorijski Institut Jugoslovenske Narodne Armije, („Institutul Istorico-Militar al Armatei Populare Iugoslave"), Beograd, 1964; **Zbornik narodnih heroja Jugoslavije** („Nomenclatorul eroilor populari din Iugoslavia"), Beograd, MCML VII; Strugar Vlado, **Rati revolucija naroda Jugoslavije 1941-1945** („Războiul și revoluția popoarelor din Iugoslavia 1941-1945"), Vojno-Istorijski Institut, („Institutul Istorico-Militar"), Beograd, 1962.

Jean Jaurès

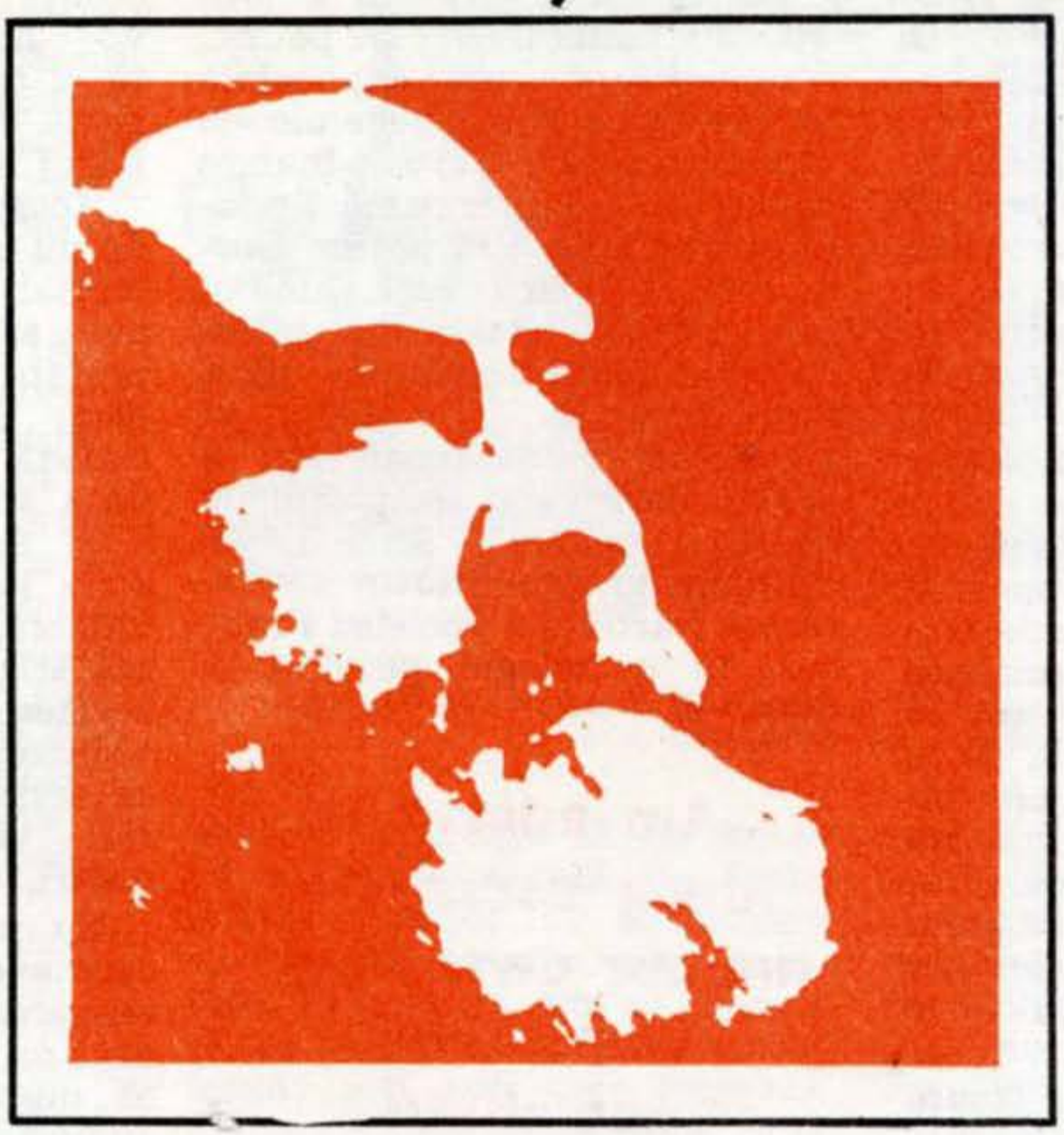

„UN SOLDAT AL CIVILIZAȚIEI ȘI UMANITĂȚII“

NICOLAE COPOIU

Moartea lui Jaurès — survenită într-un moment de maximă tensiune în relațiile internaționale — a fost socotită de Romain Rolland „nu moartea unui singur om“, ci „o mare bătălie pierdută pentru întreaga omenire“.

„Pentru stăpînii absoluți, terenul este minat“

La 31 iulie 1914, în jurul orei 10 seara, a fost asasinat Jean Jaurès, una dintre personalitățile cele mai reprezentative ale mișcării socialiste internaționale, conducător al Partidului Socialist Francez. Asasinul era un tînăr*, exaltat pînă la îndobitocire de zăngănitul armelor din ajunul declanșării primului război mondial. Crima s-a produs în împrejurări simple: Jaurès se afla, împreună cu prietenii săi Landrieu, Renaudel, Longuet, la restaurantul Croissant, în vecinătatea Bulevardului Montmartre, unde obișnuia să ia masa de seară. În timpul discuțiilor, cineva i-a atras atenția lui Jaurès asupra unui tînăr care-l privea insistent prin fereastra localului. Exact în clipa în care Jaurès admira fotografia unei fetițe de zece ani, fiica unuia dintre prietenii de la masă, tînărul care îl fixase a tras, ochind cu precizie, mai multe gloanțe de revolver. Lovit în cap, Jaurès a încetat din viață după cîteva clipe.

Pentru a înțelege întreaga semnificație a acestui asasinat trebuie să avem în vedere data și împrejurările politice în care s-a produs. La 31 iulie 1914, primele flăcări ale războiului mondial erau deja aprinse prin ostilitățile începute la 28 iulie de Austro-Ungaria împotriva Serbiei. Rusia și Germania decretaseră mobilizarea dintr-o

* Raoul Villain a fost prins imediat, dar procesul s-a judecat de abia în anul 1919. Unele cercuri politice, după cum scria ziarul **L'Humanité**, au încercat să mușamalizeze vinovăția asasinului. Și, într-adevăr, spre stupoarea opiniei publice progresiste Raoul Villain a fost achitat. Mai tîrziu, el a părăsit Franța, trăind în Spania. A fost împușcat de republicani, în timpul războiului civil din 1936-1939.

suspiciune reciprocă și în conformitate cu alianțele în care erau angajate. Toate cancelariile țărilor europene se aflau într-o adevărată fierbere. În ceea ce-l privește, guvernul francez încerca să evite pe cale diplomatică o angajare imediată în război. Jaurès, prieten cu unii dintre membrii guvernului, insista pe lîngă aceștia să rezolve criza pe calea tratativelor. În seara tragediei, fusese la Ministerul de Externe, delegat de grupul parlamentar socialist, în același scop.

Cercurile guvernante se temeau tot mai mult de opoziția clasei muncitoare față de dezlănțuirea unui război. Socialiștii reconfirmaseră, cu doi ani în urmă, la Basel, rezoluția de la Stuttgart, din 1907, care îndemna proletariatul ca, în cazul izbucnirii unei conflagrații europene, să se folosească de greutățile provocate guvernelor din țările capitaliste pentru a le răsturna.

În ciuda speculațiilor făcute ulterior în legătură cu poziția pe care ar fi adoptat-o Jaurès **după** declanșarea războiului, asasinarea lui a fost o odioasă crimă **politică.** Jaurès era un apărător fervent al păcii, un conducător socialist cu mare influență în rîndul maselor muncitorești. În ultimul său discurs, rostit la Bruxelles, cu cîteva zile înainte de a fi ucis, se arătase încrezător în evitarea războiului, în presiunea mișcării socialiste internaționale asupra guvernelor, în „diplomația socialistă, care lucrează la lumina zilei...", după cum se exprimase. El omagiase pe luptătoarea Roza Luxemburg din Germania, aruncată în închisoare ca urmare a organizării unor manifestații antirăzboinice și repetase, în termeni care aveau să fie în bună parte confirmați de evenimente, ideea că, dacă totuși războiul se va declanșa, el va aduce un inevitabil iureș revoluționar: „Pentru stăpînii absoluți, terenul este minat. În antrenarea mecanică și în amețeala primelor încăierări ei reușesc să tîrască masele, dar cînd tifosul va completa opera obuzelor, cu cît mizeria și moartea vor desăvîrși opera lor de nimicire, cu atît mai mult oamenii desmeticiți se vor întoarce către guvernanții germani, francezi, ruși, italieni, cerîndu-le socoteala pentru toate aceste cadavre. Și revoluția dezlănțuită va spune atunci: plecați...".

Dispariția lui Jaurès a produs, din punct de vedere politic, o anumită confuzie, explicabilă în condițiile stării generale de atunci. Mort cu trei zile înainte ca țara sa să primească declarația de război din partea Germaniei, el a rămas ca un simbol al luptei proletariatului internațional pentru apărarea păcii între popoare. „Un soldat al civilizației și al umanității a căzut odată cu el, la postul de luptă și onoare", scria Louis Dubreiulh, unul dintre conducătorii Partidului Socialist Francez, în necrologul publicat a doua zi.

„Am aderat la ideea socialistă înainte de a adera la partidul socialist"

Jean Jaurès aparține galeriei marilor personalități ale mișcării socialiste internaționale de la sfîrșitul veacului trecut și începutul veacului nostru. Născut în anul 1859, în orășelul Castres, din părinți cu o stare modestă, a urmat liceul în localitatea natală. Remarcat ca un elev strălucit, a fost îndrumat la Școala normală din Paris, pe care a absolvit-o în numai doi ani. La vîrsta de 24 ani era conferențiar la catedra de filozofie a Universității din Toulouse.

Temperament de luptător, nu putea rămîne în afara vieții politice, unde cultura și mai ales talentul lui oratoric aveau să-i aducă succese rapide. În 1885, la vîrsta de 26 ani, a fost ales deputat. Inițial, deputatul și publicistul Jean Jaurès nu avea o identitate politică declarată, precisă. Apăra însă de la început cu fervoare anumite idei avansate: „Într-un regim democratic protecțiunea nu poate fi întrebuințată decît în profitul muncii" sau „atît timp cît societatea nu va face ca producțiunea să fie organizată de către proletariat, atît timp cît ea îl va lăsa să joace un rol pasiv, atît timp cît el nu va putea interveni în organizarea muncii [...], atît timp cît puterea brutală a capitalului, dezlănțuită în societate ca o forță a naturii, nu va fi disciplinată prin muncă, prin știință, prin dreptate, în zadar vom îngrămădi legi de asistență și de prevedere, vom fi departe de a atinge miezul chestiunii sociale".

Aceste idei erau susținute de un om care încă nu aderase formal la socialism, după cum avea să recunoască el însuși, în prefața lucrării **Action socialiste:** „Am aderat la ideea socialistă și colectivistă înainte de a adera la partidul socialist [...]; de cînd am început să scriu în ziare și să vorbesc în Cameră, din 1886, socialismul mă stăpînea cu totul..." Toate acestea l-au determinat pe un redactor de la **Révue socialiste,** să scrie, adresîndu-se lui Jaurès: „vino la noi; ești din ai noștri, ești socialist".

Nu putem înțelege locul pe care avea să-l ocupe Jaurès în mișcarea socialistă din Franța, dacă nu avem în vedere că această mișcare se caracteriza prin anumite trăsături, dintre care, poate, cea mai importantă era fărămițarea ei în mai multe grupări și curente, că în ultimele decenii ale veacului trecut, proletariatul francez resimțea încă în chip dureros înfrîngerea Comunei din Paris, pierderea unei bune părți din floarea muncitorimii pariziene și a conducătorilor ei. Mișcarea muncitorească și socialistă din Franța era, totodată, reflectarea pe planul luptelor sociale a unor condiții și împrejurări concrete din societatea franceză. Lupta pentru apărarea Republicii dăduse naștere unei puternice mișcări republicane, mai ales în urma apariției și dispariției boulangismului*. În condițiile votului universal, clasa muncitoare, puternică și numeroasă, și-a trimis zeci de deputați în Parlament, care au desfășurat o foarte intensă activitate pe terenul dezbaterilor problemelor sociale.

Una dintre problemele mari care, la sfîrșitul secolului trecut angajau forțele progresiste din Franța, inclusiv mișcarea socialistă, era reducerea influenței bisericii asupra formării noilor generații, prin laicizarea

---

* La sfîrșitul secolului XIX a avut loc o mișcare naționalistă de dreapta, condusă de generalul Georges Boulanger (1837-1891) care urmărea restaurarea monarhiei și un război revanșard împotriva Germaniei.

învățămîntului. Toate aceste aspecte au imprimat mișcării muncitorești și socialiste din Franța trăsături distinctive. În asemenea împrejurări, s-a născut tendința firească de unificare a grupărilor socialiste într-un singur și puternic partid, aceasta devenind unul dintre obiectivele majore și ale socialistului Jean Jaurès.

Ales deputat socialist în 1893, Jaurès s-a alăturat la început grupării socialiștilor „independenți", care reunea foști publiciști ai Comunei, avocați și profesori radicali, reprezentanți ai federațiilor autonome. Ei erau mai puțin legați de lupta clasei muncitoare și considerau principiile marxiste pe care le propaga Partidul Muncitoresc Francez (creat în 1879 și condus de Jules Guesde și Paul Lafargue) „prea rigide".

În această perioadă „independenții" au obținut o serie de succese pe teren electoral. Astfel, la alegerile parlamentare din vara anului 1893, din cei 50 deputați socialiști aleși în Parlament, majoritatea au fost „independenți". Printre aceștia s-a aflat și Jaurès, propus candidat în orășelul Carmaux, important centru muncitoresc minier.

„Frați ai aceleiași speranțe"

Lipsa de unitate a organizațiilor sale făcea, însă, ca mișcarea socialistă din Franța să nu aibă forța corespunzătoare nivelului de dezvoltare a clasei muncitoare, tradițiilor ei de luptă. Jaurès a înțeles necesitatea unirii tuturor organizațiilor muncitorești într-un singur partid și a devenit unul dintre principalii militanți ai unității de luptă a proletariatului francez. Iată cum exprima el într-un manifest publicat în 1897 această idee: „Trebuie mai întîi să pregătim unitatea partidului socialist francez. Nu este vorba de o unitate despotică, moartă [...] Toți, colectiviști sau comuniști, au același ideal. Este adevărat că se produc deosebiri de vederi asupra tacticii, asupra metodei de luptă [...] Înlocuirea proprietății capitaliste prin proprietatea socială este o revoluție economică prea mare, ea pune în joc prea multe pasiuni opuse, prea multe speranțe și prea multe temeri,

l'Humanité
JOURNAL SOCIALISTE
JAURÈS ASSASSINÉ
Romînia Muncitoare
5 BANI
ORGANUL PARTIDULUI SOCIALDEMOCRAT ȘI AL UNIUNEI SINDICALE DIN ROMÂNIA
PALIMENTUL BURGHEZIMEI
Un Congres extraordinar al mișcării
Ultimul discurs al lui Jaurès

Facsimile din ziarele L'Humanité *și* România muncitoare *anunțînd asasinarea lui Jaurès*

pentru ca fiecare să fie hotărît să se folosească de toate forțele politice și economice care pot să prepare noua societate. Principalul este ca nimeni să nu se îmbete de propria lui faptă; toți acei care lucrează la organizarea economică, toți acei care întemeiază, conduc, întăresc sindicate sau cooperative, toți acei care răspund la chemarea proletariatului în luptă, toți acei care smulg capitalului o fășie din puterea municipală și legislativă, toți acei care, în lupta parlamentară, dau lovituri și desfășoară drapelul, în casa însăși în care dușmanul își făurește arme, toți aceia sînt soldații aceleiași armate, luptători ai aceleiași lupte, frați ai aceleiași speranțe".

Aceste idei aveau să fie dezvoltate de Jaurès timp de zece ani în coloanele ziarului pe care l-a înființat în aprilie 1904, dîndu-i numele de **L'Humanité.**

Editorialul intitulat **Scopul nostru,** semnat de Jaurès, apărut în numărul din 18 aprilie 1904, primul număr al ziarului (astăzi organ central al Partidului Comunist Francez) începea cu fraza: „Titlul însuși al acestui ziar în amploarea sa, exprimă exact ceea ce partidul nostru își propune". Autorul demonstra că istoricește principiul „umanității" este menit a fi realizat de socialism, de emanciparea proletariatului. „Numai socialismul, absorbind toate clasele în proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, va rezolva acest antagonism și va face din fiecare națiune o parte din umanitate". În continuare, referitor la tactica de luptă a clasei muncitoare, Jaurès scria: „această evoluție socială va fi cu atît mai mult ușurată, cu cît toți socialiștii, toți proletarii vor fi mai strîns uniți. Aici, la acest ziar, pentru această unitate voim să acționăm [...] Știm care este conflictul privind metodele și tacticele; ar fi o copilărie să cerem să acoperim aceste divergențe cu o unitate exterioară și factice. Noi vom apăra aci cu toată fermitatea și loialitatea, acele metode de acțiune care ni se par nouă cele mai eficace și cele mai sigure. Dar nu voim să agravăm prin insistența asupra controverselor și prin veninul polemicilor niște resentimente care fără îndoială, ar fi inevitabile și pe care timpul și forța lucrurilor le vor rezolva în mod sigur".

Cît privește conduita ziarului în raport cu sarcinile luptei socialiștilor, Jaurès se angaja ca „prin informații bogate și exacte" să dea posibilitatea tuturor „să înțeleagă și să judece ei înșiși evenimentele din lume. Marea cauză socialistă și proletară n-are nevoie nici de minciună, nici de semiminciună, nici de informații tendențioase, nici de știri forțate sau truncheate, nici de procedee fățarnice sau calomnioase".

Acțiunea susținută de ziarul **L'Humanité** a jucat un rol important în realizarea unității socialiștilor francezi, în primăvara anului 1905, iar Partidul Socialist din Franța va deveni în anii dinaintea primului răz-

boi mondial unul din marile partide muncitoreşti ale Europei.

„Libertatea suverană a gîndului"

Vasta activitate creatoare* a lui Jaurès s-a materializat într-o serie de lucrări cum sînt: **Histoire socialiste de la Révolution Française, La realité du monde sensible** (teza sa de doctorat), **L'Armée nouvelle, Des origines du socialisme allemand** etc., într-un număr enorm de articole publicate în ziarele socialiste franceze, îndeosebi în **L'Humanité** şi în discursuri parlamentare, conferinţe etc. Jaurès a înţeles socialismul ca pe o realitate istorică inevitabilă, iar gîndirea sa socialistă a proiectat-o şi asupra trecutului nu prea îndepărtat. În introducerea la lucrarea **Istoria socialistă a revoluţiei franceze** el scria: „Punctul de vedere socialist este cel după care vrem să povestim poporului, muncitorilor, ţăranilor, evenimentele care se desfăşoară din 1789 pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea". Cît priveşte evoluţia societăţii moderne, marele gînditor n-a văzut-o decît prin afirmarea socialismului, într-o formă sau alta, în fiecare ţară. Într-un discurs rostit în Camera deputaţilor, în 1893, el spunea, adresîndu-se parlamentarilor partidelor burgheze: „Nu puteţi face de zece ani încoace istoria Belgiei, a Italiei, a Germaniei, a Austriei, fără a face istoria partidului socialist".

Dragostea cu care pleda pentru socialism nu era un sentiment abstract, ci avea temeiuri pe care marele cugetător le propaga şi le explica neîncetat. Convins că proletariatul va realiza ascensiunea sa la puterea politică, Jaurès justifica acest proces prin capacitatea obiectivă a muncitorilor ca element principal în producţia socială care le conferea acest drept istoric. Vorbind cu prilejul unei conferinţe despre **Civilizaţie şi socialism,** atrăgea atenţia că „socialismul este deci favorabil oricărei dezvoltări a producţiei; iar prin scopurile pe care le urmăreşte şi prin esenţa sa, el lucrează şi va lucra pentru creşterea ei [...] Cînd munca va fi luat, în toate părţile lumii, această formă vastă de cooperare internaţională, cînd toţi indivizii nu vor mai fi salariaţi pasivi, ci interesaţi direct la progresul bogăţiei create de ei şi pentru ei, toate activităţile, toate iniţiativele, toate investiţiile vor fi mişcate ca de un arc fără pereche". După ce evoca exemple din trecut care ilustrau faptul că muncitorii au merite deosebite în progresul ştiinţei, Jaurès adăuga: „Iar dacă, astăzi, cu viaţa nesigură pe care sînt nevoiţi s-o trăiască [...] muncitorii scot totuşi la iveală descoperirile prin care omenirea progresează — ce va fi în ziua cînd toţi oamenii vor fi individualităţi complete [...], cînd din minţile iluminate, din inimile eliberate, din mîinile înălţate prin noblеţea muncii libere, vor răsări din belşug progresele producţiei şi ale bogăţiei?".

Prin natura sa generoasă, prin înaltul său umanism, Jaurès a privit viitorul societăţii cu optimismul încrederii, generat de înţelegerea marxistă a mersului istoriei. În remarcabila conferinţă ţinută în faţa studenţilor socialişti în anul 1894, tipărită sub titlul **Idealismul istoriei,** el aprecia victoria socialismului ca începutul unei ere noi, în care condiţia omului va fi fundamental deosebită de epocile anterioare: „Ei bine, cînd se va împlini revoluţia socialistă, cînd împărţirea în antagonisme de clase se va fi sfîrşit, cînd marea obşte omenească se va fi făcut stăpînă pe uneltele de producţie, şi le va fi întrebuinţat potrivit nevoilor cunoscute şi constatate ale tuturora — atunci omenirea va putea fi smulsă din lăuntrul îndelungatului răstimp de neştire în care, de veacuri întregi, aleargă împinsă de puterea oarbă a întîmplării, şi atunci umanitatea va fi prinsă în vîrtejul Erei celei noi unde omul, în loc de a fi supus lucrurilor le va ordona el".

Una dintre cele mai inspirate caracterizări dedicată libertăţii gîndirii omeneşti a fost rostită de Jaurès într-un discurs din 1895 în problema învăţămîntului: „Ceea ce, mai presus de toate, trebuie păstrat neştirbit, e acel bun nepreţuit cîştigat de om după o luptă aprigă cu prejudecăţile şi cu suferinţele. Este ideea aceea sacră că nu există nici o idee sacră; că nu-i nici una care să n-aibă dreptul de a fi deplin scotocită de om; este ideea că nimic pe lume nu întrece în măreţie libertatea suverană a gîndului; nici o putere, interioară sau exterioară, nici un guvern şi nici o dogmă nu trebuie să îngrădească necurmata silinţă şi neîntrerupta cercetare a raţiunii..."

Clasa muncitoare din ţara noastră, Partidul Social-Democrat au resimţit dureros asasinarea lui Jaurès. Moţiunea adoptată la marele miting antirăzboinic organizat în ziua de 2 august de P.S.D.R în Capitală îi dădea glas: „proletariatul român se închină îndurerat în faţa memoriei marelui luptător pentru pace şi socialism care a fost Jean Jaurès, căzut asasinat în lupta pentru pacea omenirii". În numărul din 3 august 1914, pe prima pagină, alături de manifestul P.S.D.R. care condamna războiul, gazeta **România muncitoare** a publicat un articol omagial însoţit de o scurtă biografie a marelui luptător. „O telegramă scurtă şi laconică, străpungătoare ca un trăsnet ne-a venit sîmbătă la amiază, că vineri seara, Jean Jaurès a fost omorît de un asasin [...] care răpeşte proletariatului francez, Franţei şi socialismului internaţional, pe unul din cei mai mari, mai nobili şi mai geniali fii ai săi".

* Se apreciază că dacă s-ar reuni tot ce a scris Jaurès, s-ar putea alcătui 80-90 volume, de circa patru sute pagini fiecare.

Microfişier bibliografic

Jean Jaurès: *Omul, socialismul, cugetătorul*, tipografia „Poporul" f.a.; *Action socialiste*, première série, ed. II, Paris, 1899; *Histoire socialiste de la Révolution Française*, Edition revue par A. Mathiez, tome premier; *La Constituante*, troisième édition, Paris, 1939; *Civilizaţie şi socialism*, „Şantier", Bucureşti, f.a.; *Patru cuvîntări*, traducere de D.I. Suchianu, Editura Adevărul, f.a.; *România muncitoare* din noiembrie 1912 şi august 1914.

poșta mi

SUPRAPUNEREA TURNURILOR VĂZUTĂ DE LA LONDRA

VICTOR PALADE student *la* King's College, Champion Hill (Londra) *ne scrie:* „Am citit cu interes *Magazin istoric* și am apreciat totdeauna grija pentru respectarea strictă a adevărului istoric și acuratețea informației prezentate în revistă. Iată de ce vă scriu acum în legătură cu ilustrația de la pagina 29 (nr. 4/1974). Textul însoțitor afirmă că alături de Catedrala Saint Paul din Londra ar apare și celebrul turn cu ceas Big Ben, care e însă situat la o distanță de cîteva mile. E drept, din desen se poate desprinde această impresie greșită deoarece unghiul din care a fost reprezentată catedrala a făcut ca cele două turnuri care îi străjuiesc intrarea să se suprapună, dînd impresia unuia singur, care aduce cu Big Ben. Confuzia poate fi lesne lămurită printr-o examinare a copiei parțiale după gravura lui N. Buck — *Panoramic View of London from Westminster to the Tower (1749)* — unde se disting lesne cele două turnuri ale catedralei care în ilustrația publicată apar suprapuse. Permiteți-mi să mă folosesc de această ocazie pentru a vă felicita pentru conținutul excelent al revistei".

Mulțumim corespondentului nostru londonez pentru aprecieri, ca și pentru precizarea făcută și publicăm mai jos un fragment din gravura lui Buck, care lămurește, într-adevăr, problema turnurilor.

EMOȚIA RECUNOȘTINȚEI

ALEXIU GORGAN tehnician *din* com. Mehadiea, jud. Caraș-Severin, *citind articolul* S-a întîmplat în Munții Banatului, *(nr. 5/1974) ne scrie:* „Am rămas deosebit de impresionat citind cele relatate de tov. lt. col. Mihai Grozavu, deoarece mi-au evocat întîmplări tragice din viața locuitorilor comunei noastre și a familiei mele. Prin 1948 în raza comunei Mehadiea se pripășise o bandă teroristă condusă de Dumitru Isvăneț zis Sfîrloagă din Domașnea. În seara zilei de 13 decembrie 1948 gloanțele ucigașe ale banditului Sfîrloagă mi-au răpus tatăl, Gorgan Dumitru, învățător în vîrstă de 33 ani. În urma sa a rămas o văduvă cu doi copii de șase și, respectiv, cinci ani.

Partidul ne-a ajutat să trecem prin greutățile pe care viața ni le rezervase.

Folosesc acest prilej de a aduce un fierbinte omagiu tuturor celor care au căzut la datorie în acțiunea de prindere a banditului Sfîrloagă și a celorlalți tîlhari care au bîntuit prin părțile noastre atunci".

EROUL AVIATOR

Citind amintirile eroului Uniunii Sovietice A.I. Pokrîșkin (nr. 5 și 6/1974) IULIAN ROBĂNESCU *din* Roman, *ne comunică următoarele:* „Cînd vă scriu acestea am în față o fotografie a eroului sovietic — împreună cu camarazii săi de escadrilă — executată în august 1944. Se vede și avionul la bordul căruia Pokrîșkin s-a acoperit de glorie. Este un aparat de construcție americană BELL AIR COBRA. Pe cupola motorului se disting pictate 55 steluțe albe (numărul victoriilor aeriene repurtate de Pokrîșkin pînă la acea dată). Pînă la sfîrșitul războiului Prokrîșkin a mai doborît 4 avioane germane, situîndu-se printre piloții sovietici cu cele mai multe victorii aeriene. Recordul său, din cîte știu, a fost depășit doar de I.N. Kojedub (120 lupte aeriene și 62 avioane doborîte)". *În continuare, corespondentul nostru precizează că tipul avionului cu reacție german amintit în text (nr. 5/1974) este* ME 262. *În originalul sovietic, după care s-a făcut traducerea, este dat* ME 162, *așa cum de altfel a apărut și în revista noastră.*

ROTUND SAU POLIEDRIC?

AURELIAN GĂNESCU *din* Ineu, str. Sărmanul Dionis nr. 2, *ne trimite două cărți poștale ilustrate, una — tipărită de către Editura Meridiane, cealaltă — executată într-o tehnică semănînd cu gravura, purtînd pe verso enigmaticele inițiale C.C.O.O. Cititorul nostru își justifică gestul prin următoarea notă explicativă:* „Cunosc bine cetatea Ineu. Comparînd cele două ilustrate am observat că în cea tipărită de către Editura Meridiane turnul din dreapta imaginii apare rotund (cum de altfel este și în realitate), în timp ce ilustrata cealaltă îl reprezintă sub o formă poliedrică — Fantezia artistului care a executat această gravură a intervenit «creator», corijînd, fie și pe această cale grafică, opera meșterilor de odinioară. Spre folosul cui, însă?".

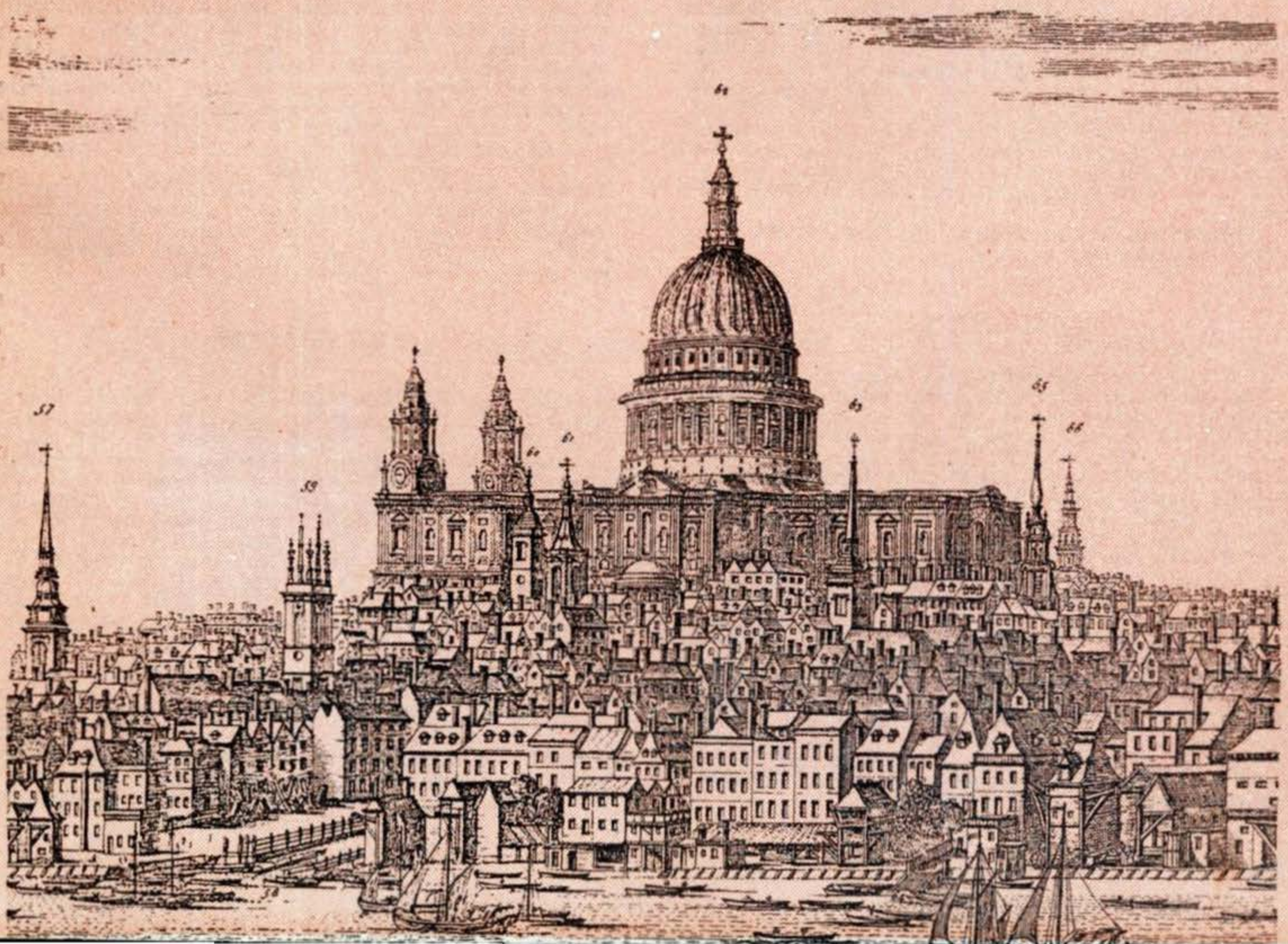

poșta mi

COMPLETAREA COLECȚIILOR

ION STROE *din* București; D. MOLNICEANU *din* Bărcești, jud. Vaslui; MARIANA SZÖLÖSY din Timișoara; TATIANA BOGDĂNICI *din* Satu Mare *și tuturor celorlalți corespondenți care ne solicită exemplare care le lipsesc din revista noastră, le comunicăm și pe această cale că redacția* nu are posibilitatea de a oferi sub nici o formă exemplare epuizate din comerț. *Singurul ajutor pe care-l putem da celor dornici să-și completeze colecția revistei noastre, este publicarea — în limitele spațiului disponibil — a anunțurilor de* cereri și oferte.

Pentru a vă asigura primirea cu regularitate și fără întreruperi a revistei, modalitatea cea mai sigură rămîne abonamentul.

DIN NOU CURSUL APEI

Răspunsul dat cititorului C. BURTEA, *în nr. 4/1974 al revistei noastre, cu privire la lupta de la Cursul Apei, a determinat alți trei cititori să ne scrie pe aceeași temă. Astfel,* ALECU CIUNGU, învățător pensionar *din* Focșani, *precizînd că acel braț dispărut al Milcovului trecea chiar prin orașul Focșani,* „între străzile Bistriței și Lupeni", *se declară de acord cu afirmația că obuzele găsite la Mărtinești trebuie să provină din timpul războiului ruso-turc din 1787-1791; bătălia purtată acolo a avut loc la 22 septembrie 1789. Comunicîndu-ne unele informații extrase dintr-un articol apărut în presa locală,* STELIAN DĂSCĂLESCU *din* Comarnic, *rămîne* „neutru", *în vreme ce* HORIA CONSTANTINESCU *din* Buzău, *ne întreabă de ce* „în ultimele tratate de istorie națională nu se scrie așa", *adică în sensul răspunsului dat în revista noastră. Pentru că, așa cum e ușor de înțeles, fiecare autor ține la ipoteza proprie, sau la cea căreia i s-a raliat de la început. O cercetare definitiv lămuritoare e necesară, și ea nu poate veni decît dintr-o atentă colaborare între istorici și militari.*

LIA HOSSU, Constanța: *convenția ruso-turcă de la Akkerman s-a încheiat la 25 septembrie (7 octombrie) 1826.*

ȘTEFAN FOCȘĂNEANU, satul Soci, com. Pîncești, jud. Bacău: *dacă înțelegem bine, părerea dv. este că localitatea Soci — unde Ștefan cel Mare a dat o bătălie cu Radu cel Frumos, la 7 martie 1471 — nu este în împrejurimile orașului Rîmnicu-Sărat, cum se afirmă îndeobște în istoriografia noastră, ci în vechiul ținut al Bacăului.* „După luptă — *scrieți dv.* — Ștefan cel Mare a trimis o scrisoare regelui polon, datată 13 iulie 1471, în care arăta că l-a învins pe Radu cel Frumos, care îi invadase țara — deci nu se oprise la hotar, ci pătrunsese în inima Moldovei".

Transcriind aceste rînduri, supunem ipoteza dv. atenției specialiștilor.

ACADEMICE...

Suita de evocări Istorici în aula Academiei Române, *inaugurată în nr. 3/1974 al revistei noastre, a suscitat interes în rîndurile cititorilor, care ni s-au adresat, cerîndu-ne diferite precizări. Astfel pe marginea introducerii la acest serial,* GHEORGHE BOIANGIU *din* Craiova, *ne scrie:* „Subsemnatul știam că, potrivit obiceiului preluat din tradiții străine, în ziua primirii unui nou membru în Academie se rostesc două discursuri: unul de către noul ales, denumit *discurs de mulțumire*, în care face și elogiul predecesorului al cărui scaun îl ocupă, și al doilea — rostit de către un membru vechi al Academiei, în numele acestei instituții și denumit *discurs de recepție* adică de primire a noului ales. Însă în articolul respectiv, autorul numește discurs de recepție *cuvîntarea noului ales*. V-aș fi recunoscător dacă, examinînd acest lucru, mi-ați comunica și mie punctul de vedere corect". *Ceea ce facem în rîndurile de față, precizînd încă o dată că* discursul de recepție era rostit de membrul nou ales. *Toate aceste cuvîntări solemne, împreună cu răspunsurile date de cîte un academician mai vechi, au fost tipărite într-o serie specială a publicațiilor Academiei Române, intitulată chiar* Discursuri de recepțiune.

Reamintim că, la recenta Sesiune generală extraordinară a Academiei, s-a hotărît și organizarea unor „ședințe consacrate primirilor cu caracter solemn ale noilor academicieni, prin discursuri de recepție urmate de un răspuns din partea unui membru delegat de Prezidiu" *(acad. Miron Nicolescu,* Academia, *în* Contemporanul, *nr. 11, 1974, p. 9;* subl. n.*)*

★

Prima „fișă" academică, despre Al. Papiu-Ilarian, ar conține după părerea cititorului GHEORGHE DRAGOȘ *din* București, *următoarele șase* „greșeli regretabile": *1)* „cuvintele «după studii de filozofie la Blaj» *lasă impresia* că Papiu ar fi terminat cursul de filozofie la Blaj" (subl. n.); *2) Papiu n-a redactat, după părerea corespondentului nostru, numai primele două volume din* Istoria românilor din Dacia Superioară, ci „a redactat și volumul 3, al cărui manuscris a fost descoperit în 1937 la Academia Română și publicat în 1943 de prof. univ. dr. Ștefan Pascu la Sibiu" (subl. n.); *3) Papiu n-a fost* „avocat al Statului" *în Moldova, ci* „jurisconsult al Moldovei"; *4)* „memorandumul din 1860 nu a fost scris numai «în legătură cu perspectivele unirii Transilvaniei cu România»"; *5) Papiu* „n-a condus societatea Transilvania pînă în 1873 [...], ci pînă în aprilie 1874"; *6) istoricul ardelean a decedat la 23 octombrie 1877, și nu — cum s-a afirmat în articol — la 11 octombrie, dată care* „trebuie respinsă — *conchide cititorul nostru —* deoarece *Telegraful Român* de la Sibiu a publicat necrologul său în nr. din 25 oct. 1877, la două zile după deces".

Este vorba, în adevăr, de șase „greșeli regretabile"? *Să vedem.*

1) Cuvintele citate nu presupun cîtuși de puțin că Papiu și-ar fi terminat *studiile de filozofie la Blaj:* cîteva rînduri mai jos, se arată că, *în 1854 și-a trecut doctoratul în drept! (în paranteză fie spus, impresia pe care și-o formează o persoană nu poate constitui în nici un caz o* „greșeală regretabilă"); *2) din* Istoria românilor..., *Papiu nu a* redactat *decît primele două volume; afirmația este deplin corectă, întrucît din volumul al treilea nu a lăsat decît o schiță (publicată de Ștefan Pascu în 1943), care nu poate fi confundată cu o redactare definitivă; 3) citățm din C. Diaconovici,* Enciclopedia Română, *vol. III, Sibiu, 1904, p. 523: „...chiemat de Gr. Ghica, domnul Moldovei, ca profesor în Iași [...] fu numit* jurisconsult (advocat al statului) în Moldova... (subl. n.); *4) în ceea ce privește acel* Memorandum adresat *lui Cuza, informația este extrasă din articolul lui V. Netea, citat în microfișier; 5) Citățm din aceeași* Enciclopedie Română, *volumul și pagina menționate: „Lui [Papiu —* n.n.] *i se datorește înființarea societății «Transilvania» [...] al cărei președinte și zelos conducător a fost* pînă la 1873... (subl. n.); *6) data de 11 octombrie 1877 nu* „trebuie respinsă", *după cum nu o respingem nici pe cea de 23 octombrie; ambele sînt corecte, cu mențiunea că* prima *e valabilă pentru România de atunci (Vechiul Regat), care folosea* stilul vechi, *iar a doua — pentru Transilvania (stilul nou).* Analele Academiei Române, *după care ne ghidăm în alcătuirea „fișelor" academice, consemnează — cum e și firesc — numai prima dată.*

ERA NOASTRĂ

V.R. ALMAJU *din* București, *ne roagă să-i comunicăm* „de cînd începe era noastră și ce eveniment i-a determinat pe istorici să facă această împărțire". *Începutul erei noastre este legat de evenimentul nașterii legendare a lui Isus Hristos, întîmplat, conform tradiției, la 25 decembrie, anul 753 de la fundarea Romei. Noțiunea de* era noastră, *sau* era creștină, *a fost concepută în prima jumătate a sec. VI de către călugărul Dionisie Exiguus, originar din Dobrogea. Acest sistem cronologic s-a impus încă din evul mediu, generalizîndu-se în sec. X. Date suplimentare puteți afla în articolul* Erele în trecutul omenirii, de *I. Ionașcu, publicat în* Magazin istoric, *nr. 12/1969.*

TRADUCERI

MARIAN VEREȘEZAN *din* Turda, *ne semnalează faptul că un citat din memoriul lui da Vinci către Lodovico Sforza, reprodus în articolul* Pasiunea cunoașterii

(nr. 4/1974) diferă de fragmentul similar întîlnit în lucrarea Tancul, *apărută în Editura Militară. „Unde-i adevărul istoric?", întreabă corespondentul nostru. In textul original, răspundem noi. Fiind vorba de două traduceri efectuate de persoane diferite, e firesc ca cele două fragmente să nu „sune" identic. De altfel, o a treia traducere, aflată în monografia* Leonardo da Vinci *de Antonina Vallentin, tipărită la Editura Meridiane, nu seamănă cu celelalte amintite, toate trei fiind în același timp corecte.*

DIN TRECUTUL PAZEI BUCUREȘTIULUI

I. LĂZĂROIU *din* București, *ne transmite cîteva date privitoare la paza Bucureștiului în trecut.*

Înainte de Regulamentul organic, *cu paza și ordinea în București, cu securitatea locuitorilor Capitalei se ocupa un dregător anume rînduit, Vel Aga. În subordinea sa se aflau* zapcii *și* străjerii. *Printre altele, aceștia controlau activitatea negustorilor, pedepsind pe cei care „umblau cu măsuri strîmbe", supravegheau cafenelele și localurile publice și îngrijeau de buna curățenie a orașului.*

În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 s-a încercat crearea unui organ special de poliție, numit comitet, *desființat însă la protestele Vel Agăi, care se vedea lipsit de cele mai importante atribuțiuni ale sale.*

La începutul deceniului IV al secolului trecut, Bucureștiul a fost împărțit în mai multe sectoare, numite vopsele: *roșu, albastru, galben, verde și negru. Fiecare vopsea forma o comisie condusă de un comisar. Comisia era alcătuită din trei despărțiri, încredințate la tot atîția subcomisari. Despărțirile, la rîndul lor, erau compuse din mahalale, supravegheate de un epistat, un ajutor-epistat și 3 vătăjei. În acele vremuri Capitala avea 82 mahalale.*

Paza de noapte a orașului era în sarcina a 40 dorobanți călări, *puși la dispoziția Agiei de către proprietarii bucureșteni.*

În vremea lui Gh. Bibescu (1842-1848) titulatura de Agă a fost înlocuită cu cea de „Șeful Poliției Capitalei".

Pentru a întări paza bucureștenilor „împotriva cugetătorilor de rele" în 1856 s-a înființat corpul guarzilor de noapte, *în număr de 480, aflați sub conducerea unui căpitan, ajutat de cinci locotenenți și 20 „unterofițeri". Fiecare vopsea a primit o gardă de 100 oameni, denumită* roată.

În 1861, în timpul domniei lui Cuza, s-au pus bazele serviciului circulației, *pentru care au fost desemnați cinci comisari. În 1866, apare pentru prima oară titulatura de „Poliție municipală". În același an, în timpul Locotenenței domnești instaurată în urma abdicării lui Al. I. Cuza, a fost înființată „garda orășenească" sau „garda civică" care a funcționat pînă în 1884. În rîndurile ei erau cuprinși toți bărbații orașului, între 20-40 ani. La sfîrșitul anului 1868, garda însuma cinci legiuni, cu 4 997 gvarzi, 526 caporali, 587 sergenți, 272 ofițeri, 77 muzicanți, 44 toboșari etc.*

ÎN CĂUTAREA UNUI AN

ANTON BRATU *din* București, *semnalează că, în legătură cu data cînd Iași a devenit capitala Moldovei,* Micul dicționar enciclopedic *(1972) indică anul 1564, B.P. Hașdeu, în* Ion Vodă cel Cumplit, *luna septembrie 1572, iar C. Gane, în* Trecute vieți de Doamne și Domnițe *începutul celei de-a doua domnii a lui Alexandru Vodă Lăpușneanu, adică în 1564.*

Așa cum a arătat în 1968 profesorul Vasile Neamțu, de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași, acest oraș nu a devenit capitala Moldovei *într-un anume an; în sec. XVI, el a fost folosit de unii voievozi ca reședință preferată. La începutul sec. XVII, încă, Ieremia Movilă își avea capitala la Suceava; abia în cursul aceluiași secol, nu a mai încăput nici o îndoială cu privire la calitatea de capitală a Iașilor.*

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

MIHAI OESCU, str. Culturii, nr. 74, Iași, *oferă: 4/1967; 5/1969; 7, 10-12/1970; 1-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973.*

RAINER IOAN, str. Dorobanților, nr. 23, Arad, 3, *oferă colecția completă.*

IONEL BĂRNĂU, str. Cerbului, nr. 20, Arad, *oferă: 1-12/1969; 1-12/1970; 1-12/1971; 1-8, 10-12/1972; 1-12/1973.*

ION BRĂTULEASA, str. Paringului, nr. 30, Bl. A 8, ap. 48, oraș Lupeni, jud. Hunedoara, *solicită: nr. 4/1974.*

VASILE D. DRAGOMIR, str. Theodor Speranția 14 A, ap. 5, București IV, *oferă: nr. 1-4, 9, 11, 12/1969; 1, 2, 5, 7-9, 11, 12/1970; 4/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-7/1974.*

NICOLAE MIROIU, com. Sutești, jud. Vîlcea: *oferă colecția completă.*

GH. TURCU, str. C. D. Gherea, nr. 47, Brăila, *solicită: nr. 1-6/1968; 2/1971; 2/1974.*

PLATON PETRU, str. S. Bărnuțiu, Bl. B1, sc. B. et. 2, ap. 31, Zalău, jud. Sălaj, *solicită: nr. 1-4/1967; 3-4/1970.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● 1935: uniți împotriva fascismului — Frontul Studențesc Democrat ● Timișoara 7 aprilie 1929: Congresul Sindicatelor Unitare și manevra guvernului Maniu ● Mișcarea socialistă își afirmă voința ● Octombrie 1944: în satele Olteniei se simte spiritul lui Tudor Vladimirescu ● O săptămînă consacrată mileniilor de istorie sud-est europeană ● British Museum ● Primul număr al Tribunei**: „Soarele pentru toți românii la București răsare" ● Austera Cornelia, mama Gracchilor ● Preludii ale primului război mondial ● Ecourile insurecției slovace în România ● Sofia, septembrie 1944: „Nimic nu mai poate opri asaltul poporului răsculat" ● 1866: un băcan trage în primul ministru I.C. Brătianu ● Bîrladul și veacurile sale de istorie ● Iuliu Popper — un român în Țara de Foc ● Istorici în aula Academiei**

CONTENTS

C. POPIȘTEANU The Beginning of an Era in Romanian History. ..2
GH. ZAHARIA The Only Solution 7
L. LOGHIN A Heroic Route 15
A. SIMION The Working Class on the Barricades 21
PETRE ILIE The Events at the Royal Palace 30
D. VIȚELEANU On the Decisive Day 41
CRISTIAN POPIȘTEANU and **GHEORGHE TITILEANU** The Echo of the Insurrection on the Meridians of the World 43
GH. MATEI The British Historian R.W. Seton-Watson about the Historic Act of August 23 48
EUGEN BANTEA Confusion in the Enemy's Camp 50
MATEI OROVEANU British and American Air Raids on Băneasa-Otopeni Airport 52
PARASCHIVA NICHITA A New Cabinet Takes Over 55
C. NICOLAE The First Acts of Foreign Policy 60
ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU and **ION TALPEȘ** The Army—Its Loyalty to the Country and to the Romanian People ..64
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI, AL. ROSETTI Meetings in the summer of '44 76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 days in a Concentration Camp.....80
B. HOLBAN Romanians in the Paris Insurrection 84
WILLIAM MARIN Ties Between the Antifascist Resistance Movements of Romania and of Yugoslavia 89
N. COPOIU Jean Jaurès 93

SOMMAIRE

C. POPIȘTEANU Début d'une ère dans l'histoire roumaine 2
GH. ZAHARIA La seule solution..7
L. LOGHIN Itinéraire héroïque 15
A. SIMION La classe ouvrière sur les barricades 21
PETRE ILIE Les évènements du Palais royal 30
D. VITELEANU Le jour décisiv ..41
CRISTIAN POPIȘTEANU et **GHEORGHE TITILEANU** L'Écho de l'insurrection sur les méridiens du monde 43
GH. MATEI L'historien britannique R.W. Seton-Watson et l'acte historique du 23 Août 48
EUGEN BANTEA Déroute dans le camp ennemi 50
MATEI OROVEANU L'aviation anglo-américaine bombarde l'aéroport de Băneasa-Otopeni 52
PARASCHIVA NICHITA Un nouveau gouvernement commence son activité. 55
C. NICOLAE Les premiers actes de politique extérieure 60
ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU et **ION TALPEȘ** L'armée — son dévouement au pays et au peuple roumain 64
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI, AL. ROSETTI Rencontres au cours de l'été '44 76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 jours dans un camp de concentration ..80
B. HOLBAN Roumains dans l'insurrection de Paris 84
WILLIAM MARIN Des relations entre les mouvements de résistance antifasciste de Roumanie et de Yougoslavie 89
N. COPOIU Jean Jaurès 93

СОДЕРЖАНИЕ

К. ПОПИШТЯНУ Начало новой эпохи румынской истории 2
Г. ЗАХАРИЯ Единственное решение.....7
Л. ЛОГИН Героический маршрут. 15
А. СИМИОН Рабочий класс на баррикадах 21
П. ИЛИЕ События в королевском дворце 30
Д. ВИЦЕЛЯНУ Решающий день. 41
К. ПОПИШТЯНУ, Г. ТИТИЛЯНУ В разных странах мира — отголоски восстания. 43
Г. МАТЕЙ Английский историк Р.У. Сетон-Уатсон про исторический акт 23-го Августа 48
Е. БАНТЯ Тревога во вражеском лагере 50
М. ОРОВЯНУ Англо-американская авиация бомбардирует аэродром Бэняса-Отопень 52
П. НИКИТА Новое правительство начинает действовать 55
К. НИКОЛАЕ Первые проявления во внешней политике 60
И. ЧАУШЕСКУ, М.Е. ИОНЕСКУ, И. ТАЛПЕШ Армия верна румынскому народу и стране 64
П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, А. РОСЕТТИ встречи летом 44-го г 76
В. ФИРОЮ Ионел Перля — 251 день концлагеря за один ответ..80
Б. ХОЛБАН Румыны участники парижского восстания 84
В. МАРИН Связи румынского и югославского антифашистского сопротивления 89
Н. КОПОЮ Жан Жорес 93

INHALT

C. POPIȘTEANU Beginn eines neuen Zeitalters in der Geschichte Rumäniens 2
GH. ZAHARIA Die einzige Möglichkeit 7
L. LOGHIN Eine heldenhafte Marschroute 15
A. SIMION Die Arbeiterklasse auf Barrikaden 21
PETRE ILIE Die Ereignisse im Königspalais 30
D. VIȚELEANU Am entscheidenden Tag 41
CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE TITILEANU Der Widerhall des Volksaufstandes auf allen Weltmeridianen 43
GH. MATEI Der britische Historiker R.W. Seton Watson äußert sich über den historischen Akt vom 23. August 1944 48
EUGEN BANTEA Verwirrung im feindlichen Lager 50
MATEI OROVEANU Die englisch-amerikanische Luftwaffe bombardiert den Flughafen Băneasa-Otopeni 52
PARASCHIVA NICHITA Eine neue Regierung fängt ihre Tätigkeit an..55
C. NICOLAE Die ersten außenpolitischen Maßnahmen 60
ILIE CEAUȘESCU, MIHAIL E. IONESCU, ION TALPEȘ Das Heer bleibt dem Lande und dem rumänischen Volke treu 64
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI, AL. ROSETTI Zusammenkünfte im Sommer '44 76
V. FIROIU Ionel Perlea — 251 Tage Lager für eine Antwort 80
B. HOLBAN Rumänen im Pariser Aufstand 84
WILLIAM MARIN Über die Beziehungen der antifaschistischen Widerstandsbewegungen Rumäniens und Jugoslawiens 89
N. COPOIU Jean Jaurès 93

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

a

b

magazin istoric

numär special

23 AUGUST 1944

23 AUGUST 1974